Biekorf. Jaargang 54

bron
Biekorf. Jaargang 54. A. Van Poelvoorde, Brugge 1953

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_bie001195301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. BIEKORF

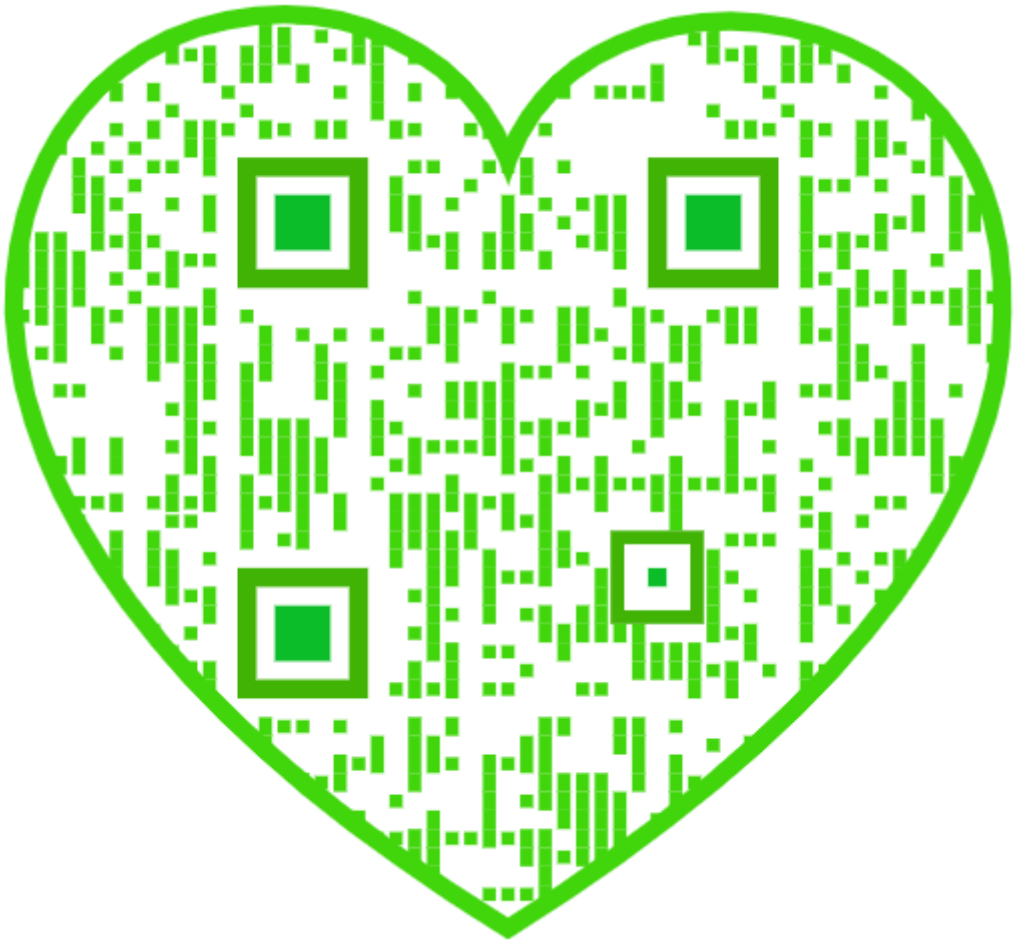

[Nummer 1]

Van den boer die een peter zocht voor zijn dertiende kind

Op den Riethil waren boer Kernoel en z'n werk man in de schure aan 't derschen als almeteens de voordeure openvliegt en ‘Karel, ge moet rechtuit na' binnen komen’, riep het meisen.

Karel versmeet een keer z'n sieke en, tegen de werkman; ‘Ja, 'k weet al waar dat 't vasthoudt, 't is were zo late.’ En hij naar binnen.

Hij was met rooi binnen als Roze, de minne, van de voute kwam en ‘proficiat Karel, zei ze, 't is nog een keer een knechtejongen.’

Kerel 'n keek maar blesde, je kunt dat peizen. dat was nu nummer dertiene. En slechte tijden zijn.

Zo, hij ging naar de voute, en boer en boerinne, ze waren toch alle twee content dat 't allemale wel verlopen was. Maar nu kwam het peterschap te berde.

De boerinne hield Sofie-moeie en Djenen-oom voren, he ja, 't hadde vroeger zo geschikt geweest. Maar Karel 'n hoorde niet op die ore, en ‘horkt een keer hier, boerinnige, zei hij, 'k en hebbe in 't gehele niets tegen Sofie-moeie noch tegen Djenen-oom, 't is al wel en stijf wel, maar wat zijn we daarmee gebaat, 't zijn zelve arme schartelaars lijk wijlder,

z hebben zelve hun kot vol kinders waarvan ze de rik uit'eten zijn ware 't niet vele beter kregen we voor ons jongste kind een peter bij de poot die ze thope heeft, die ons allemale in geval van nood kan helpen, of anders geraken we nog van den oever in den dijk.'

Wat kon de boerinne daar al vele op gaan zeggen en 'in Gods name dan, Karel, zei ze, tracht dan entwie anders te vinden'.

Karel peisde in zijn eigen zelven, ik zal al niet veel geen wind door d'hekkens laten vliegen. Hij commandeerde werk te voren voor enige dagen en miek gereedschap voor zijn reize.

's Anderendaags 's nuchtends, vóór 't kippen van den dag, was hij al in pije. Hij kleedde hem op zijn halve zondaagse, vulde een keer goed zijn tabaksblaze, stak nog een ende string in zijn beurze, nam zijn gaanstok uit d'horlogekasse en 'Karel, de goe' reize, en God spare-je van kommiezen en Roeselarenaars' wensten zij. Karel nam stap aan en trok de wijde wereld in.

Hij stapte dapper deure en tegen den avond was hij al een heel einde verre van thuis, als hij een vent inhaalde die dezelfde weg opging. Hij vertraagde zijn gang en ze gerochten aan de klap.

Karel deed zijn gevaarnissen uiteen, vertelde van zijn dertien kinders. En nu, man, ben ik op gang achter een peter voor mijne jongsten. Ja peters genoeg, maar als ik zeg een peter, dan moet het een zijn met geld, en een die djuiste is op alle manieren, alzo geen haantje kraait-mee, lijk vele den dag van vandage.

Kan ik u misschien van dienst zijn? vroeg hier de man aan zijn zijde.

Karel bekeek hem een keer van onder tot boven en 'wie zijt ge wel?' vroeg hij. 'Ik ben Sinte Pieter' was 't antwoord.

Jamaar, als 't alzo is, zei Karel, met u kan ik niet voort, ge zijt gij ook voor geen haar te betrouwen, 'k hore klagen hele dagen dat ge de ene in den hemel binnenlaat en andere de deure toeslaat voor hun neuze, al volgens dat 't u aanstaat. Dat is verre van serieus.

En Karel verdapperde zijn gang en algauwe was hij verre voren en weer moedermens alleen op de baan.

't Begon te hazegrauwen als hij weer iemand tegenkwam en tegare kortten ze de weg al klappen en smoren. Karel peisde, dat ziet er nogal een schikkige vent uit, 'k zou wel een keer mijn soorten opgegeven, misschien dat den dezen van entwie weet of mogelijke zelve zou kunnen voor peter dienen.

Karel pulste hem een keer daarover en de man smeet het lijk niet verre. ‘Maar 't gaat algelijk lijk beter als ge weet met wie dat ge te doen hebt, is 't geen waar, me man?’ - ‘Van eigen. zei de vent, 'k peize wel dat ge nievers geen beteren kunt vinden, want ik ben Onzen Heere zelve.’

Dat is jammer voor u, zei Karel, maar voor mij is dat geen reden. Met u 'n is 't ook al geen suiker en zeem, en kwestie van recht, 't is er nog verre van. Zie ne keer: d'ene hebben hier al dat ze wensen en d'andere mogen armoe zweren lijk Djob op zijn messing - is dat djuiste of nie' djuiste?

Karel 'n kreeg geen aanspraak meer. Hij toogde zijn hielen en zette zijn weg voort allene.

't Begoste te donkeren en hij gerochte al verlegen, als 't alzo voortging dat nog platzak zou thuiskokomen. Als hij me daar onverwachts aangesproken werd door iemand die uit een zijweg gekomen was, een man met een wijde mantel aan. Ze wensen malkaar de goen avond, 't ene woord brengt het andere bij, en zo vertelde Karel voor de derde maal zijn wedervaren met sluize en schro.

- Als 't maar dat is, zei de man met de mantel, ik wil wel dat baatje aanveerden. Rijke ben ik niet, maar ik kan u wel uit de nood helpen.

- Dat ware nu ne keer wel, zei Karel, en met wien heb ik te doen?

- Ge moogt niet verschieten, ik ben Pietje de Dood....

- Verre van verschieten, zei Karel, geeft de vijve, me man. Arm of rijk, bij u is 't en minste voor alleman gelijk.

En ze sloegen in malkaars hand dat 't kletste. En ze keerden tegere huiswaarts voor dien doop tewege.

Als dat nu ook effen en streke was sloeg Pietje zijn mantel open, dat geheel zijn ribbekasse blootkwam, haalde zijn gouden monter voor den dag die met een leren schoeband aan een ribbe vastelag en ‘'t is nu tijd dat ik mijn wegen inkorte, zei hij....’ ‘Jamaar, alzo niet geboerd, zei Karel, we zijn alzo niet getrouwd, me fraaie man, ge zult toch alzo niet weggaan en ons met de kluts laten, g'hebt toch beloofd van ons te helpen!’

He wel ja, zei Pietje, omdat ge 't zo schone vraagt, ik zal van mijn woord zijn. En kan ik u niet helpen met klinkende munte, ik zal u een raad geven die goud weerd is. Ge moet wel doen al wat ik u zegge. Verkoopt al dat g'hebt, beesten, alaam, vruchten, en met dat geld steekt ge 't water over naar Engeland, met wijf en kinders. En daar geeft ge u uit als Wonderdokteur. En nu moet ge goed opletten. Wanneer ge bij een zieken geroepen wordt, moet ge wel kijken waar dat ik sta. Daarvan hangt alles af, hoort ge. Ziet ge me staan aan 't voeteinde. 't is een teken dat de zieke er deure gaat spartelen. Maar sta ik aan het hoofdeinde, dan is 't een veugel voor de katte. Zo ge kunt het maar schoon hebben en ge zult geld winnen lijk weze.

Hoe node dat ze 't ook deden, ze mieken van hulden herte een steen, verkochten heel hun doening en trokken over zee.

Karel hoorde algauw van een schatrijke Ieffrouwe die van al de vermaardste dokteurs van geheel Engeland verlaten was. Z'hadden van alles geprobeerd, er was geen doen meer aan. Karel peisde: dat is de seve, dat is entwat voor mijn tand. En hij te vierklauwe er naartoe. ‘Hier ben ik, den Dokteur den Dienen, 't is om Ieffrouwe te genezen.’ En ze lieten hem binnen. Voor d'ogenverblending zei Karel: ‘Ieffrouwe, ik heb hier een flesseltje mee, en je moet alle ure een lepel nemen totdat 't uit is (en onderwijl keek hij onder-

kotig naar Pietje de Dood: aan 't voeteinde stond Pietje) en...., Ieffrouwe, ik kan u verzekeren dat ge binnen de drie dagen weer zo gezond zult zijn als een bie en verre van dood te gaan, je gaat nog lang en gelukkig leven.'

't Gebeurde zoals Karel voorspelde. En voor een begin was 't al een schonen opraap.

Nu was zijn name gemaakt en van wijds en zijds kwamen ze achter Karel de Wonderdukteur, en 't geld stroomde binnen lijk 't water naar de zee. Alzo enige jaren, dacht Karel, en 'k hebbe de koorde bachten de knoop en mijn schaapjes op 't droge.

Zo dat ging als een liere met een wrange totdat Karel op 't onverwachts het bezoek kreeg van Pietje de Dood. En, zegt Pietje, alzo lijk om entwat te zeggen, hoe gaat het Karel? hoe loopt de paling? zijt ge nog niet allichte binnengespeeld?

- He wel, om de waarheid te zeggen en niet te liegen, èn mensche en moogt nooit boffen, maar 'k en hebbe alleszins geen reden om klagen, en ik zou allichte al mijn jongens kunnen stellen neffens de beste van de prochie, en 't wijf zegt altemets: Scheid daarmee uit. Maar enja, hoe gaat dat, 't is dier leven en de dagen zijn naar van malkaar, en als ge nog iets wilt wegleggen tegen dat meer nood komt, alzo krevelt èn mensche stilliges voort over dat 't gaat.

- 'k Zijn zelve konten dat ge 't goed stelt, zei Pietje, en tegen dat ge werekeert naar d'oude streke, moet ge alleszins mij een keer komen bezoeken in mijn doening, ge zult alen jen ogen opentrekken.

- 't Zou moeten zijn, zegt Karel, binst dat er lijk niet vele te doen is nu voor mij; dat ik maar rechtuit stap aanpakte? Wat peist ge ervan? zegt hij tegen 't wijf.

Ja, de die, kurieus van al de duivels: ga gij maar, zegt ze, 'k ben mans genoeg om thuis te wachten en ge kunt bij uw thuiskomste dan al 't nieuws vertellen.

Karel en moest het geen tweemaal gezeid zijn en ze gingen maar seffens op stap.

Eerst kwamen ze door een schone effene stroke. Maar een beetje tenegare begon het te klimmen en te dalen, wegen noch straten waren er meer te vinden, je zag noch huis noch stake en 't was al tuite en bulte, put en kuil, 't was een oprechte ‘Cayènne’ begroeid met alle slag van struiken, ze vernestelden in de gieledoorns en 't stond nog hier en daar een kromme vernukkelde sparre. Een wildernisse zonder weerga.

Eindelijk begon Pietje, gevolgd door Karel, de rotsen nere te gaan in een diepe splete. Na lange gaans kwamen ze in een soort van spelonke, maar eendelijk groot, Karel 'n zag er geen einde aan. En 't schoonste van al, 't stond allemaal vol, hekeltande dichte met kandelaars, met op ieder een brandende keerse. Karel begon te tellen, maar er was geen tellen aan, hij had evengoed kunnen d'haren tellen van den hond.

- Hier ben ik koning in mijn rijk, zei Pietje de Dood. Al die brandende keersen die ge daar ziet, dat zijn de mensen op de wereld. Daar zijn er vers ontsteken, daar zijn er half opgebrande, daar zijn er die tenden zijn en link snakken achter hun laastse. En wiens lichtje ik uitblaze, dan is 't gedaan met leven voor den dien-en.

- En mijn keerse, zei Karel, waar staat ze, en hoe lange heb ik nog te goed?

- Jamaar, zei Pietje, dat 'n mag ik aan jen neuze niet knopen, dat moet voor elkendeen verdoken bliven. Geen uitzondering voor niemand, ook niet voor u, mijn beste vriend.

Maar Karel sprak de schoonste woorden uit zijn lijf en hij primmelde en bleef primmelen bij zoverre dat Pietje hem liet verbidden en ‘Carolus Ludovicus Kernoel, g'hebt nog vijf minuten te leven’, zei Pietje.

Was me dat verschieten! - Petrus toch, zei Karel, in Gods name, Petrus, laat dat toch niet gebeuren. Met mijn vrouwe, die arme slore dat te weze komen, ze gaat er heur endeklokke aan halen, 't mensche.

- Niet te doene, zei Pietje, hier 'n valt er niet te

Petrussen. Gij zelve hebt mij genomen als peter voor uw jongste kind omdat ik alleen rechtveerdig ben voor elkendeen. De vijf minuten zijn haast omme.... Nog een half minuutje, zei Pietje onverbiddelijk.

Karel kreeg een gelukkigen inval. - Believe 't u, Petrus, zei hij, geef mij den tijd om een akte van berouw te verwekken.

- Goed, dat sta ik u toe, zei Pietje, bij heel speciale uitzondering, omdat gij het zift.

Karel was in den derden hemel van blijdschap, en ‘tot in den pruimentijd, Petrus! riep hij, tot aan mijn eerste akte van berouw, man!’ En hij was de pijpen uit.

Nu pas schoot het Pietje te binnen dat hij bedrogen was. Maar hij had zijn woord gegeven en zijn woord eten zou hij voor niets ter wereld. Pietje kon nu wel niet verder dan wachten totdat het Karel beliefde een akte van berouw te verwekken.

't Was vele vele jaren later. Karel en al de zijnen waren al lange weer op de oude streke, en in zijn ouden dag deed hij al niet veel anders meer dan rondwandelen.

Pee de boomsnoeker was bezig met de hoge schaaiaards te kandelaren als hij per ongelukke van boven naar beneden tuimelt. Karel ziet dat gebeuren en, peist hij, och Heere, alzo zonder biechten of berechten aan zijn einde komen, 't is toch wreed, ik zal maar in zijn plekke een akte van berouw verwekken. Maar de woorden ‘Alles tot meerdere eer en glorie van God’ zijn nog niet geheel over zijn lippen: daar slaat een hand op zijn schoere en: ‘Eindelijk!’ zegt daar de stemme van Pietje de Dood,

't Was gedaan met Karel.

En uit patuit

't vertellingsken is ook uit.

- Naverteld naar een vertelling van die gepensionneerde kommies van Beveren, geboortig van Roesbrugge (Biekorf

1952, 7). Vroeger - een 25 jaar geleden - had hij dat horen vertellen van Medard Verbouwe, de oude smid van ‘de Clachoore’ (Leisele, langs de weg naar Hondschote), afkomstig van Watou. Deze had het gehoord van zijn grootmoeder en deze wist te zeggen dat zij het had horen vertellen van haar moeder. Een vertelling die dus meer dan honderd jaar op de streek verteld wordt. Is ze, in deze vorm of in een of andere variante, ook elders bekend?

Stavele

A. BONNEZ

Honderdjarigen in almanakken

Zijn het de almanakken niet die het eerst de belangstelling in honderdjarigen hebben gaande gemaakt? en die het eerst lijsten van eeuwelingen hebben opgesteld?

De *Almanach van Milanen*, opgesteld door Mr. Daniel Montanus en uitgegeven door J. Begyn te Gent wijdde in zijn jaargangen 1801 tot 1808 (en misschien ook nog in de volgende?) telkens een paar bladzijden aan een ‘Bemerkinge op op den hoogen ouderdom die verscheyde Menschen bereykt hebben’. De jaargang 1808 bracht als ‘Achtste Vervolg’ een ‘Naem-Lyste van Persnonen die den ouderdom van 101 [en 102] jaeren bereikt hebben’. Deze lijst vermeldt 15 personen van 101 jaar die gestorven zijn tussen 1615 en 1760; 14 daarvan zijn Fransen. En 9 personen van 102 jaar, te beginnen met Tobias, waarvan de laatst vermelde gestor ven is in 1709. De jaargangen 1801 tot 1807 konden we niet inzien; deze zeven lijsten moeten personen van 100 jaar vermelden

De opsteller van de Almanach van Milanen heeft zijn lijsten geput uit de Franse ‘*Almanach de la Vieillesse*, ou Notice de tous ceux qui ont vécu cent ans et plus’ die te Parijs van 1761 tot 1773 uitgegeven werd door Aug.-Martin Lottin ‘libraire et imprimeur de Monseigneur le Duc de Berry, rue Saint-Jacques, près S. Yves, au Coq’. Vanaf 1764 wijzigde Lottin de titel in *Almanach des Centenaires*, om te voldoen aan de wens van een van zijn lezers. Lottin documenteerde zich bij de pastoors, houders van de doodboeken. In 1767 deed hij zijn beklag erover dat de levende honderdjarigen zelf - er waren er alstoen 157 in Frankrijk, - hem zo weinig inlichtingen over hun persoon bezorgden.

Wie kent er nog oude Vlaamse Almanakken die lijsten van honderdjarigen hebben opgesteld?

E.N.

De koperslagers Jan en Francis van Hesen

In de 18e eeuw leefden er in Midden-West-Vlaanderen twee koperslagers, Jan van Hesen en zijn zoon Francis, die boven het gewoon peil hunner vakgenoten uitstaken en wel even onze aandacht verdienen(1).

Alleen al de vrij eigenaardige levensloop van Jan van Hesen mag eens vermeld worden. Hij werd op 25 Februari 1694, te Mechelen op Sint-Rombouts, geboren als zoon van Jan en Anna Coquet. Mechelen was destijds een centrum van koperslagerij(2). In zijn geboortestad zal hij wellicht de eerste vakkennis hebben opgedaan. Later moet hij in betrekking geraakt zijn met Maria Catharina Wybo van Ardooie, die in 1700 geboren werd als dochter van Geraert en Margaretha de Gheldere. Is hij met haar gehuwd? We weten het niet 'zeker', maar in ieder geval verbleef Jan in October 1722 met haar te Schiedam in Nederland, waar hun dochter Anna er in de Roomse kerk gedoopt werd, In Juni 1724 woonde het paar te Leiden toen hun zoon Jan in de katholieke kerk der Kuipersteeg werd gedoopt.

Dat van Hesen naar Holland trok uit redenen die met zijn beroep verband hielden is waarschijnlijk. Toen hij vele jaren later, in 1751, bij een contract, in tamelijk officiële omstandigheden, te Lichtervelde zijn naam opgaf, vond hij het immers goed te verklaren dat hij was 'Joannes van Hesen, meester coperslaghere, *ghepasseert binnen Leyden in Hollant*,...'. En nochtans

(1) Deze Jan van Hesen heeft niets te zien met Jan van Hese, zilversmid te Brugge en vader van de bekende priester Jan van Hese (E. Hosten en E. I Strubbe, L'occupation francaise à Bruges en 1792 et 1793. Journal contemporain de Jean van Hese, uitgave van de Soc. d'Emul., 1931) zoals P. Allossery meent in: Ardooie meest onder kerkelijk oogpunt, Annales Soc. d'Emul. 1939, blz. 120.

(2) G. Van Doorslaer, L'ancienne industrie du cuivre à Malines, 3 dln (Mechelen, 1910 1913) vermeldt geen van Hesen's, echter wel G. Van Doorslaer, La corporation et les ouvrages des orfèvres malinois (Antwerpen, 1935).

stond de kopersmederij in Holland niet hoog in aanzien, want nergens zijn er afzonderlijke koperslagersgilden bekend: te Delft en Rotterdam waren de ‘geelgieters’ ondergebracht bij de grofsmeden; te Utrecht waren ze samen met de tinnegieters bij de smeden; te Haarlem behoorden ze zelfs aanvankelijk bij de schilders en ook te Leiden waar van Hesen ‘ghepasseert’ is, vond men ze bij smeden en slotenmakers. Het is dus niet te verwonderen dat van Hesen terugkwam naar het Zuiden.

Nog geen jaar later vinden we Jan van Hesen te Ardooie, om er op 25 Juni 1725 te trouwen... met zijn vrouw(1).

Jan van Hesen bleef nog een tijdje te Ardooie wonen. Een zoon Pieter werd er hem in Mei 1727 geboren. In Juli 1730 was hij al te Izegem, waar hij blijven zou, minstens tot in Aug. 1737. Daar werden hem nog 4 kinders geboren: Jacob (1730), Francis (1732), Joanna Maria (1735) en Antoon (1737). Rond 1737-40 verhuisde van Hesen terug naar Ardooie.

Nu vinden we de eerste sporen van zijn arbeid. Jan van Hesen was een kunstzinnig en vakvaardig kopersmid, die echte kunstwerkjes kon uitvoeren, zoals de afbeelding aantoont. Er steekt zwier en lijn in de speelse ornamentiek van het fonteintje, het enige overblijvend getuigenis van zijn vakmanschap en voortreffelijke smaak.

In 1740 goot hij de matrijs, versierd met Ardooie's wapen, voor de 260 ‘marcquen’ die de prochie aan

(1) De huwelijksakte zegt uitdrukkelijk dat ze huwden ‘cum dispensatione Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Henrici Josephi van Sustre, episcopi Brugensis, super impedimento criminis adulterii’. In Holland schreef men beiden nochtans in als ‘conjuges’! Is van Hesen voor een protestants minister getrouwd? Of was eerst te Ardooie een kerkelijke regularisatie van het geval mogelijk geworden? Laten we ons in deze kerkrechterlijke kwestie niet verdiepen en de reputatie van Jan niet verder bekeuren; de bisschoppelijke dispensatie is trouwens onvindbaar, zodat de vage uitdrukking der akte ons de oplossing niet brengt.

de bedelaars uitdeelde[1]. Het maken van een ‘nieuwen urenwyser aenden torre deser prochie’ (1758) voor de belangrijke som van 7 p. 10 sch. 10 ½ gr[2] mag ook nog onder het meer kunstzinnige werk worden gerekend dat hij uitvoerde. De andere gewone prestaties die we van hem kennen betreffen alle de uurwerkmakerij: zo de herstellingen van ‘de staende orlogie’ van priester Roch. de Vos (1752 1758) en van het kerkuurwerk (1761). Ander werk zoals de ‘leverynghe van eenighe stylen tot vaste stellen van de orlogie deser prochie, caterollen, etc’ was smidswerk van de gewone soort.

De eerste en enige grote opdracht die hij te Ardooie uitvoerde (1740-1741) was een mislukking. namelijk de vermaking van het orgel. Samen met zijn aanstaande schoonzoon, de latere koster-organist Jan-Frans de Vos[3] en de toenmalige koster Jacob de Backere, herstelde hij vele weken lang het versleten orgel, dat kort daarna toch door een nieuw moest vervangen worden. Hij had ‘alle de pypen uytgenomen, gesuyvert ende gesodeert, mitsgaeders het secreet opengeleyt ende gerepareert, alsmede de blaesbalghen die van binnen geheel versleeten waeren ende het leer gerot was, gelimt ende gerepareert’[4]. De levering van blik, leder, nagels en lijm spreekt genoeg van de goede staat waarin het orgel verkeerde en het vreemde werkterrein waarop Jan zich had gewaagd! Zo was het ook gesteld met ‘ses travailles, meritez en les réparations faites à l'église, tant à la couverture des ardoises, remettre les goutières et plusieurs autres réparations nécessaires que de la livrance du plomb, soudure, du fer, etc.[5].’ Ook dat was geen fijn werk!

(1) Rijksarch. Brugge. Triage de Liasses, nr. 114.
(2) ibid, nr. 56.
(3) Anna van Hesen, die met de Vos huwde, had 8 kinderen, waaronder Medardus de Vos, onderpastoor te Oostkamp († 1794).
(4) Rijksarch. Brugge. Triage de Liasses, nr. 333.
(5) Archief Bisdom Brugge, F IV.

Beter verging het hem met de contracten tot het onderhoud van uurwerken: in 1752 met mre. Roch. de Vos en in 1751 het contract met burgemeester en schepenen van Lichtervelde tot het onderhoud van marktpomp en torenuurwerk voor 20 jaar. Nog hetzelfde jaar sloeg hij het fonteintje voor de kerk van Lichtervelde, dat er nu nog in de sacristij te zien is (zie afbeelding). Maar te Ardooie kreeg hij van officiële zijde weinig aanmoediging, die nog verminderen zou toen Joannes De Clercq, 'orologiemaecker' hem begon concurrentie aan te doen. Toen zijn zoon Francis in 1766 naar Lichtervelde ging wonen, zal het Jan dan ook weinig moeite hebben gekost om mee te verhuizen. Te Lichtervelde overleed hij op 7 Dec. 1770 en zijn weduwe in 1790.

Van de drie zonen Jan. Anthone en Francis, was het vooral de laatste die naar voor trad. Francis van Hesen was te Ardooie vanaf 1753 in de busgilde ingeschreven. In 1766 huwde hij te Lichtervelde met de 10 jaar jongere Isabella Beernaert. Ter gelegenheid van zijn afscheid uit de Ste-Barbaragilde schonk de confraters een koperen gildetrommel, zijn eerstbekeud werk[1].

Te Lichtervelde woonde hij in een huis dat ten oosten aan de Torhoutstraat grensde (1778), zijn moeder woonde in de Torhoutstraat op de oostzijde dichtbij de markt (1780); de ongehuwden. Jan en Anthone, betrokken een huisje ten noorden van de kerk op het kerkplein (1784)[2]. De familie bleef dus definitief te Lichtervelde gevestigd.

Nog meer dan zijn vader begaf Francis van Hesen zich te Lichtervelde op het terrein der grofsmederij. Hij vermaakte er in 1761 'den yseren knippel van de groote clocke', werkte aan 'slodt, bouten en schessen van denselven kneppel', maakte gaten in de grote klok om ze vast te leggen en leverde ervoor ijzer en staal[3]. Verschillende vermakingen aan de klokken

(1) L. Van Acker. Geschiedenis der Ardooise Schuttersgilden blz. 64. (Kortrijk, 1952),
(2) Ons vriendelijk medegedeeld door dhr. C. Sintobin, Lichtervelde.
(3) Rijksarch, Brugge, Lichtervelde, nr. 75; de verdere vermeldingen zijn genomen uit de prochierekeningen van Lichtervelde, fonds van het Vrije, t.a.p.

(1767, 1768, 1785-86) en een niet nader bepaald smidswerk (1778-79) vragen eveneens geen fijne hand. Francis was ‘meester smidt ende horlogiemaecker’, terwijl zijn vader eerder ‘meester coperslagher ende orlogiemaec-

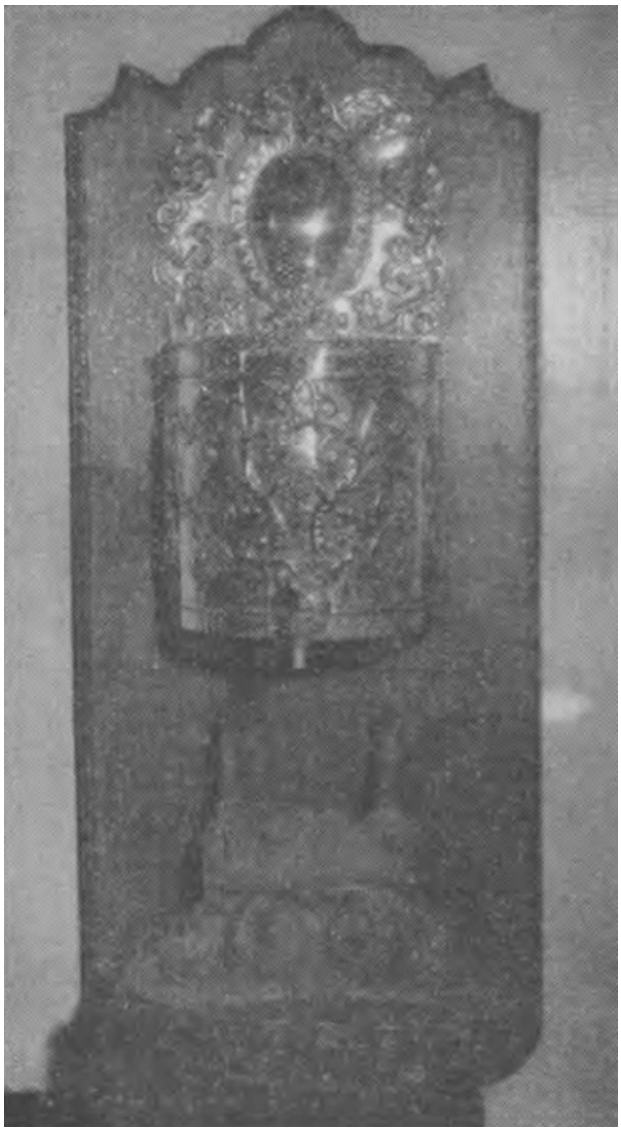

neg A.C L Fonteintje in de sacristij te Lichtervelde Jan van Hese, 1751

ker’ was. Nochtans leverde Francis ook staaltjes van zijn kunde; zo sloeg hij voor de kerk van Lichter-

velde in 1775 vier koperen kandelaars, die niet laten vermoeden dat van Hesen ‘meester smidt’ was.(1)

Twee koperen trommels zijn van hem bekend, deze der St Barbaragilde te Ardooie (1766) en die der St-Sebastiaansgilde van Meulebeke (?) (1784), thans in privaatbezit te Lichtervelde.(2)

Vergulden en schilderen deed hij ook al: het haantje en het torenkruis van Lichtervelde (1765-66) en de torenwijzerplaat te Ardooie (1785). Een ander werk was het steken van ‘het iser tot het branden de de hoornbeesten hetwelck besteet in het cachet ofte waepen van de prochie’ (Lichtervelde, 1773-74).

Zijn broers Jan en Anthone waren ook in het vak, wellicht als gewone smeden. Het door Jan in 1751 aangegane contract tot onderhoud van het Lichtervelde torenuurwerk werd door Francis verder overgenomen en na diens dood, zelfs nog in 1796, door Anthone uitgevoerd. Van jan van Hesen, de jonge, is alleen de vermaking der ‘leyebrugghe’ nabij de markt te Lichtervelde bekend (1769), weeral werk van een gewoon dorpssmid.

Wat er van die familie te Lichtervelde geworden is, gingen we niet verder na. In alle geval is die verschijning van die twee kopersmeden, Jan van Hesen, die door Holland ‘passeerde’, en zijn zoon Francis, die vaders voetspoor trachtte te volgen, maar uitkwam in de dorpssmederij, wel even het oprakelen waard. Te onzent is er maar weinig geweten over koperslagers en tinnegieters, die de middenweg bewandelden tussen edelsmeden en ijzersmeden. Voorzeker was de trek naar Holland van Jan van Hesen, wellicht ook toendertijd, toch niet alledaags, zodat het geval van Hesen eigenlijk - maar ook niets meer dan - een stukje curiosum is.

L. VAN ACKER

(1) ± 1 m. hoog, met het opschrift ‘Ubi bene ibi patria’; de vier stuks aldaar, tegenwoordig erg gehavend.

(2) Rolzuilvormig, 44 × 46 cm, met het wapen der familie de Beer (van Meulebeke?); cfr. Catalogus der kunstveiling Fr. Claes, Antwerpen, blz. 123 (verkeerdelijk als gildetrommel van Lichtervelde opgegeven).

Dom Nikolaas Baelde van Ieper
mislukt prelaat van Sint-Jansberg, 1637.

Toen de prelatuur van Sint-Jansberg te Ieper door het afsterven van abt Valentin de Berty (7 Juli 1637) opengevallen was, begaven zich, naar oud Nederlands gebruik, de koninklijke commissarissen ter plaatse om de stemmen van de monniken op te nemen. Afgevaardigd waren: de bisschop van Ieper en raadsheer Lottin. De voorkeur van de Sint Jansheren ging naar een van hun medebroeders: Dom Nikolaas Baelde van Ieper.

Ondanks het vertrouwen hem door de meeste van zijn confraters bewezen, ondanks de grote gaven die iedereen hem toekende, werd Dom Baelde niet benoemd. Het getuigenis van de baljuw van de abdij. Frans de Sijne, laat ons de reden kennen waarom hij van kant werd gezet.

Na D. Frans van Waelscappel en D. Loys Vrombaut vermeld te hebben als zijnde ‘van exemplaire leven ende wel verstandich in het gheestelyck ende weerelyck’, noemt de Baljuw ten laatste D. Nicolays Baelde. Wel weet hij:

‘dat Heer Nicolays Baelde is gouvernerende ende ontfanghende het temporeel ende dat hij hem daerinne seere wel is acquitterende, oversulcx den voornoemden Heer Vincent du Bur[1] soude hem gheerne gepromoveert hebben tot deselve coadjutorie, indien de religieusen hemlieden niet en hadden geopposeert ende te kennen gegeven sulcx niet te betaemen, ten respecte sijnen vader soude geweest sijn capitain van der borgerlijcke wacht der stede van Ypre ten tijde deselve was onder het bewelt van den vijant, ende dat hij bovendien hadde twee broeders die bijstier waeren ende den eenen tweemael binnen Rijsel gefailliert was, boven dat hij diversche van sijne vrienden hadde die suspect waeren van de religie’.[2]

D. Nikolaas Baelde's oom was de beruchte calvinist Michiel Baelde, te Delft op 30 December 1630 over-

(1) Dom Vincent du Bur, een Bruggeling, was abt van Sint-Jansberg van 1584 tot 1626.
(2) Brussel, Alg. Rijksarchief, Conseil d'Etat, 44 B.

leden, de stamvader van de Hollandse tak van de familie Baelde, die onlangs alhier (Biekorf 1952, 255) ter sprake kwam. De vader van onze Benedictijn, een broer van Michiel, was een ander Nikolaas, *filius Jacobi*; zijn moeder heette Maykin Lamoot.

Vader Baelde zou dus kapitein van de burgerwacht geweest zijn onder het Calvinistische bewind. Nochtans moet hij als trouw katholiek gestorven zijn, want hij wordt vermeld in het *obituarium* van Sint-Jansberg op 9 September: 'Nicolaus Baelde, civis Iprensis 1615, et Maria Lamoot uxor ejus obiit 1593.'(1)

Baljuw de Sijne maakt nog gewag van twee broeders van D. Nikolaas Baelde. Het valt moeilijk te weten welke hier bedoeld worden. Een 18e eeuwse geslachtsboom van de familie Baelde, die een belangrijke aanvulling biedt op de studie van E. De Sagher (Antwerpen 1906), geeft de volgende afstamming aan Nikolaas Baelde, vader:

Uit het eerste huwelijk met Maria Lamoot werden hem drie kinderen geboren:

1. Jakemine, die getrouwd was met Jakob Questroy;
2. Nikolaas, de monnik van Sint-Jansberg;
3. Ghisleen, schepen in 1612, die trouwde achtereenvolgens met ..... De Kien, dochter van Cornelis, en met Piternelle Plovyts, van Hondschoote;

Uit het tweede huwelijk met Janneke Devrient, had hij:

4. Anna, zuster te Rousbrugge;
5. Michiel, waarvan een zoon priester;
6. Jaak, man van ..... Grendels; en
7. Isabel, echtgenote van Arnout van den Broucke.

Twee van de vier gebroeders Baelde gaven dus ook aanleiding tot opspraak, zodat D. Nikolaas geen abt kon worden. In zijn verslag aan de Landvoogd (29 October 1637) stelde de Raad van State Dom Frans van Waelscappel als de gepaste candidaat voor, 'ne proposans point à votre A.S. sire Nicolas Baelde pour avoir son père esté capitaine de la garde bourgeoise lors que la ville d'lpre estoit au pouvoir des rebelles,

(1) Brussel, Kon. Bibliotheek, hs. 19, 406.

selon la déposition du Bailly de la dite abbaye, et qu'il a divers parens suspects d'hérésie'.

Al kon hij geen abt worden, toch had D. Nikolaas Baelde de gelegenheid zijn grote gaven in de dienst van de communiteit te stellen. Immers in 1645-1646 ontmoeten wij hem als prior van het convent. Hij bekleedde deze waardigheid tot aan zijn dood op 10 November 1654 (*Obituarium*). Over zijn verdere levensloop is tot nog toe niets gekend(1).

Dom N. HUYGHEBAERT

Het portret van Margareta van Eyck

Margareta van Eyck is nu pas uit de Parijse Tentoonstelling teruggekeerd. Onder sterk en veilig geleide, lijk een prinses van den bloede. 'En zeggen dat een antiquaire dat stuk in den tijd gekocht heeft voor een appel en een ei op de prondelmarkt', zo hoorde ik een vriend opmerken die het nieuwsbericht over die reis gehoord en gelezen had.

De legende van dat portret gaat dus nog immer mee. Toch met een zekere sleet. Men vertelde gewoonlijk dat een Mijnheer van Lede - uit de gekende Brugse familie - dat schilderij 'verhasaard' had op de prondelmarkt of de vismarkt, om het nadien te schenken aan het Brugs Museum.

Deze legende is een curiosum in de kunstgeschiedenis. De man die voor de literaire verspreiding heeft gezorgd is niemand minder dan de befaamde, tijdelijk Brugse, kunsthistoricus James Weale. En dan nog in zijn laatste groot werk over de gebroeders van Eyck in 1908 te Londen in het Engels uitgegeven.

De geschiedenis van het portret is tamelijk goed gekend. Jan van Eyck zou zijn portret, samen met dat van zijn vrouw,

(1) Onze geslachtsboom (in privaatbezit) citeert nog een tweede Baelde als monnik van Sint-Jansberg in de 17e eeuw: dom Claude Baelde, zoon van Joris en Jeanne van Werveke. Deze Joris was zoon van Walrave Baelde en Janneke Calckers, 'n neef dus van Michiel Baelde, de stichter van de Hollandse tak. Dom Claude Baelde stierf kort na zijn kozijn. Het obituarium draagt op de 3 Maart de volgende aantekening: 'Dom Claudius Baelde, monachus hujus loci 1662, eta[tis] 54' Een tweede hand verbeterde *eta. 59..*: Claude Baelde zou dus in 1603 geboren zijn.

geschonken hebben aan het Brugse schildersgild. Hun kapel, gebouwd in 1451 en toegewijd aan St-Lukas (tegenwoordig de kapel van de Zusters Jozefienen in de Noordzandstraat) hadden de gildebroeders met schilderijen opgetooid. Albrecht Dürer, in April 1521 de gast van de Brugse schilders, bezocht de kapel en getuigt in zijn Dagboek dat er 'goede dingen' te zien waren, zonder nochtans enig stuk met name te vermelden. Descamps vond in 1769 het portret van Margareta bewaard op de archiefkamer van de Schilders en noteert dat het jaarlijks op St-Lukasfeest in de kapel wordt tentoongesteld, vastgelegd aan een ketting met maalslot, om te beletten dat het, als zijn tegenhanger, zou gestolen worden. Dat bericht werd in 1783 door Derivat in zijn reisbeschrijving overgenomen. In de Franse tijd is het portret niet op de inventaris van de aangeslagen kerk- en gildegoederen gekomen, daar het als dekking van een hypotheek van het Schildersgild opgeschreven stond.

In zijn Catalogus van de Academie (1861) vermeldt Weale zonder meer dat het portret in 1808 door Pieter van Lede aan de Academie geschonken werd. Eerst in de Catalogus van de schilderijen der Tentoonstelling van 1902 vulde Weale de nota aan: 'Ce portrait..... a été trouvé en 1808 au Marché de Poissons par M. Pierre van Lede.' In zijn Engelse monographie over de van Eyck's formuleerde hij zijn nota als volgt: 'Later [na 1794] it [het portret] was found on the fish-market by Mr. Peter van Lede, who, in 1808, presented it to the town.'(1)

De bron van Weale zal voorzeker geen andere geweest zijn dan de tekst door een hand uit het midden van de vorige eeuw ingelast in een handschrift van Pieter Ledoulx (1730-1807): Levens der groote Schilders van Brugge, bewaard op het Stadsarchief te Brugge.(2) De interpolatie aldaar, in het Leven van Jan van Eyck, luidt:

'Dit stuk [het portret] heeft laeter in de handen gevallen van een vischwyf die het gebruykte om haeren visch op te kuysschen. Mr. Pieter van Lede aldaer passeerende dit bemerkende verzocht dit bard van haer met belofte van haer een nieuw te haelen, die zy hem toestond. Dien heer heeft

(1) W.H. James Weale. Hubert and John van Eyck, blz. 93 (Londen 1908)

(2) De tekst van Ledoulx is, zonder de interpolatie, naar het Hs. uit de Stadsbibliotheek uitgegeven door A. De Poorter in: Brugse Kunstenaars van Voorheen (Brugge 1934-35). Zie aldaar blz. 2.

het alsdan doen repareeren en aen de Academie ten geoschenke gegeven.'

In de inleiding van de Catalogus van het Stedelijk Museum (1e uitg. 1931; 1938, blz. 19) brachten E. Hosten en E.I. Strubbe de volgende verantwoorde nota over het schilderij: 'Dit portret werd door den heer P. van Lede gekocht aan den Heer Coppyn, oud-deken van het ambacht der schilders en zadelmakers, die het overgenomen had mits de schulden van dit ambacht te: dekken.' Als datum van de schenking wordt aldaar 22 November 1808 opgegeven.

Door de jongste kunstgeleerden wordt de anecdote van de Vismarkt dan ook definitief als een legende beschouwd.(1)

De volgende aantekening van de Brugse kunstschilder J.K. Verbrugge (1756-1831), een tijdgenoot en vriend van Coppyn en van Lede, verhaalt nauwkeurig in welke omstandigheden het portret naar van Lede en de Academie is overgegaan.(2)

'op den 22. novembre 1808 wierd het Lucas-feest gehouden in het stad-huys, van de heeren geassocieerde der Academie binnen Brugge, op welke feest, door Mynheer Pieter Van lede, kerkmeester van St. Salvators, en nieuwelynkx confrater der Academie, present gedaen aen de zelve Academie, het portret van de vrauw van Jan van Eyk. Welk portrait van Eyk gemaekt hadde tot preufstuk onder 't corps der schilders deser stad, en dienvolgens altyd berustende had geweest in Schilderscapelle tot den tyd van haere vernieling, en daernaer ten huyse van den laetsten Deken der groefschilders, Sieur Coppyn. Dezen deken gaf het my in handen om er eene copye naer te maeken, hetwelk ik dele met swart en rood crayons alsoo in teekeninge naent betrekkende aen het coleur, en doet alsoo een zeer goed effect. 't Is in dezen tyd als dat den bovengemelden [Pieter van Lede] het diversche keeren gezien heeft t' mynen huyse; 't welck hem waerschynelyk het gedaght heeft doen krygen van het zelve portrait te acquireren om het aen de Academie te vereeren en daerdoor vast te heghten aen deze stad waer het geschildert was.'

Verbrugge had dus het stuk van sieur Coppyn in handen gekregen om er een getekende copie van te maken. Pieter van Lede heeft het toen herhaaldelijk gezien op het atelier van Verbrugge. Dat gaf hem de gedachte het te kopen. En

(1) Historisch overzicht en bibliographie daarover in: A. Janssens de Bisthoven en R.A. Parmentier, Le Musée Communal de Bruges. blz 33-35 (Antwerpen 1951; Deel I van; Les Primitifs Flamands),

(2) Tekst uit Gedenkweerdige Aenteekeningen blz. 138; naar het eigenhandig handschrift (in privaatbezit).

hij schonk het aan de Academie als een ‘gift van blijde inkomst’ toan hij, nieuwe confrater van de instelling, voor het eerst deelnam aan het Sint-Lukasfeest dat in 1808 op 22 November gevierd werd op het Stadhuis en op hetwelk ook confrater Verbrugge tegenwoordig was.

Verbrugge bezat zijn tekening ‘met rood en zwart’ nog in 1819. Hij woonde alsdan in de Nieuwstraat en op 3 Mei kwam de H. Bloedproceesie aldaar voorbij, de eerste uitgang na 25 jaar onderbreking. Dan was het nog de gewoonte de beste kaders en huissieraden voor de processie buiten te hangen en Verbrugge ‘palleerde’ met verscheidene schilderijen en tekeningen, onder meer met zijn copie van het beroemde portret die, omstreeks 1804, Pieter van Lede had helpen voorbereiden tot de aankoop en de gedenkwaardige schenking aan zijn geboortestad.

A.V.

Westvlaamse Zanten
(*Vervolg van 1952, blz. 258*)

EENSTEERT. Wij vinden in onze aantekeningen ‘volgens een zegsman uit Heist is een *eensteert* een vrouwelijke gewone roche (rog)’. Dit is te weinig en wij kunnen het thans niet nader onderzoeken. Wie kan het onderzoeken? In elk geval is een eensteert een soort rog.

GROEVENAGELS. Te Dudzele en elders volksetymologische vervorming van groffelnagels (kruidnagels).

BESCHADE NEUTEN. Te Knokke volksetymologische vervorming van muskaatnoten.

GUTTEN. Op de Oostkust (Knokke, Heist, Zeebrugge; Blankenberge?) is gutten de vis kuisen (leegmaken, vlimmen afsnijden enz). Komt van het Engels to gut, dat dezelfde betekenis heeft.

HARNASSEURING. Zo heet het paardentuig te Knokke. Het bestaat uit: den *bril* (gebit en toom), de *ooglappen*, de *gramette* (ketentje onder de onderlip), 't *greel* (gareel), de *lijne.* den *band*, den *string*, de *buikriem*, en de *steertriem.* 't Zijn heel Westvlaanderen door ongeveer dezelfde benamingen. Toch zijn er vele afwijkingen en daarom moesten ze van dorp tot dorp opgetekend worden. Hetzelfde voor het ander landbouwtuig.

HUTJESGRAS. Gehoord te Knokke en Westkapelle voor het gewoon straatgras. (Poa annua), het gemeenste onkruidgras dat overal te vinden is. Het is eenjarig en groeit in hutjes graspollen).

IPUUSCHEN. Wij schrijven dit woord zoals het te Knokke gebruikt en uitgesproken wordt. In Nederlandse spelling: ophuischen. Betekent: ophitsen, aanjagen. Een hond ipuuschen.

KADEUTEL. Geestige vervorming van keutel, kuttel, te Izegem.

KALUTTEREN. Overdrijving van kletteren (Knokke).

KERPEKKELEN. Overdrijving van pekkelen te Knokke. Een *kerpekkelare* is iemand die met korte stapjes gaat, nog erger dan een pekkelare. Ook gezeid van iemand die krom en scheef gaat.

KLADREIT (Westkapelle). Het groen slijm dat in 't voorjaar op de grachten komt en uit groenwieren bestaat. Ten onrechte zeggen sommigen *Klakreit.*

KLOKKEN (Ramskapelle bij Heist): de vruchten van de wilde roos en vandaar ook de wilde roos zelf.

LAMMERZAK (Dudzele, Knokke): Een grote handzak in stoffe, in netwerk of gebreid om boodschappen te doen of om op reize te gaan. Moet ook elders bekend zijn.

LATTEGREEL (Knokke; greel = gareel). Tuig van stokken rond de nekke van een koeibeeste in de weide om te beletten dat ze uitbreekt.

LEUGENARE. Van een leugenare zegt men te Bredene: ‘Moest je den dien geloven en God afgaan - ton (toen) zou je niet lange voor de poorte van d'helle moeten staan!’

(*'t vervolgt*)

J. DE LANGHE

Valhoedje.

In de Vlaamse Keuken van het Museum (Stadhuis) te Diksmuide staat er een klein kind met een valhoedje (fr. bourrelet). De conservator, wijlen Heer A. Glorie, zei me (in 1949) dat hij dat valhoedje had kunnen kopen te Gent in 1945 en dat er alhier geen meer gemaakt worden: alleen in Frans-Vlaanderen worden er nog gevlochten.

Waar in Frans-Vlaanderen mag dat zijn? En in het Limburgre, in de Jekervallei, zou men daar geen valhoedjes meer vlechten?

E.N.

Mengelmaren

Registers op De Flou.

Wie zegt ‘Sint Pieter’ zegt ‘sleutels’ en de monniken van de Sint-Pietersabdij weten ook Kerk en Volk te dienen met het bewerken van sleutels op bronnen van wetenschap. Echt en statig Benedictijnenwerk. Was Westelijk Vlaanderen sedert jaren benijdenswaard om het bezit van De Flou's achttiendelig Woordenboek der Toponymie, in de pas verschenen *Indices*, bewerkt door D. FLORIBERTUS ROMMEL, krijgt het voor het eerst volmacht over dat bezit. De plaatselijke geschiedvorser vindt een voorkomende gids in het Toponymisch Register (1-286). Op onvermoed en eigenaardig materiaal wijst het Taalkundig Register (287-302). Voor het bonte Allerlei van verspreide gegevens over mensen en dingen, oudheden, gebruiken en instellingen was het moeilijker een gepaste naam te vinden: het ‘Heemkundig Register’ (303-344) dekt dan ook een lading die veel ruimer is dan de titel laat vermoeden: samen met de voortreffelijke rubrieken van het Aanhangsel (345-392) wijst dat Register de weg naar duizend en één curiositeiten en varia die in de toponymische mijn van De Flou verscholen liggen. Op zijn geheel een fier stuk precisiewerk, typografisch ook zeer verzorgd, dat geroepen is om, veelal ongenoemd, ontelbare diensten te bewijzen.

- D. Floribertus Rommel O.S.B. Indices op het Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen door wijlen Dr Karel De Flou. Sint Pietersabdij, Steenbrugge, 1953. In-8, xx-400 blz. Prijs: 320 fr. Het werk is opgenomen onder de publicaties van de Kon. Vlaamse Academie voor Taal en Letterkunde.

Zeven eeuwen onderwijs te Veurne.

De kapittelschool van de Collegiaalkerk is, te Veurne zoals in andere steden hier en elders, de bakermat van het plaatselijk onderwijs. De Sint-Niklaasabdij zou dan, onder de Restauratie van de Aartshertogen, een Latijnse School naar het model van de Jezuieten oprichten. Vernieuwing brachten daarop in 1713, de Nederlandse Oratorianen: de boeiende en bewogen geschiedenis van het Veurnse Oratorie leidt, over de hervormingen van Maria-Theresia, naar de omvormingen van de Franse en Hollandse tijd. Deze ‘oude geschiedenis’ van het onderwijs te Veurne vormt een eerste deel van het uitstekend werk van DR FELIX VANDEN BERGHE. Een zelf-

standig stuk mogen wij wel zeggen, een oorspronkelijke, flink gedocumenteerde bijdrage tot de cultuurgeschiedenis van West Vlaanderen. Het Latijns onderwijs staat er wel steeds op het voorplan, doch ook aan het lager onderwijs wordt voortdurend aandacht geschonken.. Aanleiding tot deze studie, die door opvatting en bewerking de locale grenzen door breekt, was de samenstelling van het tweede deel: de geoschiedenis van het jubilerend Bisschoppelijk College (1851-1951), die uiteraard in een beperkt kader verloopt. Doch ook hier worden gedenkbladen gewijd aan dingen en mensen die voor de kennis van Veurne en zijn Ambacht van buitengewone waarde zijn. Een uitmuntend werk, typografisch zeer verzorgd en overvloedig geïllustreerd, leesboek en album tegelijk.

- Dr Felix Vanden Berghe. Geschiedenis van de Latijnsche Schoole en van het Bisschoppelijk College te Veurne, 1952. Groot in 8, 316 blz.; 38 buitentekstplaten. Prijs: 160 fr. Uitgegeven onder de auspiciën van de Oud-Leerlingenbond en met de steun van de Stad.

V.

De Hellewagen in 't Klaverstraatje.

‘Een goê vijftig jaar geleên, zei Louisetje, woond' ik als kind in 't klaverstretje. De grote menschen vertelden ons dat alle nachten, klokslag twaalve, de hellewagen door de strate kwam gedoeverd. Hij zat vol met geraamten die een brandende keerse vasthielden. Ze staken die keerse somwijlen uit, maar nooit of nooit mocht g'ene vastpakken.

Wat er dan ging gebeuren, weten we niet, want wijnder, als kinders, lagen doodbenauwd en tot over de kop onder de sargien in ons bedde.

Was dat nu in ons visioen of was dat werkelijk waar, 'k weet het niet, maar alle nachten hoorden w'entwat passeren. En een endetje voorbij ons huis, waar 't pompje staat, zonk de wagen in d'eerde.’

Brugge.

A.M.

Raadsel op verwantschap.

Om degene te helpen die willen ‘gheradere’ zijn van het rijmraadsel, Biek. 1952 blz. 247, deel ik hier een grafrijmpje mede dat ik vond in een oud boekje (Koddige en ernstige Opschriften 1, 51; Amsterdam 1690):

Wonder boven wonder,
Hier leyt begraven onder,
Myn Vader en dyn Vader,
En onzer beider kinder Vader,
Myn Man en dyn Man,

En onzer beider Moeder Man
En was doch maar een Man.

Hoe rijmt men dat tesaam?
J.H.

Inventaris van oude drukpersen.

Een lezer in Engeland verzamelt gegevens over oude drukpersen in Europa. Voor het Vlaamse land kent hij alleen de zeven persen in het Plantin Moretus Museum te Antwerpen. Hij zou gaarne weten of er nog elders alhier zulke persen geheel of gedeeltelijk bewaard zijn. Is er in West-Vlaanderen nog iets daarvan te vinden?

Het gaat hier over de handpers van oud model, gebouwd uit eik met sommige kleine stukken uit gesmeed ijzer; dat type werd overal en bijna onveranderd gebruikt van de 16e tot het einde van de 18e eeuw; zelfs in het begin van deze eeuw vond men nog hier en daar zulke oude persen in gebruik voor proefdruk. Grafische kunstenaars, etsers en graveurs zullen hier wel best de weg naar zulke oude handpersen weten te wijzen en willen bijdragen tot de samenstelling van de ontworpen inventaris.
B.

Koekepoerre.

Wordt gezegd van een dokter die altijd dezelfde remedies voorschrijft. Koekepoer = lijnzaadkoek.

- Hè je koekepoerr' ecoepen?
- Wi'ne lop je toe koekepoerre's!

De oe van-poerre kort uitgesproken.
Godewaersvelde (Fr.-Vl.)
G.D.

In Memoriam. - Heer JULES POLLET (Bissegem 22 Aug. 1895-Brugge 15 Jan. 1953), stichtend lid en secretaris van de Brugse Gidsenbond, stichtend-lid en penningmeester van de Bond der Westvlaamse Folkloristen. Zijn omgang met K. de Flou had hem gericht op de studie van toponymie in West-Vlaanderen. Hij behandelde Varsenare (1933), Aalbeke (1936). Meetkerke (1942); onuitgegeven is zijn toponymie van Beernem. Over folklore en plaatselijke rederijkers leverde hij bijdragen in Biekorf (1927-1933). Met kleine inzendingen en sprokkelingen bleef hij een trouw medewerker van ons blad. Al te vroeg is hij de zijnen ontvallen. Hij ruste in vrede.
B.

[Nummer 2]

Willem van Gulik en de stad Brugge

Willem van Gulik, een van de aanvoerders van het Vlaamse leger in de Sporenslag, sneuvelde in 1304 op de Pevelenberg. Hij was de zoon van graaf Willem van Gulik en van Maria, de dochter van Gwijde van Dampierre.

Willem was een geestelijke. In afwachting dat hem een bisschopszetel zou te beurt vallen, was hij in 1299 reeds aartsdiaken van Luik en proost van Maastricht. In 1300 studeerde aan de Universiteit van Bologna, maar kwam naar de Nederlanden terug bij het vernemen van de gevangenneming van zijn grootvader, Gwijde van Dampierre.

In Maart 1302 was Willem te Brugge om er de leiding te nemen van de opstand tegen de Fransen. Toen hij vernam dat Chatillon met een machtig leger naderde, verliet hij de stad (begin Mei). Hij vertrok eerst naar Hulst en later naar Brabant.

Reeds op 23 Mei - kort na de Brugse Metten (18 Mei) - was hij te Brugge terug en werd kapitein van de stad. Samen met Pieter de Coning lichtte hij een leger in het Westland en sloeg het beleg voor het kasteel te Cassel. Op de Groeningekouter voerde hij het bevel over de Vlaamse rechtervleugel (de Brugse militie).

In September 1302 kwam de Franse koning met een nieuw leger naar Vlaanderen. Te Vitry stuitte hij op de Vlamingen, die aan de overzijde van de Scarpe lagen. Gulik wilde een brug over de Scarpe slaan, om de Fransen aan te vallen, maar zijn ooms weigerden. Op 29 September blies het Franse leger de aftocht, zonder iets tegen de Vlamingen ondernomen te hebben. Gulik werd naar Rupelmonde gezonden om er het kasteel te belegeren. Tot zijn grote misnoegdheid werd zijn oom Gwijde van Namen tot kapitein van Brugge aangesteld, waardoor onenigheid ontstond onder de Vlaamse prinsen, onder meer over een aan Gulik beloofde toelage van 13.000 pond die hem niet uitbetaald werd.

In 1303 werd Gulik belast met het verdedigen van de Vlaamse grens, waar hij bij Arke een nederlaag opliep. Hij nam deel aan de zomerveldtocht in Artesië en aan het beleg van Doornik. In de winter van 1303-1304 was hij kapitein van Ieper en vernam aldaar zijn verkiezing tot aartsbisschop van Keulen.

In Juni 1304 verdedigde hij het Westland en op het einde van Juli vervoegde hij met de Ieperse militie het Vlaamse leger dat het hoofd moest bieden aan de Franse troepen. In de slag bij de Pevelenberg stond Gulik met zijn leperlingen in het midden van de Vlaamse slagorde. Toen 's avonds de Fransen op de vlucht sloegen, verlieten de troepen uit Gent, Ieper en Kortrijk het slagveld om naar Rijsel terug te keren. Gulik voegde zich bij de milities van Brugge, Aalst en Rijsel, waarmede hij een roekeloze aanval ondernam op de Franse achterhoede. Hij was tot bij de tent van Filips de Schone doorgedrongen, toen hij sneuvelde.[1]

Zoals veel jonge spruiten uit vorstelijke geslachten was Gulik in de geestelijke stand getreden, niet uit

(1) Voor de levensbeschrijving van W.v. G., zie V. Fris, De Slag bij Kortrijk. blz. 279-299 (Gent 1902; Kon. Vl. Academie).

roeping, maar om later een grote kerkelijke waardigheid te bekleden, waaraan in die tijd grote inkomsten verbonden waren. Hij was en bleef echter een dappere en roekeloze krijgsman.

In Italië had hij zich meer op de zwarte kunst toegelegd dan op de kerkelijke wetenschappen. Hij leefde in gezelschap van tovenaars en danseressen. In de slag bij de Pevelenberg had hem een tovenaar een middel aan de hand gedaan dat hem onzichtbaar zou maken voor zijn vijanden. Deze tovenaar werd daarom, enkele weken later, op bevel van de hertog van Brabant geradbraakt.

Door zijn ongehoorde verkwistingen leefde Willem van Gulik in voortdurende geldnood, en nam geld waar hij het vinden kon. De enkele maanden (Mei-Augustus 1302 dat hij het ambt van kapitein van Brugge vervulde, hebben diepe sporen nagelaten in de rekeningen van de stad Brugge.

In de Brugse stadsrekening over het jaar 1302 is een hoofdstuk gewijd aan de uitgaven van de stad ten voordele van Willem van Gulik en zijn gevolg. Dit hoofdstuk is de samenvatting van andere afzonderlijke rekeningen ten voordele van deze prins, waarvan er elf bewaard zijn gebleven. Deze rekeningen bevatten zeer interessante gegevens.[1]

Voor levering van wijn betaalde de stad 2538 pond, waaronder 135 vaten wijn uit Saint-Jean. d'Angely en uit Gascogne (Bordeauxwijn) aan 12 pond het vat, en 5 tonnen Rijnse wijn aan 38 ½ pond de ton (Colens 113 vlg.).

Voor de verlichting van de prins werden 75 kgr. kaarswieken en een 1600 kgr, was aangekocht (Colens 114).

De stad schonk ook paarden aan Gulik, waaronder zeer kostelijke dieren, namelijk één van 480 pond, één van 120 pond, één van 179 en één van 100 pond (Colens 133).

(1) Afkortingen: Colens = J. Colens. 1302. Le compte communal de la Ville de Bruges in Annales de la Société d'Emulation, XXXV, 1885-1886. (Met verwijzing naar de bladzijde).
Inv. = L. Gilliodts van Severen. Inventaire des Archives de la Ville de Bruges. Deel I. (Met verwijzing naar het nummer).

Andere paarden werden betaald met de wol aangeslagen bij de Leliaards. Een paard van 119 lb. werd betaald met 7 zakken wol, een van 88 lb. met 4 zakken, een van 40 lb. met een deel van 5 zakken, en een van 129 lb. met 7 zakken wol (Colens 4, 5 en 134).

Sommige ridders bezaten ook kostelijke paarden, die vermeld staan in de rekening over de verloren paarden. Dit van ridder Pieter de Bakker kostte 120 lb. en dit van ridder Franke van Zomergein 100 lb. Er waren nog paarden van 65, 60, 25, 15 en 6 lb. (lnv. 172)[1].

De levering van schilden en banieren aan de troep van Gulik beliep tot 254 lb. Daaronder vinden wij vijf banieren van goud en zeven banieren van gele zijde 'van gheluwen sindale'. (lnv. 159). Deze banieren waren vierkante vlaggen bestemd voor de ridders. Dezelfde rekening vermeldt ook nog penoenen, kleine driehoekige wimpels voor de schildknapen en de trompers.

op 2 Juli 1302 werden hem 110 lansen geleverd voor 10 lb. 10 s, en later nog 'une doussaine de lanches'. (Colens 136 en lnv. 166).

Voor de tenten van de prins werd 95 lb. 16 s. 1 d, uitgegeven. Deze tenten droegen schilden, waarvoor 5 ellen bruine en gele stof werd gebruikt. (lnv. 166).

De rekening voor klederen en bont geleverd aan Willem van Gulik beliep tot 1659 lb. 8 s. 7 d.

Drie stukken scharlaken weefsel werden besteld, twee van bloedrode kleur en één van paarse kleur, waarvan de prijs 166 lb. bedroeg De weefsels waren bestemd voor de prins. Hij kocht daarenboven nog zes bloedrode bruneten voor 164 lb. 2 s. 4 d. Deze laatste waren weefsels uit fijne wol.

vóór de Sporenslag werden 31 personen tot ridder geslagen. Voor de nieuwe ridders die tot zijn gevolg behoorden kocht Gulik twee blauwe en drie groene lakens. (lnv. 167). Hij voelde zich verplicht aan de 31 nieuwee ridders een vorstelijk geschenk te geven, namelijk aan ieder een stuk rode zijde 'rode sindale', die aan de stad Brugge samen 53 lb. 6 s. 8 d. hebben gekost. (Colens 135).

Voor zijn wapenknechten 'sergeans' kocht hij 12 ½ ge-

(1) Ter vergelijking vermelden wij dat de rijkste Brugse poorters, die drieduizend pond bezaten, te paard moesten dienen in oorlogstijd. Hun paard moest een waarde hebben van 40 lb. cf. J. De Smet. De inrichting van de poorterlijke ruiterij te Brugge in 1292, in VMKVAcademie, 1930, blz. 498.

streepte en 12 groene lakens, terwijl zijn dienstknechten 4 gestreepte lakens ontvingen. Voor de kapelaan en de klerken werden 4 gemengde lakens besteld, terwijl de ridders uit zijn gevolg blauw laken ontvingen en 30 ellen bloedrode brunete. De kamerling kreeg een laken waarvan de kleur niet vermeld wordt.

Onder het bont dat voor Gulik en zijn gevolg werd aange kocht vinden wij een dekkleed uit kleine huiden, bestemd voor de prins '1 couvertoir de menut vair pour mon singneur'; 69 pelsen bestaande ieder uit zeven vachten, en 10 pelsen uit kleine huiden, alsook 99 schapenpelsen voor de wapenknechten en de klerken, en daarenboven nog 21 kappen uit kleine huiden. (lnv. 167).

Een deel van het brood bestemd voor Gulik en zijn gevolg kwam uit de Vlaamse abdijen en hun hofsteden. De Duinen abdij te Koksijde leverde voor 140 lb. brood, de abdij van Ename voor 100 lb. Verder zijn nog vermeld de abdijen van Oudenburg, St. Niklaas te Veurne, Eversam te Stavele, Maagdendal, St. Andries, Voormezele, St. Pieters te Gent, en Baudelo te Sinaai; alsook de hofsteden van de Duivenabdij te Stoppeldijk en Zande in Zeeuws-Vlaanderen, de hofsteden van Vicoigne te Stuivekenskerke en deze van Cambron te Oostkerke Veurne. De abdijen leverden samen voor 645 lb. 15 s. 1 d. brood. (lnv. 174).

Bij de kosten voor het brood staan ook de uitgaven vermeld voor de kamer van Willem van Gulik, namelijk tapijten, een kersrode deken, een groene deken bestemd voor het bed van de prins, hoofdkussens en bedlakens. Wij vinden er de huur van tafellinnen, van kandelaars, van bedden, van tonnen en van banken, alsook van keukengerief: 'scotelen, telen en speten'. De vrouw die water aanbracht, 'den waterwive', werd 3 lb. 11 s. 3 d. betaald.

Het snoepen was Gulik ook niet vreemd, want hij bestelde tien kgr. dragées. 'Item 100 s. (= 5 lb.) pour 20 livres de dragier à dame Katerine de Monpelier'. (lnv. 174; 177).

Willem van Gulik ontving onder meer van de stad Brugge: op 29 Juni 1302: 114 lb. in geld; op 2 Juli voor 322 lb. 15 s. zilverwerk 'in zelverinen vassalamente'. (Colens 135). De stad betaalde voor hem te Brugge op het einde van Mei 1302: 140 lb. en te Rijsel tot 10 Augustus 303 ½ lb. (Colens 7; 136).

Tot slot had de stad Brugge voor deze prins 23.917 lb. 13 s. 1 d. uitgegeven (Colens 146), met daarbij nog

3.747 lb. (lnv. 181; 158): samen 27.664 lb. 13 s. 1. d.

Vergelijken wij daarbij de uitgaven voor de Brugse stadsmilitie in de heervaarten naar Kortrijk, Douai en Greveninge in 1302, die samen beliepen tot de som van 12.114 lb. 18 s. 10 ½ d. Het was niet eens de helft van de uitgaven ten voordele van Willem van Gulik gedurende de drie maanden van zijn kapiteinschap te Brugge.

JOS. DE SMET

Spotnamen op steden en gemeenten.

‘Wij vinden in onze Vlaemsche legenden eene geheele reeks toenamen zoo als:

Antwerpsche Signorkens. - Brugsche Zotten. - Brusselsche Kiekenfretters. - Caneghemsche Nierweters, - Clerkse Beeteplukkers. - Damsche Zuipers. - Dixmuydsche Brû-eters. - Doornyksche Treeters. - Gentsche Stropdragers. - Ghistelsche Heethoofden. - Harelbeeksche Schiptrekkers. -Iseghemsche Boosaerdigen. - Kortryksche Pastey-eters. - Luyksche Waelen. - Mechelsche Maneblusschers. - Meenensche Waegewieldraeyers. - Nieuwpoortsche Butten. - Oostendsche Laweytmaekers. - Oostkampsche Vechters. - Poperingsche Gekkers. - Rousselaersche Oolykaers. - Ste Kruyssche Reuzen. - St Michielsche Muylemaekers. - Thieltsche Zokken. - Thoroutsche Boffers. - Veurensche Slaepers. - Ypersche Kinders.’

Zo lees ik in den ‘Brugschee Almanach voor 't Jaer 1885’ uitgegeven door Geuens-Seaux, opvolger van C. De Moor.

In die lijst zijn er veel bekende namen. Maar tussen de talrijke West-Vlaamse zitten er, geloof ik, enige minder bekende, zoniet onbekende, namen?

J.H.

Belofte die niet afgeleid is.

Er was een keer een vrouw die trouwde met een zieke vent. Als ze zeven weken getrouwd waren ging die vent dood.

Als de vrouw 's nuchtends opstond, waren haar kleren alle dagen dwersdoor gesneden.

Zij, om raad naar de pastor.

‘Uw vent, zei de pastor, heeft een belofte gedaan en ze niet afgeleid. Ge moet een beevaart doen (naar 'k weet niet waar) en als ge voort gaat uit uw huis moet ge zeggen: “Ga voren, 'k ga achter komen.” Anders zoudt g'er nooit geraken.’

Dudzele

A.M.

Oude biechtboekjes voor doofstommen

Vroeger kende men alhier speciale biechtboekjes ten behoeve van doofstommen die spreken noch schrijven konden, alsmede ook ten dienste van biechtvaders die de gebarentaal van de doofstommen niet kenden.

Deze zakboekjes maakten het de doofstommen mogelijk op een aanschouwelijke manier hun zonden te belijden. Men ging als volgt te werk. De biechteling

Boekje A, pl. 18. ‘Haat tegen de evennaaste’. Met de tekens voor een uur, dag, week, maand, jaar.

knielde in een afgezonderde plaats vóór de biechtvader met het boekje als tolk voor beide: de biechteling wees telkens naar het plaatje dat zijn te belijden zonde verbeeldde en maakte het getal bekend met een teken; de biechtvader wendde dezelfde methode aan om de penitentie aan te duiden.

Onze drie boekjes werden blijkbaar ook gebruikt

door doofstommen die niet lezen konden: in de twee oudste immers zijn al de teksten in het latijn gesteld en het derde, waarin de prentjes meestal in het vlasma verklaard worden, vermeldt dat de biechteling doorgaans de rozenkrans zal bidden gedurende de bijwoning van de Mis welke hem als penitentje opgelegd wordt. Dat er toch, op het einde der 18e eeuw, doofstommen waren die konden lezen blijkt uit plaatje 5 van ons biechtboekje B waar de biechtvader beschikt over inktpot, pen en papier.

Boekje A, pl. 37. Aalmoes geven als penitentie. Met oorden stuiver.

Hier volgt nu de beschrijving van onze drie prentenboekjes die alle met de hand zijn getekend, gekleurd en geschreven.

1. Biechtboekje A, het oudste, is thans in het bezit van E. H.M. English, archivaris van het bisdom Brugge. Het bevat 41 papieren bladen in perkamenten

bandje; afmeting 12 × 8 cm. Klederdracht en geproduceerde muntstukken spreken van het einde der 18e eeuw. Het was bestemd voor doofstomme mannen. Al de teksten zijn in 't latijn.

De keerzijde van f. 1 draagt, in latijnse tekst, het verzoek gericht tot de biechtvader om als doofstomme in een aparte plaats te mogen biechten.

Dan volgen 40 plaatjes in grauw-waterverf met enkele

Boekje B, pl. 5. 'Een *vol* jaar niet gebiecht'. Met tekens voor aantal en duur. Vgl. Boekje A, pl. 18.

details in het rood. Plaat 1 vertoont het biechten: een man knielt met zijn boekje in de hand vóór de biechtvader die gezeten is op een gewone stoel. De platen 2-36 veraanschouwelijken de verschillende zonden en overtredingen; de platen 37-40 vertonen de gebruikelijke penitentiën.

2. Biechtboekje B maakt deel uit van de kostelijke

bibliotheek van Kan. C. Carton, de vermaarde stichter van het Blinden- en Doofstommen Instituut te Brugge.

Het boekje dateert, als het vorige, van het einde der 18e eeuw; het behelst, op papieren bladen, 45 prentjes in kleur-waterverf; afmeting 14 × 10 cm; perkamenten bandje. Het was bestemd voor doofstomme vrouwen.

Pl. 1: een vrouw knielt bij de biechtstoel; de biechtvader draagt zwart rabat, pruik, baret en een superplie met

Boekje B, pl 18. ‘Ik heb getwist, - geslagen’.

vlottende, half uitgesneden mouwen. De plaatjes 2-37 vertonen dezelfde reeks beschuldigingen als in het vorige boekje met bijvoeging van één enkele n.l. ‘opere neglecto ambulatum ivi’ (ik heb mijn werk laten staan en ben gaan wandelen). De latijnse teksten zijn ook nagenoeg dezelfde.

De plaatjes 38-40 dragen een afbeelding van Geloof, Hoop en Liefde; 41-45; een reeks penitentiën, dezelfde als in boekje A, doch minder bepaald wat hoeveelheid en duur betreft; pl. 41 vertoont de penitentie van kruisgebed of rozenkrans.

3. Biechtboekje C behoort ook tot de Bibliotheek Carton. Het telt 45 potloodtekeningen. Afmeting 15 × 9,5 cm. Bestemd voor doofstomme vrouwen. Het draagt de nota: ‘dezen boek behoort toe aen Ps Bultinck

Boekje C, pl 9. Biechtend met het Vlaamse boekje (1851).

tot Ledeghem. Gemaekt door François de Raedt, Iseghem, 1851’.

Al de verklaringen zijn in het Vlaams, behalve aanmerkingen ten behoeve van de biechtvader en opgaven betreffende het zesde en negende gebod. Het aantal beschuldigingen is gebracht op 23; de 4 penitentiën zijn gebleven.

Dit boekje verschilt echter van de vorige op drieërhande gebied.

a. Het bevat latijnse aanwijzigingen ten gebruike van de biechtvader o.m. betreffende de vier penitentiën en het maken van bepaalde tekens.

b. Verscheidene plaatjes leren hoe men te biecht zal gaan: voorbereiding, belijdenis, berouw en goed voornemen, het ontvangen van de absolutie, het volbrengen van de penitentie.

Boekje C, pl. 16. ‘Ik heb niet willen werken’. (Stoel en Spinnewiel omver gegooid).

c. Dit boekje bevat een reeks plaatjes die niet meer de biecht, doch de christelijke lering en het christelijk leven betreffen; pl. 1: het kruisteken; pl. 19: de Kruisdagen; pl. 37: O.H. Hemelvaart; pl 38: Hemelvaart van Maria; pl. 39: Verrijzenis: pl. 40 Pasen; pl. 41: de Boodschap aan Maria (het Angelus); pl. 42: de geboorte van Jezus; pl. 45: de H. Petrus.

Uit deze boekjes, met hun prentjes geheel in de trant van de ‘volkskunst’ uit die tijd, zijn nogal interessante wetenswaardigheden te halen, niet enkel aangaande de wijze van biechten der doofstommen, maar ook wat betreft hun godsdienstig en zedelijk leven. Uit de ‘catalogus’ van de aangewezen beschuldigingen blijkt dat leven, vooral in de 18e eeuw, nogal hoog te staan. Daarop wijzen b.v.: ‘'k Ben gaan wandelen als ik nuttig had kunnen zijn aan mijn ouders; ik heb God niet bemind gedurende een jaar, een maand, een week, een dag; ik heb iemand zijn gekheid verweten.’ Het boekje van 185 heeft enkele plaatjes voor overtredingen die in de vorige niet voorkomen: ‘Ik heb een dansvergadering bijgewoond; ik wilde vleesch en visch eten op denzelfden maaltijd als het vasten was; ik heb met de dood gespot.’ De opgegeven penitentiën schijnen ons merkelijk zwaarder dan in het tegenwoordig gebruik: vasten, mishoren, aalmoezen geven, kruisgebed, rozenkrans waren toen gewoon.(1)

Eindelijk zijn deze boekjes interessant voor de gebarentaal. Aan te stippen zijn: de wijze om de tijd (een uur, dag, maand, jaar) aan te duiden; het teken om een man aan te duiden: ‘ad denotandam personam virilem, movetur minus ad barbam.’

Zijn er onder de lezers van Biekorf die meer weten over zulke boekjes, ik houd mij voor elke inlichting en mededeling ten zeerste aanbevolen.

A. De Meester

Het Portret van Margareta van Eyck. - Zie boven blz. 17

Een variante van de ‘legende van de Vismarkt’ is de volgende. Ik heb ze gehoord een twintig jaar geleden.

op de Vismarkt zag Mijnheer van Lede een viswijf bezig met paling te vlaân op een ‘bard’. Tussen de palingvellen, die over dat bard lagen en er aangeplakt waren, zag hij dat er iets geschilderd was. En hij vroeg en kreeg dat vuil plankje in ruil voor een nieuw. En hij schreepte de palingvellen van het paneel los, en er onder zat het portret van de vrouw van Jan van Eyck.

I.D. Brugge.

(1) Zie de Latijnse teksten door ons medegedeeld in Katholiek Tijdschrift voor bijzonder onderwijs, III, 139, 163.

Nog over Gezelle en De Flou

Men weet dat het K. de Flou is geweest, die in 1885 het initiatief genomen heeft tot de briefwisseling met Gezelle.(1) Men mocht vermoeden dat hij daartoe de gelegenheid gevonden had, toen hij een aanvulling op De Bo's *Idioticon* had laten verschijnen. Dat hij inderdaad een overdruk van zijn 'Woorden en vaktermen uit West Vlaanderen' die in 'Onze Volkstaal' te Kuilenburg in 1885 verschenen zijn, aan Gezelle zond, staat nu vast, dank zij het exemplaar met de opdracht: 'Den Eerw. Heere G. Gezelle, Uit Achting, (get.) K. Deflou', dat uit de nalatenschap van A. Dassonville, in bezit kwam van E.H.A. Viaene, die het overmaakte aan het Gezelle-museum, waar het thans bewaard wordt.

Op het Gezelle-museum is bovendien een brief van K. de Flou aan Gezelle aanwezig, die destijds afzonderlijk geborgen, nu pas voor de dag is gekomen. Hij is gedagtekend van 12 November 1885, en dus de oudste van de tot nu toe gekende brieven die tussen beiden gewisseld werden. Vermoedelijk is hij de tweede brief van de Flou aan Gezelle, want hij bevat het antwoord op een schrijven van Gezelle, waarin deze opmerkingen deed en inlichtingen vroeg over een 9-tal woorden uit de Flou's bijdrage; blijkens de bewaarde overdruk, had Gezelle die woorden op zijn exemplaar met potlood aangestreept, zodat het schrijven van Gezelle wel het antwoord zal geweest zijn op de toezending van de overdruk en op de daarbij aansluitende eerste brief van de Flou In een postscriptum voegt de Flou - die Gezelle merkwaardigerwijze aanschrijft met Geachte in plaats van Eerwaarde Heer - aan de brief toe: 'P.S. Zeker, 't is D.F. van de Gruuthusestraat, die taakent en zich opperbest de tijden van *'t Jaer 30* en van ROND DEN HEERD, druk. Gaillard, herinnert.' Dat be-

(1) Eg. I. Strubbe, Guido Gezelle en Karel de Flou. - Biekorf, L (1949), blz. 241-246.

wijst niet alleen eens te meer dat beiden elkander niet persoonlijk kenden, maar bovendien dat Gezelle, die destijds de winkel van oude boeken en prenten van vader de Flou in de Gruuthusestraat[1] bezocht had, die nieuwe correspondent wilde thuiswijzen.

Hoe het ook zij, de brief van 12 November 1885 is vooral van belang omdat hij de houding van de Flou tegenover het Westvlaamse taalparticularisme in een helder licht stelt. In dat schrijven immers, waarin hij antwoordt op taalkundige opmerkingen en vragen van zijn correspondent, schrijft de Flou in verband met woord ‘seizoen’, waarvoor Gezelle een nieuwe Spelling had voorgesteld, als volgt:

Om op *seizoen* te komen, is 't mij eender of men *saizoen*, dan wel *seizoen* schrijft. Maar *sizzoen*, alhoewel een schrijfbeeld van de volksuitspraak, kan toch geen dienst doen in de boeken. De twee eerste vormen bestaan immers van over lang en zijn algemeen aangenomen en boekvast.

Zoo is 't met vele woorden, gezegden en spelregels gegaan; de tijd en de menschen hebben elk wat gedaan en 't gezamentlijke is, evenals de brandstof in den kachel, tot éénen koek versteend! Wie daar te veel aan peuteren wil, doet de koek in gruis vallen. Nu met te veel nieuws - ook al ware t goeds - voor den dag komen, zou voor onze Nederlandsche taal gevaarlijk zijn. *Te veel* verscheidenheid kan geen goed. En daarbij mogen wij het vijandig gezegde der mannen van 1830 niet wettigen: ‘langue flamande..., variant de province à province, parfois même d'une localité à l'autre.’

Daarna gaat de Flou voort met een opmerkenswaardige beginselverklaring, die duidelijk aantoont hoe afzijdig hij stond tegenover de strijd om het Westvlaarnse taalparticularisme, die op dat ogenblik zo hoog oplaaide.[2] Hij schrijft woordelijk:

‘Gij hoort misschien al, Geachte Heer Gezelle, dat ik de gedachten der Westvlaamschgezinden maar ten deele aankleef, en hoewel hertelijk genot vindende in uwe overheer-

(1) O. c., blz. 241.
(2) P. Allossery, Kan. Adolf Duclos (1841-1925), met een kijk op den zoogenaamden taalparticularistenstrijd. (Brugge, 1930), blz. 171 en vlg.

lijke *Loquela*, die niet dapper genoeg verschijnen kan, en in 't meesterboek van De Bo, dat ik tweemaal zoo groot wenschen zou, - toch met verdriet den blinden, ja bekrompen haat bespeur, waarmeê sommigen de gemeenschappelijke schrijftaal aller Nederlanders bejegenen. Geen plat Westvlaamsch, geen geslepen Brabandsch, geen halfduitsch Limburgsch, geen walggevend Hollandach gazettenknoeisel, noch *officiëel* spoorweg- en militie-vlasmach, neen, - *Nederlandsch* is mijne leus; Nederlandsch, verrijkt met en getoetst aan *al* het goede van uit *al* de dietsche gouwen, zonder het bestaande roekeloos overboord te willen gooien om schommelschuitend in Babel te landen.

Nu, de eene Vlaming beschouwe de zaak zus en de andere zoo, toch werken zij aan 't zelfde gebouw; ‘menschen spreken menschen’; de onverdraagzaamheid alleen kijft en scheldt en spot met alwie een ander gevoelen aankleeft. Gij, geachte Heer, zoekt de waarheid op Uwe wegen, en ik betracht ze op de mijne. Is dat niet wel, alzoo?

‘Hier moet ik er van scheiden en U wel van harte groeten! (get.) K. Deflou.’

De laatste woorden vooral spreken van een breedheid van gedachte, die in het toenmalige Brugge, en vooral in de Vlaamse kringen, tot de uitzonderingen behoorde. Zij zullen ongetwijfeld de van natuurswege weinig strijdlustige Gezelle hebben getroffen, zoals zij ons thans nog, 65 jaar nadien, treffen. Zij leggen er getuigenis van af hoe wezensvreemd K. de Flou stond tegenover het strijdend Westviaamse taalparticularisme, en hoe zijn streektaal hem belangstelling inboezemde, niet omwille van het Westvlaams, maar uitsluitend als taalkundige omwille van het Nederlands. Het is een open vraag of het standpunt en de opvatting van Gezelle in de grond aanzienlijk van die van de Flou afweek.

EG. I. STRUBBE

Vorst in Februari.

Als 't begoste te vriezen in Februari, dan zei ons nonkel zaliger (gestorven in 1937 in zijn 73^{e} jaar):

‘*Feberke* zegt: dat ik *Janneke* mijn zuster ware, ik zou de pot aan de nagel doen vervriezen.’

Om te zeggen: Februari kan zoveel niet als Januari, maar is toch nog een heel deel dingen.

Wortegem

G.V.

Adriaan

Adriaan was een van die oude Brugse gepatenteerde dronkaards. Hier een kwak[1] en daar een kwak en ginder een kippe[2], nu enfin als 't avond was had hij zijn bekomste en was zijn ration binnen. Lijk ieder treffelijke dronkaard, die zijn eigen zelven respekteert, gaf hij zijn wijf, die arme slore, alle navond een ferme pandoering.

Kwaad zat er anders niet in, o neen, bijlange niet; ter kontrarie.

Adriaan huizenierde langs de kanten van de Meers, en als hij in den donkeren in 't naar huis gaan, met een ferme sabel op, langs Sint-Salvatorskerkhof voorbij ‘Ons Here op zijn blokstje’[3] passeerde, ging hij nooit nalaten van te zeggen ‘Navond Lieven Here.’ Dat ging hij van zijn leven vergeten.

Maar nu, er waren daar een stuk of twee sloebers die dat wisten En wat deden ze? Ze kropen achter Ons Here en z' hielden de wacht.

Eindelinge zagen z' Adriaan van achter den hoek ‘afgesienieverd’ komen.[4]

‘Navond Lieven Here,’ zei Adriaan.

‘Navond Adriaan, zei Ons Here, en je meugt van den avond je vrouwe niet slaan.’

Adriaan was om zijn dood te smaken. Lijk van d'hand Gods gestegen stond hij aan den grond genageld Maar al meet een keer wierd hij lijk wakker en liep zo rap of de wind naar de Meers en naar huis.

Zijn vrouw heeft hij nooit meer gestegen. De kwestie van 't drinken, dat bleef 't zelfde, dat zat in den orie, en daarbij Ons Here had van geen drinken gesproken.

A.M.

(1) Kwak: een druppel jenever.
(2) Klippe: een pint bier.
(3) Ons Here op zijn blokstje. Het beeld van de gemartelde Kristus onder de toren van S. Salvatorskerk.
(4) Afgesienieverd komen: op 't gemak weg afkomen. Sieniever = jenever.

Van den boer die een peter zocht voor zijn dertiende kind.
Enkele aantekeningen.

Dit volksvertelsel, een toversprookje, onlangs door A. Bonnez in Veurne-Ambacht opgetekend (Biekorf 1953, 1-8) brengt een zeer goede lezing van een algemeen bekend en verspreid sprookjestype.

Het staat gecatalogeerd bij Anti Aarne-Stith Thompson (The types of the Folk tale, Helsinki 1928) als type N° 332: Godfather Death, met aanduiding van varianten over gans West-Europa.

Maurits De Meyer (Les contes populaires de la Flandre, Helsinki 1921) classeerde het als type 332: La mort parrain et la lampe de vie. Hij vermeldt aldaar elf varianten en een gemengde variante verwant aan het type 330: Le diable et le forgeron (Smedje Smee). Een verdere variante staat aangetekend, uit de mond van een Westvlaming, bij Victor de Meyere (De Vlaamsche Vertelselschat dl. III, Antwerpen 1928, N° 124). E. Polain (Il était une fois, Liège 1942) tekende een Luikse variante op en bedacht ze (blz. 272-278) met een uitgebreide analyse. J.R.W. Sinninghe (Katalog der niederlândischen Märchen, Ursprungssagen-, Sagen und Legendenvarianten, Helsinki 1943) vermeldt twee Nederlandse varianten door de bekende volkskundige Dr. J.G. Boekenoogen opgetekend.

Bonnez' opname heeft bijzondere kenmerken en is voor de vergelijkende sprookjesstudie waardevol. Ze staat sterk in verband met Grimm N° 44: De Dood als peter, het eindmotief, de Dood bedrogen, uitgezonderd.

In de meeste Vlaamse en andere varianten is het petekind van de Dood de hoofdfiguur en treedt als wonderdoener op. In Bonnez' opgave is dit niet het geval, daar de vader zelf die functie waarneemt. Op dit gebied wijkt deze variante volledig van de andere Vlaamse af. Verwante Westeuropese thema's vermelden nochtans de vader als wonderdokter.

Het eindmotief, het verwekken van een akt van berouw, troffen we in geen andere Vlaamse varianten. Buiten onze landsgrenzen vermeldt men het niet volledigen van de paternoster als middel om de Dood te bedriegen. Een in het Vlaamse land zeer bekend kwelvertelsel is hiermee nauw verwant.

Deze enkele korte aantekeningen onderstrepen alleen de

waarde van Bonnez opname, die van zeer groot nut is voor de studie van het Vlaamse volksvertelsel. Aan wie de vergelijrkende sprookjesstudie beoefent, bewijst het tevens dat nog in 1952 belangrijke varianten in de volksmond kunnen aangetroffen worden en opgetekend. Hierbij slechts een wens: dat er nog meer sprookjeszeem korre uit dezen Veurnambachtsen kore.

H. STALPAERT

Portret van het echtpaar Arnolfini
Een verkeerde identificatie door James Weale?

In zijn Herfsttij der Middeleeuwen (1919) wijdde Huizinga een volle bladzijde aan het beroemde meesterwerk van Jan van Eyck: het echtpaar Arnolfini (in de National Gallery te Londen). Niet zonder enig voorbehoud betreffende de identiteit van de personages. Hij schreef. ‘Is het werkelijk Jean Arnoulphin, zoals men hem in Vlaanderen noemde, geweest, de [te Brugge gevestigde] koopman uit Lucca? Dit gezicht, dat tweemaal door Van Eyck geschilderd is, schijnt wel het minst Italiaansche, dat ooit uit oogera keek. Doch de aanduiding van het stuk als “Hernoul le fin avec sa femme dedens une chambre” in den inventaris der schilderijen van Margarets van Oostenrijk uit 1516 blijft wel een sterk argument, om er Arnolfini in te zien.’

Vijftien jaar vroeger had de Franse geleerde Henri Beuchot de twijfel scherper geformuleerd toen hij schreef: ‘Pour un Italien le prétendu Arnolfini est singulièrement Belge. Blond, avec les cils presque blancs, il donne l'idée d'un Brabancon ou d'un Neerlandais. Qui a inventé Arnoulle Fin? Tout semble indiquer ici van Eyck lui-même, accompagné de son épouse.’

In 1842 werd het dubbelportret, dat een curieuze signatuur van Jan van Eyck en het jaartal 1434 draagt, door de National Gallery aangekocht en in de Catalogus ingeschreven als: ‘A Flemish Gentleman and a Lady.’ Op het gezag van de kunsthistoricus Gustav Waagen, die in zijn Treasures of Art (1854) de personages had geïdentificeerd als ‘Jan van Eyck en zijn Vrouw’, voegde de Catalogus in 1856 een ondertitel bij; ‘Probably the Painter and his Wife.’

De herkomst van het paneel kon men niet ver nagaan. In 1815 was het in privaatbezit te Brussel. Een Engels officier, majoor-generaal Hay, gewond van het slagveld van Waterloo

naar de hoofdstad overgebracht, zag het stuk op de kamer van het herenhuis waar hij verpleegd werd. Na zijn herstel heeft hij het schilderij aangekocht en naar Engeland meegenomen. Hij was in 1842 de verkoper. In de geschiedenis van de herkomst was het jaar 1815 dus een terminus a quo.

Toen verscheen James Weale. Men weet hoe deze jonge Engelse archeoloog, beschermeling van Kanunnik Faict, in 1856 naar Brugge overkwam. Weale was uitgerust met de hoogstaande methode van de Engelse oudheidkunde en vond alhier een uitgelezen veld voor zijn studie. En Weale had daarenboven een gelukkige hand. Bij zijn eerste bezoek aan het bisschoppelijk archief, waar Mgr Malou hem binnenleidde, bevatte het eerste stuk dat hij ter hand nam een onbekend gegeven over Memling.

Weale liet zijn baanbrekende Catalogus van het Museum der Academie (1861) voorafgegaan door een brochure over Jan van Eyck die getuigde van zijn vruchtbare navorsingen in de Brugse archieffondsen. Ook van elders werden teksten bijgehaald. Pinchart had reeds een tekst uit het archief van Simancas gepubliceerd, n.l. een lijst van schilderijen door de gouvernante Maria van Hongarije bij haar vertrek uit de Nederlanden (1555) naar Spanje meegenomen. Deze inventa ris vermeldt een schilderij door Jan van Eyck uit 1434, voorstellend een man en een vrouw hand in hand en met een spiegel die hun beeld weerkaatst. Weale vond datzelfde stuk beschreven in een oudere inventaris (1516) van de verzameling van Margarets van Oostenrijk. Deze had het paneel gekregen van raadsheer Don Diego de Guevara, die het met twee deuren, dragende zijn wapen en kenspreuk, had laten aanvullen. De beschrijving in 1516 luidt: ‘Ung grant tableau qu'on appelle Hernoult le Fin, avec sa femme, dedens une chambre.....’

Weale heeft zonder uitstel zijn ontdekking aan Sir Charles Eastlake, directeur van de National Gallery, medegedeeld. Met het gevolg dat het dubbelportret in de Londense Catalogus van 1862 voor het eerst beschreven werd als: ‘Jean Arnolfini and Jeanne de Chenany, his wife.’[(1)]

Verder onderzoek o.m. door Prof. C. Justi (1887), bevestigde de aanwezigheid van het dubbelportret gedurende de

(1) Deze beschrijving in de Catalogus van de National Gallery bleef onveranderd tot de editie van 1945. Vooral de Studie van Panofsky (1934) leidde tot de huidige formulering: Het Huwelijk van Giovanni Arnolfini en Giovanna Cenami.

18e eeuw in het Paleis te Madrid. Inventarissen uit 1754 en 1789 vermelden telkens weer de ‘Man en Vrouw door Jan van Eyck.’ Weale zag er geen bezwaar meer in om de ontbrekendeschakel ‘Madrid 1789 - Brussel 1815’ aan te vullen met de gissing dat het ‘Spaanse’ paneel in de Franse tijd door generaal Belliard of andere Franse officieren uit Madrid naar Brussel werd overgebracht. De identificatie van Weale werd sedertdien door de kunstgeleerden algemeen aanvaard.(1)

Weale publiceerde in 1908 zijn meesterlijke monografie over de van Eyck's. In 1912 liet hij, in samenwerking met Maurice Brockwell, een bijgewerkte uitgave ervan verschijnen.

Weale's medewerker uit 1912 heeft zo even een boek gewijd aan de kwestie van het Londense Arnolfini-portret. M. Brockwell keert daarin terug naar de oude opvatting: het paneel stelt niet Arnalfini voor, maar de schilder zelf, Jan van Eyck met zijn vrouw Margareta. Zijn stelling komt hierop neer. Jan van Eyck heeft hetzelfde jaar 1434 te Brugge twee dubbelportretten geschilderd van ongeveer gelijke afmeting. Het eerste, voorstellend Arnolfini en gedurende meer dan twee eeuwen te Madrid aanwezig, is na 1789 in een brand aldaar vergaan. Het tweede, voorstellend Jan van Eyck, was nooit in Spanje; toen generaal Hay het in 1815 te Brussel aantrof, was het stuk nooit anders dan in onbekend privaatbezit alhier geweest.

Brockwell erkent dat hij, evenmin als Weale, een definitieve en onaantastbare geschiedenis van de herkomst heeft kunnen samenstellen. Zijn bewering dat het Londense schilderij Jan van Eyck en zijn vrouw voorstelt, steunt vooral op de studie van de personages die, met type en klederdracht, niet Italiaans maar door en door Vlaams zijn.(2)

A.V.

(1) Met de identificatie van het Londense portret werd het lot van het mansportret verbonden dat in 1857 als ‘De Grote Kunstenaar’ uit de collectie van de graaf van Shrewsbury te Alton Towers door C.J. Nieuwenhuys werd aangekocht. Op de veiling Nieuwenhuys (1886) was dat paneel nog gecatalogeerd als ‘Portret van Jan van Eyck door hemzelf.’ Via de Parijse antiquair Sedelmeyer ging het stuk naar het Museum te Berlijn waar de directeur, de kunsthistoricus W. Bode, de gelijkenis met de man van de National Gallery vaststelde en de nieuwe Berlijnse van Eyck inschreef als: ‘Portret van Giovanni Arnolfini.’

(2) Maurice W. Brockwell. The Pseudo-Arnolfini Portrait. A Case of mistaken identity. London 1932 - Bespreking en brief van Broekwell in The Times Literary Supplement 9 Jan. en 13 Febr. 1953 (nn. 2658 en 2663).

Mengelmaren

Het geval Peegie.

Men beweert wel eens dat de tijd van de zuiver gewestelijke letterkunde afgesloten is en dat de grote massa zich meer met de ‘grote’ letterkunde gaat bezighouden. Dat zou zelfs het geval zijn voor het uiteraard zo honkvast West-Vlaanderen. Het geval Peegie is een duidelijk bewijs dat het volk in werkelijkheid heel weinig veranderd is en dat het met grote voorliefde grijpt naar werken, die niet alleen wat taal betreft heel duidelijk regionaal zijn, maar veel meer dit ook zijn inzake inhoud en atmosfeer. Ziehier met welk succes ‘Peegie’, het werk van de Roeselaarse schrijver Willem Denijs (zoon van Achiel Denijs zaliger, de laatste stadhouder van *'t Manneke uit de Mane*), in gans het land ontvangen is geweest.

Van het eerste deel verschenen er sedert 1950 drie uitgaven, terwijl het tweede deel, dat pas verleden jaar van de pers kwam, reeds een tweede uitgave kende. Na de tweede wereldoorlog had de schrijver, met hetzelfde succes en kunde als zijn vader, in bijna alle Davidsfonds-afdelingen van West-Vlaanderen, een omreis gedaan en brokstukken uit dit wordend werk verteld. Eens verschenen werd het werk gretig gekocht en de bibliotheken moesten verscheidene exemplaren kopen omdat de vraag zo groot was. Meer dan één lezer schafte het zich na eerste lezing aan. Toen echter door Radio-Kortrijk, gedurende het Winterseizoen 1950-51 en 1951-52, de figuur van Peegie ook aan het niet West-Vlaams publiek bekend werd, was het succes algemeen. Toen een inwoner van Beveren bij Roeselare te Lier zijn geboortedorp noemde, merkten de vrienden aldaar onmiddellijk op: ‘Van de streek van Peegie’.

Het was niet te verwonderen dat Peegie ook in levenden lijve op het toneel verscheen. Willem Putman werd verzocht ‘Peegie’ voor het toneel te bewerken, nadat Jos Janssens en Gaston Martens de schrijver er reeds herhaaldelijk op gewezen hadden dat het goed schikte voor toneel. De première werd te Waregem gegeven op 14 December 1952. op 15, 16, 17, 18 en 21 December volgden verscheidene opvoeringen te Waregem. De Koninklijke Schouwburg van Brussel speelde het de 12, 14, 15, 16, 19, 21, 22 en 23 Februari te 20 uur. Het gezelschap ‘Volksveredeling’ zal het spelen te Beveren en te Roeselare. Een groep uit Kortemark speelt het te Middelkerke en te Brugge. K.V.S. Brussel speelt te

Kortrijk op 24 Februari. Een toneelgezelschap van Dadizele eveneens in Februari.

Nog vóór ‘Peegie’ voor toneel bewerkt was, waren er taferelen bewerkt voor Poppenspel en vertoond gedurende een Vlaamse Kermis der Paters Redemptoristen van Roeselare. In de kazerne te Mechelen werden er ook fragmenten uit ‘Peegie’ opgevoerd. Tot zelfs in het beluik van vrome nonnenkloosters deed de ‘ruwlokte’ Peegie zijn intrede.

De personages van dat tweedelig werk zijn fictief. Er leefde evenwel een ‘Peegie’ in de jaren 1935. Het was een leurderke, klein van gestalte, dat met een paander de streek afketste. Men beweert weleens dat dit ‘Peegie’ is uit het boek, maar de schrijver heeft het nooit gekend noch gezien. Hij heeft echter in de persoon van ‘Peegie’ het onsterfelijk leurderstype van de Nieuwmarkt te Roeselare afgeschilderd.

De triomftocht van Peegie heeft de gevestigde literaire kritiek in verlegenheid gebracht. Voor zo'n klantje is geen plaats in de erkende categorieën. Het ga dan, dapper Uilenspiegeltje, zijn eigen wegen, - eeuwig Manneke (uit de Mane) dat ons ‘verlost van de preektoon, en natuur en waarheid weergeeft.’

J.G.

Van Duitse Wonderdokters.

De streek van Izegem was gedurende de eerste wereldoor log een gebied van Duitse hospitalen en lazaretten en als dusdanig waren er in deze gebieden heel wat militaire dokters. Over het algemeen worden zij tot op onze dagen met een wonderbare verering besproken. Onlangs was ik bij de familie van een jongen die kort voordien aan een hoofdziekte gestorven was. ‘Was dokter Röse van in de anderen oorlog hier maar geweest, 't en zou geen waar geweest zijn!’ zo zeiden die mensen

Nadere inlichtingen vragend kon ik gedurende wel een kwartier de lof van deze onvolprezen dokter aanhoren. Oberstabsarzt Dr. Röse had ten voordele van de Belgische burgers heel wat genezingen bewerkt en dat alles ‘gratement voor niets’, bij dage of bij nacht altijd kwam hij ter hulpe met zijn wonderpillen.

Twee andere beroemde geneesheren waren: Ober-Leutnant von Haniël en Rittmeister von Backhausen. Deze drie namen worden nu nog in het Izegemse door oudere mensen met veel eerbied vernoemd.

Er was nog een dokter waarvan de naam nooit gekend

werd en die ook wonderen deed inzake de baardplaag. Zijn geneesmiddel was het alom in die tijd tegen luizen en vlooien gebruikte ‘principety’ dat met zuivere wette over de zieke baard werd gewreven. Het resultaat was soms verbazend: waar men met de wette gedopt had was de baardplaag weg. Hij vroeg ook nooit geld ter vergoeding, maar deed nogal eens de genezen patiënt een halve dag kruiden zoeken.

J.G.

Nog over de familie Baelde te Ieper.

In aansluiting met de bijdrage hierboven blz. 15-17 kunnen we nog een paar minder bekende bijzonderheden mededelen.

De vader van de mislukte abt van Sint-Jansberg, Niclays Baeide, werd op 18 October 1596 als *poorter van Roeselare* aanvaard met zijn tweede vrouw, Anna de Vriest, fa Michiel. Niclays wordt in de poorterslijsten uitdrukkelijk vermeld ala ‘in Ypre’ en ook de naam van de vrouw laat geen twijfel. Zijn zoon, Michiel fs Clays, gehuwd met Jakeline Prowey fa Michiel, en hun kinderen Michileken en Marikes, werden eveneens als poorter te Roeselare aanvaard op 7 October 1615.

Michiel Prowey, schoonvader van Michiel Baelde, is voorzeker te vereenzelvigen met Michiel ‘Proven’, die minstens in 1600-1604 en 1605-1606 burgemeester van Roeselare was. (Zie B.H. Dochy, Geschiedenis van Roeselare, blz. 111. - Roeselare 1949).

Het valt nog te onderzoeken of Niclays en Michiel Baelde werkelijk te Roeselare zijn gaan wonen. Alleen een nazicht der parochiale registers, die uit die jaren bewaard zijn, zou daarin klaarheid brengen.

Bovenstaande gegevens werden getrokken uit de poorterslijsten (door G. Marichal) die nu regelmatig in 't ‘Wekelijks Nieuws’ verschijnen.

L.V.A.

VERZOEK - Met het oog op een bibliographisch werk zoeken we naar gedrukte *lijkreden*, in boek- of brochure vorm verschenen. Kan iemand ons daar aan helpen? Voor elke mededeling en inlichting dank bij voorbaat.

- Jan Bernaerts. Plein 2 te Herne (Brabant).

[Nummer 3]

Alexander Rodenbach
De blinde burgemeester van Rumbeke

Deze zomer wordt er te Rumbeke een standbeeld opgericht aan Blinde Rodenbach, de geniale man die, volslagen blind vanaf zijn elfde jaar, zich door studie en energie heeft weten op te werken tot een Staatsman met wereldfaam.

Zijn biografen; Van Alp, Stalsen en andere hebben elders beschreven welke rol deze wondere blinde gespeeld heeft in de opstand der Vlaanders tegen het Hollands bewind, in het Nationaal Congres van 1830, in het Belgisch Parlement gedurende 38 jaar (1831-1868), als opsteller van boeken over blinden en doofstommen (1828, 1829, 1873), boeken die een openbaring waren voor de helderzienden van zijn tijd, en andere meer.

Geen enkele heeft, bij mijn weze, omstandig uiteengedaan hoe hij burgemeester van Rumbeke geworden is, en welke rol hij, gedurende 25 jaar, op het gemeentehuis van dit buitendorp vervuld heeft.

Alexander Rodenbach was geboortig van Roeselare en woonde aldaar toen hij zich, op 't einde van het Hollands bewind, ook op politiek gebied begon te bewegen. Door zijn artikels in de *Catholique des Pays-Bas*, het felle oppositieblad van De Neve te Gent, kwam

hij in betrekking met A.B.X. Angillis, notaris te Rumbeke en lid der Staten-Generaal, die eveneens in de tangen der oppositie stond. Beide werden lid van het ‘Ordre de l'infamie’, gesticht te Brugge in de zomer van 1829, als antwoord op hetgeen Koning Willem, geërgerd door het algemeen petitionnement dat in België rondging, gezegd had te Luik, waar hij de ondertekenaars hun ‘conduite infâme’ verweten had.

Blinde Rodenbach was in 't Roeselaarse de grote ijveraar voor dat petitionnement, en 't is door zijn toedoen dat pastoor Moens van Roeselare, die tevens deken was van het district Torhout, de allereerste onder al de geestelijken van 't bisdom Gent zijn handtekening plaatste onder het beruchte verzoekschrift.

Angillis had dit petitionnement gesteund als vertegenwoordiger van het Vlaamse Volk, en op het banket dat op 9 Juli 1829, te Brugge in de Koornbloem, aangeboden werd aan de Vlaamse Afgevaardigden bij de Staten-Generaal die het petitionnement gesteund hadden, en waar onder meer Angillis gevierd werd en het woord voerde, was ook Blinde Rodenbach aanwezig, Als laatste spreker bracht hij een toast uit ‘à l'Union des Catholiques et des Libéraux’ die geweldig toegejuicht werd. Na de omwenteling van 1830 zaten Rodenbach en Angillis samen in het Belgisch Parlement als afgevaardigden van 't Roeselaarse.

Toen Angillis in 1836 terug burgemeester werd van Rumbeke - hij was het ook geweest vóór 1825, maar werd alsdan vervangen door de meer oranje-gezinde kasteelheer van Rumbeke die Kamerheer was aan 't hof van Koning Willem, - kwam Rodenbach kort daarna zich te Rumbeke vestigen. In 1837 kocht hij van de familie Matthys, - ‘De Matthysekens’ heette dat in de volksmond - hun eigendom langs de Blasiusstraat, deed er alles afbreken en bouwde zich ter plaatse een herenwoning, omgeven met een wandeltuin, die hij liet omsluiten met een brede wal. In die

tuin, waarvan hij zelf het plan had getekend, waren 't al rechte wegen, waar de blinde, moederziel alleen, zijn weg in vond.

Van huis en tuin en wal is er thans niet veel meer overgebleven. 't Is daar dat Moeder Ida Iweins, na de eerste wereldoorlog, het St Elisabethgesticht heeft opgericht; het huis werd omgebouwd in het Klooster, een groot deel van de tuin werd ingenomen door nieuwe gebouwen, de wal is - op een kleintje na - helemaal gedempt. Alleen wat achtergebouwen zijn nog te zien en al de oostkant prijken nog enkele schone rode beukebomen boven een hoekske wal. 't Is ongeveer alles wat nog herinnert aan het oude herenverblijf van Rodenbach. Het is echter een geluk dat de bestemming welke dit huis gekregen heeft, er ook een ‘ideale’ is en dat thans, onder de leiding van Mr en Mevr. Camerlynck, een 80 kinders - die alleen ‘Onze Kinderen’ genoemd worden, - een gelukkig onderkomen gevonden hebben, ter plaatse zelf waar die ideale Blinde zijn woonst gekozen had. In de gevel van het gesticht, nevens de grote ingangsdeur, zal ook deze zomer een gedenksteen geplaatst worden die daaraan herinnert.

In den beginne was het nieuw Kasteelka langs de Blasiusstraat te Rumbeke voor Rodenbach slechts een buitenverblijf. In 1844 kwam hij er zich voor goed vestigen; hij heeft er 25 jaar geleefd als jonkman met een keukenmeid en een secretaris die hem dagelijks alle mogelijke nieuwsbladen mest voorlezen en de brieven en opstellen schrijven die hij, Blinde Rodenbach, hem dicteerde. Deden daar achtereenvolgens dienst als secretaris: Charles Hoet van Roeselare tot in 1849; Pieter Ramon van Gits tot in 1833; Henri Faubert van Ieper tot in 1859 en Gerard Dezaine van Brugge tot in 1867.

30 Januari 1844 stierf Angillis en nu ging Blinde Rodenbach er aan denken om naar het burgermeesterschap van Rumbeke te dingen.

13 April 1844 liet hij zich schrappen op de bevolkingsboeken van Roeselare ‘ayant déclaré fixer son domicile politique à Rumbeke’ en nam ook ontslag als lid van de gemeenteraad van Roeselare.

13 Juni 1844 werd hij te Rumbeke in de gemeenteraad gekozen, met den steun der geestelijke overheid: hij bekwam 91 stemmen tegen 78 aan Louis Waignien-Baert, landbouwer op een der grootste hofsteden van het dorp.

15 October 1844 werd hij benoemd tot burgemeester van Rumbeke. Een der eerste slaande bewijzen die hij gaf van zijn durven en kunnen en waar de bestuurlijke overheden nogal vreemd moeten naar opgezien hebben was zijn weigering een ambtenaar aan te stellen om hem te vervangen bij het verlijden der akten van de burgerstand, ‘omdat ik wil laten zien dat een blinde dat ook kan’ zei hij; daar heeft hij nog aan herinnerd in de aanspraak die hij hield in Oct. 1855 in het ‘Institut des jeunes aveugles’ te Parijs. Alleen wanneer zijn ambtsbezigheden als Kamerheer hem in Brussel weerhielden of wanneer hij op reis ging in 't buitenland, liet hij zich in 't gemeentehuis van Rumbeke vervangen door zijn eerste Schepen, Ivo Rommel. De akten van de burgerstand van 1844 tot 1869 dragen schier alle zijn handtekening.

Het waren echter lastige tijden op de Vlaamse buiten toen Rodenbach als burgemeester aantrad: het handgespin, dat het niet meer kon uithouden tegen de concurrentie der mekanieke spinnerijen, ging te kwiste, en dat betekende, voor gans het Vlaamse platteland, werkgebrek en armoe in veel duizende gezinnen.

Als in de zomer van 1845 de patatteplaag uitbrak, - de aardappeloogst in Vlaanderen bedroeg dat jaar maar 1/13 van een normale oogst, en patatten waren de hoofdschotel bij alle landse mensen, - begon een periode van vier jaar ellende zoals Vlaanderen er sedertdien goddank geen meer gekend heeft, maar in de volksmond dragen zij nog altijd de naam van ‘de slechte jaren’. De volgende winter vervroor de roggebezaaite heel West-Europa door - de roggeoogst was dat jaar nog geen ¼ van een gewone oogst, - en toen in 't voorjaar 1847 ook Rusland zijn grenzen sloot voor de uitvoer van roggegraan, gingen de prijzen de hoogte in: geen werk en dure tijd, dat is de dood van de werkman. En in Vlaanderen stierven de mensen letterlijk van de honger. Dan kwam de typhus en de ziekte vond bij de uitgehongerde be-

volking een gewillige prooi; vele mensen stierven, nog meer vluchtten het land uit. Rumbeke verloor in die laren meer dan een vijfde zijner bevolking.

Rodenbach in de Kamer verhief zijn stem om het in de harde ministeriële koppen in te hameren dat hulp en steunverlening onvoldoende waren om het Vlaamse volk te redden, en dat er moest gezorgd worden voor werkverschaffing; hij drong aan op het leggen van spoorwegen (de spoorweg Brugge-Kortrijk Ieper werd gelegd in 1846-47 ‘met drogen brood’, zoals de mensen dat zo beeldrijk wisten te zeggen) en het uitvoeren van allerhande openbare werken.

Te Rumbeke sloeg hij zelf hand aan 't werk. Reeds in Oct. 1845 riep hij al de plaatselijke overheden, geestelijke en wereldlijke bijeen, om maatregelen te treffen tegen de geweldige nood die men toen reeds komen zag. Grote oneenigheden hadden er de vorige jaren geheerst tussen kerk- en disoverheden. Het gelukte Rodenbach tussen alle gezagvoerende elementen die eendracht te herstellen die er zo dringend nodig is wanneer grote rampen dreigen en men die, met kans van welgelukken, wil te keer gaan.

Van op de eerste vergadering werd er besloten: ‘Het verleden te vergeten en hand in hand te gaan om de openbare ellende te bestrijden’ (Memoriale Rumbecanum van Pastoor Hooge in Pastorijarchief.)

Er werd een nijverheidscomité gesticht dat zorgde voor betere hoedanigheid van gespin en geweefsels en ook voor de afzet der opbrengst. De Rumbeekse weefschool werd zelfs in 1848 orrivormd tot kantonaal atelier. Om ten dele dc bedreigde vlasnijverheid te vervangen, werd aangestuurd op chicoreiteelt; het is in die jaren dat te Rumbeke de eerste chicorei-asten gebouwd werden, dat talrijke steenovens aangelegd werden en alle mogelijke middelen verzonnen om de mensen aan werk en aan brood te helpen.

Toen ook de typhus de gemeente kwam teisteren werden gezondheidsmaatregelen getroffen en Rodenbach liet, op kosten der gemeente, 230 werkmanswoningen ‘witten’.

Gemeente- en disbestuur staken zich in die jaren tot over de oren in de schulden, en kwamen nog niet toe om het hoogstnodige te bezorgen. Rodenbach zelf verzaakte aan de helft

van zijn burgemeesterswedde. Priesters en kloosterzusters bezorgden geestelijke en ook stoffelijke hulp. Op één jaar, - in 1847, - deden de parochiegeestelijken 637 berechtingen. (Rumbeke telde toen gewillig 6000 zielen). Op 346 mensen die dat jaar stierven, werden er 237 begraven ‘ter ere Gods’. De kloosterzusters bezorgden in de ziektejaren 47-48-49, elfhonderd typhuslijders. Twee onderpastoors en twee kloosterzusters stierven aan de typhus, slachtoffers van hun toewijding in 't berechten en bezorgen der zieken. Door geestelijke en wereldlijke overheden werd er tegen de 63.000 fr. omgehaald in giften en uitgedeeld aan de armen; in hedendaagse munt omgezet zou dat een mooie som zijn.

Toen in 1851 Zuster Joanna van 't klooster van de Heilige Vincentius, die zich op buitengewone wijze verdienstelijk gemaakt had in 't verplegen der zieken, en hierom van Koningswege met een gouden medaille vereerd werd, trok burgemeester Rodenbach aan 't hoofd van een hele stoet dorpsgenoten naar 't klooster om haar geluk te wensen. De Journal de Bruxelles van 20 Oct. 1851 verhaalt de hele plechtigheid, met lovende woorden voor de blinde burgemeester, die de gedecoreerde zo hartelijk had toegesproken.

Toen de storm voorbij was, begon, onder de stuwende drang van de blinde burgemeester van Rumbeke, ook de heropbouw.

Wat in de volgende jaren van het burgemeesterschap van Rodenbach te Rumbeke verwezenlijkt werd, grenst aan het ongelooflijke, vooral als men rekening houdt met de mogelijkheden van die tijd, toen de gemeentebesturen noch de bevoegdheid noch de geldmiddelen hadden waarover zij nu beschikken.

Wij weten het wel, alles wat in die tijdspanne verwezenlijkt werd, moet ook niet beschouwd worden als het persoonlijk werk van Alexander Rodenbach. Op een dorp komen veel dingen tot stand waar de plaatselijke overheid maar van verre de hand in heeft. Maar dat het, na zoveel ellende als er geheerst had gedurende die ‘slechte jaren’, zo kort daarop te Rumbeke kon korren tot een ware opbloei van openbare werken en stichtingen van culturele en sociale aard, dat is in de allereerste plaats te danken aan het initiatief, de durf, de stuwkracht van die blinde man die aan

't hoofd stond der gemeente, en door zijn levend en sprekend voorbeeld van energie en zelfbeheersing, een atmosfeer had weten te scheppen van optimisme en vertrouwen in de toekomst.

In die jaren had Rodenbach dat boek geschreven dat - nu juist een eeuw geleden - uitgegeven werd bij Klingenayer te Brussel: ‘Les Aveugles et les Sourds-Muets’, en als zijn standaardwerk kan beschouwd worden. Het kwam een nieuw en helder licht werpen op het leven der blinden die toen nog al te veel beschouwd werden als wrakken der maatschappij waar niets mede aan te vangen was. Rodenbach werd voor zijn boek gefeliciteerd door niemand minder dan de Paus zelf, en vereremerkt door bijna al de staatshoofden van Europa. Daarmee steeg hij in de ogen der ganse bevolking nog hoger dan ooit te voren.

Laten wij nu eens zien wat onder Rodenbach te Rumbeke zo al tot stand is gekomen.

Nog 't zelfde jaar 1853 herrees om zeggens uit het graf de oude rhetoricagilde der ‘Minnende Rozen’ (die in 1842 uitgebloeid waren) onder vorm enen verjongde letter- en toneelgilde met name ‘De Vereenigde Vrienden’, die dit jaar haar eerste eeuwfeest viert. Blinde Rodenbach was haar eerste Ere-voorzitter en bezorgde haar een eerste staatstoelage van 200 fr. voor 't inrichten van haar openbare bibliotheek.

Ook in 1853 werd nevens het bestaande klooster der Zusters van de H. Vincentius, een hospitaal gebouwd waarvan men het gemis in de voorbije ziektejaren zo pijnlijk had ondervonden.

In 1854 werd beslist de houten torennaald der kerk van Rumbeke te vervangen door ene in steen, en in de jaren 1857-1860 - vier jaar heeft men er aan gebouwd - kreeg Rumbeke-kerk die eerste stenen torenspits waar Pastoor Hooge zo preuts mede was, en die reeds tweemaal, in 1918 en in 1940, door oorlogsgeweld neergehaald, ook telkenmale spoedig werd heropgebouwd.

In 1856 werden aan het Oudemannenhuis alierhande verbeteringen gebracht, onder meer nieuwe slaapzalen, zodanig

dat meer dan eens in de Kamers en in officiële verslagen het ouderlingengesticht van Rumbeke als model in zijn soort werd aangehaald.

De gemeentelijke wegenis werd eveneens verzorgd. Toen Rodenbach burgemeester werd, kende men te Rumbeke slechts 2 steenwegen: de provinciale baan Roeselare-Menen en de Staatsbaan Roeselare-Ingelmunster die op ongeveer 5 en 3 kilometer het grondgebied der gemeente doorkruisten, Alexander Rodenbach liet de straat van de Kerk naar de nieuwe spoorwegstatie verbreden en kalsijden, liet ook de eerste tussengemeentelijke steenwegen aanleggen naar Oekene en naar Kachtem, deed de Kachtembrugge over de Mandel in 1860 volledig nieuw maken en in de gemeenteraad werd er ook reeds gesproken van een keienweg naar Moorslede, die er naderhand ook kwam.

In 1860 werden de Zondagscholera volledig heringericht voor de kinderen boven de 14 jaar alsook voor hen die reeds vroeger in de fabrieken werkzaam waren; een uitvoerig schoolreglement werd opgesteld en goedgekeurd in zitting van de gemeenteraad van 25 Juli 1860.

Ondertussen werd uitgezien en naarstig voortgewerkt, ondanks allerhande wederwaardigheden, aan het oprichten van een geheel nieuwe gemeenteschool. In 1865 kon men eindelijk het oude en bouwvallige schoollokaal verlaten en werd de nieuwe en ruime gemeenteschool der Hoogstraat in dienst genomen. Wat voor gevolg had, dat op korte jaren het getal schoolgaande kinderen verdubbelde.

Datzelfde jaar werd ook de Muziekmaatschappij St. Cecilia heropgericht op vaste voet, zodanig dat zij sindsdien nooit meer haar werkzaamheden heeft geschorst, behalve in oorlogstijd.

In 1866 werd op de verste buitenwijk van Rumbeke ‘de Meerlaan’, thans ‘Beitem’ genaamd, een nieuwe kerk gebouwel toegewijd aan de H. Godelieve, en reeds hetzelfde jaar overwoog de gemeenteraad het plan om daar nevensaan ook een school op te richten; het zou echter nog 16 jaar aanslepen vooraleer die er kwam.

Op de zitting van 16 Mei 1866 deed Rodenbach een commissie aanstellen om voor geheel de kom der gemeente, een ‘plan van alignement en nivellement’ op te stellen. Aan dit plan, goedgekeurd bij K.B. van 16 Mei 1868, heeft Rumbeke het net en regelmatig uitzicht te danken van zijn kerkplein en van al de belendende straten, Was dat geen stedebouwkundige aanleg avant la lettre?

In 1867 werd de Maatschappij van onderlinge bijstand op gericht - een soort van verzekering tegen ziekte, en zeker wel een der allereerste ziekenkassen die men op de Vlaamse buiten vinden kan; haar statuten werden door de gemeenteraad goedgekeurd 17 Sept. 1868.

Nog eens, dat alles was niet het werk van Rodenbach alleen, en aan vele van die werken zijn andere namen verbonden: zo, deze van Pastoor Hooge aan de stenen torennaalde der kerk, deze van Onderpastoor Hocke aan het hospitaal[1], deze van Proost Desmet aan Beitemkerk, deze van schoolmeester Baert aan de letter- en toneelgilde der Vereenigde Vrienden, van notaris Angillis aan de muziekmaatschappij, van schepen Rommel aan de wegeniswerken.

Maar dat neemt niet weg dat er in die jaren te Rumbeke tal van werken werden uitgevoerd en maatschappijen tot stand kwamen die men op ons platteland, in gemeenten van gelijke rang, doorgaans vruchteloos gaat zoeken. En dat al degene, wier naam aan een van die ondernemingen eerbonden is, standvastig in aanraking en in voeling stonden met die wondere blinde burgemeester, die door zijn kranig voorbeeld van wilskracht en ondernemingsgeest, zijn dorpsgenoten wist moed en vertrouwen in te spreken, en elk van hen, op de gepaste plaats, aan 't werk te krijgen door die optillende en medeslepende kracht die uitgaat van sterke denkerg en stoute durvers.

Dat de invloed waarover Al. Rodenbach beschikte in hogere kringen, door zijn velerhande betrekkingen, grotelijks al die ondernemingen te Rumbeke heeft helpen bevorderen, staat buiten kijf, maar dat vermindert zijn verdienste niet noch de schuld van dankbaarheid die Rumbeke heeft tegenover zijn blinde burgemeester.

(1) Het werk van J. Fr. Hocke (de latere deken van Gistel) als onderpastoor te Rumbeke (1845 49) kunnen onze lezers nader leren kennen in de merkwaardige en te weinig gekende brochure door de Schrijver van deze bijdrage in 1947 te Rumbeke uitgegeven: *Eerste Eeuwfeest van hel Sint-Annagenootschap, 1847-1947.* In 8, 64 blz. - N. v.d. R.

Rumbeke heeft hem ook niet vergeten.

26 Maart 1914 besloot het Schepencollege van Rumbeke de oude Blasiusstraat, langs dewelke de woonst van Blinde Rodenbach gelegen was, te herdopen in Alexander Rodenbachstraat en aldus de naam van een verdienstelijke en eerbiedwaardige volksheilige de plaats te doen ruimen voor deze van een verdienstelijke en eerbiedwaardige blinde burgemeester, wat aan Pastoor Slosse deed zeggen: 'Dat is laïciseren zonder er aan te denken.' (Zie Mem. Rumbecanum, Maart 1914).

21 Juni 1953 belegt Rumbeke, in samenwerking met alle blindengestichten van 't gehele land, een groots huldebetoon aan Alexander Rodenbach; dan zal op het kerkplein zijn bronzen standbeeld worden onthuld, het eerste in België opgericht aan een blinde man. Het is gemaakt door een doofstom kunstenaar, Emiel Henrotte van Brussel, oud-leerling van het Koninklijk Instituut voor blinden en doofstommen te St Lambrechts-Woluwe.

Op de voet zal er gebeiteld staan

ALEXANDER RODENBACH
Blind
was hij zelf
maar zijn leven
was een licht
voor anderen.

Op een der zijkanten:

Geboren Roeselare 1786 - Overleden Rumbeke 1869.

Op de andere zijkant:
Blind vanaf zijn elfde jaar
Lid van het Nationaal Congres 1830
en het Parlement (1831-1868)
Burgemeester van Rumbeke
1844-1869.
Weldoener van blinden en doofstommen.

J. DELBAERE

Remedie tegen rheumatiek.

- Een fisjouw (visse te drogen hangen boven den heerd, een hele winter. Dan gesneden in schellen en op 'franschen' (brandewijn) steken: dat was een goe' remedie tegen 't rimmatis. Nog in gebruik te Bavikhove ca. 1870.

J.H.

Een griezelige bekrachtigingsritus te Brugge in 1589

op het einde van October 1589 was een gezelschap van stokhouders te Brugge bij een van hen, Jool Brest, bijeengekomen, om ‘met Aernout Pauwaert als stockhoudere van den becommerde.... te apointeren van den rechte van het aermeghelt’.(1) Hoewel het niet uitdrukkelijk wordt gezegd, had Pauwaert waarschijnlijk moeilijkheden gemaakt voor de betaling van de armengeld-belasting, en het kwam er nu op aan, het bedrag te bepalen dat Pauwaert schuldig was. Hoe de besprekingen verliepen weten we niet, maar wel ‘dat metten eersten denzelven Pauwaert gheboden heeft 2 lb. gr.’. De stokhouders waren blijkbaar akkoord met dat aanbod, en schijnen er zelfs zo tevreden over geweest te zijn, dat ze de vlotte afwikkeling van die lastige zaak met het ledigen van een glas vierden, Dat bleek een onbedacht besluit, want Pauwaert ‘ghedroncken hebbende, en heeft maer gheboden 1 lb, gr.’.

Die houding verwekte begrijpelijkerwijze ontstemming bij de aanwezigen, en een van hen, Andries van Wijmeers, slingerde Pauwaert naar het hoofd: ‘Het schijnt dat ghij met ons ghect; wij zullen u de boucken doen overlegghen’, wat Pauwaert in zulke woede deed ontsteken, dat hij naar een mes greep ‘stekende tzelve op den borst van den voorzeiden Wijmeers, zoodat hetzelve mes brack’. Het rumoer dat opstond, schiep een nogal verwarde toestand, want ten slotte bleek dat een zekere Fransois Gheillaert gekwetst was, ‘niet wetende, zegt een der ge tuigen, hoe dat Fransois Gheillaert ghequest was’.

op het horen van het rumoer, kwam de dienstmeid,

(1) De aangehaalde teksten zijn genomen uit het ‘Informatieboek, l585-1595’ van de stad Brugge, op het Rijksarchief aldaar (Kass. Ieper, n^{o}; 4994, f° 91-97v), In het Examinatieboek van die jaren komt die zaak niet voor.

Trijsken van Nuffele, toegelopen. ‘Ghecommen tot in de camere, ziende aldaer datter een ghequest was duere het bloes dat zij op de tafele zach in een taillore ligghen’, verklaart ze in het getuigenverhoor ‘de taillore ghenomen te hebben omme dezelve weck te draghen in de cueckene’. Vermoedelijk hadden de stokhouders, en ook A. van Wijmeers toen, reeds het huis verlaten. Een van hen, Jan Lesins, verklaart immers ‘dat hij, deposant, van den eerste versrock uuyten huuse’.

Het is nadat de dienstmeid het bord met het bloed van de gekwetste Gheillaert naar de keuken gebracht had, dat zich daar een griezelig toneel afspeelde. Wat toen gebeurde wordt door de twee ooggetuigen met volgende woorden beschreven:

Joos Brest, de stokhouder in wiens huis de twist voorviel, ‘ghevraecht op de gheschiedenesse van de questie tuschen Aernout Pauwaert ende Andries van Wijmeers, zecht, zoo hij deposant gheware wierd dat Fransois Gheillaert ghequest was duer Aernout Pauwaert ende dat denzelven Pauwaert vertrocken was daernaer in de cueckene, es hij deposant naer hem gheghaen hem toonende eerre tinne taillore vul bloedts, zegghende: “Wat hebdij ghemact? Ziet dat bloet!”, waerop hij antwoorde in evelen moede: “Ic tweere bij dat bloet, ic zal zijn lijf hebben, of hij het mijne”, nemende bij dien de taillore, zuypende daeruuyt een ghedeel bloets, maer ne weet niet of bijt uuytspooch ofte innedronck’.

Trijsken van Nuffele, de dienstmeid ‘verclaerst de taillore ghenomen te hebben....., dewelcke zij ghestelt hebbende op den rechtbanck, heeft Aernout Paunwaert dezelve opghenomen ende an zijnen mont ghestelt zuypende daeruuyt een ghedeel bloets, zonder ghesien te hebbene dat hijs uuytspooch; vlouckende ende zweerende middelertijt, ende zegghende ‘Hij zal mijn lijf hebben of ic het zijne’.

Bovendien kwam ‘Gillis van Walleghem, stedehoudere van den schout’ verklaren dat A. Pauwaert hem

verzocht had de zaak te schikken ‘ende dat onder endere propoosten hij deposant zeyde: ‘Wat hebdij ghemact van menschebloet te zuypen?’, verantwoorde; ‘Wat is daermede te doene; ic nam wat in mijnen mont, ende ic spoochet terstont uuyt’.

Meer bijzonderheden worden over die zaak niet gegeven; de afgelegde verklaringen laten er echter blijkbaar geen twijfel over: de daad van Pauwaert was blijkbaar een bekrachtigingsritus van de uitdaging op leven en dood, die hij tegen A. van Wijmeers had uitgesproken. Op welk volksgeloof echter die ritus teruggaat, is een vraag waarop ik vruchteloos een antwoord heb gezocht.

EG. I. STRUBBE

Een weinig gekende afbeelding uit het leven van s. Godelieve

Tijdens een studietocht, die we in September 1.1. in Frankrijk ondernamen, zagen we tegen de noorlelijke koormuur van de kerk te Attin (Pas-de-Calais)een knaagsteen met de voorstelling van de Wurging van Sinte Godelieve.

Tekening J.H. naar foto L.D.

Er zijn twee mannen op afgebeeld, die met een doek de hals van deze Heilige toesnoeren; deze houdt de handen gevouwen en blikt naar omhoog. De konsole is gemaakt uit de steen van de streek en dateert uit het midden der XVIe eeuw. Ze staat nagetekend bij R. Rodiêre. Le pays de Montreuil (Amiens, 1933) blz. 151.

De opbouw van het kerkkoor werd betaald door Godeliefve le Tainteiller, die een verre nazaat zou geweest zijn van de familie der ouders van onze Heilige.

In Frankrijk is Sinte Godelieve alleen nog bekend in de (oorspronkelijk Dietse) streek van Bonen (Boulogne); ze wordt er genoemd: Sainte Godeleene.

LUC. DEVLIEGHER

Wainebrucge

De oudste vermeldingen van Weinebrugge zijn:

964:	‘de fisco Uuai(ne)brucge x. mansa’;
966:	‘de fisco Uuanebrugge x. mansi’;
1038:	‘de fisco Uueinebrugge x. manses’;
1089:	‘in villa Uueinebriga’.(1)

De fiscus Weinebrugge was een domein ontstaan langs de westkant van de Reie en het Zwijn uit de veel oudere koninklijke fiscus Snellegem. Weinebrugge was een stuk uit dit oude koningsdomein.

Daarover gaat het thans echter niet, maar wel over de betekenis van het eerste lid van het woord Weinebrugge. Wat is een Wain, een Wane, een Weine?

Een zeer oude vermelding is deze van het geheimzinnige ‘Wainau’ in 975: ‘in Flandrensi solo possesionem Wainau’(2). Waar deze bezitting van de Sint-Pietersabdij van Gent lag heeft men nog niet kunnen achterhalen. Zij lag in elk geval in ‘Vlaanderen’, stricto sensu, t.t.z. in de kleine pages, in de kleine gouw ‘Vlaanderen’.

Een wain, wein, wijn is een lage meers die dikwijls over winter onder water stond. Als bewijs zullen we een reeks toponymen opgeven waarin ‘wain, wein, wijn’ gekoppeld wordt net meers, beke, vink, halle, moere, wal, broek, dal, enz. Het is opvallend hoe *wain* in *win*, *wein*, *wijn* verandert en hoe de toponiemen in lage meersen en broeken te zoeken zijn. Waar we geen andere bron vermelden komen al de volgende toponiemen uit het Woordenboek der Toponymie van Karel De Flou (afkorting: DF).

WIJN + MEERS.

Weynbrigghemeersch te Roeselare-Buiten (bemerk hier de samenvoeging van Weynbrigghe + meersch). - Hallewijnmeersch te Roeselare. - Wijnmeersch te Stalhille. - De Wijnmeerschee te Waardamme, ‘lage, des winters overstroomde meerschee, met grachten doorsneden’. - Zachwijnmeersch te Beveren bij Harelbeke. (Dit laatste woord brengen wij gaarne in verband met: Zachbroek: een meers te Pittem, ook met Zachbrouckmeers aldaar; Zaggebroucke te Loppem en Zedelgem; Zaggebroeken, meersen te Torhout; Zaggemeersch, een meers te Assebroek en Zaggemeersch te Oostrozebeke en te Rumbeke.)

(1) Gysseling en Koch: Diplomats Belgica blz. 156. 162. 196 en 297.
(2) Aldaar n. 64.

WIJN + BEKE.

Wijnbeke te Barnbecque (hier heeft Wijn zekerlijk niet de betekenis van vinum, vin). Wijngotebeke te Reninge (DF: 'de Wijngate loopt te midden door de eisten, wat bewijst dat die eisten voorheen een meersch of moeras (wijn) waren'. Het woord 'wijn' tussen haakjes komt van DF zelf).

WIJN + VINK.

DF vermeldt een Wijnevinck en een Winevinck, een meersbroek: zo hebben wij ook een Vinkebroek en een Vinkemeers en een Carrewijn met een Carrebroek.(1)

WIJN + HALLE.

Halewin (bij Meren) in 1109, ook Halewijn in 1221. - Halewinbroucq: '116 mesures de terres environ ou maretz....': een leengoed te Polincove (Frankrijk). - Hallewainstuck te Marke. - Halluwain te Neder-Waasten. (Denk hierbij aan Allemeersch, een meers te Handzame, en andere Allemeersen.)

WIJN + MAERE.

Weynemaerstic te Ettelgem. - Weynemaers land te Moere. - Weinemars Viver te Oedelem. De familienamen *Weinemaer* komen ten slotte van een Weinemaere, zoals de familienaam *Wijnmeersch* van een Wijnmeers komt. Daar is ook nog: Winemari campus in Artesië.

WIJN + WAL.

Waelewein te Diksmuide. - Walewins tiende te Izegem. - Walewijn de Vos Polder in Cadzand. Vergelijk: Waelemeersch te Keyem en Walemeet te Groede en Oostburg.

WIJN + BROEK.

Winbrocq te Wardrecques; Hallewinbroucq... 'en une pièce nommée le maret de Halewin' en Halewinbroucq hierboven vernoemd.

WIJN + DAL.

Een wijn in een dal: - Waindal, een leengoed te Nortbécourt, soms ook als Wandal of Windal vermeld (Zie Wainebrucge - Wannebrugge - Weinebrugge). - Winendale te Ieper. - Wijnendaele te Ruddervoorde en Zwevezele en vooral de bekende heerlijkheid en het kasteel WINENDALA (anno 1127): Wijnendale bij Torhout. De betekenis is zonder twijfel: meerelanden in of bij een dal. Te Wijnendale bij Torhout was er een plaats genoemd: 'benoorden dale'.

Dok te Snellegem lag er een 'Windale': 'in den halven

(1) Een vink is een meers of broek, meestal door grachten omsloten.

landweg te Windaele gate.'[1] Dit Windaele (ook 'Wijndaele in de Oml. Snell.) lag 'in loco gui dicitur Dal' (anno 1255) in een laagte, in een dal.[2] Daar lag ook vroeger de 'grote Ydemoer' en de 'Ydepraet': de Ydeweide,[3] vermeld in 1233. Het 'Windale gate' te Snellegem is kenschetsend: Een 'gate' is een geule, een gat tussen twee hoogten, tussen twee zandbanken. Het 'Windale gat' lag backten de 'hoge dijken'. Het zeewater zal vroeger langs een 'geule of gat' een Ydemoer gevormd hebben: toen de kustlijn verder kwam te liggen, zullen de 'daelkens' nog eeuwen lang '*Ydepraet*' en laaggelegen, onder water komende meersen, 'wijnmeersen', geweest zijn: vandaar de naam: wijndale-gate.

WIJN + EVER.

Een everwijn is een wijn of meers waarin de ever thuis is. Dit wild nestelde vroeger ook in Vlaanderen in onze broeken en weiden, in vinken en moeren en langs beken en zwijnen: vandaar de toponymen: Everwijn te Beveren bij Harelbeke alsook 'Everbeke, Everbilk, Evermaere en Everzwijn.'

WIJN + POLDER.

Een wijnpolder staat vermeld op de 'Caerte Pourbus 1562.'

WIJN + YZE.

De plaatsnaam is bewaard gebleven in de familienamen: Isewijn, Yzewijn; hij is in verband te brengen met Yseghuele, Ysenbaerde, Ysenbeek, Ysenbrouck, Ysengheersvliet, Ysenmeet en Ysenpolder; een Yzewijn is een Yzemeet, een Yzebroek, een Yzemeers.

WIJN + GAARD.

Ook de betekenis van 'Wijngaard' komt nu beter in het licht te staan.

Er zijn in Vlaanderen zeer veel 'Wijngaard'-toponiemen. Deze werden zeer dikwijls door 'vinea' vertaald en geven de indruk dat de wijnoogst in Vlaanderen zeer groot was. Dat is in strijd met de werkelijkheid. Misschien wel hebben de abdijen hier en daar een veld aangelegd om de miswijn

(1) Oml. Snel. anno 1681. Arch. Kerk'Snell. art. 929.

(2) Cartel. 94 Sint Salv. Brugge, fol. 207 v. R.A. Br. - De daelkens: Reg Kerk Snall. 1631 f. 3; 't Groot dael: Oml. Snell. 1681. De daelkens bestaan nog en zijn lage bilken. Ze liggen Noord-Oost van de kerk en paalden aan het Oosthof.

(3) Tweede Cart. Abdij Vicoigne, 59 H/96 fol. 130. Departem. Archief Rijsel.

ter plaats op te doen, maar deze wijnbouw zal alhier zeker geen grote verspreiding gekend hebben.

De vele 'wijngaard' toponymen zijn veeleer 'meers'-toponymen: zij verwijzen meestal naar een lage, zompige plaats, waar men heel zeker geen druivenkweek aanlegde. Als een typisch voorbeeld noemen wij de wijngaard nevens het Minnewater te Brugge: een laag moerasland (DF. 18, 45), waar in de 13e eeuw het Begijnhof tot stand kwam. Hier staan wij ongetwijfeld voor een 'wain'-toponiem. Nochtans heeft men er al vroeg een Vinea van gemaakt.... 'in loco qui dicitur Vinea 1244....' Men verstond de betekenis niet meer van 'Wijngaard' d.i. 'Wijn, een meers die omtuind was.' 'Ke on apiele a *le Vigne* 1245'. Vinea of vigne komt hier niet te pas.

We hebben slechts enkele 'Wijngaard' - toponiemen te overlopen: Wingard te Arques 1241: 'sitam inter Wingard et Kiselpit...' in een laagte dus. - Wyngaerd: een weiland en een begijnhof te Damure. - Wingart: een stuk meerschland in de Broeken te Lyzel onder Saint-Omer. - Wingart: een meersch, langs de Leie, te Maisnil. - Wyngaert: een meers, bij een vijver, te Tournehem. - Wyngaerdbeke: een waterloop te Proven en Haringe. - Wijngaardeken: een ghemet dertich roeden te Oostburg (Polderstreek). - Wyngaardmeersch: een meers te Haringe. - Wyngaerdvliet: een waterloop te Bourbourg en Craywick. - Wingaert weede: een weide te Eringhem.

In al deze gevallen heeft wijn de betekenis van meers.

Een wijngaard is een meers die afgesloten, afgestaakt was of door een haag omgeven. Wij moeten dus zeer wantrouwend staan tegenover een oudtijds uitgebreide druivenkweek in Vlaanderen: te veel wijngaarden in onze streek komen immers voor buiten de kloosterdomeinen en in meersen. Ook Karel De Flou is tot hetzelfde besluit gekomen: 'een wijngaard is in ons westelijk taalgebied een broekland, al werd het hier ook soms door vinea vertaald: het stemt met de hgd. *wein* namen overeen, vooral als toponiem.' Aldus in Biekorf 1931, 191.

De stad Brugge is ontstaan in de fiscus Weinebrugge. De eerste inwoners van de stad waren inwoners die zich gevestigd hebben langs de oevers van de Boterbeke en de linkeroever van de slikken en schorren die door het terugtrekkend water in meersen en broeklanden herschapen werden. Op vele plaatsen waren deze meersen nog zeer drassig. Ten bewijze: de 'wijngaard' te Brugge, een wein toponiem. Hier en daar

ontstonden enkele ‘mansi’, enkele percelen akkergrond en meersen, b.v. op het ‘Hoogste van Brugge’: daar kwamen zich de eerste ‘mansionarii’, de eerste boevenaren, vestigen. De eerste kerk ontstond in deze ‘vicus’, de kerk Sint-Salvator, als hulpkerk van de oude fiscuskerk: Snellegem. De fiscus Weinebrugge begon in 't Noorden aan de leperlé en eindigde aan Stokveld, aan de Wulgebroeken. Brugge lag dus midden in de fiscus Weinebrugge.

Wij hebben de betekenis uitgelegd van Wein. Welke is nu deze van ‘brugge’? Kunnen we de oplossing of het antwoord niet halen uit het toponiem ‘Weynbrigghemeersch’? Welke is de betekenis van dat Roeselaars ‘brugge’-toponiem?

In een volgende bijdrage hopen we iets tot de opheldering van dat ‘brugge’ te kunnen bijbrengen.

J. NOTERDAEME

Gezelle's Kleengedichtje op Blinde Rodenbach.

Het dertigste van de XXXIII Kleergedichtjes door Gezelle in 1860 te Roeselare uitgegeven, tekent Blinde Rodenbach zoals de dichter hem in zijn Roeselaarse tijd gezien heeft.

Ziet gij traagzaam heen bewegen
Dienen man, die wandelen gaat
Langst de groene wentelwegen,
Waar zijn woonsteê neffens staat?
Ziet gij dat Edel hoofd omhooge
Recht op zijn schouders staan.
En die altijd opene ooge
Zoekend naar den Hemel gaan?
Ziet gij dat grootmoedig treden,
't Edele zwaaien van dien stok,
En den eenvoud van die leden
In dien simpelen zwarten rok?
Ziet gij?... dankt nu God en looft Hem
Want, die man daar, dien gij ziet,
Hij en ziet u - God beroofde hem
Van het licht - 'n ziet u niet.

Dat gedichtje staat nog in de tweede druk (1872) maar niet meer in de derde uitgave (1881) van *Kleengedichtjes.* Waarom liet Gezelle het wegvallen? Ten slotte geraakte het weer binnen, na de dood van de Meester, in *Laatste Verzen* (1901). - Een onafgewerkt vervolg op dat kleergedichtje vindt men tussen de ‘Jeugdverzen’ in de bundel *Proza* en *Varia* (1950) van Gezelle door Prof. Dr Fr. Baur samengesteld.

V.

De bendebaas

‘Heila! riep boer Wykaert, met een riet in de hand, van uit de staldeur: Berten, gij sloeber, riep hij, we zijn zaterdag en tegen den avond; werp uw klompen uit en loop te vierklauwe naar Klerken, tot bij Pee Goudly, en zeg dat ik hem Maandag in den vroegen verwacht met zijn bende om de vier gemete te wieden, 't is broodnodig, de vlaschaard is vergeven van de vuiligheid en schreeuwt moord en brand om gewied te worden.’

Pee was thuis, hij was bezig zijn laatste volk te betalen van heel de week: elk negen stuivers of 81 centiemen daags, dus zes dagen is vier frank tachtig. ‘Hei Pee, riep Berten, ge moet absoluut maandag bij boer Wykaert zijn om de vier gemete vlas te wieden met uw bende.’ - ‘En denkt David Wykaert dat we op hem wachten? vroeg Pee. Neen, jongen, 't zal maar donderdag kunnen zijn. We moeten nog eerst drie plekken doen, dus drie dagen te Klerken en een t' Houthulst, zeg het hem.’

De woensdagavond toen ze bij boer Gunst hadden afgedaan, riep Pee: ‘Heila, mensen, morgen vroeg, als naar gewoonte, vergaren aan De Drie Gapers, Klerken Smisse.’

Donderdagmorgen zes uur waren allen op post, meest vrouwvolk, opgeschoten jongens en enkele van jaren, meestal van Klerken en Houthulst en een deel uit Jonkershove, twee en veertig in getal, ‘Allo, riep Pee, met zijn mispelaar in de lucht zwaaiend, en-avant marsch!’ Pee voorop, elk met een ledigen guanozak op den rug en hun onmisbaar schoteltje bengelend aan hun zijde.

Het baliegat stond open in gereedheid bij boer Wykaert: ‘Hier, David, zijn we’ zei Pee, zijn mispelaar zwaaiend. - ‘'t Werd tijd ook’ zei David. De boer voorop naar de vlaschaard. Pee verdeelde hen in twee reeksen, elk een en twintig, en zonder zuipen of bijten sloegen ze een kruis, kropen ze op de knieën en 't werk werd ingezet. 't Was niet te warm en ze smeten algauw hun guanozak op de schouders. Het werk vorderde zonder spreken. Om acht uur kwam de meid met een jok twee seulen koffie brengen op de vlaschaard, men kon er den grond der seulen zien, en Berten kwam met een kruiwagen met brood in dikke sneden uitbedeeld. Zonder spreken sloegen ze het zure boerenbrood binnen en gingen dan spoedig weer aan 't werk.

Ten halven de voormiddag begon de zon warmte te geven en de zakken werden afgeworpen; de tongen gingen los en

er werd gekrakeeld en verteld: van Bakeland en zijn roversbende, van Pee van Langemark en van Pier Overschelde die toveren konden, van Dona Manboek, die 't bloed kon doen stremmen en de eerels aflezen en in uw handpalm uw verleden uiteendoen en u de toekomst zeggen, van Napoleon Debat, met zijn lange kiel met grote binnenzak die zijn kruiden en mederijnen bevatte, want hij kon zowel mensen als beesten genezen. ‘Allo, riep er een, met al die toverijen en al die mederijnen, we meten zingen!’ En ze zongen van Pierlala, van schoenmaker Pier, van 't spinnewiel en van Olala Lena ik ga naar Canada, en allen uit een mond: ‘En hij stak op zee en zwaaide met zijn hoed, ach mijn lieve Karel ik bemin u toch zo zoet!’

't Werd tegen den noen en Pee nam zijn schuiflet tussen duim en wijsvinger, en schuifelde: ‘Allee mensen!’ En als uit een veer stonden allen recht, smeten hun zakken op den grond en na hun handen in den gracht gewassen te hebben, vluchtten ze naar 't hof.

Lange ruwe schraagtafels stonden in de grote huisplaats, zeven grote telen stonden erop elk van zes man, met aardappels hoog gevuld en begoten met een watersaus. Enigte voorbatigaards spoedden zich, zonder hunne handen te wassen, aan de schraagtafels die naast het gotegat helden, de saus zonk immers naar dien kant. Men hoorde niets meer dan 't kwetteren der vorken van 't pateel naar den mond. In dezelfde patelen werd de pap opgediend. Het was een echte papstrate op de tafels, met de grote ronde lepels van 't pateel naar den mond, er kon een puil in zwemmen. Allen maakten een kruis, lezen was te verlettig, en ze zaten toen allen langs den graskant aan de vlaschaard. Het was nog geen één als het schuifles weer schuifelde, en weer gingen ze aan 't wieden. Op het hof bleef nog Berghe de Wanlapper, om de wans te herstellen en moest toen met twee nieuwe wans en zijn materiaal Veurnambacht in.

Heel de bende bleef er nog een dag. Te vier uur was de meid en Berten daar weer met jok en senten koffie en een kruiwagen brood. De zon was aan 't wegschuiven en ze stopten 't wieden. Er bleef nog een bed over, dat werk bleef voor den boer. ‘Allo, mannen, zei Pee, morgen om zes uur weer aan de De Drie Gapers en van daar naar boer Verhelst, Merkera Brandhoek.’ Dan stapten allen gezwind op, de accordeon vooraan, en Pee zwaaiend met zijn mispelaar.

De zaterdag daarop betaalde Pee zijn volk aan 't baliegat

van boer Masenare te Esen: zes dagen aan elk negen stuivers, 4 fr. 86. En zo ging geheel het wiedseizoen ten einde; later het vlastrekken, den oogst; alles toen in entreprise; 't laatste was de hommelpluk, in hele benden naar Poperinge. En toen kwam Bamisse en Winter.

Iedereen trachtte een zwingelkot of een boerenschuur binnen te geraken. 't Was daar warm en gezellig en ze konden daar een frank per dag winnen met de kost erbij. Hunne kinderen thuis bedelden hun kost bij de boeren, en moeder had een geit en kweekte konijnen, en ze kon ook bezems binden en leurde ermee rond.

Woumen

R.V.L.

Dodendans in de processie te Menen 1596-1628

Naast de oude processiën van St. Jansdag (24 Juni) en van het H. Sacrament werd te Menen, na de bevrijding van de stad in 1583, een nieuwe processie ingericht ‘ter memorie ende omme God te loven dat hem belieft hadde up dien dach de Schotische vianden zyner majesteyt dese stede te doen verlaten.’ Deze processie van de *Schotsdag* ging jaarlijks uit op St. Jacobsdag, 25 Juli.

Vanaf 1595 ziet men op St. Jansdag, - in 1614 op St. Jacobsdag, - een nieuwe spelende groep in de processie optreden: de Dodendans.

Uit de teksten van de gemeenterekening kan men het volgende afleiden. De Dodendans, uitgevoerd ‘ter Godts eeren en zyner heelighen Sacramente’, was een talrijke groep, gecostumeerd in al de geestelijke en wereldlijke waardigheden en standen die we kennen uit de plastische voorstellingen o.m. van Holbein. In 1628 worden de stokken van de paus en de kardinaal en de krootsen van de bisschop en de abt vernieuwd. De uitgaven voor klederen lopen steeds hoog; het eerste jaar (1596) reed de stadhouder van de baljuw naar Rijsel om aldaar ‘diversche cleederen omme den doodendans’ in bruikleen te krijgen. Men mag aan-

nemen dat de Menense Dodendans een navolging van de Rijselse was. De figuranten dansten hun rol zonder uitspraken, begeleid door 26 ‘muselaers’ (doedelzakspelers).

De groep werd ingericht buiten de Menense rederijkersgilden om. De hoofdbaljuw van de stad bemoeit zich rechtstreeks met de samenstelling en de costumering. De stad schenkt vergoedingen aan bepaalde figuranten en aan ‘diversche persnonen’ die de groep uitmaken; in 1595 voorziet zij een anderhalve ton wit bier ‘omme de *doyens* (figuranten van de Dodendans) gaende up Sint Jansdach in processie....’ (Rembry-Barth, Hist, de Menin 1, 631-33).

Blijkbaar werd deze onschadelijke nieuwe groep opgericht om de processiespelen van de rederijkersgilden te vervangen. Het eerste jaar van de Dodendans valt immers samen met het in 1594 uitgevaardigde algemeen verbod op de ‘rhetoricale spelen’. Ook te Kortrijk en te Ieper kwamen de plakkaten weer in voege. Na de beroerde jaren 1578-84 hadden de kamers en gilden hun traditionele processiespelen hernorren. De officiële reactie van 1594 bracht een tijdelijke onderbreking; de inneming van Oostende en het Twaalfjarig Bestand (1609) zouden echter weldra de oude genootschappen, onder waakzaam toezicht, weer aan het spel en het woord laten. Dan traden de Menense Kruisbroeders weer op met bijbelspelen. De Dodendans wist zich echter nog jarenlang te handhaven; zeker in 1628 en waarschijnlijk nog daarna maakte de groep deel uit van de Menense processie.

A.V.

Mengelmaren

De Kortrijkse Tewaors.

De Raadt was in 1904 (Les Sobriquets des Communes Belges, blz. 320) de eerste om een spotnaam mede te delen die hij gehoord had ‘sur les lieux’ te Kortrijk, namelijk de

Kortrijkse '*Tawers*'. Als betekenis geeft hij op: bluffers, pochers (blagueurs, poseurs), *stoffers* 'zoals men te Brussel zegt.'

Cornelissen in Volkshumor 2, 232 (Antwerpen 1929) nam deze mededeling over, doch stelde voorzichtig een vraagteken na TAWERS.

Deze voorzichtigheid was hier wel geboden. Tawers is immers niets anders dan een verschrijving voor *Têwaors*, een spotnaam die de Kortrijkse uitspraak van *'t is waar*: *'t ê waor* weergeeft. Een parallel van het bekende Kortrijkse *tettitatutè* ('t is tijd dat 't uit is).

Têwoars is tegenwoordig de omgangsnaam der leden van de Kortrijkse Hoogstudentenclub te Leuven. De spil van het Clublied zijn de verzen: 'En kendet gij de Têwoars niet - Dit liedje zal 't u leren'.

V.

Vorst in Februari. - Boven blz. 40.

Ik meen (heb het ten andere nog alzo gehoord) dat het moet zijn: 'de pot aan den *hangel* doen vervriezen' t.t.z. de pot hangende met den hangel aan den '*hangelhaak*' in in den open heerd.

Nu komen er geen potten en pannen meer te pas in der open heerd en zo wordt *hangel* in het boven medegedeelde gezegde vervangen door *nagel.*

Voorbeelden daarvan zijn er bij de vleet. Zo hoorde ik spreken van 'gespint zout eten' i.p.v. 'geen spint zout eten'; '*eegde*tande dichte' i.p.v. '*hekel*tande dichte' (zelfs gewaagt men van '*ezel*tande?'!) door mensen (jongere) die de spintmaten en hekels niet geweten of gekend hebben.

Een nakomeling van die pothistorie, heden door elkeen verstaan om te beduiden dat het mening is met de vorst (bv. als het binnenshuis vriest) is namelijk het volgende: 'Alle godse nuchtens was de zak (koffiezak) stijde vervrozen in de kanne op de plattebuize van de stove.'

A.B. STAVELE

Vis Van Blankenberge.

1 Knappe vissers wij vertrekken
En spoeden toe naar zee,
Achter vis voor lekkerbekken
Wier hert met ons gaat mee.
Zonder vaar of vrees wij stijgen
De brede waters door,
In ons net rap wij krijgen
Er vele vissen voor.

Refrein:
Hum! Vis van Blankenberge, Hum!
Altijd vers en zoet, Ab!
Doet aan niemand erge,
Maar bevalt elk even goed.
Hum! Vis van Blankenberge, Hum!
Altijd vers en zoet, Ah!
Doet geen... Hm! (*zacht*) erge
Maar smaakt elkeen even goed.

2 Schellevissen, buts en grieten,
Terrebuts en kabeljauws,
Die de koks fijn overgieten
Met dikke eierensaus!
Roastbeef en korteletten
Laat elkeen geerne staan
Om ons visjes weg te zetten
Die smaaklijk binnengaan,

3 Steurs en robaarden en tongen,
Verse leevaart en schardijn,
Die zich in de boter wrongen
Of zwommen in roô wijn!
Als ze hun serveetjes vouwen
Die de hotelier hun gaf,
Vele Heren en Mevrouwen
Lekken hunne lippen af.

4 Onze vrouwtjes zij verkopen
Ook de vis in Brugge steê,
Waar ze liegen bij heel hopen:
d'Helft verliezen zij ermêe!
Maar ze komen afgereden
Vol van moed en welgezind,
Want 't commerske slaat hun mede
En elk zwijgt hoeveel zij wint!
Dat liedje wordt tegenwoordig nog gezongen op vergadering gen van het vissersvolk te Blankenberge.
J.D.

Rakelare en Sprietelare.

‘Een rakelare en een sprietelare, dat kan nog gaan, maar twee sprietelaars gaan ten onder.’ Gezegd van een huishouden als ze van twee kanten alles verteren. Snellegem.
J.N.

[Nummer 4]

Tabak in West-Vlaanderen
Nijverheid en handel ten tijde van Maria-Theresia.

Men noemt 12 October 1492 als datum waarop Columbus voor de eerste maal Indianen zag roken. Hij zelf en zijn manschappen deden het na. En reeds vóór 1520 begonnen Spaanse kolonisten op Cuba en San Domingo tabak te bouwen. Toen de Caraïbische inboorlingen geen voldoening gaven, werden, vanaf 1530, negers uit Afrika naar de Antillen overgevoerd en in de tabakplantages te werk gesteld. Fransen en Engelsen bevorderden de cultuur op hun eigen ‘Eilanden’ (1560) en van daaruit verspreidde zij zich op het Amerikaanse vasteland waar model-plantages in Virginië (1612) op hun beurt een snelle verbreiding vonden over Maryland, Carolina, Kentucky.

Spaanse zeelieden en Engelse kolonisten brachten de tabak mede naar de Oude Wereld. En het geleerde Europa - waaronder de Franse gezant Nicot - begroette het goud-bruine blad als een wondermiddel tegen allerhande kwalen. De medici dier dagen waren onuitputtelijk in hun proefnemingen met de ‘herbe sainte’ die heette een ‘wonderlicke kraght’ te bezitten o.a. tegen de pest, Te Brugge zou dan ook de pestpatroon

Sint Rochus de patroon van de nieuwe nering der Tabaquisten worden. De belangstelling voor tabak als genotmiddel bleef vooreerst zeer matig. Vanaf 1600 echter kende het tabakverbruik alhier een verbreiding die omstreeks 1630 fel genoeg was om de moraliserende dichtader van de pastoor van Westnieuwkerke, Pieter van Rouvroy, te prikkelen.(1)

Deze wakkere zieleherder was in de jaren 1620-40 tevens getuige van de eerste tabakteelt in onze Vlaamse gewesten. Uit het naburige Artesië immers is toen de cultuur naar Westelijk Vlaanderen overgekomen.

Niet later dan 1620 werd in het vruchtbare Artesië voor het eerst tabak aangeplant. Van wie het initiatief is uitgegaan weet men niet. De onderneming was in elk geval een succes. In enkele jaren is er de tabak, eerst in tuinen voor eigen gebruik aangekweekt, een veldvrucht geworden. De streek tussen Aa en Leie en het Boven-Leiegebied stonden weldra aan het hoofd van de nieuwe tak van landbouw; de tabak uit de velden van Terwaan, Fauquembergue en Mametz werd in de jaren 1620 reeds voor een deel uitgevoerd naar de manufacturen van de Elzas. Tussen 1630 en 1640 werden talrijke culturen in de omgeving van Sint-Omaars aangelegd. Omstreeks 1650 was in deze laatste stad een belangrijke tabaknijverheid gevestigd, tijdig genoeg om de vreemde en vooral de Spaanse markt duurzaam te veroveren. Men kent de witblauwe tabakpotten met de naam *Tabac de Saint Omer*; nog heden vindt men op oude Delftse potten in Spanje het meest de benaming *Tabaso de San Omero*.(2)

Uit Artesië daalde de tabakseelt noordoostwaarts af naar Westelijk Vlaanderen: de kastelnij Ieper en Wervik. Deze laatste stad was geroepen om tot op heden aan de West-Vlaamse tabakstreek naam en faam te geven.

(1) Zijn twee werkjes: *Tobias-lever voor de onkuyssche werelt en Tobias-galle voor de blinde werelt*, gedrukt te Ieper in 1639 en 1640, werden herdrukt te Antwerpen in 1686.

(2) J. Derheims. Histoire de Saint-Omer, 677-79 (St Omer 1843).

Het oudste getuigenis betreffende tabakteelt in West-Vlaanderen is de oorkonde uit 1668 (12 Nov.) bewaard op het kerkarchief te Wervik. Deken en kapittel van St. Pieters te Komen bevestigen daarin dat men sedert 5 à 6 jaar begonnen is met tabak te planten op het grondgebied van Komen 'in zeer kleine hoeveelheid, op enkele honderdlands liggende op verschillende hoeken van de akkers.' Men vroeg geen tiende daarvan omdat de zaak te gering was. Sedert een paar jaar echter plant men wat meer, ongeveer 2 tot 3 bunders. Het kapittel heeft daarop de tiende gevraagd; de ontvangers hebben niets gekregen. De planters van Komen zeggen dat zij zullen betalen als de planters van de naburige plaatsen dat ook doen. Hetzelfde stuk bevestigt dat op het grondgebied van Wervik reeds sedert lang tabak geplant wordt in veel grotere hoeveelheid, tegenwoordig (in het jaar 1668) naar schatting twintig maal meer dan te Komen.(1)

Uit deze laatste vaststelling mag men gerust afleiden dat de tabakteelt te Wervik niet later dan 1640 is ingevoerd en dat de plant er in de jaren 1650 een veldvrucht geworden was.

Het belang van de cultuur in en om Wervik wordt nog bevestigd door de uitspraak van de Raad van Vlaanderen waarbij de inwoners van Wervik in 1678 verplicht worden de tabaktiende aan het Sint-Pieters-kapittel te Rijsel te betalen, hetzij de tabak geplant worde in de stad, in de hovingen en 'ghebrocken bogaerden' of op andere landerijen. De verplichting was 3 planten per honderd, in natura of in geld.

Wervik was op het einde van de 17e eeuw als een soort 'hoofdkamer' van de tabakteelt in Vlaanderen erkend. In 1691 immers had de nieuwe cultuur te Harelbeke genoeg uitbreiding genomen om de plaatselijke kapittelheren op een tabaktiende belust te maken.

(1) Fragmenta I. 223. J. Messiaen, Histoire de Comines II, 210 (Kortrijk 1892) geeft als datum van het stuk: 1665. Vgl. Biekorf 1895, 90-91, alsook Messiaen a.w. III, 89.

Proost en schepenen van Harelbeke wendden zich dan ook (22 Aug. 1691) aan de weiheren van Wervik om de nodige informatie betreffende de nieuwe tiende.[1]

Uit het decreet van 1739 blijkt dat de tabakteelt in de kastelnijen Peper, Veurne en Waasten en in het district Wervik de nijverheid van deze gewesten bevoorraadde; de overheid neemt alsdan, in het voordeel van de plaatselijke 'fabricateurs', de nodige maatregelen om de vermenging tegen te gaan van de vreemde tabakken met de 'tabac du crû de ce Païs.'[2].

Het volgende overzicht van de tabaknijverheid in de jaren 1760-1780 steunt up de rapporten van de douaneofficiers.[3] Men zal onmiddellijk opmerken dat de nijverheid binnen de grenzen van het huidige West-Vlaanderen tweevoudig was.

1. De nijverheid in de tabakstreek van Westelijk Vlaanderen (die we eenvoudig de 'tabakstreek van Wervik' mogen noemen staat apart. Dat productie gebied - ondertussen door een politieke grens van de Vlaanders-Artesische tabakstreek afgescheiden - verwerkt de tabak van eigen teelt met ingevoerde soorten. De nijverheid in dat grensgebied dekt er ten dele een zeer actieve smokkelhandel op Frankrijk, waar de cultuur tot enkele provinciën - waaronder het pas genaaste Frans-Vlaanderen - beperkt was, en waar sedert 1674 zeer hoge regale rechten op de tabak geheven werden.[4]

(1) J. Blieck. Quelques Notes Historiques... de Wervicq, 104 (Komen 1902).

(2) Vierde Placcaet-Bouck van Vlaanderen, 2078 79. - Vgl. P. Lindemaas, Geschiedenis van de Landbouw in België, 11, 284 (Antwerpen 1952).

(3) Algemeen Rijksarchief te Brussel. Conseil des Finances, nn. 6132-6149. Rapporten uit 1763, 1767, 1770, 1780.

(4) In Frankrijk was de tabakcultuur in de 18^{e} eeuw overal verboden, uitgenomen in het Vrijgraafschap, in [Frans.] Vlaanderen en in de Elzas. Zie A. Chevalier - H. Emmanuel, Le Tabac, 12-13 (Parijs 1942). - Voor sommige bijzonderheden zie ook Tabakscuriosa in Hobby 11. 1947, 5 ss.

2. De nijverheid in de havensteden Brugge en Nieuwpoort die de overzeese tabakken invoeren en verwen ken. Ook hier is het bedrijf in grote mate gericht op de smokkelhandel naar Frankrijk. Te Nieuwpoort zijn het voor een goed deel ingeweken Fransen die in 1751 een zeer actieve nijverheid in het leven roepen.(1)

De industrie omvat: het strippen (de bladen van de hoofdnerf ontdoen), een werk meestal verricht door kinderen; de bereiding (trekken) van karotten die het spinnen en rollen omvat; het inpakken en inbinden. Snuiftabak werd gemalen hetzij in een speciaal ingerichte windmolen, hetzij meestal in stootmolens waarin kinderen liepen. De pijptabak werd slechts voor een klein deel geraspt; de pijproken zorgde toen liefst zelf daarvoor en raspte de tabak van zijn karot direct in de pijpekop, Jacobus De Ruyter van Veurne onderscheidt in zijn Liedje van ‘'t Smoor taback’ (ca. 1660) drie sociale groepen van tabakverbruikers: het ‘smooren’ (de pijp) is voor soldaten en burgers, de snuif voor de edellieden en voor de vrouwen: ‘nonnen, quesels en begijn’, de pruimtabak voor boer en herder. Vooral de snuiftabak werd gesaust met allerlei essences als amber, jasmijn, oranjebloesem en rozemarijn.

Het keizerlijk octrooi was niet vereist voor de oprichting van een fabriek, het gunde echter zekere voordelen in zake douanerechten.

(1) De Handelskamer van Brugge waakte zorgvuldig over de belangen van het tabakbedrijt De Franse verovering van 1746-48 gaf haar aanleiding tot een krachtdadig optreden om de eigen tabakindustrie in de ‘nouvelles conquêtes du Roy’ te beschermen; het protest spreekt van niet minder dan ‘10,000 personen die in onze [Vlaamse] fabrieken werk vinden’. Deze uitspraak mag zeker als een overdrijving pro domo beschouwd worden. Ook in een vertoogschrift van 1755 wordt het tabakbedrijf ‘een van onze voornaamste industrieën’ genoemd. Gilliodts van Severen, Cartulaire du Grand Tonlieu 11 76-80; 109 (Brugge 1900). In deze stukken ziet men de verstandhouding tussen de Handelskamers en tabakfabrikanten van Brugge en Gent; deze laatste stad had in dezelfde jaren ook een belangrijke tabakindustrie. Zie H. Coppejans-Desmedt, Bijdrage tot de studie van de gegoede burgerij te Gent in de XVIIIe eeuw, 53 (Brussel 1952; Verband. KVAcad. Letteren XIV, n° 17). Voor de octrooien: H. Van Houtte, Hist. économique de la Belgique à la fin de l'ancien régime, 533 vlg. (Gent 1920).

Tabakfabrikanten 1751-1780.

Brugge

Octrooien. 1753: Robert van Outryve. 1755: J.J. van Ghilluwe. 1756: Pierre J. Donche, Nicolas Maertens, François Vandepoele. 1757: J.B. Magis, Jacques Verhaeghe et Cie.

Staat van fabrieken in 1763 werkend zonder octrooi. Het jaartal nevens de naam is dat van de oprichting.

1. Guillaume Suweyns. 1738. Productie: 30.000 pond. Werko krachten: 2 karottentrekkers, 2 binders en pakkers, 6 kinderen (strippers).
2. Weduwe van Outryve. 1734. Prod. 60.000 pond; 3 trekkers, 2 pakkers, 10 kinderen.
3. N. Verhaeghe. 1757. Prod. 20.000 pond; 1 trekker, 2 pakkers, 4 kinderen.
4. Nicolas Maertens. 1747. Prod. 30.000 pond; 1 trekker, 6 kinderen.
5. Kinderen (wezen) van N. De Wilde. 1739. Prod. 20.000 pond: trekker, pakker, 4 kinderen.
6. Edouard de Maschalck. 1746 te Steenbrugge, bij het kanaal van Gent. Prod. 60.000 pond; 3 trekkers, 3 pakkers, 10 kinderen.

Al deze karottenfabrikanten werken met grondstof ingevoerd uit Engeland. Afzet: eigen stad en streek, alsook binnenland o.m. Oostende, Wervik en Brabant. Geen export naar buitenland, immers Holland en Engeland hebben zelf genoeg fabrieken en het Land van Luik trekt zijn tabak uit Duinkerke over Holland. De industrie vermindert van jaar tot jaar (rapport 1763), vooral door de overdreven concurrentie.

Komen

Fabrieken in 1763.

1. Jeanne Verlinden. Sedert 36 jaar zonder octrooi. Produceert met 3 werklieden jaarlijks 5000 pond roltabak.
2. Thomas Molitor. Verwerkt met 17 werklieden 70.000 pond bladen, ingevoerd over Brugge en Gent, met een deel oogst uit eigen streek, Karotten. Afzet: Frankrijk (smokkel).

Menen

Fabrieken in 1780.

1. Jan François Crombez. Octrooi 5 Sept. 1757. Produceert jaarlijks 90.000 pond karotten. Gebruikt 3 trekkers, 1 pakker, 10 strippers. Uit de opgave van deze fabrikant vernemen we het volgende. Hij werkt voor Frankrijk; daar de invoerrechten onbetaalbaar zijn, wordt alles overgesmokkeld over Wervik, Linselles en Estaires: dat zijn de enige grensplaatsen in Frankrijk die octrooi voor tabakfabricatie verkrijgen, octrooi dat hun illegale invoer uit de Nederlandse zone dekt. Crombez verwerkt hoofdzakelijk 'Saint-Vincent' ingevoerd over Gent; de tabak uit eigen streek - 1/16 van zijn fabricatie - wordt niet vermengd met de vreemde soorten. De karotten be stemd voor het binnenland krijgen als waarmerk een rood lakzegel met stadswapen; deze voor Frankrijk dragen geen merk.

2. Guillaume Claeyssens, een Menenaar, zout en zeepzieder, olieslager. Had in December 1778 octrooi aangevraagd en het vorige jaar een karottenfabriek opgericht.[1] Zijn productie kan men dus nog niet schatten. Zijn onderneming schijnt te slagen; hij 'werkt' zoals Crombez (voor de: smokkel).

Moeskroen

Eén fabrikant, gevestigd sedert 1760, produceert jaarlijks 15.000 pond snuiftabak en karotten (rapport 1764). Hij bewerkt, met 2 werklieden, tabak ingevoerd uit Brugge en Gent. Afzet naar Frankrijk (smokkel) over Wervik en Komen.

Nieu poort

Octrooien. 1751: J.B. Derycke. Etienne Morel, Pierre Focquedey, Pierre Silvestre, Charles Sagnier. Jean Deman. Antoinette Creuze, Jacques Donchelet. 1753: N. Rybens.

Fabrieken in 1770.

1. Vijf grote fabrieken, met octrooi opgericht vóór 1757, produceren jaarlijks 240.000 pond tabak. Zij gebruiken samen 75 tot 80 volle werklieden en een aantal kinderen als strippers. Zij moeten de tabak vijf tot zes maand in magazijn houden 'pour le faire suer'. Grondstoffen: tabak in bladen van de Eilanden (Antillen) uit Engeland over Duinkerke en Oostende ingevoerd; grijs zout uit Frankrijk 'pour sausser

(1) Rembry-Barth, Rist, de Menin 111, 16. - Over hem ook Derivat, Voyageur dans les Pays-Bas Autrichiens 5,394 ss, (Amsterdam 1783)

les feuilles en les fabriquant'. Afzet: Vlaanderen en Bra bant; zeer veel naar Wervik en Komen (Noord); soms ook over zee naar de kusten van Frankrijk, ook in bladen.

2. Zes kleine fabrikanten. Gezamenlijke productie 20.800 pond snuiftabak. Zij trekken hun grondstof (karotten en bla den) van de grote fabrikanten en ten dele ook bladen uit de kastelnij Veurne. Zij werken sedert jaren (één van vóór 1757) zonder octrooi; immers 'iedereen mag fabriceren en zich vestigen zo men poorter wordt en lid van de Sint-Niklaasgilde, d.i. de koopliedengilde van de stad.' Zij werken voor de locale handel en gebruiken 10 werklieden.

Een fabrikant uit Frankrijk heeft 10 Mei 1769 octrooi gekregen om 100.000 pond gefabriceerde tabak in te voeren, en mag vrij inkomen met zijn materiaal en de werklieden die hem volgen.

De oliemolen van Nieuwpoort in 1763 opgericht, maalde sedert 1767 tabak voor de fabrikanten.

Poperinge

Octrooien. 1757: Jos. Chanteau, Louis Focquedey.

Fabrieken in 1767.

Vier: Sieur Louis Foquedey (1757), François Wilsoet (1750), F. Bertin Quion (1750), Sieur Morel (1758). Gebruiken elk 10 werklieden, 2 trekkers en 2 strippers. Verwerken bladen uit overzee ingevoerd over Brugge. Oostende en Nieuwpoort, vermengd met tabak uit eigen streek. Afzet: eigen streek en Frankrijk (smokkel).

Roesbrugge

Twee fabrieken in 1763. Een werkt sedert 14 jaar met 6 werklieden, de andere 5 jaar (zonder octrooi) met 5 werklieden. Verwerken vreemde bladen (ingevoerd over Oostende en Nieuwpoort) met eigen oogst. Afzet: vooral Frankrijk (smokkel).

Waasten

Drie fabrikanten met elk 4 werklieden. Verwerken de ingevoerde soorten (uit Brugge en Gent) met tabak uit eigen streek. Afzet naar Frankrijk (smokkel).

Wervik

Octrooien. 1757: J.B. Crombet, Isabelle-Thérèse Bartholomeus, J.-Fr. Bastien.

Fabrieken in 1764: twee fabrikanten met elk een vijftal werklieden. Grondstof uit Brugge en Gent wordt verwerkt met eigen oogst. Afzet naar Frankrijk (smokkel).

Uit dit overzicht kan men het volgende afleiden.

Afgezien van de importhavens Nieuwpoort en Brugge,[1] is de industrie zeer duidelijk geaxeerd op de grens met Frankrijk. Veurne en Ieper, die belangrijke productiegebieden zijn, hebben geen industrie; ook voor Kortrijk - met Harelbeke - vermelden de rapporten geen industrie. De tabaknijverheid heeft zich gevestigd dichtbij en op de grens: Roesbrugge, Poperinge, Waasten, Komen, Wervik, Menen, Moeskroen.

Uit de gegevens blijkt dat de belangrijke fabricatie van Nieuwpoort en Brugge voor een goed deel haar weg vond naar Frankrijk, en wel vooral over de grenssteden op de Leie. Daar werkten de smokkelaars in groten getale; te Wervik waren, volgens het rapport, veel ‘aerbeyders’ d.i. leden van de Nering der Zakkendragers, in deze grenshandel betrokken.

Niet alleen gefabriceerde tabak werd overgesmokkeld. Ook overzeese tabak in bladen was een actieve smokkelwaar. Veurne-Ambacht had een aparte plaats in deze verrichting. Naast de illegale uitvoer van gefabriceerde tabak (vooral uit Nieuwpoort) naar Saint-Omer, ontwikkelde zich in deze streek een bloeiende transitosmokkel. Tabak in bladen en karotten werd op schuiten aangevoerd uit de vrijhaven Duinkerke, gelost in de duinen te Koksijde en Oostduinkerke en aldaar opgeladen door ‘vaklui’: mannen met paarden die, in karavaan, de koopwaar naar Frankrijk voerden. De klassieke smokkelwegen van die Karel-de-Blauwers liepen over de Rode Brug en de brug van Wulpen, de ringsloot van de Moere en Bulskamp. De officieren van het douanegebied Alveringem bekennen in 1770 dat zij machteloos zijn tegenover de organisatie van deze transito-handel die zeer winstgevend was. De annexatie aan Frankrijk, die in 1 797 de grens ophief, zou dan ook een harde slag zijn voor geheel het grensgebied.[2]

(1) Oostende importeerde en verhandelde overzeese tabak, schijnt echter geen plaatselijke industrie te hebben gehad; de havenstad was afzetgebied voor de Brugse fabrikanten.

(2) Het Mémoire Statistique du Dép. de la Lys van de prefect Deviry vermeldt (blz. 150; 180) voor het jaar 1800 alleen 10 manufacturen met te zamen 11 leerjongens; 11 molens bewerken tabak.

De inrichting van de industrie vertoont de kapitalistische uitbatingsvorm eigen aan de economische stroming en politiek ten tijde van Maria-Theresia. De tabakfabrikanten zijn een nieuwe klasse mensen, zelfstandige ondernemers, die werken - met of zonder octrooi - buiten de neringen. Voor Brugge, waar we dit konden nagaan, blijkt dat de tabakfabrikanten nieuwe namen zijn, waarvan geen enkele voorkomt op de lijst van de Nering der Tabaquisten.(1)

Uit deze nieuwe gegoede burgerij zullen industriekapiteinen naar voren treden als b.v. Claeyssens van Menen die reeds in 1780, naast een nieuw tabakbedrijf, verscheidene andere industrieën groepeert en zijn naam tot heden zal doen voortleven in een der grote gisten spiritusfabrieken van het Franse Noorden (Wambrechies).

De arbeid is uitgesproken fabrieksarbeid, geen huisindustrie: men werkt samen in het gebouw van de 'fabricateur'. Aan een dubbele rij tafels staan vrouwen en kinderen die de ketting van tabak vormen en aanschuiven naar de spinner of trekker (*tireur, torqueur* in de rapporten); deze staat aan het einde hij het spinnewiel waar hij de 'lopende band' tabak tot een gelijkmatige karot of rol bobijnt.

De tabakteelt in ons Zuiden heeft er, naast een zeer drukke handel in meststoffen, de kalkbranderij bevorderd. Wervik en Wassten hadden hun kalkbranders: Menen vooral had zijn grote kalkovens bij de Brugpoort en op de Leie waaraan de namen van de Menense families Rembry en Vander Meersch verbonden zijn. Deze industrie, die in 1780 werkte met kalksteen en steenkool uit het Rijselse, heeft op haar beurt bijgedragen tot de ontwikkeling en de typische lenigheid van onze landbouw.

A. VIAENE

(1) La Flandre 12, 1881, 37-40

Ieperse Marktzangersliederen

Onder het nummer E 81105: 81106 bewaart de Stadsbibliotheek van Antwerpen een merkwaardige verzameling 'vliegende bladen' van marktzangersliederen uit de 18de en 19de eeuw. Door de bemiddeling van de ruildiensten tussen de Antwerpse en de Brugse Stadsbibliotheken kregen we inzage van deze bundel, die in het 'Repertorium' van Leo De Wachter onder Ieper staat aangetekend.

De bundel bevat 28 losse bladen gedrukt door 'Lambin Mathée, drukker en boekverkooper, Groote Markt 14 en hoek der Dixmudestraat te Yperen', later ook Boterstraat 20 en Dixmudestraat 51 of 53. Er is één los blad bijgevoegd met de vermelding: 'In den Hemel - Te bekomen by Lambin-Verwaerde, Drukker en Boekverkooper, in de Ryselstraet, No 23, te Yperen'.(1)

De catalogus van deze verzameling, die hier volgt, geeft per blad de verschillende titels van de liederen, die er op voorkomen, eventueel de 'stemme' en, waar dit vermeld is, het nummer van de druk. We volgen de opeenvolging der nummers van het bestaande bibliotheekclassernent.

1o *Liederen uit het fonds Lambin-Mathée.*

1. Drukkersnummer 7. Twee liederen.

a) Victorielied over de capitulatie en het overgaen der stad Luxembourg, getrokken op eerre samenspraak tusschen eengin franschen generaal en de stad Luxembourg. Stemme: Catharina Lomars, of van den Handel. 10 strofen (= str.).
b. Ferdinandus en Christina. Krans der ware liefde, zegenryk gevlochten voor Ferdinandus van Ryssel, en zyne liefste Christina van Wervyck. Stemme: Ik drink den nieuwen Most. 22 str.

(1) Men kan deze reeks van 72 liederen onder de volgende rubrieken indelen; a. Liederen over geschiedkundige gebeurtenissen 6; b. Liefderomances 23; c, Historieliederen 17: d. Godsdienstige liederen 9; Liederen met folkloristische inhoud 5; Varia 12. Mogelijks is dit wel de weergave van de voorliefde in de liederenkeuze op het einde van de 18de en in de eerste helft van de 19de eeuw.

2. Drukkersnummer 30. Drie liederen.

a. Historielied van Piramus en Thisbé. Stemme: Van den Korporael. 13 str.
b. Meizang tot vermaek van jong en oud. Stemme: op eenes aengenamen voys. 8 str.
c. Slag van Fontenoy. Liedeken op de eerste Victorie en Zegeprael van den Koning Lodewyk XVen en zynen Heer Dauphin, verciert met laurieren die zy behaald hebben met Gods gratie, door de kloekmoedigheid der Fransche Generaels, Officieren en Soldaten, bevochten op het bloedig Slagveld van Fontenoy den elfsten Mei 1745, tegen 80,000 mannen van zyne geallieerde Vyanden, daar de Engelschen verslagen wierden en andere moesten vluchten. Stemme: de Marche van Duynkerke. 10 str. (1 prentje).

3. Drukkersnummer 84. Twee liederen.

a. Verwensching van Melusina door Iveron van Famacosta. Stemme: van den Maegdenstaet. 16 str. De korte inhoud van het lied gaat in proza vooraf.
b. Delvaux en Coralie. Toonmaat: van Jonker Constantin, of t'en souviens tu? 12 str. Prozatoelichting vooraf.

(Tussen beide liederen gedrukt:) Berigt. - By den Boekdrukker-Boekverkooper, Grote Markt, en hoek der Dixmudestraet, te Yperen, men vind eene groote Sortering van Historie Liedekens (met mode letters en nieuwe Printjes vercierd te koopera alsook het gebed van Keizer Karel, in het fransch en het vlaemsch. Een ryktallige Collectie van Wonderlyke Geschiedenissen eertyds voorgevallen. Verders eene groots Sortering Kerkboeken, en ook papier, enveloppen, inkt, crayons, registers, perinemessen, enz.

4. Twee liederen.

a. De liefde triumpheert. Wonder trouwgeval tusschen eene edele Kapiteins Dochter en eenes gemeenes Soldaat. - Stemme: lk drink den nieuwen most. 16 str.
b. Historielied der getrouwigheid van eenes hond ten opzichte van eengin soldaat, den welken met een randset met geld uit Spagniên kwam, en hoe hy ongelukkiglyk aan zyne dood gekomen is. Stemme: Van den bekeerden zondaar. 13 str, (Boven ieder lied een prentje).

5. Twee liederen.

a. Amandus en Florentins. Aangenaam liedeken op hunne standvastige liefde. Stem: Femmes. voulez-vous éprouver? 15 str.

b. Korte Passie Ons Heere Jesu-Christi. Stemme: Van de

Miserere. 28 str. Ieder str. begint met een letter van het alphabet). Prentje Calvarie.
Drukkersadres; Boterstraat 20. (Zoals op de meeste hierna volgende bladen).

6. Drie liederen.

a. Het Schipperinneken gezeid het Hollandsch meisken. Stemme: Zoo het begint. 10 str.
b. Liedeken van de biekens. Stemme: Van Broêr Jan. 9 str.
c. De twee kooplieden van Bourgondië. Stemme: Van den Accysenaars Zoon. 26 str.

7. Drie liederen.

a. Leerzeem Historie-lied, zeer voordeelig tot Onderwyzinge van veele Christene Menschen. Stemme: Philis myn tweede ziel. 18 str.
b. Nieuw Liedeken. Stemme: Van den Tourcoingschen Waele boer. 10 str.(1)
c. Maetgezang opgedragen een de Leden der Nederlandsche Schutters. Stemme: De Gieterie van Gent. 8 str. (Militaire commando's tussen de str.)

8. Vijf liederen.

a. Liedeken van de Liberteid. Stemme: Staat op schoon Lief en wilt ontvangen. 8 str.
b. Streidlied tot verwerping der Liberteid. Stemme: Staet op schoon lief, enz. 10 str.
c. Liedeken van eenen Potafer, die met bedrog een ryke jufvrouw vryde en trouwde. Stemme: Philis gy hebt gewonnen.(2)

(1) Ook bekend als het Lied van de Duitsche schaper. Men kan het lied vergelijken met een Rond-den-Heerd-opname (XXIV, 1889, 401), met een moderne opname te Oedelem (repertorium Remy Matthys, Brugse Courant 10 Mei 1947) en te Knesselare (A. Ryserhove, Knesselare, Brugge 1943, 158). De RdH-versie, die we vroeger overdrukten (in: Toverije uit het Brugse Vrije, Brugge 1930, 46) is waarschijnlijk slechts een nadichting van de oude liederentekst.

(2) Potafer, hier een zgn familienaam, staat als Pot à fer (fr rétameur) vermeld in de Koningsbrief met 32 ambten voor Dertienavond uit het Fonds Brepols te Turnhout. Zijn vers luidt aldaar: Als de potten zijn gebroken / 'K maak ze weder nut tot koken / En als voren schoon en sterk / Hier bestaat slechts in mijn werk. Zie: Een. H. Van Heurck en G.J. Boekenoogen, Histoire de l'imagerie populaire flamande.... Bruxelles 1910, 142.

d. Plakkaet van twee-en-veertig verscheide Dronkaerts. (zonder str.)
(slotvers: Einde van het Dronkaerts Placcaet / Maar niet van laetsten zatlap op straet.)
e. Nieuw Mei-Lied. Stemme: ô Ma Zélie. 4 str.

9. Eén lied.

a. Van Helena. Stemme: Van den grave van Rome. 72 str. van 4 rg.(1)

10. Twee liederen.

a. Wonderbare Geschiedenis van eenen Jongeling Soldaat bij de Fransche Hoezaren, zijn leven en droevig einde door het beschimpen van het beeld van Maria. Stemme De verkeerde wereld. 11 str.
b. Wonderbare Geschiedenis van Emma en Albert. (zonder stemme) 12 str.

11. Drie liederen.

a. Liedeken op de Vryagie, de Voorvallen en het Huwelyk van twee jongelingen Karel en Amélia. Stemme: Van den bekeerden Zondaar. 18 str.
b. De vlucht van Diana. Stemme: van d'Opera van Brussel. 8 str.
c. Liedeken van het Weezekhd. (zonder stemme) 5 str. (2 prentjes)

12. Twee liederen.

a. Liedeken op den uitersten wille van Jacobus Lerberghe. Stemme: ô snelle Tyd! hoe komt gy te passéren? 16 str. (1 prentje).
b. Wonderlyk geval van eenen Doktoor en eene Dochter die door hare Ouders dwang haer Lief moest verlaten, en tegen haren wil met eenen anderen trouwen, en hoe zy, na twee jaren tydverloop, gestorven was, is van haer eerste Lief uit het graf gehaeld, die haer genezen, gekleed en aen haren man weder gepresenteert heeft den welken van schrik gestorven zynde, is met haer eersten Lief getrouwd en hebben te samen nog 7 kinderen gewonnen, geschied in Holland, binnen de hoofdstad Amsterdam. Stemme: De Moorinne van Amerika. 17 str

(1) Een sterk-bedorven en onvolledige variante van dit historielied bij: A. Blyau en M. Tasseel, Ieperech Oud-Liedboek, Gent 1900, 68.73.

13. Twee liederen.

a. Ursula en Leo. Historie-Lied op de kwade gevolgen van

een valsche tong. Stemme: Als ik den handel wel doorzien. 16 str.
b. Wonderbaer geval van den jongen August. Stemme: Waer is den tyd van vreugden en plaisieren? 11 str.

14. Twee liederen.

a. Meiliedeken. Stem: In 't krieken van de dagen. 10 str. (1 prentje).
b. Liedeken van Nelzon en Adelaïde waarin klaarlijk aangetoond wordt hunne beproefde liefde. Stemme: Van den Dragonder te Peerde. 30 str.

15. (Hetzelfde blad als het voorgaande, kleiner formaat, andere letter).

16. Drie liederen.

a. Liedeken van Marechal Biron die den Koning, de Koninginne en den Dolphyn van Frankrijk meende te dooden. Stemme: Aenhoord myn Beklag. 15 str.
b. Meigezang. Stem: Van de Visschee. (1 prentje).
c. Ontmoeting van den Wandelenden Jood. Toonmaet: Maestricht, gij schoonti stede. 22 str.[1]

17. Twee liederen.

a. Een liefdedrama voorgevallen met eenen soldaat en zijne vriendin. Stemme: het Graf. 11 str.
b. Nieuw Liedeken van Theophiel. (Zonder stemme) 12 str.

18. Twee liederen.

(1) Over deze legendarische figuur, die ook in het volksboek behandeld wordt, bestaan er vijf volksliedvarianten. De Ieperse versie kan teruggevonden worden bij: E. de Coussemaker, Chants populaires des Flamands de France, Lille 1930 (2de uitg,) 259. Zie ook: Dr J. Gielen, De wandelende Jood in Volkskunde en Letterkunde, Amsterdam en Mechelen 1931, 37. Over de W.J. te Ieper, zie: Biekorf 1932, 368-374, alwaar het volkslied naar Gielen vermeld werd, maar de Ieperse versie en druk onbekend bleef.

a. Den klappenden papegaei, of Rosalia bemind uwe Moeder, in zang gesteld tot exempel voor ouders en kinders. Stemme Femmes, voulez vous éprouver? 18 str. (3 mozaiek versieringen bovenaan).
b. Vermakelijk Liedeken van den Gulden A.B.C. op de wijze van de Miserere. 24 str. (Ieder str. begint met een letter van het alfabet).

Nota: Lambin-Mathée verwittigt op dit blad zijn klanten, dat hij bezit: Eene verzameling van boven de 300 Historie Liedekens

die bevatten: kurieuze, leerzame, vermakelyke en oude Liedjes en Samenspraken.

19. Twee liederen.

a. Den Bloediger Kruisweg, Ons Heere Jesu Christi gaende naer den Calvarienberg. Stemme: Den Nieuwen Most. 16 str. (1 prentje).
b. Historie Liedeke op het Wonderbaer geval van Dalfon en Dallia voorgevallen ten jare 1820. Dallia, geboren te Amsterdam. - Dalfon gestorven den zesden Mei 1833. Stemme Bertrand, of Vrouw Venus valsch. 16 str (1 prentje).

20. Vier liederen.

a. Liedeken van de Blauwe Zwaen. Stemme: Hoe lig ik hier in deel ellende. 18 str.
b. Liedeken van den Heiligen-Hubertus. Stemme: Van de vier Gasten. 9 str.
c. Den Schoonen Tamboer van den koning Louis. (Zonder stemme). 14 str. (1 prentje).
d. De dood van Lodewyk den XVI, koning van Frankryk, onthoofd binnen Parys den 21 Maert 1789 (sic). Stemme: Van den Korporael. 8 str.

21. Twee liederen.

a. Liedeken van de heilige maagd en martelaresse Barbara, byzondere patroonesse in de ure des doods. Stemme: Van den bekeerden Zondaer. 21 str. (2 prentjes).
b. De treurige ongevallen van Arnoldus en Martha. Stemme: Van den Handel. 18 str.

22. Drie liederen.

a. Klachtlied van de Duc van Reichstad aen het graf van zynen vader. (Zonder stemme). 8 str.
b. Wonderbaer Historielied van het Leven en de Marteling van de heilige Maegd Pnilomena, dochter van den Griekschen Prins, gestorven in den ouderdom van 14 jaer. Stemme: Adieu wereld, Adieu pleizier. 12 str.
c. De Dood van Napoléon, gewezen Keizer van Frankrijk, gestorven op het eiland Sinte-Helena, den 6^{n}; Mei 1821. Op een bekende stemme. 11 str.
(Vier prentjes in de titels).

23. Twee liederen.

a. Historielied van vijf vreede Moordenaars geschied te Au denarde. Stemme: Hoe lig ik hier in dees ellende? 27 str.
b. Romanus en Blondina. Stem: Van den bekeerden Zon daar. 20 str.

24. Drie liederen.

a. Nieuw Liedeken op de Standvastige Liefde uitgeschenen in Jan Van Haelst en Fidelia. Stemme: Van den bekeer den Zandaar. 19 str.
b. Schoone Isabelle. Ligdeken of Samenspraak tusschen eenen Jongman en zijne beminde. Stemme: Schoone Isabel. 9 str. (1 prentje)
c. Liedeken op de Tafel-Madamen Voorgevallen te Calloo, aan twee gezusters, die met hunnen moeder huis hielden, en hoedanig dat zij afgevangen zijn van twee Boeren-knechten. Stemme: Geburen in 't ronde van Borgerhout. 14 str. (2 prentjes)

25. Twee liederen.

a. Liedeken Laetst Oordeel. Alwaer Christus de laetste sen tentie zal uitspreken tot straf der kwade en loon der goede. (zonder stemme) 16 str.
b. Nieuw Liedeken van het Kasteel van Antwerpen. Stemme: Op eene aangename wyze. 10 str. (2 prentjes).

26. Vijf liederen.

Gedicht en gezongen door Pieter Demey, te Yper. (4 blz, druk.)

a. Nieuw Liedeken tot lesse voor getrouwde Mans. 7 str.
b. Wonderbare geschiedenisse van den Voerman, die, door de hulp van eenen armen Man, op de bane van Atrecht, uit zijn verdriet is verlost geworden.[(1)] Stemme: Als men den handel wel doorziet. 15 str.
c. Nieuw Liedeken van vier dronkaars. Stemme: Het Spellewerkgetouw. 7 str.
d. Romance op de Vlaamsche Taal. 4 str.
e. Rouwbeklag van een Man over de Dood zijner vrouw. Gekende stemme. 6 str. (4 prentjes)

27. Twee liederen.

a. Liedeken der Twee verdrukte Weezen, of standvastige liefde, afgebeeld in Valerius en Lucia. Stemme: Van den Dragonder te geerde. 24 str.

(1) Volgens de vermelding op het blad is het door een Ieperling gedicht en gezongen. In hoever dit waar is, weten we niet. We vinden het lied ongeveer gelijkluidend terug bij De Coussemaker, o.c. 223-230; in Volk en Taal II, 1889, 229-232 te Zwevezele; wij zelf bezitten twee opnamen, Zevekote en Torhout.

b. Afscheidlied van eenen jongman die naer Oost-lndië ging en van zijn lief afscheid nam. Stemme: Adieu, myne Vriendinne. 10 str (1 prentje).

28. Drie liederen.

a. Aandenken. (zonder stemme) 4 str.
b. Op het kerkhof (id.) 4 str.
c. Afschuwelijke misdaad door Mobil gepleegd op zijne beminde Ida, en op zijn eigen Vader en Moeder. (id.) 11 str. (4 prentjes).

2° Lied uit het fonds Lambin-Vewaerde.

Drukkersnummer 29. Drie liederen.

a. Liedeken van den Repermondschen Meyboom. Op eenen aengenaemen voys. 7 str.
b. Liedeken van het Ruyterken. Stemme: Bekend alom, 11 str.(1)
c. Het vertrek van Ryssel of de Maegd van Gend, beklag liedeken van eenen jongman die van droefheyd gestorven is, om dat zyne beminde vriendinne overleden was, Stemme: Van 't droevig Nonneken. 17 str.(2)

H. STALPAERT

(1) Een onvolledige en bedorven opname in: Blyau-Tasseel, o.c., 57-58. - Slechts twee liederen uit de 'vliegende bladen' van Ieper treft men ook aan in de onvolledig gebleven bundel volksliederen van Ieper door Blyau Tasseel gebundeld. Beide opnamen uit de 'volksmond' zijn verminkt, onvolledig en van weinig waarde, in zekere zin wijzen ze slechts de bron aan op dewelke het 'volksgeheugen' steunt. Die bron lijkt ons hoofdzakelijk de liedjeszanger, die de liederen zong, aanleerde en door het te koop gestelde 'vliegende blad' verspreidde. Over de bronnen van het zgn volkslied leze men: J.J. Mak: Mondeling overgeleverde Kerstliederen, in: Tijdschrift voor Nederlandse Taal en Letteren, Leiden 1946, 97-106. Dit onderzoek steunt op de Kerstliederen uit de nochtans zeer gewaardeerde bundel van E. de Coussemaker.

(2) Algemene bibliografie over het onderwerp in: F.K.H. Kossmann. De Nederlandsche straatzanger en zijn liederen in vroeger eeuwen, Amsterdam 1941, 150. Daarbij te voegen: A. de Lattin, Het Marktlied, wat de Liedjeszangers zongen, Antwerpen 1943. Onze Ieperse verzameling kan men vergelijken met de andere Vlaamse en vooral Antwerpse marktliederen bij: W. Koninckx, Twee kostbare Liederboeken; een inventaris van 394 Vlaamsche volksliederen uit de 18de en l9de eeuw, in: Versl. els Mededel. der Kon. VI, Academie 1931, 483-580.

Uit de kerkrekening van Westrozebeke 1612-1613

In alle kerkrekeningen van het Ieperse uit het begin van de XVIIe eeuw, vinden wij sporen van de plunderingen die deze kerken ondergaan hadden ten tijde van de godsdienstberoerten van de XVIe eeuw.

Zo vinden wij daarover enkele interessante gegevens in de kerkrekening van Westrozebeke over het jaar 1612-1613.(1)

Er wordt een nieuw altaarkleed besteld te Ieper dat gemaakt wordt door de 'Religieuzen vanden Cloostre van Ste Cathelynen'. De zwarte zusters te Ieper vervaardigen 'een Corporael beurze'. Een nieuwe klok is besteld. Madeleine van Oost levert 'een overslop met het spellewerck' voor de koster en nog een tweede overslop. De goudsmid Adriaen Bultynck ontvangtt zijn laatste betaling voor de nieuwe ciborie door hem gemaakt. De kerk koopt een zandloper, een 'galeyspyntgen met een tinnen deze', een 'glaeze flassche met een tinnen vyze houdende vyf pinten'. Deze fles moest dienen om de miswyn in te bewaren. Als miswijn werd Spaanse wijn gebruikt over een flessche spaensche wyn omme te celebreren. op Kerstdag 1612 werd een pinte rode wyn gehaald voor de 'Communicanten'. Een 'dosyeken' werd aangekocht om er het 'messebroot' in te bewaren. Bij een tingieter te Ieper werden twee tinnen miskannekens verwisseld. Op Allerheiligen werd de klok geluid over dag en ook bij nacht voor de zielkens uit het Vagevuur.

Anthonis Velle 'toesynder der kercke van Roosebecke' wordt 3 ponden 14 schellingen parisis betaald om gedurende een vol jaar 'het vuyt ende inloopen

(1) Rijksarchief te Brugge. Ieper, nr 188. Deze kerkrekening werd opgemaakt door de kerkmeester 'Nicolas Paren'.

vande honden ghedeurende de Goddelycke diensten' te beletten.

op zekeren dag vernam men te Westrozebeke dat er te Nieuwpoort een klok lag, door de geuzen gestolen uit de toren van Westrozebeke. Twee kerkmeesters trokken er naartoe.

Na de Geuzentijd vierden de processiën en ommegangen hoogtij in onze gewesten.

op de dag van de ommegang van 1613 werd te Westrozebeke door een herbergier, op last van de kerkheren, drank geleverd aan 'de maechdekens, cruusdraeghers, tortse- en vaendraeghers, metsgaders de ghonne die dansten voor Sinte Godelieve'.

De binnenwegen, waarlangs de Kruisprocessie trok, waren in erbarmelijke toestand, de geestelijkheid kon er niet te voet door, daarom werd een landbouwer betaald 'voerende den waeghen daer de gheestelycken up zaeten inde processie'.

De geestelijkheid van Westrozebeke nam ook deel aan de processiën van de omliggende parochiën. Zo wordt de geestelijkheid op St. Jansdag naar Staden geovoerd, waar de 'pastor ende Ghildebroeders van Roosebecke gheweest hebben tot vereerynghe vande processie van Staden'. 'De ghildebroeders van Onse Lieve Vrauwe van Roosebecke' trokken ook 'ten ommeganghe van Passchendaele', Daar was Rozebeke vertegenwoordigd o.m. 'by de gonne die het cruus, de vande ende tortsen drooghen'.

Daar er herstellingen uitgevoerd werden aan de kerk vinden wij zekere interessante gegevens voor het ambachtswezen. Jaecques, een handschoenmaker wonende te Ieper aan de Torhoutpoort, werd 3 pond parisis betaald; 'over de leverynghe van 30 ponden schavelynghe van vellen ofte huuden tot orboire ende temperen vande calcke dyenende omme de kercke te witten'. De metser Adriaen Mullet, die de kerk moet witten, werd 30 schellingen parisis betaald 'over het vergaederen van 't perdemes omme inde moortele te menhelen'.

C. MOSTREY

Vagevierspolder

In ons werk over de indijkingen en inpolderingen op de linkeroever van het Zwin[1] hebben wij beschreven hoe op het einde van de 14e eeuw er buiten de Butspolderdijk nog een polder op de schorren van het Hazegras gewonnen werd, de *Vagevierspolder.* Deze polder ligt in de hoek van de linkerdijk van 't Nieuwe Land (monding van het Oude Zwin) en de Gravejansdijk. De Gravejansdijk is daar de latere versterking van de Vagevierspolderdijk.

Let op onze schrijfwijze van de naam. Vroeger schreven wij Vagevierpolder, thans Vagevierspolder. Waarom?

De oorkonden laten daarover geen twijfel: *vagheviers poldere* (1596), *vageviers polder* (1670) enz.[2] De schrijfwijze Vagevierpolder is van jongere datum 'Vagevuurpolder' is geleerd.

Wat betekent de naam? Zijn juiste schrijfwijze laat niet toe hem in verband te brengen met de vele helle, hemelen zelfs vageviertoponiemen, zoals wij vroeger dachten. Hij is niet het product van volksgeloof en volksverbeelding. De verbindings s wijst erop dat '*Vaghevier*' een familienaam is, evenals het eerste lid van veel andere poldernamen. Het kan de naam zijn van het oud Brugs geslacht *Van de Vagheviere* of *Van de Vageviere.* Denken wij o.m. aan Margarets Van de Vageviere, echtgenote van Ridder Pieter Bladelin, stichter van Middelburg.

Er zijn nog andere Vagevier toponiemen in 't Noorden. Te Zuienkerke heet er een oude hofstede *ten Vageviere*: 'in Zuienkercke,... noordt west vanden goede ten vagheviere (1594)'. Dit is een echt en oorspronkelijk vagevier-toponiem en het is van zo'n vagevierhof dat de familie van de Vagheviere stamt en waaraan ze haar naam ontleent. De geschiedenis van de naam kan dus als volgt samengevat worden:

Hof ten Vageviere - Geslacht Van de Vageviere, - Vagevierspolder.

Er zijn weinig oude dijken die geen doorbraken gekend hebben. Ook de dijk van Vagevierspolder. Wij lezen in een oorkonde 'anders dyck van vagheviers poldere, anders derden weele' (Thiendeboucken Waestcappelle en Oostkercke, 1596). Hier wordt bedoeld de dijk tussen de monding van

(1) J.E. De Langhe. De oorsprong der Vlaamse kustvlakte. 1939, 142.
(2) De Flou, Wdb: der Toponymie, en onze persoonlijke toponymische kartotheek.

het Oude Zwin en Vagevierspolder, dijk die ter plaatse in 't gescheid van Knokke en Westkapelle ligt. Een weel is een moeras, gevolg van een dijkbraak. Op de kadastrale kaart is de plaats van die dijkbraker niet meer te vinden. Wij zullen ze bij gelegenheid eens op het terrein gaan zoeken.

J. DE LANGHE

Kerjole

In 't Westland is ‘Kerjole’ sinds lang (50 à 60 jaar) in den ‘dooboek’.

Als de laatste schoof binnen was, vierden ze dat, de boer en al zijn volk, met eten en drinken: een echte wulvemaaltijd soms. ‘Eén dag weelde 'n is niet altijd armoe, en beter èn derme erieschierd dan de spijze bedorven’ plachten ze te zeggen.

Allerhande vermakelijkheden en zotternijen volgden elkaar op, als bv.: mager merrie rijden, miauwen, den ezel een steert aanvesten, pijkezot doen dansen, een zatte (tasse) water aan de muur vesten enz. En voor den opsluit van dat Breugeliaanse oogstfeest vielen ze aan den dans tot in de kleine uurtjes.

Hier en daar is er nog een te vinden die het volgende oogstliedje geheel of ten dele kent:

> Kerjole, kerjole den oegst is in,
> en als den boer geen bier en tapt
> en als de boerinne geen wafels en bakt
> 't e'n) moet geen kerjole zijn!
> [var.: 't en heeft geen oegst gewist!)

Slechts de naam Kerjole bleef bewaard in de woordenschat van sommige landse mensen om te zeggen: ‘Als hij late thuiskwam, 't zat scheef’ (anders gezeid: 't was pruissens - 't lood er met al de klokken - 't haperde er - de katte zat in d'horloge): ‘'t Was kerjole als hij thuiskwam!’

Hoe onwaarschijnlijk en onverklaarbaar het ook moge schijonen, in sommige gemeenten ‘over de schreve’ (Fr. VI.) als bv. Hondschote, Warhem, Killem, Bambeke e.a. waar het Vlaams uit kerk en school verdwenen is, bestaat dat gebruik nog op sommige hofsteden onder de naam ‘kerjole’. Men viert het wel niet met de luister van voorheen - ten andere er komt veel minder volk bij het oogstwerk te pas door de mechanisatie - maar 't is er een gewone boerenkermis-maaltijd met verschillende gerechten, taarten, wijn en nagerecht kortom, een gezellig samenzijn van boer en werkvolk.

Voor de boven vermelde gemeenten in Frans-Vlaanderen weet ik met zekerheid dat ‘kerjole’ er tegenwoordig nog in gebruik is; de laatste oogst (1952) wist men mij te zeggen: ‘M'hen kerjole 'evierd toe de boers’. Hoe het verderop in Frans-Vlaanderen daarmee gesteld is, weet ik niet.

A.B. STAVELE.

Mengelmaren

Vlaamse kant op Kronings- en Koningsfeesten.

Het Rituaal van de ‘Coronation’ te Westminster vermeldt als een van de koninklijke gewaden het zgn. *colobium sindonis*.. Dat gewaad, het eerste dat de koningin aandoet na de zalving, is, historisch bekeken, de liturgische priesteralbe. Een fijn batisten hemd zonder mouwen, om hals en schouders en op de zijden afgezet met Vlaamse kant: ‘bordered with fine *Flanders lace*’ zegt het ceremonieboek. Zo lezen wij onder het trefwoord Colobium sindonis in het uitvoerig repertorium: *The A B C Guide to the Coronation* door Lewis Broad bij Hutchinson (Londen 1953) uitgegeven.

Voorzeker zal de ‘Vlaamse’ kant voor het kroningshemd van 2 Juni a.s. in Engeland zelf vervaardigd zijn, door kantwerksters uit het graafschap Devon. De spellewerksters van Devonshire zetten een handwerk voort dat er omstreeks 1600 door Vlaamse uitwijkelingen werd ingevoerd. Leveren onze Vlaamse spellewerksteis tegenwoordig de kant voor de Coronation niet meer, nog prijkt *Flanders lace* = Vlaamse kant als een aloude erenaam in het Kroningsrituaal.

De Vlaamse kant beleeft dit jaar werkelijk een koningsjaar. Aan Koning Boudewijn zal, bij zijn Blijde Intrede te Brugge, door het Gemeentebestuur een heerlijk kantwerk aangeboden worden. Maandenlang zijn de beste Brugse spellewerksters aan het toveren geweest, met en zonder ‘straal’, om een énig en koninklijk kunstwerk tot stand te brengen.

E.N.

Nog Vondelingnamen. - Biekorf 1952, 48

Jacobus *Carreau* (1715) en die twee *Opstraete's* (1741) van L. Slosse komen uit het ‘Registrum suppositorum’ van de oude kapittelkerk te Harelbeke (tegenes. Archief, Stadhuis Harelbeke). Daarin vind ik nog de volgende vondelingen:

1728, 23 Maart: Maria-Joanna *Coolsaet*; gevonden langs de

weg van Kortrijk naar Oudenaarde op de plaats genaamd het ‘steentien’ (f. 1255 v.)

1744, 19 Aug.: Maria Joanna *Portael;* gevonden in het portaal van de herberg ‘Groenen Bogaert’ (f. 1258 v.)

1760, 3 Maart: Isabella Rosa *Indeganck* (‘dico indeganck’; f. 1261 v.)

1774, 24 Dec.: Jacobus *Vander Straelen* (f. 1263 v,)

1780, 27 Nov.: Maria Catharina *Pekelharynck,* gevonden langs de Pekelhaerinck weg (f. 1264).

D.H.

Nog een handsvol uit Rumbeke:

Gedoopt:

1743, 30 Mei: Ferdinandus *van 't Hof t'Iseghem* expositiitius.

1752, 15 Maart: Maria *van d'Herberghe* (Vanlerberghe?) proles exposita ante portam tabernae ‘De Duysentsinnen’.

1796, 23 Aug. Barbara *Vandendycke*, proles femella exposita.

Gevonden:

1804, 11 Nov.: Martin *Dagraed* (Degraer?), gevonden 's morgens vóór t dagen van de zon.

1818, 19 Maart: Josephine *Maerte*, gevonden op St. Jozefsdag.

1837, 8 Oct.: Vincent Portael, gevonden in 't portaal (bellepoortje) van 't klooster der Zusters van Liefde.

Andere documenten uit het Rumbeeks archief spreken van Jan *Voordeure*, Jacobus *Bachtenheke*, Marie *Bamesse*; maar die zullen wel elders geboren zijn.

J.D D.

Uit Doopregister Kuurne.

1709, 29 Juni: Franciscus die gevonden is in den *calckhoven* tot Cuerne. Peter en meter waren: ‘Andreas Bossut et nobilis Domina Margarita Francisca Lanckhals’.

D.C.

In het Maerlant Museum te Damme.

- Van Mei tot September worden er zeven merkwaardige schilderijen aldaar in de Maerlant-zaal ten toon gesteld. Drie portretten nl. een ‘Kop van een monnik’, onbekend werk van Jan van Eyck; een ‘Portret van een Heer’ door de Meester van de Legende der H. Magdalena; het portret van Frederik van Saksen door Lucas Cranach. En twee paar altaarvleugels van Dirk Bouts en Bernard van Orley. Meer nieuws daarover in een volgend nummer.

B.

[Nummer 5]

Zo vertelt moeder

't Is avond en 't is winter. De stove staat te ronken en de pot gloeit lijk een bolle vier. ‘Wij gaan de kolen ten Oeste sparen, zegt vader. Schuift maar al te gare bij, d'honden zitten bij ons aan de deuce.’ Het buitenvolk kloestert zich geren en elkendeen zit lijk op de stove geplakt.

Dikwijls begint moeder nu te vertellen van uit haar tijd: ‘Met die atoombommen, zegt ze, is alles verdraaid, en de mensen erbij. De strafte is lijk uit de lucht getrokken. Vroeger waren de winters veel harder en de zomers somwijlen ondragelijk.’ Geren haalt ze herinneringen op uit haar kinderjaren en ze vertelt dan van haar vader en haar moeder, van metje, haar moeders moeder, en van peter, haar grootvader.

I
Duinekeuns.

‘Peter weunde te Vlissegem in de duine. Al schamel volk was 't dat daar weunde: boerewerkmensen die gingen arebeien op d'hoven in de polders. ‘Duinekeuns’ zeiden de mensen.

Weelde en kenden ze niet. 't Was lappen en tappen en sparen en spijkeren om er te g'raken. Peters hui-

zetje was lege van dakinge. 't Stond met zijn rik tegen een hille en als je buiten kwaamt uit het deurtje, waren 't slinks en rechts en voor je neuze, al hillen dat je zaagt.

Ik heb het nooit anders geweten of in steen, maar vroegertijd was 't in zulk geen stoffatie. De vloer was van gestampte klijte en de wanden waren met leem besmeerd en in den open haard wierd er alme en dèring gebrand. Alme was entwatse staalderie(1) die in de duine groeide en gedroogd wierd. 't Laaide wel een beetje zere over, maar allée, 't gaf toch warmte en dat was 't principaalste. Bra'ên en koken en mollen(2), alles was in den heerd te doen en daarvoren kwam alme goed te passe. Eigenslijk mocht dat niet getrokken worden omdat die plante 't zand moest vasthouden, maar ja, ge meugt niet vloeken ook. Als 't dul were was, ging peter met de gebeurs al over d'hillen naar 't strange en ze kwamen dan naar huis met zware eeken balken en dikwijls met een g'hele bulle van een boom. In d'hillen zat het 's nachts niet pluis en de joérs gingen 's avonds niet buiten, want de geesten van de mensen die dood waren kwamen were en zweefden in de duine rond.

Vader was Bilkwachter.

Als moeder getrouwd was ging ze mee met vader naar de vette bilken. Ze weunden langs het bommelzwin(3) te Nieuwmunster, niet verre van de bommelhoeve. Tegen ons huizetje zeiden de mensen ‘'t bommelkasteel.’ 't Is daar da 'k geboren zijn. Vader was arebeier maar hij was ook bilkwachter en dat bracht hem nog een smoutstuitje op. Hij kreeg twee frankper gemat en per jaar. Maar daarvoor moest hij met 't ziksem de distels maaien, de molshopen spreên en kijken als er geen beesten weg waren. ‘Klavert een

(1) Staalderie: stengelplant.
(2) Mollen: eten bereiden.
(3) Bommelzwin: ook bommelare genoemd; vgl. bommelvlietzwijn (De Flou, Wdb. Toponymie).

keer op die balie daar, zei hij dan, en telt z'een keer.' Als er een beeste ziek was moest hij ook den boer de mare doen. En dat was geen kleen bier: te voete weg en were naar Moerkerke of naar Lapscheure: Santé! Ze zouden 't heden ten dage ook nog doen! Maar in dien tijd moest alles nog zo zere niet gaan of nu. 't Gaat nu al met de 'maxieme' en met de 'monteur'.(1)

Dikwijls al van 't halven Maarte kwamen de Franse trekossen toe, tenden gekrabeuld en gratemager. Op hulder rik lag een zeil en hulder poten waren met ijzers beslegen. Als ze smoutvet waren, wierden ze toen verkocht.

Ende April, begin Meie, naargelang dat 't were zijn beste deed, haalden de boeren hulder beesten uit de stallingen en dreven ze naar 't blote. Was me dat toch een klauwieringe, dat drijven naar de bilken! Een of twee beesten wierden aan den string g'houden. De veulens, d'achttienmaanders, de tweejaarse, 't liep en 't wemelde al dooreen tussen jaarlingen, tweetanders, ossen van oude, bekalfde veerzen en verwekoeien(2). Hier vloog er één een slag binnen, daar liep er één over een dammegat en ginder kwam er één in de gracht terechte. Met twee of drie man moesten ze voor g'heel die wilde bende zorgen.

't Was vloeken en sakkeren en roepen en tieren, weg en were lopen, met de wisse djakken en met

(1) Maxieme: machine. - Monteur: moteur.

(2) Achttienmaander: jong paard van 18 maanden. 'Hij kan nog gaan lijk een achttienmaander' zegt men te Dudzele van een oude vent die nog kan stappen lijk een van driemaal zeven.
Tweejaarse: paarden van twee jaar.
Jaarlingen, tweetanders, ossen van oude: ossen van een, twee en drie jaar.
Bekalfde veerzen: vaarzen voor de eerste maal bevrucht.
Verwekoeien: onbevruchte koeien die nog blijven melk geven. Zie De Bo: Varrekoe. 'Mijn neuze geeft lijk een verwekoe': gezegd bij neusvalling (Loquela).

stokken slaan. 't Was waarlijk 't ziene weerd en alzo kwamen z'in g'hele benden toe. Als je toe t' onzent deur de zolderveister gingt gaan kijken, was dat rondomrond één bilk, al bilk, met honderde en honderde beesten.

De peerdebeesten wierden regelmatig naar de feeste gedaan: naar de Paasfeeste, de Sinte Jacobsfeeste of de koude feeste te Brugge, of ook naar de feeste op Sinte Pietersdag te Torhout.

Met ‘Looi’ wierd alles dat niet verkocht was were naar d'hofsteên gedreven.

In de loop van de zomer kwamen de boeren nu en dan een keer kijken. En wijnder die toen joêrs waren, draaiden dan gedurig rond hulder hielen, in d'hope van entwat te vangen. Boer Massenhove van Moerkerke gaf altijd een kwartje, en dat was verdikkelinge schrikkelijk vele. Een kwartje! Wat peis je wel! De zondag kregen we van moeder maar een half kluitje. Daar waren m'eigentlijk een schonen here mee. 't Was al een centje voor 't stoelgeld in de kerke, en 't wijf van de stoeltjeszetter was zulk een hondegierige plote dat z'op ons half kluitje maar één centje were gaf.

Boer Minne van Breeninge (Bredene) was zo généreus niet en gaf een kluite. En boer Mus van Westkapelle steld' ons kontent met een halve kluite. Maar er waren er ook vele die van ‘Houtem’ waren en niemendalle gaven. 't Geld wierd in de spaarpot gestoken en 't moest dienen om een zwart schortje of een paar kloeftjes te kopen.

Meester Perqui.

In de zomer hielpen we thuis en in de winter gin gen we naar schole. Meester Perqui's schole was toen volgestampt. Wel met tachtig waren we. De kleinste van zeven jaar af zaten van voren en, pianewijs weg, de grote van achter. De meisejoêrs en de knechtjoêrs zaten elk aan een kant en hadden elk een koer.

Als je van te lande kwaamt lijk wijnder en verre van de stove zat, zat je g'heel den dag te bibberen van

de koude. En dan moesten we 's avonds tegen den noordoosterwind op naar huis. Och Here toch, we kwamen toch zo dikwijls al schremend en half vervrozen thuis. De meisejoêrs hadden elk hulder bankstje mee, en all' achternoene leerde de vrouw van de meester ons breien in haar keuken. Stoelen of banken had zij natuurlijk niet genoeg en daarom bracht iedereen zijn gerief mee.

Met mijn eerste kommunie waren mijn 'eerzamens'[1] gedaan en bleef ik thuis om te gaan werken. 'k Was dan met moeite elf jaar.

Blasius.

Als ik zeven jaar was kwam er nog een broere. Moeder was toen 47 jaar en vader 62. 'We kosten dien bucht wel missen', zei moeder. 't Kind zijn pette heette Blasius en broere was ook een Blasius.

Blazen wierd gedoopt op een Zondag in de roende van Alderheiligen. Wannemoeie van 'Dizzele' (Dudzele) was mette. Met billemanswagen[2] trokken z'op naar 't dorp om tegen achter d'hoogmesse in de kerke te zijn. 't Was een grote halv'ure te voete. Achter den doop gingen ze naar 't gemeentehuis (herberg). 't Kind wierd in 't bedde geleid en Blazen mocht daar liggen blazen binst dat de dreupels boven kwamen.

Binst de wijle dat ze weg waren miek Fiette Démeré, die minne was, de frikot gereed. 't Was ommers kerremesse: Soepe van koeipoten, een rampenele van een keun met patatten en kandele voor den dessert. Kan dele wierd gemaakt van bier, eiers, suiker en soepekasten.[3] En speel maar binnen, dat was tuig dat die kandele! Ge gingt daarvan geen kaf afgaan. Om de boter tot op dien dag te bewaren, had moeder er stokjes kalissiehout ingestoken en ze was zo goed of vers.'

(1) Eerzamens: klankwoord voor 'examens'.
(2) Met billemanswagen: te voet.
(3) Soepekasten: geroosterde stukjes brood.

De Kattefurrel.

‘Belet Karel, die luizigaard, daar een keer liggen piepogen nevens de koolbak, zegt vader. Mijnhere heeft juiste zijn bekomste in zijn krage gespeeld: zoete pap met zoppen. Dat was vroeger kermiskost voor de mensen. Hij peist zeker in zijn eigen: Als 't buikstje vul is, 't hertje moet rusten.’

't Had vroeger ook waar geweest, ja 't! De katten hadden zulk geen hereleven lijk den dag van vandage. Moest het mijn doen zijn hé, in 't stal of in 't scheurtje zou'en ze vliegen. Ze zou'en kunnen hulder pense vullen met een talpe, een muis of een musschejong. Als ze vroeger wat te dichte de keuken naderden, wierden z'aan tijden met de kattefurrel buitengejaagd. De kattefurrel was een handhave in hout met ketens, die er hingen aan te slingeren.(1) Van 't geruchte allene waren de katten al benauwd, en als ze niet sibiet en in geen één, twee, drie hulder puiste scheurden, kregen ze de furrel algauwe tegen hulder achtergalent. Ge moest ze zien spotteren. Wat voor een geklauwier was dat! En een geruchte lijk van d'helse duivels. Ge kunt dat wel peinzen. Een potver alhier en een snotver aldaar, kattegejank en ketengerinkel en een halve deure die in een koleire toegesmeten wierd. Allée, 't was de moeite weerd om te zien en t' horen.’

(Opgenomen te Dudzele)
A. MAHIEU

Een rijmpje uit de tijd van Keizer Maximiliaan.

Die een paert heeft, dat voren crepel gaet,
Ende een quaet wijf, die bachten huutslaet,
Ende an zijnen voet vele haecsterooghen,
Dese man es altoos in dooghen.

(Dogen = lijden).
(anno 1480)

(1) Kattefurrel: Thans niet meer gebruikt. Hing vroeger aan een nagel in de open heerd.

Een Brugs kinderlied: Emigrantenlied uit 1843?

Hoe een gelegenheidslied, vóór meer dan honderd jaar door een marktzanger gepropageerd, volksgoed kan worden, en ietwat vervormd tot ons is gekomen als een kinderlied, dat o.a. gezongen wordt bij het springen in de koord?

Deze bedenking schoot ons te binnen, toen wij vóór enkele tijd, meisjes van de parochiale Sint-Baafsschool (Sint Andries) het volgend liedje hoorden zingen, terwijl zij vlijtig en vlug in de koord sprongen:

Wie gaat er mee naar Amerika?
Daar moeten wij niet werken,
Eten en drinken op ons gemak,
Slapen al in de bergen,
E-je nog nie g'hoord hoe wel dat 't is,
Os-je mè je knuppel èp de deure sloat?
Een piot en ie moe kapot,
le 'n had geen hoar èp z'n kletsekop,
Klet-se-kop.

Als wij dit onsamenhangend liedje voor een eerste maal horen zingen, lijkt het een puzzle. Ietwat meer klaarheid kan het ons brengen, als wij achterhalen dat het een verre herinnering is aan een van de kolonisatiepogingen, die plaats grepen onder de regering van Leopold I.

Bij de scheiding van het Verenigd Koninkrijk verloor ons land in Nederlands Oost-Indië een merkwaardig industrieel afzetgebied. Enkele jaren later heersten hongersnood en ellende in onze gewesten; uit oorzaak van een onvermijdelijke mechanisering van de weverij nam de werkloosheid reusachtige afmetingen en tot overmaat van de ramp mislukte de oogst. Het waren de ‘Hongerjaren’! Leopold I was meer en meer de mening toegedaan, dat een politiek van kolonisatie diende gevoerd. In deze tijdspanne werden verscheidene dergelijke piannen uitgedacht.[1]

(1) Dr. Marcel Luwel: Vlaanderen in het Buitenland, in Vlaanderen door de eeuwen heen, blz. 75-94, inzonderheid 89 en 90; - Chr. Monheim: Belgische Kolonisatieplannen naar Wijd en Zijd, Antwerpen, Zaïre, 1943, 127 blz, inz. Hoofdstuk XI: *Santo Tomas in Guatemala*, blz. 83-95. - J.R. Leconte: Les tentatives d'expansion coloniale sous le règne de Leopold I, ibidem, 1946, blz. 120 en vlg.

Een van deze expedities was deze naar Vera Paz, een uitgestrekt gebied van circa 55.000 ha. in de republiek Guatemala, in Midden Amerika, ten Zuiden van Mexiko. Deze concessie behoorde aan een Engelse maatschappij; met het doel haar af te kopen werd op 18 December 1841 de ‘Belgische Maetschappy van Volkplanting’ gesticht. Naderhand werd Vera Paz geruild tegen een ander gebied in Guatemala, nml. Santo Tomas.

Op 16 Maart 1843 vertrokken gelijktijdig drie boten naar het voorgeschotelde luilekkerland, te weten: ‘Louise Marie’ uit Oostende, ‘Ville de Bruxelles’ uit Antwerpen en ‘Theodore’ uit Gent met 70 kolonisten aan boord. De drieluik-vloot stond onder bevel van de ingenieur Simons, die tijdens de overvaart stierf. Dertien schepen volgden; het laatste ‘lena’ vertrok op 14 October 1845, met 11 kolonisten.

Te Santa Tomas werd een kleine parochie gesticht met bedehuis en barakken errond. De onderneming liep echter faliekant uit. In nauwelijks twee jaar stierven meer dan tweehonderd emigranten aan de moeraskoorts; de overigen bleken niet bestand tegen het ongezond klimaat; velen weken verder uit naar Cuba, anderen werden, in 1847, op kosten van het Rijk teruggehaald met het schip ‘Adèle’. In 1856 waren er nog 91 die een zekere welstand hadden bereikt en een kleine plantage bezaten.

Toen nu, in de Lente van het jaar 1843, de drie schepen koers vatten naar het onbekende land, heeft ergens een marktzanger een gelegenheidslied gelanceerd, dat het onbekende land afschilderde als een luilekkerland.

> Wie gaat er mee naar Vera-Paz?
> Daar moeten wij niet werken,
> Eten en drinken op ons gemak,
> Slapen gelijk een verken....

Ruim honderd en tien jaar zijn sedert verlopen; vier à vijf generaties zijn voorbijgegaan...; en de meisjes van de Sint Baafsschool - en met hen wellicht deze van gans het Brugse - zingen nu. wijl ze vrolijk in het touwtje springen, een variante van dit emigrantenliedje. De gedachte aan Vera Paz ging sedert lang te loor; die klankrijke plaatsnaam werd vervangen door een andere, ‘Amerika’, die meer tot de verbeelding van het volk (de kinders) spreekt. Zó is dit liedje tot ons gekomen.

M.V.C.

De Rodenbach's en de familie De Geest

Bij meer dan één gelegenheid reeds werd er geschreven en gesproken over de familie Rodenbach van Roeselare. Bij de onthullingen van 't standbeeld van Albrecht, bij de herdenkingen van Georges, en nu weer bij de viering van Alexander, ja zelfs ter gele genheid van de plechtige aanstelling van ere-notaris Rafaël Rodenbach tot ouderdomsdeken van de Bond der Westvlamingen te Brussel, verscheen er een nummer van ‘De West-Vlaamse Bazuin’ aan de familie Rodenbach gewijd, en nog onlangs lazen we een vlot geschreven en flink gedocumenteerd opstel over ‘De Familie Rodenbach’.[(1)]

Over de familie der moederlijke zijde van Alexander Rodenbach, de familie de Geest, zullen we wel minder horen, nochtans ten onrechte, want de Rodenbach's te Roeselare rond 1830 zijn pas goed te verstaan wanneer we ze plaatsen in het interessante familiemilieu der de Geest's. 't Is daarom dat we enkele gegevens willen neerschrijven over de familie de Geest waarvan we de stamboom samenstelden.[(2)]

GILLIS DE GEEST *fs. Matheus*, gehuwd met Amelberga Gheerts, die de stamvader is van alle de Geest's in de streek van Roeselare, was geboren te Overmere bij Dendermonde in 1603. Rond 1651 kwam hij toe te Roeselare met een talrijk gezin, en vestigde zich in het landelijk gedeelte der stad. In 1652, toen zijn laatste kind geboren werd, stierven er een paar zijner kinderen van de pest.

Drie zijner zonen, *Jacques*, *Albert* en *Joos*, werden de stamvaders van drie wel onderscheiden takken dier familie. Een andere zoon Laureins, in 1661 gehuwd met Catharina van de Casteele, had te Roeselare twee

(1) Door J. Delbaere, in ‘Roeselare groeit’ (Gent, 1952), blz. 79-85.

(2) Een woord van bizondere dank weze hier gezegd aan dhhr. J. Delbaere en D. Cracco, die ons talrijke gegevens bezorgden

kinderen, maar vertrok wellicht weer naar zijn geboortestreek.(1)

De jongste zoon, *Jacques de Geest*, huwde te Beveren met Eleonore van Besien (1677). Hij werd er in 1685 begraven met een middelbare dienst. Hij was er voorzeker landbouwer. Zijn twee zonen, die op hun beurt stamvader werden van een afzonderlijke tak, heetten Willem en Jan. *Willem* verhuisde naar Roeselare, maar had te Beveren eerst een onwettige zoon, Willem, die ongehuwd stierf. Van Willem weten we dat hij boerde. Zijn zoon *Pieter Nicolaus*, die het poorterschap van Roeselare aanvaardde (1771), verhuisde verder naar Rumbeke. Hij had een zoon *Jacob*, die herbergier was in de Hoogstraat te Rumbeke gedurende de Franse Tijd. Samen met zijn vrouw, Roza Perneel van Westrozebeke, won hij tien kinderen. Het moet Jacob niet voor de wind zijn gegaan, want waar hij in de Franse Tijd nog onder de notabele ingezetenen van Rumbeke voorkomt, verschijnt hij bij het huwelijk zijner kinderen als werkman. Zijn oudste gehuwde zoon, *Jan Baptist*, kwam terug naar Roeselare om te boeren. Van zijn afstammelingen leven er nog onder de boerenstand in het Roeselaarse. De andere zonen van Jacob de Geest van Rumbeke speelden niet zo goed uit. Ze waren simpele werklieden en laten ook nog naamdragers na in de streek.

De jongste zoon van Jacques de Geest van Beveren, *Jan de Geest*, bleef te Beveren boeren op het vaderlijk erf en werd poorter van Roeselare (1733). Hij zelf had twee zonen, Pieter Jozef en Jan Baptist, die ook landbouwers waren te Beveren, en er goed moeten voor gestaan hebben. Ze huwden met Beverse boerendochters en hadden beiden een groot gezin, waarvan we nochtans geen verdere afstammelingen ontdekten. Pieter Jozef, bijvoorbeeld, komt zelfs voor bij de notabelen van het dorp, die de prochierekeningen aanhoorden in 1772.

(1) Het is niet uitgesloten dat Laureins op zijn beurt de rechtstreekse stamvader is der thans nog in de streek verblijvende familie de Gheest, o.a. de brouwerij de Gheest te Aalst. Dit werd ons vriendelijk gesuggereerd door Mter V.E. de Gheest, advocaat te Aalst.

De tweede grote tak is die van ALBERT DE GEEST, zoon van Gillis. In 1673 huwde hij met Joanna Dierycks te Roeselare. Van hem zelf, alsmede van zijn zoon *Adriaan*, gehuwd met Catharina van de Steene, die de vader van 12 kinderen werd, weten we niet veel bijzonderheden, Adriaan had o.m. een zoon *Jan Baptist* die naar Handzame ging wonen, er de brouwerij 'het Schaeck' bezat, na de dood van zijn vrouw terug naar Roeselare kwam, er huwde en na de geboorte van zijn derde kind definitief moet vertrokken zijn. Een andere zoon, *Pieter Jacob*, voor de tweede maal gehuwd met Isabella Clara van den Abeele, woonde te Roeselare in de Ieperstraat. Hij had kinders, maar zijn nakomelingschap stierf in mannelijke lijn uit. Bij zijn overlijden (1753) werd er een staat van goed opgesteld te zijnen sterfhuize. In zijn keuken hingen 'een spieghel ende 2 schilderiekens' en op de zolder stonden 'vier schilderiekens ende twee groote schilderien'. Hij was verwer, want zijn werkhuis bevat onder andere 'een verfketel, marmyten, putketel, wynmoere, huyvettersturfleere...'. Alles samengenomen had de man nog 125 pond schulden, de prijs van zijn woning niet medegerekend. Zijn broer *Pieter Adriaan* zou de stamvader worden van de Roeselaarse tak der familie die er op heden nog verblijft. Een zijner dochters Barbara huwde met Jacob Cracco, glazenmaker van beroep, geboren te Bellinzona in Tessino (Zwitserland).

De tweede tak der familie de Geest was er dus een van kleine ambachtslui. Veel voorspoed moet de familie niet gekend hebben, want de drie kleinkinders de Geest van deze Pieter Adriaan, die de familie zouden voortzetten, waren enkele sporen op de sociale ladder gezakt.

De eerste, Pieter Jozef was nog glazenmaker, maar zijn zoon Jacob Antoon gaf het beroep op en werd visverkoper, zoals zijn vrouw, die van de Nieuwmarkt was, reeds vóór haar huwelijk deed. De tweede, François Xavier, was eerst hoedenmaker en later dagloner en zijn zoon Antoon was 'omzwerver gedomicilieerd op de nieuwmarkt alhier'. De derde en laatste, Carolus Eugeen, had een zoon Gaspar die visvoerder was. Ook hun kinderen trouwden in de Nieuwmarkt met

nieuwmarktenaars, leurders, visverkopers, pijpenmakers, enz. In deze tak der familie de Geest komen er ook talrijke onwettige kinderen en onregelmatige gezinnen voor. Ook deze tak bereikte onze dagen, en leeft nog voort in talrijke nakomelingen.

De derde en de laatste, maar veruit de belangrijkste tak der familie de Geest, zijn de afstammelingen van JOOS DE GEEST, een zoon van Gillis en de stamvader langs moederszijde van de blinde Rodenbach.

Joos huwde tweemaal en woonde in 't begin van zijn huwelijk te Rumbeke. Rond 1667 kwam hij terug naar Roeselare-buiten onder de heerlijkheid van Roeselareambacht. Juist vóór zijn huwelijk werd hij poorter van Roeselare (1664). Hij was landbouwer. Bij het overlijden van zijn eerste vrouw (1673) en bij zijn eigen afsterven (1676) werden er staten van goed opgesteld, die goed zijn bezit en zijn milieu typeren.

Hij bebouwde een pachtgoed dat het volgende bezaaite bereikte: 700 lands koolzaad, 200 lands ‘brackrapier’, 400 lands stoppelloof, 650 lands ‘naervette van coren’, 100 lands kolen, 900 lands koolzaad en 8 gemeten bezaaid met masteluin en rogge. Zijn pachtgoed was dus hoogstens 10 ha. groot. Daarenboven bezat hij nog 3 stukken land in eigendom te Moorslede en Oekene. Zijn hoeve was toch nog groter dan het gemiddelde boerenbedrijf in die jaren. Ook hield hij een meid.

Zijn huisraad was eenvoudig: er waren maar enkele tinnen patelen en acht stuks aardewerk. De klederen der overledene (1673) waren ‘een blauwe stamette rock, blauw dagh rocken, graue chergen rock, drye lynckens (?), noch eenen purperen rock ghevoert’, en haar goudewerk was niet overdadig: ‘het selveren iserken, naelde met de goude ringhen’....

Op stal stonden vier koeien en twee ‘drinckelinckcalvers’ en hij hield ook ‘eenen buick bien’. Hij had zelf een stalletje getimmerd en bezat veel timmergerief. De schuur bevatte 1800 erwetenschoven, 300 slechte boonschoven, 300 haverschoven en verder hooi en stro.

De laatste staat van goed alleen, vermeldt dat Joos de Geest in zijn ovenbuur brandewijn stookte: ‘neghen standen, een brandewyncetel, helme ende slanghe’ en ander stokersgerief. Nopens deze stokerij was er zelfs een proces aanhangig tegen schepenen der Zale van Ieper, sinds 1675.

Zijn staat sloot met een overschot van 1546 pond, de stukken land niet meebegrepen.

Te oordelen naar de sociale stand zijner twee zonen, Pieter en Joos, die beiden hun intrede deden in de middens der stadsburgerij, moet de brandewijnstokerij welstand en fortuin hebben gebracht.

PIETER huwde met de zuster van burgemeester Jan de Hulstere en won een talrijk kroost, dat nochtans uitstierf. Hij zelf was lakensnijder en had een 'coussewynckel' in stad. Eén zijner zonen, Jan Augustijn, ging binnen bij de paters Augustijnen, werd priester, en was zelfs een tijdje rector van het Latijns College der Augustijnen te Roeselare.

De tweede, JOOS, rechtstreekse stamvader van Alexander Rodenbach, huwde met Joanna Vermandere, uit een deftige burgersfamilie van stad, die onder andere een broer-priester had.

Nu zien we de familie de Geest in welstand groeien. De goederenstaat van Joos († 1727) is merkwaardig. Benevens het huis dat hij bewoonde op de markt, bezat hij 5 huizen te Roeselare, een hofstedeken te Hooglede en 3 stukken land. Enkele van die eigendommen kwamen van de kant van zijn vrouw.

Joos de Geest bezat zes weefgetouwen. Vijf dezer getouwen stonden bij eenvoudige wevers in stad, die er voor hem op werkten. Het ruwe lijnwaad werd gebleekt te Ieper en te Brugge. Een zulkdanige wijze van uitbating was toendertijd in onze streek toch niet alledaags; Joos was dus een fabrikant in de dop. In zijn winkel verkocht hij hoeden, alsook 'allerley slach van lynwaet, mosseline, rycoorden, lint, vesten, spellen'. Marie Anne van Outryve van Brugge[1] leverde hem Oostindische waren, alsook Wassemier van Rijsel, beiden voor belangrijke bedragen. Ten sterfhuize werd er ook 130 pond 'toebacq' bevonden.

(1) Anne Marie van Outryve had een zeer bekende handelszaak in Oostindische waren; cf. Album English, blz. 8.

De schuldenaars die vernoemd worden, zijn burgers uit stad en uit de omliggende dorpen, veelal winkeliers, griffiers, pastoors, kosters en andere ‘sieurs’.

Joos de Geest had zich ook opgewerkt in het openbaar leven der stad. Hij was lid der busgilde van Sint-Michiel; in 1727 had hij de maalderij, in 1724 de taxatie gepacht, alsook de ontvangsten van 't laatschip van 't Hof van Iseghem.

Alies samen werd zijn bezit geschat op 16.908 pond, zonder de onroerende goederen. Dit was een vrij aanzienlijk bedrag!

Enkele kinderen van Joos verdienen onze aandacht:

- Jan Baptist, werd priester, was eerst onderpastoor te Leffinge (1734), dan te Westrozebeke (1739) en pastoor te Zuienkerke (1755) tot aan zijn overlijden in 1781, Hij stierf te Roeselare, maar werd te Zuienkerke begraven. Een marmeren zerksteen werd in de muur der kerk aldaar geplaatst.(1) Zijn testament, dat vele zonderlinge bepalingen bevat, schreef o.m. voor, dat er te Roeselare een nadienst voor hem moest worden gecelebreerd, waarop er zoveel broden moesten uitgedeeld worden als de overledene jaren oud was. Hij was een vermogend man en liet een bezit na van ruim 9800 pond.

- Pieter Jozef werd huidevetter, zoals ook zijn zoon Jacobus Bartholomeus.(2) De kleinzoon van Pieter Jozef was ook huidevetter. Hij heette Jacob de Geest, woonde in de Noordstraat en was in de Hollandse Tijd burgemeester van Roeselare (1813-1828).

- Augustijn de Geest, een andere zoon van Joos, was in 1757 schepene der stad en hij was later hoofdman der Sint-Sebastiaansgilde.

- Maria Jacoba huwde met Pieter Jacob de Hulstere, een voornaam man, landmeter, pryser en deelsman van beroep.

De oudste zoon van Joos en de verdere stamvader der Rodenbach's, namelijk JACOB BARTHOLOMEUS, trouwde met Marie Joanne van Geluwe. Zijn huwelijksuitzet

(1) G.F. Tanghe, Parochieboek of beschryving van Zuyenkercke (Brugge, 1861), geeft de tekst van de grafsteen weer.

(2) Deze was gehuwd met Helena Godelieve de Simpele van Staden, voorzeker een familielid van rederijker David de Simpele van Staden.

bedroeg 1400 pond. Toen zijn vrouw in 1744 stierf, kwam er weer een staat van goed.

Het onroerend bezit is hier zeer belangrijk: huizen, hoeven, een molen, een brouwerij en herberg, land, meers en bos, te Oekene, Roeselare, Rumbeke en Ardooie, alles samen 26 eigendommen, waaronder er 8 gewonnen waren ten tijde van hun huwelijk. De andere eigendommen kwamen van de van Geluwe's.

Jacob Bartholomeus dreef een groothandel in olie en vet. De waarde van de vettewarierswinkel, bevattende ‘wasch, waschkeersen, olie, suyckers, sout, seepe, asyn, roet, twee tonnen met olie in het stampcot’ werd geprezen op 2210 pond. Nog veel winkelwaar moest betaald worden, o.m. te Ieper, te Kortrijk en aan Sr Jocket te Gent, deze laatste alleen reeds voor een som van 1400 pond.

Na aftrek van de schulden werd er een negatief totaal bevonden van niet minder dan 14.346 pond. Hierin werd geen rekening gehouden met de onroerende goederen, die ter wezerij maar ‘ter memorie’ werden opgeschreven. Als wij daar wèl rekening mee houden, kunnen we aannemen dat Jacob Bartholomeus nog meer vermogend was dan zijn vader, en dus in korte tijd, dank zij de rustige tijdsomstandigheden, een bloeiende handelszaak had en een solied fortuin had verzameld.

Zijn kinderen stegen - sommige althans - nog hoger dan hijzelf. Jacob Jan Philip vertrok naar Deinze. Maria Joanna Jacoba huwde met Joseph Tant, werd met de hoogste dienst begraven en bijgezet in het hoogkoor van Sint-Michielskerk. Pieter Jozef trouwde met Marie Jacoba Spillebout, afkomstig van Leuven, maar woonachtig te Roeselare. Deze behoorde tot een zeer voorname familie, die tot voor een halve eeuw het bestuur der stad in handen had en toentertijd baljuws, burgemeesters en advocaten in de raad van Vlaanderen telde.

PIETER JOZEF zelf, volgde in 1769, bij de dood van zijn schoonbroer Francis Norbert Glorie, die gehuwd was met zijn zuster Maria Theresia, deze op in zijn ambt van schout der stad. Dat hij zeer gezaghebbend was bewijst het feit dat hij op eigen hand de zittingen der schepenbank begon bij te wonen, iets wat men

hem op de duur wel moest verbieden.[1] Alsof zijn schoutambt nog niet genoeg opbracht, werd hij stadstresorier ter vervanging van Pieter Castelein.[2] In vele heerlijkheden moet hij baljuw, ontvanger, procureur of wat ook, geweest zijn. Veel archief van die kleinere heerlijkheden is verloren gegaan; we weten het nochtans voor twee: ontvanger der heerlijkheid van Sint Amands ter Cappelle buiten Roeselare (op Roeselare, Ardooie en Hooglede) en baljuw en ontvanger der heerlijkheid van het Wevelgemse (Rumbeke, Emelgem, Izegem).

Schout de Geest had een zeer talrijk gezin. Zijn zoon François Grégoire, notaris, landmeter... en adjunct schout bij zijn vader, passeerde in 1806 de stichtingsakte van het Klein Seminarie te Roeselare.[3] Zijn zoon Clement Bernard was gemeenteraadslid te Roeselare, en is de stamvader van verschillende nog levende leden dier familie.

Een andere zoon van schout de Geest was Jan Baptist, zoutzieder, en later 'koopman en zeepzieder'. Hij had een aandeel bij het inkopen van het Augustijnerklooster in 1797.[4] Hij huwde driemaal, achtereenvolgens met een dochter Spillebout, Liebaert en Maes. Zijn dochter Virginie Louise uit zijn tweede huwelijk, was de echtgenote van Charles de Brouckere, lid van het Nationaal Congres in 1830 en eerste Burgemeester van Roeselare na de Omwenteling.

Andere zonen van de schout waren nog: Pierre Jean, 'particulier', die o.m. eerst een tijdlang stadssecretaris en later gemeenteraadslid was, alsook Antoon Joseph, 'negociant'. Onder de dochters van schout de Geest vermelden we Dorothea, die een derde maal huwde met politiecommissaris Raymond Caytan, lid van de Kerkraad in Sint-Michiels.

De rechtstreekse stamvader van de Blinde Rodenbach was GREGOOR DE GEEST, die dus een broer was van de schout, en een zoon van Jacob Bartholomeus.

Alles legde in den beginne maar flauwtjes aan met

(1) L. Gilliodts-van Severen, Coutume de la Ville et Commune de Roulers (Brussel, 1914), blz, 346-347.
(2) K. Van den Haute, Het Oud Archief der Stad Rousselare (Brugge, 1913), bl. 20.
(3) A.C. de Schrevel, Histoire du petit Séminaire de Roulers (Roeselare, 1906) blz. 109-110.
(4) O.c. blz. 41.

Gregoor; nog geen 18 jaar huwde hij met Anne Maria Norry, dochter van Pieter en Anna Stuart (Engelse afkomst?) die geboren was op Sint Gillis te Brugge.

Aanvankelijk vestigde Gregoor zich te Brugge op Sint-Anna. Eerst deed hij ‘commercie in boter ende meer andere’ en moest algauw zijn wezegoed verkopen om zijn handel vooruit te helpen. Te Brugge was het dat Anna de Geest, moeder van Alexander Rodenbach, geboren werd.

Rond 1770 keerde Gregoor naar Roeselare terug en begon er nu een handel in wijn. In 1782 kocht hij een huis ‘op den westcant der suytstraete suyt den Mandere’, dus ergens nabij het huidige Klein Seminarie. Zijn zaken stonden er zo slecht voor dat hij onmiddellijk een hypotheek van 3000 pond moest aangaan ten voordele van de Grauwe Zusters te Roeselare.

Toen zijn vrouw stierf (1788) werd er een buitengewoon interessante boedelbeschrijving gesteld. Sinds 1782 was zijn dochter Anna reeds gehuwd met Pieter Ferdinand Rodenbach. Zijn zoon Charles was gehuwd en woonde te Leke bij Diksmuide. Charles dreef samen met zijn vader de wijnhandel, zodat de handel van Gregoor en zijn zoon zich haast over geheel West-Vlaanderen uitstrekte... Pieter woonde te Roeselare, ook gehuwd, en Carolina was nog minderjarig. De blijver, Gregoor de Geest, was intussen al hertrouwd met Joanna de Backere van Staden, met wie hij nog twee kinderen zou krijgen.

Een oogopslag op die inventaris toont ons duidelijk dat Gregoor de Geest ver boven zijn stand leefde. Hele massa's zilverwerk, juwelen, siermeubelen, kristal, porseleinen serviezen, worden opgesomd. Buiten het zwaar belaste woonhuis was er geen onroerend goed, maar in de keuken hingen ‘ses schilderiekens daerin s'blyvers afbeeltsel’ en op de voute vond men ‘drye canarievoghels’ en ‘een orghelken tot het leeren van voghelen’!

Hij had ook de stadsaccijnzen op het bier, de wijn en het vlas gepacht. Zijn totaal bezit, de stukken wijn en de ‘150 pond choquelade’ op de zolder inbegrepen, werd op ruim 19.400 pond geschat, maar de vele schulden, zowel aan zijn

leveranciers te Antwerpen, Kortrijk, Gent, Valencijn en elders, als de zware renten die hij genomen had, beliepen nog 335 pond hoger dan zijn bezit. Aan zijn leveranciers beloofde Gregoor 65% te kunnen inkorten. De man was dus zo goed als failliet. Hij overleed te Roeselare in 1793 en werd met een middelbare dienst begraven.

Zijn zoon PIETER(1) was gehuwd met Barbara Caytan, behorend tot de welbekende Roeselaarse familie Caytan. Pieter was 'negociant' maar ging failliet. Op zeker ogenblik bezat hij maar alleen meer, benevens zijn klederen, een 'bedde ende voorder slaepynghe'... (1786). Dit belette niet dat zijn zoon, Pierre Placide, toch weer 'negociant' werd en later zelfs lid werd van de Provinciale Raad van West-Vlaanderen, waar hij buitengewoon actief aan alle debatten deelnam († 1866). Deze Pierre had op zijn beurt een dochter, Silvie de Geest, die de vrouw werd van Louis Lagae, schepen der stad, voorzitter van de Kerkraad in Sint Michiels en plaatsvervangend vrederechter.

ANNA DE GEEST, dochter van Gregoor de Geest, gehuwd met Pieter Rodenbach, werd de moeder van de vier uitzonderlijke Rodenbach's, die zulke vooraanstaande rol speelden in 1830 en daarna.

De dochter van Pierre Rodenbach, broer van Alexander, met name Elisa Regina Rodenbach huwde later met Medard de Geest (1847), zoon van Clément Bernard, die zelf een kleinzoon was van schout de Geest.

Aldus ontstond er een dubbele alliantie tussen de families de Geest en Rodenbach. Trouwen in familie was ook bij de de Geest's niet zeldzaam, althans niet in de derde tak dezer familie: zes à zevenmaal trouwde men er met dichte familie, waaronder zelfs twee huwelijken de Geest-de Geest! Dit illustreert goed het feit dat de gegoede families vroegertijds bleven in de nauwe kring van bekenden. Maar het leert ons ook dat de Rodenbach's volledig thuishoorden, alleen al door de familie van hun moeder, in de toentertijd politiek mondige burgerij, en dat ze in hun loopbaan

(1) Het slecht gedrag van Pieter had in 1777 zijn vader Gregoor genoopt hem voor een paar jaar in het correctie huis van S. Magdalena te Brugge te plaatsen.

op de steun konden rekenen van vele bekenden en verwanten, niet alleen van de familie de Geest, maar ook van de aanverwante families de Brouckere, Caytan, Spillebout, de Hulstere, Liebaert, waarvan de namen zeer vertrouwd klinken in de Roeselaarse Geschiedenis van die jaren. En vergeten we ten slotte niet dat de familie de Geest de eerste Roeselaarse familie was waarmede de Rodenbach's verwant waren. Ze was zeer vooraanstaand en, beschouwd in het licht van die feiten, mag ze wel, menen we toch, eens in verband worden gebracht met de Rodenbach's, omdat ze door haar standing en relaties de Rodenbach's hielp omhoog steken.

L. VAN ACKER

Windmolens te Snellegem

De oudste vermelding van een windmolen te Snellegem dagtekent uit September 1258. In dit jaar verkochten de kastelein van Diksmuide, Diederik van Beveren, en zijn huisvrouw Margareta al hun bezittingen te Snellegem, die ze in leen hielden van de gravin Margareta van Constantinopel, aan de abdij van Vicogne... ‘omnes terras arabiles et non arabiles, prata, mansum quendam cum appenditiis, *molendinum ad ventum....*’[(1)]

Waar deze molen gestaan heeft is niet uit te maken. Mogelijks is hiermede de molen bedoeld van het Oosthof, van de heerlijkheid zelf. Tot rond 1258 woonde de Heer van Snellegem, de ridder Gerardus van Roden (ook bekend als Gerardus van Barleghem) op het Oosthof. Van ouds waren de ridders van Beveren en deze van Roden verwant met elkander: zo komt het dat de kastelein van Diksmuide ook veel bezittingen in Snellegem had, en daaronder misschien ook wel de windmolen van het Oosthof.

(1) 2de Cart. van de abdij Vicogne. Arch. Départ Rijsel. 59/H/96. fol. 130.

Jammer genoeg, onze windmolens verdwijnen de een na de andere: het type van de molenaar die al de windstreken kent en de winden in de vlerken van zijn molen vangt en dwingt zijn graan te malen, zal weldra tot het verleden behoren... De windmolen verdwijnt en wordt vervangen door een mechanische maalderij. Dit is ook het lot geweest van de *molen van het Oosthof*: hij werd in 1924 afgebroken; zelfs de molenwal werd toen afgevoerd. Een schoon stuk uit het landschap en het verleden van Snellegem is daarmede verdwenen.

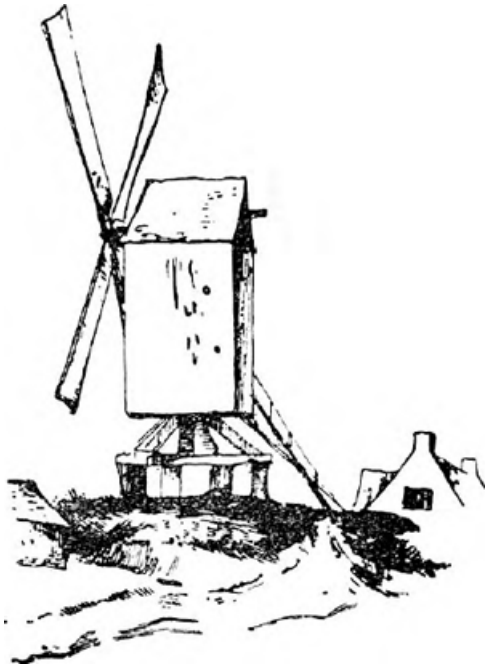

Molen van het Oosthof

Oude archiefstukken hebben ons nog iets van het verleden van deze molen bewaard Reeds rond 1300 is er sprake van de molendam te Snellegem(1) en in 1346 van een schenking(2) gedaan door 'Vrouwe Maroye, mijns heeren Cerstiaens weduwe, van het vierde deel eener molenwal en der molen er op staende te Snellegem' (anno 1346).

Gelukkig staat er nog één windmolen op de parochie, halfwege de oude Bruggeweg, een stenen molen op gaanderij, de *Boeremolen* genaamd. Men noemt hem ook nog *Soppers molen* naar de naam van Edmond De Soppere, de tegenwoordige molenaar. De oudste stenen molens dagtekenen uit het einde der 18e eeuw: deze hier is van 1858. Vroeger stond daar een watermolen: de mensen noemden deze: *het Waterkot.*

De Boeremolen is een schone molen die er niet weinig toe bijdraagt om een schilderachtig uitzicht aan de

(1) Renteregister Sint-Janhospitaal Brugge ± 1300 f. 161 '1 line ten molendamme'. R.A. Br.

(2) Oorkonde nr 545 Archief Sint-Janshospitaal, Brugge.

Westhoek van de parochie te geven: de kouter met zijn molen is een bekoorlijk plekje,

En van watermolen of waterkot gesproken: er moet in zeer oude tijden, nog vóór de windmolens opkwamen, ook een watermolen (molendinum) te Snellegem geweest zijn, de molen van de Fiscus. Zelden trof men deze op het vroonhofland zelf aan. Wel was hij aan de centrale hoeve verbonden en hing hij er van af, maar gewoonlijk werd hij als ‘tenure’ bezeten. Dat hij elders lag, is uit te leggen: de molens in het Karolingisch tijdperk

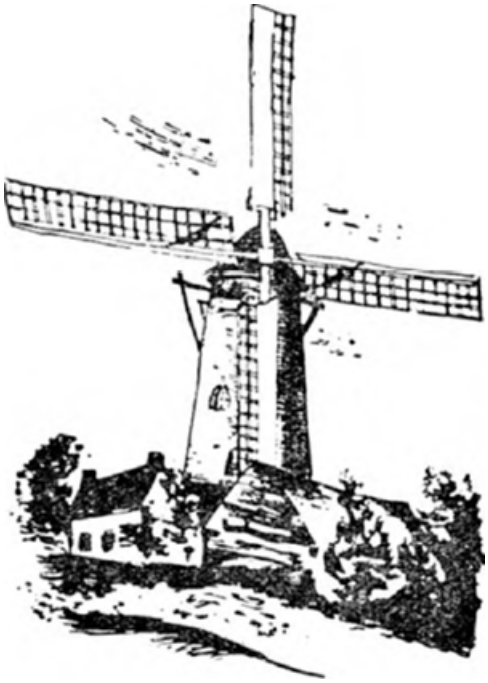

Soppers Molen

waren geen windmolens maar watermolens. Windmolens kan men overal oprichten, watermolens echter niet: voor deze laatste moet men over een voldoende hoeveelheid stromend water beschikken. Waar de watermolen lag weten we niet. We weten echter dat er zeer vroeg een watermolen lag in de Vloetemmeersen. Dààr immers vinden we een herinnering aan deze zeer oude molen in de toponiemen die er bewaard zijn gebleven: 't Watermeuleken en 't Watermeulensticksken[1] en vooral de Muelenbrouc.[2]

J.N.

UITBERRELEN - Als de muilplage aankwam, begin November 1951, hoorde ik te Stavele van iemand die afkomstig is uit het Kortrijkse: ‘Hebben ze 't al entwaar *uitgeberreld?*’ Hij wilde zeggen: Is de garde al gekomen met de plankjes, rechts en links van 't hof, en een aan de barrierre.

A.B. Stavele

(1) Ommeloper Snell. Kerkarchief, art. 578 en 580, anno 1681.

(2) ‘4 lijnen lant te Snellegem in den Muelenbrouc’ (1346). Oork. 545. Archief Sint-Janshospitaal, Brugge. Daar nergens een watermolen zelf wordt vermeld, moet hij toen als reeds lang verdwenen worden beschouwd; hij leeft slechts als relict voort in de plaatsnamen.

Toponymica uit de kuststreek

KALVEKETE. Het staat thans vast dat dit de juiste schrijfwijze van de naam dezer oeroude hoeve en heerlijkheid te Westkapelle is. De oude oorkonden laten daarover geen twijfel bestaan. De oudste vermeldingen (*Calvekete* en *Kalvekete*) dagtekenen uit 1184: Filips van den Elzas keurt de gift goed van een stuk land ter Kalvekete aan de kerk van Mesen(1) In de ommelopers van de 15e, 16e en 17e eeuw is het *Kalvekete* en *Kalvekeete.* Hier en daar duikt wel de schrijfwijze *Kalverkeete* op, maar zij is niet oorspronkelijk en berust op volksetymologie. De naam betekent *kale kete*(2), dus vervallen kete of liever: alleenstaande kete. Alleenstaande hoeve in het verre oostelijke polderland, achter de Kalveketedijk.(3) Het element *kalve* is een nevenvorm van kaluw en kaal. De gangbare etymologie 'kalverstal' is dus verkeerd.

KALVEKETEDIJK. Het lijdt meteen geen twijfel dat ook deze spelling de juiste is. De schrijfwijzen *Kalverketedijk, Kalverkeedijk* en zelfs *Kalverkeerdijk* zijn mis. Deze dijk behoort tot het grote dijkenstelsel (*Evendijk, Kalveketedijk, Oostdijk*, enz.) dat in het begin der 13e eeuw, uitgaande van de Blankenbergse Dijk, boogvormig in het overstroomde oostelijk kustland werd opgeworpen. Achter dit dijkenstelsel verrezen de oude hoeven *Kalvekete* en *Groot Reigarsvliet.*

KNOKKENDIJK. Deze dijk behoort, samen met de *Pasteurdijk* op Heist en de *Kragendijk* op Westkapelle, tot de eerste dijkenboog die volgde op de Evendijk en de Kalveketedijk. Sedert onheuglijke tijden is hij afgevoerd. Hij begon aan de duinen van Knokke ten Z. van de *Brabantse Panne* ter plaatse waar het dorpsmolentje van Knokke stond, volgde de nu verdwenen Dorpstraat, vervolgens de Smedestraat en liep tot aan Driewegen waar hij aansloot met de Kragendijk(4). De schrijfwijze *Knokkendijk* is de oorspronkelijkste en de juiste. Deze naam betekent geenszins Knokse dijk! Er staat niet *Knokkedijk* maar *Knokkendijk.* Het is de dijk van de knok: het element *knokken-* is een zwakke genitief. De dorpsnaam Knokke is een oude plaatsdatief: ten Knok! Wij hebben

(1) I.L.A. Diegerick. Invent. Archives de l'Ancienne Abbaye de Messines; diplom. no 34, p. 39; no 38, p. 47. (Brugge 1876)
(2) A. Carnoy. Dict. étym. du Nom des Comm belges, 301.
(3) J. De Langhe. Biekorf, 1933, nr 9.
(4) Zie onze bijdrage over Vardenaerspolder in Biekorf 1936, 155.

dus een dijk van de knok en een dorp ten knok. Er moet een knok geweest zijn waaraan dorp en dijk hun naam ontleend hebben. Een knok dus, ouder dan dorp en dijk. Het staat nu wel vast dat een knok een hoger gelegen grond is, vooruitspringend in een watergebied.

Er zijn a priori twee mogelijkheden. Ofwel was er na de grote inspoelingen van de 10e en 11e eeuw een duingebied, een eiland overgebleven, ofwel ontstonden er duinen in de tijd tussen het aanleggen van de Kalveketedijk en de Knokkendijk. De eerste hypothese moet verworpen worden omdat buiten de Knokkendijk onder het jongere zand een laagje klei van de Duinkerkiaanse transgressie III B ligt.(1) Alleen de tweede hypothese kunnen wij handhaven. Het is niet onmogelijk dat er reeds een kerngebied van duinen vóór het opwerpen van de Kalveketedijk ontstaan was. Het is merkwaardig dat deze dijk een boogvormig verloop heeft, net of hij iets vermijden wil. Hij werd blijkbaar getrokken rond de diepe geul waaruit later *Vardenaerspolder* en de *Valeie* (!) zouden ontstaan. Lag er toen reeds een jong duingebied (*Knok*!) ten noorden van die geul?

PASTEURDIJK. Deze dijk werd in het begin der 15e eeuw door de Gravejansdijk ingepalmd. De naam betekent niet pastoorsdijk (volkstymologie). Er staat niet *pasteursdijk* maar *pasteurdijk* in de oudste vermeldingen. Het is dus de dijk van het pasteur of weideland.

KRAGENDIJK. Dit is de oudste en juiste schrijfwijze (Craghendyck) van een dijk die in de jongere oorkonden meestal *Kraaiendijk* (volksetymologie) heet. De betekenis is: dijk met de krage. Een *craghe* is de boogvormige versterking die rond een dijkbreuk (weel) werd opgeworpen. Alhoewel de Kragendijk sedert onheuglijke tijden geplaneerd is, kunnen wij op de oude kadastrale kaarten nog gemakkelijk de ligging van dijkbraak en krage terugvinden. De krage is binnnenwaarts gekeerd, liggende in het 4E begin der Watering van Groot-Reigarsvliet, perceel nr 243 van het kadastrale plan van Popp.

De Kragendijk verbond de Knokkendijk met de Kalveketedijk. Ter plaatse ligt nu de oude calsijde Knokke-Westkapelle.

J. DE LANGHE

(1) J. Ameryckx. Ontstaan en Evolutie van het Zwin in België. Nat. Wet. Tijdschrift, 1952, bl. 99.

De kerk van Izegem na de beeldstorm en geuzerie

Om de aard en de gevolgen van de kerkvervolging in het laatste kwart der zestiende eeuw te leren kennen, ware het ongetwijfeld nuttig, vooral in de Westvlaamse parochies waar die strijd hevig gewoed heeft, de plaatselijke kerkrekeningen te onderzoeken, zoals het hier in vorig nummer (bl. 91) voor Westrozebeke gebeurde.

Een kort woord over de kerk van Izegem rond 1600.

Wanneer wij de vergelijking maken met Westrozebeke, dan was het te Izegem heel wat slechter gesteld. Zo vangt een stuk aan: 'Alzoo Myn Heeren den Pasteur (in die tijd Arnold Van Hamme) bailliu (Lucas de Meulenaere) ende schepenen keerckmeesters ende notable vande prochie van Iseghem teenemaal van intentie syn te doen repareeren *de reste van heurlieder keercke* aenghaende de metserie grootelicx metter leveringhe van den marterialen metter hantghedaet inder voughen als hier naer volgt.' Uit de tekst die volgt blijkt duidelijk dat de woorden 'reste van heurlieder keercke' geen overdrijving zijn. Er zijn niet minder dan drie folio's nodig om het bestek der herstellingswerken te beschrijven.

Waarlijk niets van deze kerk was onbeschadigd gebleven. Eerst de toren waar alle 'correelsteenen' moeten vervangen worden door nieuwe en waar al het arduin wordt weggenomen om door 'goeden orduune' vervangen te worden. Vervolgens de buitenmuren: 'droompilaeren' en muren worden verschoeid tot op een halve steen diep. De 'schooten' van de vensters worden vernieuwd alsook de 'aenslagh van deuren en van de wintbergh.'

Het interieur van de kerk ondergaat grondige veranderingen want nieuwe gewelven en pilaren worden gebouwd. Men weet in het bestek nog niet hoe dat alles zal uitvallen: 'item den annemere werdt gehouden wederomme te stellene de pylaeren in de voorkeercke tusschen den torre ende den ghevele, oock tusschen de middelkeercke ende den noortbeuck, ende den halven pylaer nu staende teghens den ghevel vanden torre af te weeren in alzoo verre als men bevint deselve niet te houden, ende oock indient noot zij an het maecken vande hoofden vanden correel vanden voorn. pylaer; alle het orduune vande pylaeren ghecommen zal den aennemere volghen maer de rest werd hy ghehouden te leveren; uut de pylaeren te welven boghen spannende een derde point ofte ware de boghen te hooghe quamen om het ligghen vande

balcken ende omme die souffisantelyck inden meur te lighen ende indien ghevalle werden de boghen een derde pont ondertrocken van hoochden naer den heesch.' De muren tussen de bogen moeten hermetseld worden met het oud materiaal van dezelfde muren 'indien zy noch in wezen ofte te vinden zyn.' De binnenmuren worden op veel plaatsen gespezen en in het koor, waar zij door de regen vochtig waren, volledig opnieuw beplakt. De bevloering wordt volledig uitgenomen en in het koor komt een nieuw plaveisel.

Dat de herstellingen omvangrijk waren, blijkt wel uit het feit dat de duur bepaald wordt op een ganse zomer nl. van 1 April tot Bamesse, en uit het bedrag der onkosten nl. 150 ponden grooten.

Deze nieuwbouw van de oude Sint Tillokerk te Izegem was toevertrouwd aan niemand minder dan aan 'Jan Persyn doude' van Kortrijk, de 'Meester metser' van deze stad, de bouwer van het klooster van Groeninghe, het belfort van Menen (volgens zijn plan), de Sint-Michielskerk (Jezuieten) van Kortrijk, de leprozerijkerk, de kerk der Capucijnen. (Over hem zie: Biogr. Nat., art. door J. de Bethune).

De kerkrekeningen tussen 1600 en 1620 worden gewoonlijk met een deficit gesloten, want in die jaren wordt de volledige inboedel der kerk, meubels, ornamenten, versiering, (o.m. schilderijen van Jan Van Moerkerke) vernieuwd. De kerk van Izegem geleek, na deze grondige herstellingen, bijna niet meer op het vroegere gebouw.

J.G.

Mastklimming

Gezelle schreef als Spoker in het weekblad *Reinaert de Vos* (IV, 1863, n. 24) een liedje: 'De Brugsche Mastklemminge op 9 Juni laatstleden' om een politieke overwinning te vieren. De drie eerste strofen geven goed de gang van dat, in zijn tijd algemeen bekend, volksvermaak weer.

Daar stond ne mast
In de eerde vast
Te Brugge al uit der poorten,
Alwaar men op,
Tot aan den top,
Zou klemmen naar behoorten.

Daar zou nu prijs,
Ne groote prijs,
De klemmer zijn te winnen,
Alhier! Alhier!
Zoo was 't getier,
De mastklem gaat beginnen.

En zoo medeen
Daar klom er een:
Vergat zijn kruis te maken,
Zoo, kwestie zal
(En daar is 't al)
Hij aan den prijs geraken?

Dat de klimmers een kruis sloegen eer ze aan de mast gingen, heb ik nog zelf gezien bij een mastklimming in 1912 op Heule-Watermolen, ter gelegenheid van de inhaling van de ‘burgemeester van 't gebuurte’. De klimmers waren meest ‘halve jongens’, die dol te werk gingen tegen de zeep waarmede de mast ingesmeerd was. Zij waren gekleed ‘op zijn avenante’, - een slecht hemd en een versleten broek - met de broekzakken vol aarde: dat diende om die zeep tegen te gaan. Bij 't klimmen grepen ze met één hand beurtelings van die aarde uit hun broekzak en wreven ze nijdig tegen de gladde mast. De kereltjes waren onziende als ze naar beneden kwamen.

Dat insmeren van de mast is zeer oud. Van Meteren in zijn Nederlandtsche Historie (f. 23 van de Amsterdamse uitgave, 1652) vermeldt ‘groote masten, *die gesmeert waren*, ende kostelijcke prijsen daer boven op ghestelt’ door de natiën te Antwerpen op het vredesfeest van April 1559. Dat zal voorzeker ook het geval geweest zijn met de mast honderd jaar later (1660) door de Brugse fruitverkopers op de Markt bij een officiële vredesviering ten beste gegeven.(1)

Het mastklimmen was, in de vorige eeuw, een geliefd vermaak dat op de programma's van al de dorps-en wijkkermissen voorkomt. In de steden behoort het

(1) A. Schouteet in 't Beertje 1947, 38-40.

algemeen tot de kermis van de volksbuurten. De glorierijke jaren van het mastklimmen schijnen echter in de Franse en Hollandse tijd te liggen. Ten tijde van Napoleon treden mastklimmers op ‘in compagnie’, gekleed in kleurig uniform. Naast ringstekers en palingtrekkers nemen zij deel aan de openbare feestelijkheden en worden door de overheid met prijzen bedacht.

Parijs gaf in die tijd het voorbeeld. Tot de grote feestelijkheden van de verjaardag van 14 Juli behoorde aldaar in 1801 een ‘Mâit de Cocagne’ die we op een gelijktijdige volksprent afgebeeld zien.(1)

Brugge zag, ter gelegenheid van de 14 Juli-feesten, in datzelfde jaar, een eigenaardige combinatie van zwemfeest en mastklimming, die door de timmerman Josephus Van Walleghem omstandig beschreven worden. Hier volgt het relaas.(2)

> " Op den [Zondag] 12 Julij [1801] heeft men tusschen een zeer onaengenaem weder van regenen en waeijen, voor dit jaergetijde zeer seltsaem, zien verrigten eene vruegdefeest, welke geene ouderlingen binnen dese stadt geheugen in hun leven gesien te hebben. Eene compagnie van ontrent 40 persoonen deser stadt zoo getrouwde als jongelingen, begaeven zig om twee uren alle in witte uniforme met roode vesten en vercierde hoeden, langs de besonderste straeten deser stadt, voorop en tusschen gaende schoon gespel vliegende vendels, schoon vercierde maegdekens en schoon vercierde prijsen, naer de Gendsche vaert, agter d'herberge de Palinkpot, waer alles tusschen bynae ontelbare menschen schoon verciert was. Alwaer gekomen zijnde eene schoone exercitie op het water verrigt wiert. Eenen keerseboom vol keerssen was t'eynden eene mast op het water en met zeep bestreken geplant. De zwemmers gingen langs de zelve, die t'eijnden konden geraeken zonder in 't water te vallen, en plukten zoo veele keerssen als zij konden staende blijven. Totdat eijndelinge naar ontrent een ure geduert te hebben, de laetste keersse van den boom afgeplukt wiert, aen welken den prijs van een schoone tinne kaffékanne geschonken wiert. Den koning laet

(1) G. Mourey. Le Livre des Fêtes Françaises, 312 (Parijs 1930).
(2) Oorspr. Handschrift blz. 302. Stadsarchief Brugge.

> in den avondt, met den zei ven treijn als desen middag, in de stadt vergeleijt en t'huijs beweegt wordende.[1]

Ook de Arteveldestad beleefde in datzelfde jaar 1801 een mastklimming die, naar de mening van een beste kenner van het Gentse verleden, da eerste in de Gentse geschiedenis zou geweest zijn. Bij de vredesviering van 9 November 1801 werd op de Place d'Armes (Kouter) een klimmast opgericht: aan de top prijkte een hoepel met kleergoed; de deelneming was er voorbehouden aan de schippers.[2]

Op tweede Paasdag (23 April) 1810 werd in al de steden het huwelijksfeest van Napoleon en Marie-Louise gevierd. Te Brugge werd op de Markt een groot volksfeest gehouden waaraan ook vreemde gilden deelnamen. Voor de 'Mât de Cocagne' waren 100 fr. prijzen voorzien.

Een jaar later, 10 Juni 1811, was er weer een groot gildefeest op de Markt te Brugge, ditmaal om de doop van de koning van Rome te vieren. Naast de gilden traden nog op; de ringstekers, de palingtrekkers en de mastklimmers *in groep*. De prefect Arborio ging rond om ze bij hun oefeningen aan 't werk te zien. De uitgeloofde prijzen waren voor sommige in geld, voor andere in zilverwerk; voor de mastklimmers waren de prijzen 'in kleedinge'. Hetgeen schijnt te wijzen op de kleine conditie van de klimmers.

Ook op 18 Juni 1816, bij de eerste verjaring van de slag bij Waterloo, die met een plechtig Te Deum in S. Salvators en allerlei feestelijkheden gepaard ging, werden prijzen uitgeloofd voor de mastklimmers.[3]

Hoe oud mag dat volksvermaak wel zijn?

De oudste vermelding die men in de literatuur ont-

(1) 's Anderendaags werd in de Palingpot 'om prijs gebollen.... door d'helft van de compagnie die geene swemmers waeren'. De prijs was een 'gelijke tinne kaffékanne'.
(2) P. Claeys. Mémorial de Gand, 135 (Gent 1902).
(3) J.K. Verbrugge. Gedenkweerdige Aenteekeningen, bl. 151, 158, 310 van het oorspr. Handschrift (privaatbezit).

moet, is steeds dezelfde gedenkwaardige mastklimming te Parijs in 1425. Een mast werd geplant in de Rue aux Ours, rechtover de Rue Quincampoix. Boven op de mast stond een korf die een vette gans en zes geldstukken bevatte. Men smeerde de mast en degene die kon tot boven klimmen zou korf en eend en geldstukken krijgen, en de mast op de koop toe. Een jonge man geraakte tot dichtbij het doel en kreeg ten slotte de gans, - de mast, de korf en het geld kreeg hij niet.(1)

Dat het mastklimmen in de 16e eeuw zeer bekend was, blijkt uit prenten - houtsneden en gravures - van de Duitse 'kleinmeesters'. Op de Nasentanz zu Gumpelsbrunn (gravure van Nicolaus Mildeman; begin 16e eeuw) ziet men een mast met bovenop een ham en een kroon. Interessant is echter vooral de grote houtsnede Het Landelijk Feest uit 1535 door Hans Sebald Beham. Men ziet er een mast bekroond met een rond vlak (geen hoepel) waarop een haan staat omringd door kleine wimpels.(2)

Zo ik me niet vergis heeft Jules Fonteyne ergens een mastklimming getekend? Guillaume Michiels tekende er een - een Brugse - in Beertje 1947. Een mast klimming leeft in het prachtig schilderij van Louis Artan, no 2065 in het Koninklijk Museum te Antwerpen.

A.V.

Mengelmaren

Fragment uit een Oudenburgse kroniek. 1302-1303.

Een 13o eeuws afschrift van De Consolatione Philosophiae van Boethius, behorend tot de Stedelijke Bibliotheek van Deventer, vertoont voorin een schutblad, bestaande uit twee

(1) A. Chéruel. Dict. des Instit. de la France, 756 (Parijs 1855).

(2) L. Maeterlinck. Le genre satirique dans la peinture flamande, 199 (Brussel 1907). - Het Landelijk Feest van Beham op zijn geheel bij G. Hirth, Kulturgeschichtliches Bilderbuch I, 413-416. Het fragment 'Stangenklettern' bij A. Bartels, Der Bauer in der deutschen Vergangenheit, blz. 65; alsook bij E. Crass, Deutsches Brauchtum im Jahreslauf, afb. 45 (Leipzig 1935).

bladzijden Latijnse tekst van een Vlaamse kroniek. Dr A.C.F. Koch heeft dat fragment nader onderzocht en vastgesteld dat het stamt uit een Oudenburgse kroniek, geschreven in de eerste helft der 14e eeuw. De tekst begint bij een opsomming van Franse ridders gevallen in de slag bij Kortrijk en geeft ieen relaas over de politieke en militaire gebeurtenissen in de laatste maanden van 1302 en over een aantal voorvallen uit het voorjaar van 1303. Dr J.F. Verbruggen wijdt een studie aan deze gebeurtenissen waarin Willem van Gulik naar voren treedt en behandelt heel bijzonder de slag bij Arke nabij Sint-Omaars (April 1303).

Verzorgde uitgave en grondige studie laten de waarde van dat kostbaar fragment ten volle uitkomen. Alleen de twee slotregels van het relaas over de Guldensporenslag hadden wat meer de aandacht van de uitgevers verdiend; daarover in een volgend nummer.

- De Annales Aldenburgenses over de gebeurtenissen in Vlaanderen tussen II Juli 1302 en 25 April 1303, Tekstuitgave en commentaar door Dr A.C. Koch en Dr J.F. Verbruggen. Tielt 1953. In-12, 60 blz.

V.

Honderdjarige te Knesselare. 1792.

‘Den 12. Mey [1792] is binnen Knesselaere, ressort van den Oudenburg van Gent, overleden Jouffrouw Marie Livine Millecamp, filia Vincent, gebortig van de zelve prochie, weduwe van d'Heer Judocus Franciscus van Ackere, overleden Baillieu van het voorzeyd Knesselaere, in den ouderdom van 103 jaeren, 1 maend en 25 daegen. Zy heeft geduerende den loop van haer leven genoten een volkomene gezondheyd tot zoo verre, dat zy noyt ader gelaeten is nogte bril gebruykt heeft; ook heeft zy tot het eynde van haer leven haer volle verstand behouden.’ - Den oprechten Vlaemschen Almanak van 't Jaer ons Heere 1793. Tot Brugge by C. de Moor en Zoon.

Valhoeden.

Naar aanleiding van ‘Valhoedje’ alhier boven blz. 21: Wat waren die ‘valhoeden’ van de geklede beelden vroeger? In een inventaris van kerkgoed uit 1529 (Kapittelkerk van O.L. Vrouw te Kortrijk) lezen we:

‘Item twee VALHOEN roodt flueelen om onser Vrauwen ende onsen Heere, den grooten met een groot Agnus Dei zelveren verghult ende den cleenen met eenen cruce van dyamante ooc zelvere verghult.’

Was die ‘valhoed’ dan een soort kroon samengesteld uit fluweel en zilverwerk, of hoe zag dat er uit?

J.H.

Kalkovens in 't Westland.

In de geschiedenis van de tabak boven blz. 82 is er sprake van kalkovens op de Leie. Voor onze streek kan ik het volgende mededelen.

Op het gehucht Elsendamme, grondgebied Pollinkhove, stond een kalkoven, bij mensenheugenis buiten gebruik.

Op dezelfde wijk, grondgebied Hoogstade, stond er tot voor een 50 tal jaren ook een kalkoven, maar sinds 60 jaar buiten gebruik.

Op te merken dat die kalkovens allebei langs de Yzer gelegen waren.

In Veurne herinnert de ‘kalkovenbrugge’ nog aan een kalkoven die daar vroeger stond: zo zegt mijn schoonvader, 84 jaar ou en geboortig van Bulskamp, maar hij heeft, naar zijn beste onthoud, deze oven niet in werking meer geweten.

A.B. Stavele

Terg- en Spotrijmen.

In de dagen van mijn lendengeschot dacht ik aan de verwijtsels die mijn oude schoolmakkers elkander toeslingerden al rijmelend. Ik laat Dhondt en Boone en andere terzijde, en houd mij aan de treffelijkste.

Hoste!
In zijn gat is er een boste.

Fredden
wil je gij wedden
voor duist plaketten
da' g'uw neuze op je gat niet 'n kunt zetten.

Baert, Baert,
schere mijn baard,
scheert hem net
voor een plakket,
scheert hem schone
voor een krone,
scheert hem rond
voor een mande koeist -.

Pol!
Do re mi fa sol
stekt de katte bij heur hol.

Neten
laat sch-
in d'erreweten.

Geirnaert!
Kleene beeste met een groten baard.

Jan Verschaeve
riekt naar de kave.

Witten Oppeel
'n is niet groot
maar is er toch g'heel.

G.P.B.

Leven van de H. Arnoldus door P.J. Verschraege.

Te Ieper verscheen zonder datum en zonder kerkelijk imprimatur - vermoedelijk ca. 1825 - het volgende boekje:

'Het Voorbeeldig en Wonderbaer Leven van den Heyli gen Arnoldus, Bisschop van Soisson in Vrankrijk, geboortig en Patroon van Tieghem, in Vlaenderen. Ypre, by J.B. Smaelen-Moerman.'

Het werkje (in-12, XVI-246 blz.) draagt geen auteursnaam. De schrijver heeft echter de exemplaren getekend met zijn 'gewoonelijk handteeken'; op mijn exemplaar lees ik: 'P.J. Verschraege pbr.'

Petrus Franciscus Verschraege, geboren te Evergem in 1783, was eerst een drietal jaren onderpastoor te Kruishoutem eer hij. ten tijde van het Concordaat, voorgoed naar Ieper overging. Hier was hij directeur eerst van de Ierse Damen, daarna van het O.L. Vrouwgasthuis. Hij overleed te Ieper 24 Sept. 1858.

In zijn 'Voorrede' zegt de schrijver dat hij 'getrouwelijk... de Latynsche beschryvinge van Hariulfus volgt,' daarbij voegende 'zommige korte aenteekeningen van andere Schryvers.' Als slot geeft hij een Lofzang van 14 strofen ter ere van S. Arnoldus.

De laatste bladzijde draagt de volgende nota: 'De offeranden de welke volgens de godvrugtigheyd der Geloovigen ter Eere van den *H. Arnoldus* worden opgedraegen, ontfangt men in de Kerk van *Tieghem*, alwaer zyne heylige Reliquien bewaert en geëert worden.' Hetgeen laat vermoeden dat dit boekje bestemd was om vooral in de bedevaartskerk verkocht te worden.

E.N.

[Nummer 6]

Een rederijkersspel te Handzame
1779

Sint Adriaan ofte Arjaan, - die van het klooster waar twee paar schoenen onder het bedde staan, - is de patroon van Handzame.

Joannes-Frans Vergote, destijds ‘coster ende schoolmeester te Hantsaem’, schreef een toneelspel ter zijner ere. Het autografisch handschrift ervan is in mijn bezit. Het draagt de goedkeuring van de Brugse boekenkeurder De Grijse die tekende: Vidi 16 Julii 1779. Ik weet niet of het ooit gedrukt werd.

Op de eerste bladzijden staat de volgende betiteling:

‘*Den Victorieusen Gheloofstrijdt* ofte Glorieuse Martelie van den Edelen prince ende martelaer den heylighen Adrianus, onder de wreede vervolginghe vanden Keyser Maximianus Galerius zijnde de thienste, als men schreeft het Jaer ons heeren drije hondert en elfve, op den Vierden dagh van Maerte, binnen de stadt van Nicodemien hooftstadt van Bythinia. Alsook 't leven ende doot van Nathalia, syn huysvrauwe, mitsgaders de rampzalighe doot van Maximiaen Galerius die riep vol tyranny door heel zyn heerschappy: Verplet het Christen-Volck!

Al wilden de tyrannen het christendom uytroyen
Der martelaeren bloet, doet nieuwe christen groyen.
Heiligen Adriaen, onsen patroon
Verkrijgt voor ons het hemelsch loon.
Bewaert uw kercke en prochie altijdt
En van alle onheylen bevrijdt.'

Het bestaan van een Rederijkers-Kamer ter plaatse, alsmede de zekerheid dat we hier met een oorspronkelijk spel van koster Vergote te doen hebben, blijkt ook verder uit volgende regelen, genomen uit de 'Voorreden' en 'Naerreden':

Nu gaet hij [Adriaen] Godes naem (als Paulus) belyden
Voor heel des Keysers hof, waarom hy moet lyden
Een straf en wreede doot, die wij uyt minneconst
Gaen brenghen op thonneel. Daerom bekroont ons jonst,
Ghy al die minnaers syt van d'edel rethorycke.
En speelt geen momusrol, maer laet uw Conste blycken,
wij schrijven niet om Lof of Ere te ontfaen
Maer tot glorie van Godt en heylighen Adriaen.
.....
Want Godt door Adriaen sal uwen helper syn.
Hy is een patroon in peste en quade plaeghen.
Godt sal door syn gebedt dees sieckten van ons jaegen.
Eert Adrianus dan al die op Hantsaem leeft,
Want Godt, voor patroon, hem U gegeven heeft.'
.....

De laatste regels van dit handschrift zijn:

Bidt voor ons, o Adriaen,
dat U parochianen gaen
al met u, in 'shemels hof,
Godt daer zynghen eeuwigh lof.
Oock van pest en quaden tydt
uw gemeente dogh bevrijdt.
Bidt voor den coster van de kerck
die t' uwer eer maeckte dit werck.
Joannes-Frans Vergote
coster ende schoolmeester Hantsaem.

Hier volgt de korte inhoud van het stuk dat meer dan 2000, zegge meer dan tweeduizend, alexandrijnen telt.

I Deel. Keizer Maximianus, die zijn regering door

de heidense eredienst luister zoekt bij te zetten, stelt Adrianus aan om een christen-vervolging te beginnen. Deze krijgt de bevelhebbersstaf. Nathalia, de vrouw van Adrianus, komt te vergeefs pleiten voor de christenen. Christenen komen bidden en zingen vóór een kruis. Adrianus laat ze allen gevangennemen.

II Deel. Adrianus doet het vuur bereiden om de Christenen te verbranden. Deze echter zijn verheugd. Daarover ten hoogste verbaasd, vraagt hij hen om uitleg. Zij onderrichten hem in het ware geloof, hetwelk hij, door Gods genade getroffen, aanneemt. Hij bekent zijn geloof aan Martellus. De Keizer, door deze laatste op de hoogte gebracht, ontsteekt in woede en jaagt Adrianus van zich weg. Anthimus zal pogen hem, langs Nathalia om, tot de goden terug te brengen.

III Deel. Anthimus komt Nathalia boodschappen dat Adrianus' leven in gevaar is: Hij is christen! Vreugde van Nathalia. Zij komt bij Adrianus' kerker en moedigt hem aan. Anthimus is zeer getroffen en wordt ook Christen. Hij meldt de Keizer dat Adrianus nooit zal toegeven en dat hijzelf ook gelooft. De Keizer steekt Anthimus bij Adriaan in de gevangenis. - De twee hovelingen Titianus en Flavius komen de beide helden bekoren. Vruchteloos. Gevolg: Anthimus zal onthoofd en Adrianus gegeseld worden. Geen vrouw zal nog tot de gevangenis toegelaten worden.

IV Deel. Adriaan verneemt zijn vonnis. Hij wil zelf zijn vrouw op de hoogte brengen. Een cipier laat hem even buiten. Nathalia, die dacht dat haar man uit vrees weer heiden geworden was, is gelukkig om zijn volharding. Adriaan terug in de kerker; Anthimus wordt onthoofd en hijzelf gegeseld. Nu komt Nathalia, in manskleren vermomd, de kerker binnen. De Keizer en gevolg komen laatste pogingen doen om Adriaan te overhalen. Vruchteloos. Handen en voeten worden hem afgekapt. De martelaar sterft. Wanneer, op bevel van de Keizer, de beulen zijn lijk willen verbranden, worden ze door den bliksem neergeslagen. Nathalia en christenen zullen het lichaam naar Constantinopel

brengen. - De Keizer vlucht. De Dood zelf komt hem vinden. En treft hem subito. Duivels halen hem weg. - Nathalia wenst bij Adriaan te gaan in den hemel. Hij verschijnt haar in een droom. Zij ontwaakt om te sterven. Een engel komt haar kronen.

Het zal de lezer misschien aangenaam zijn uit het spel zelf een paar proeven te krijgen van koster Vergote 8 dichterstalent. Luister hoe, in het tweede deel, Adriaan, door de genade getroffen, zijn geloof belijdt.

Martellus -
Ick heb op u bevel
De christen doen vermoorden, o Adriaen, hoewel
Sy saghen voor hun gereet, braetpannen, roosters, crauwelen,
Gesmolten arst en peck met d'allerwreetste grauwelen
Die oyt barbaer bedacht, velstropper, sweert en knots.
Wij terghen wel het vleesch maar niet de sieletrots.
Hun groote vlam bleef altijdt even cloeck....

Adriaan -
Zo enten
Sy hun palmen in pynen en tormenten.

Martellus -
T' is wonderlick om zien....

Adriaan -
Een christelick ghemoet en kan geen smert vervaeren.
Ick voele myn ghemoet met desen ancker vast.
Een christelick ghemoet lydt noyt geen overlast.
Een christelick ghemoet bemint de sware plaeghen.
Hoemeer een christen lydt hoe meer dat hij kan draghen.
Lydsaemheidt versterkt. Het is de lydsaemheit
Die tstervelicke vleesch geeft eene onstervelickheit....

In het vierde deel is het de Keizer zelf die Adriaan wil overtuigen van de voortreffelijkheid der heidense goden.

Adriaan -
Het is den grooten Godt en schepper van den Al
Die een goed christen mensch alleene loonen sal,
Want Hij alleene is Godt.

Keyser -
Wel, syn dan oock geen goden
Jupiter en Nepthune met Mars, die syn geboden
Gheeft tot den oorlog, Apollo en Vulcaen

Die smeet het blixsemvier om Jupiter te slaen?
Oock Phebus en Auroor en siet men die niet rennen
Door Tassilus ghebiedt en comt men niet te kennen
Mercury en Eolus die uyt den braecken vloet
Den aertebodem ront zijn wynden wayen doet?
Flora geeft ons haer fruyt en Cheres syne vruchten,
Diana 't wilde dier en Bacchus, met genuchten
Gebooren uyt de dye van Jupiter, geeft wyn.
Syn dit niet goden aan wye wy schuldigh syn
Een groote eerbiedigheid?

Om te sluiten een fragment uit het toneel van de marteldood van Adrianus:

Adriaan

(tot Nathalia die vermomd is) -

Mijn lichaem, bloet en leven
Schenck ick aen mynen Godt, en wil als martelaer
Door eene wreede doot Jesus gaen volghen naer
En met een cloecken moet het moortthonneel betreden.
Vraegt Godt victorie voor my door uw ghebeden,
Verlaet my niet, o vriend....

Keyser

(ook tot Nathalia) -

Wat syt ghy voor een gast?

Nathalia -
Myn vorst, 'k heb langen tijd op synen dienst ghepast
En als trauw onderdaen com hem ter doot versellen.
Ick ben de trauwste van alle syn ghesellen
En met gelycke trauw heeft hy myn trauw onthaelt.
Soo wordt den dienst met dienst en trauw met trauw betaelt.

Keyser -
Soo een getrauwen dienst is hij van u niet weerdigh
Die selfs soo ontrauw is. Sa beulen, maeckt u veerdigh!
Capt voet en handen af en straft maer altydt voort
Totdat de domme beest is in syn bloet versmoordt!

Adriaan -
Gheen soeter bancket hebt ghy my oyt ghegeven!
Hier sal myn siel eeuwigh in vreughde leven
In het schoon hemelhof. Vaartwel Nathalia....
Ick ben bereit ter doot....

De 18e eeuw is een arme eeuw voor de Vlaamse letteren. Maar heeft Joannes-Frans Vergote van Handzame niet flink zijn man gestaan?

Onze koster zal voorzeker lid geweest zijn van de Rederijkerskamer van Handzame die in 1768 te Roe-

selare optrad. In deze kamer leefde nog de aloude traditie voort van de ‘Rhetoorycke van Hantzaeme’ die in 1520 door de hoofdkamer *Alpha en Omega* van Ieper erkend werd(1) en op 1 Juli 1526 deelnam aan de Ommegang te Nieuwpoort.

K.S. Zevekote.

Spreuken en zegswijzen uit de omstreken van Brugge

Een schat van Vlaamse spreekwoorden en zegswijzen werd reeds opgetekend door gekende meesters in 't vak zoals: Gezelle, De Bo, Joos, De Cock, en een groot aantal werden reeds door Stoett in zijn Nederlandse Spreekwoorden uitgelegd. Dat belet niet dat er nog steeds te zanten valt voor wie van traditie, volk en streek houdt. Want al is het Vlaamse spreekwoord gemeengoed, toch blijken sommige volksgezegden en vergelijkingen tegenwoordig nog aan een bepaalde streek eigen te zijn; zelfs beperken ze zich soms tot een paar aanpalende dorpen of soms tot een enkele wijk; bij uitzondering blijven ze nog alleen voortleven in enkele families die aldaar van oudsher gevestigd zijn.

Om deze uitzonderlijke voorbeelden aan te halen, verkies ik natuurlijk mijn geboortedorp, St. Kruis, en de aanpalende stadsparochie Sint-Anna (Brugge).

Hier volgen eerst enkele voorbeelden van zulke locale spreuken en zegswijzen.

- Ja, ja, we moeten al de *Kruispoorte* naar den hemel! (verzuchting van iemand die in de ellende zit).

- We gaan 't seffens gaan weten hoe laat dat 't is aan de *Dampoorte*! (ze zullen het ons wel wijs maken zonder complimenten).

Kruispoort en Dampoort liggen tussen Brugge en St. Kruis. Een wandeling rond de stad heet te Brugge ‘de zeven vesten doen’ of ‘de zeven poorten doen’.

(1) Fragmenta II, 140 - E. Vander Straeten. Le Théâtre villageois en Flandre 11, 104-105 (Brussel 1881).

Alleen de St-Kruizenaar verstaat goed: ‘'t Is gelijk een van Avejoengen!’ d.i. ziet er haveloos uit als een bewoner van het armenhuis Avignon.

Als de tabak niet goed opgroeit, zeggen ze te Male: ‘We zouden er wel moeten voren gaan dienen naar 't Pelderijn’ d.i. de stenen schandpaal, te Male nog bewaard.

Iemand met veel beslag en geweld in gang en kleding: ‘'t is lijk baronesse de Gourcy’ (geruïneerde barones van Male uit de 17e eeuw). Deze spreuk is maar in enkele families meer gekend; men hoort nu veel meer: ‘'t Is gelijk baronesse van zeulen en achterlappen’ (een woordspeling op de bekende familienaam van Zuylen; zeulen = zolen).

Een verzuchting, te Oedeiem en Beernem goed gekend: ‘Wel Onzelieven-Heertje van Zeldonk!’ (de gekruiste God op de baan naar Knesselare).

Te Brugge hoort men: ‘Nog een voor 't Raap- stik’ (het Brugs kerkhof); te Maldegem (Donk) zeggen ze met dezelfde betekenis: ‘nog een voor den Zwembos’.

De spreuken en zegswijzen die wij hier zullen mededelen, hebben wij zelf afgeluisterd. Bejaarde mensen zijn natuurlijk de rijkste bron; want ze worden al zeldzamer, de Vlamingen van den ouden stempel die hun gesprek zo levendig en aantrekkelijk weten te maken met kernachtige spreuken en vergelijkingen. De verlengde leerplicht met de beschaafde taal op school, en het beluisteren van de radio thuis, werken zeer remmend op dat gebied bij het jonger geslacht. Aldus vervallen bij voorbeeld de spreuken die alleen rijmen in de dialectische vorm:

- ‘Niet 'n it - niet 'n bidt’ (wet voorde rouwmaaltijd).
- ‘De willetjes groeien in de busschen
  En de takjes groeien er tusschen’: een dreigend gezegde tegen onwillige kinderen.

Ook het rijmpje om te zeggen dat er aan dat meisje geen ‘nunnevlees’ is:

Een nunne ip een tunne.
Hup! zei de tunne
En daar lag die nunne.

En ook het volgende spreekwoord, dat geen uitleg nodig heeft:

Een oude man en een oud peerd
worden niet gegeerd.
Een oude vrouw en een oude koe:
steekt een handje toe!

Voorbeelden daarvan zijn nog:
- ‘Alles is meuglijk - en een oude broek is scheurlijk.’
- ‘'k Hê du(r)st!’ met antwoord daarop: ‘Maak da' je 't gat van de kanne kust’.

Zogenaamde platte spreuken worden, in de gewone omgang, zonder enig erg en ‘zonder verpinken’ gebezigd. Iedereen verstaat de spreuken als: We moeten hem een beetje in 't gat weunen (vleien). Als de roe van 't gat is. Zijn gat schuifelt (van blijdschap). Wat voor 'n strontlessen zijn mij dat?

Noorderse boeren verwijten zelfs de zuiderlingen voor ‘strontboeren’. Dat komt wellicht hierdoor: de boer van de magere bos- en zandstreek liet geen enkele meststof, hoe klein ook, onbenuttigd of verloren liggen, (de scheikundige meststof was hem nog onbekend). Overal liepen er ‘strontrapers’ achter schapen en koeien te lande, achter de soldatenpaarden in stad. Dagelijks moest de koeiwachter de ronde van het hof doen met de ‘strontmande’ om al de zwijnen koemest op te scheppen. Vandaar het gezegde:

‘Een strontje op het land
is een stuivertje in jen hand’.

Aangezien we alleen volksgezegden optekenen zoals we ze zelf hoorden, kunnen de Noordnederlandse spreekwoorden niet in aanmerking komen. Ik zou immers de waarheid geweld aandoen, - en dan ware het geen Westvlaamse folklore meer - moest ik spreuken aldus verwringen: ‘Van de hak op de tak’ of ‘Van de dijk in de sloot’, terwijl de mensen

hier zeggen: ‘Van den os op den ezel springen’, of ‘Van den oever in de gracht (of dijk).’

Gebruikt ons volk toch wel eens een Nederlandse spreuk, dan voegen ze eraan toe: ‘zegt de(n) Hollander’.

- ‘Praten moogt ge, maar betalen moet ge, zegt den Hollander.’
- ‘'k Houde veel van zien, zegt den Hollander.’
- ‘Een droevige morgen is een blijde dag, zegt den Hollander.’

Hoe we te werk gingen?

Wel, we verzamelden eerst alles - en dat is de grootste helft - wat we in eigen familiekring en van vrienden en kennissen hoorden. Ik moet er eerlijkheidshalve aan toevoegen, dat het nog tamelijk gemakkelijk ging. Er zijn immers van die mensen die voor elke omstandigheid of eigenaardig geval een gezegde of vergelijking klaar hebben. Ik heb, Goddank, zulk een tante onder mijn verwanten.

Daarnaast hebben we het kontakt met de Brugse volksvrouw op school. We kunnen hier terloops een uitzonderlijk staaltje aanhalen van een echte Brugse volkstype uit de straatjes van de volkrijke parochie St. Anna.

't Kind was gestraft geweest, de moeder oordeelde er anders over en ze kwam eens haar gedacht aan de onderwijzeres zeggen:

- ‘'t Is maar da k zeggen, g'he' gedaan met zaaien, van je gaat uit vuile lepels eten. En 'k zou je brengen waar da' je nie' geren komt. En a(l)s je nog een vinger aan heur tikt, j'hé mijn kloef op je balg! Van 'k 'n ga da' alzo niet laten, mein je; 'k hé 'n zeune hei, en je gaat alzo een schip on'er jen hol hê 'n da' je over de Kruispoorte vliegt!’

De onderwijzeres om iets te zeggen: ‘Maar, vrouwe, kunt ge dat niet een beetje fatsoenlijker zeggen? Ze kennen hier ook nog de weg als 't nodig is...’

Zij: ‘Wa' wil je zeggen? De p lize, de kommesaris?

A wal, en ton? In de kase draaien aan 't Pannereetje! E' j'hê tetene vo' nietene! En d'a bij, mijn zeune draagt een madollie en bij 'n is niet schuw van moord noch van brand, allene van den Dienen van hierbovene!' - En omdat ze stilletjes aan de deure gezet werd, riep ze nog buiten, met een handgebaar langs de kapmantel naar achter weg: 'Merd voor joen!'

Dan hebben we eindelijk nog de talrijke aantekeningen, die we namen tijdens een bezoek in een van de naburige dorpen (omstreken van Brugge). Soms kwamen we ook wel in gesprek met mensen herkomstig uit 't zuiden van de provincie.

Dit is natuurlijk niet het werk van een maand of een jaar; bovendien komen er altijd nieuwe varianten of ongeboekte zegswijzen bij, zodat de lijst steeds onvolledig blijft en door elke zanter kan aangevuld worden.

Er zijn verschillende manieren om spreekwoorden te rangschikken. We hebben de voorkeur gegeven aan de rangschikking rond een trefwoord. De grote moeilijkheid van zo'n indeling ligt hierin, dat een bepaald gezegde of spreekwoord in meer dan één groep thuishoort. Denk maar even aan muis, kat of hond; paard ezel en koe; God, duivel en engel. Om herhaling te vermijden zullen we wel verplicht zijn naar de een of andere groep te verwijzen. Voorlopig komt het er ook niet op aan welke groep de voorrang krijgt; later volgt immers de alphabetische lijst van de gebruikte trefwoorden.

Men kent het 'wild gebed':

> Och Here! Och Here!
> Verleen mij kost en kleren,
> Geld en goed in overvloed
> En den hemel als ik sterven moet!

Onze spreuken en zegswijzen zullen we maar, om te beginnen, groeperen rond de trefwoorden die in dat rijmpje voorkomen.

I. De kost: eten en drinken.

A. Eten.

1. Wie gaarne goed eet ‘houdt van een goed beetje en de mul’.

2. Om een goed beetje te krijgen moet de hond op de achterpoten gaan staan, en de meester beveelt: ‘Bid voor de bitjes’.

3. Als men honger heeft, smaakt het eten nog zo goed: ‘Honger is de beste saus.’

4. Om te zeggen dat men honger heeft: ‘Mijn beer begint te grollen’, of ‘Mijn merelare schuifelt’; ook nog: ‘'k Zie ze vliegen.’

5. Wie honger heeft klaagt: ‘'k Ben scheel (of wroed) van den honger’; of erger: ‘'k Ben dood van den honger.’

6. Om te zeggen dat men danige grote honger heeft: ‘'k Heb honger gelijk een peerd’; ‘'k Zou een peerd zijn rik (rug) uiteten’; ‘'k Zou de muren opklimmen van den honger’; en 't ergste: ‘'t Zou enen de kop afbijten.’

7. Kinderen mag men niet laten ‘hankeren’: ‘Ze zouden u het eten uit de mond halen’; of ‘Ze zouden kunnen een verwaaidheid krijgen.’

8. Wie te lang heeft moeten op eten wachten, zegt: ‘Mijn honger is ingeslegen.’

9. Men kan ook: ‘Den heten of valschen honger hebben’.

Wie daar onderhevig aan is, moet altijd een stukje beschuit op zak hebben, want met een ‘bete’ is die honger gestild.

10. Naar ditjes en datjes vragen is teken: ‘dat men lekkeren honger heeft’.

11. En als men hoegenaamd geen honger heeft: ‘'k Heb maar zoveel honger als de zee dust (dorst).’

12. Dan wordt ge aangemoedigd: ‘De honger komt al etende’; of ‘Zien eten, doet eten.’

13. Of ze presenteren u iets anders te eten: ‘Verandering van spijze is nieuwen appetijt.’

14. De gezondheidsregel zegt: ‘'t Is beter geëten of bedde versleten.’ Anders uitgelegd: ‘Beter aan den bakker of aan den apotheker.’

15. Zij die geen honger hebben ‘eten met lange tanden’, 't Zijn ‘kneeuwelaars’ of ‘teeuwelaars’; te Abeele zijn het ‘diwelings’.

16. Kinders die hun telloor niet uiteten ‘Laten een poeze staan’. Te lande kijft moeder: ‘'t Is maar een slecht verken die zijn bak niet uit 'n eet’.

17. Willen ze aan tafel dit of dat niet eten, dan dwingt vader: ‘'t Is hier eten dat de pot kookt’.

18. Volwassenen durven ook het eten beknibbelen: ‘'t Smelt in je mond gelijk zakkebanden (groenten die nog hard zijn)’; ‘'t Is kiekenteten (al kiepkap)’; ‘'t Is al miekmak (soorten van restjes)’; of ‘'t Is in kurremul gekookt (smoes)’; of walgend: ‘'t Is kattebraaksel’; ‘'t Is rattatoe’ (van uitzicht); ‘'t Is rattevergif’; ‘'t Is zwijnseten’ (naar de smaak).

19. Tegen vieze kinderen zeggen ze: ‘Leg er je kop bij, 't zal hoof(d)vlakke zijn’; nog anders: ‘Leg er je kop bij, 't zal hutsepot zijn’.

20. Hutsepot wordt nog graag geëten, vandaar: ‘Moeder schept uit, 't is hutsepot!’ Zitten er in die stamppot van aardappelen en groenten niet te veel zwijnsvellen, ‘rikkebeentjes’, ‘poot of oor’, dan klaagt men: ‘Hutsepot met lange toten, letter vlees en veel karoten’.

(*'t Vervolgt*)

M.C.

Het Sint-Trudoklooster te Brugge 1550-1600

De Zusters Augustinessen van het aloude Odenghem (Steenbrugge) verlieten hun klooster in Augustus 1566, uit vrees voor de beeldenstormers; er bleven alleen een zestal lekezusters ter plaatse om de boerderij in gang te houden. De geprofeste gemeente nam de wijk intra muros en vond daar steun en bijstand o.m. van de Brugse poorter Claude Vermandel. De abdis Johanna van de Plas kocht weldra (29 Oct. 1566) het Hof van Sint Baafs op de Garenmarkt. In April 1567 keerde heel de gemeente terug naar Steenbrugge. De vrede scheen teruggekeerd en in 1571 werden drie novicen geprofest, waaronder een dochter van Gillis Wyts, de bekende Brugse rechtsgeleerde. In 1572 volgde een nieuwe paniek en tijdelijke uitwijking naar de Refuge op de Garenmarkt. En eindelijk kwam het bewind der XVIII Mannen. Al het kerkgoed werd aangeslagen. De zusters kregen een pensioen en vestigden zich 1578

in het Hof van Sint-Baafs. Daar zetten zij in stilte het kloosterleven voort onder de geestelijke leiding van monniken uit de Sint-Andriesabdij. Tijdelijk werden zij bediend door pastoor Moens; in Juli 1583 werd Pieter Verbeke, alias Vander Beke, prior van Sint Andries, hun biechtvader en mislezer. In datzelfde jaar 1583 werd hun de wereldlijke kledij opgelegd. In Mei 1584 kwam de overgave aan Farnese en de vrede. Naar het ondertussen verwoeste Odenghem zou het 'cloos- tere van Sint-Trudon', zoals de akten het noemen, niet meer terugkeren.(1)

Enkele maanden later, in Juli 1584, overleed de abdis van de Plas.(2) In haar laatste levensdagen had zij het bezoek ontvangen van meester Jacob vander Eecke (Eeckius), aartsdiaken van het bisdom Brugge. Toen deze haar vroeg wie zij de bekwaamste achtte om haar op te volgen, had zij geantwoord: 'Mijn kapelanes': dat was met name 'Jonckvrauwe Johanna de Santegadea'. Na haar overlijden belastte Eeckius de prieuse, Godelieve Ercke, met de administratie van het klooster; de oudere zusters drongen zeer bij hem aan om de bovengenoemde kapelanes naast de prieuse te zien aanstellen.

De gebruikelijke informatie voor de verkiezing van een nieuwe abdis had plaats in het Hof van Sint-Baafs op 28 Aug. 1584. De koninklijke commissarissen waren, naast bisschop Driutius, de abt van den Eekhoute (Mattheus de Longespee) en Ferdinand Veranneman, raadsheer bij de Grote Raad te Mechelen.

Naast de geprofeste zusters, waarvan de lijst hier volgt, verschenen op dat verhoor: de prior van Sint-Andries, Pieter Vander Beke, alsdan 43 jaar oud en sedert 13 maand biechtvader in het klooster; en Fran-

(1) V. Vande Velde in 'St. Benedictus Bode' 5, 1932, 135; 146: 162.
(2) Johanna van de Plas, alias Johanna Plas, werd abdis van Sint-Trudo benoemd bij brieven van Keizer Karel gedateerd: Brussel 24 October 1555. Zie f. 218 in volgend dossier.

chois Everboult, f. Jacob. 52 jaar, poorter van Brugge en sedert 1566 ontvanger van St. Trudo.(1)

Geprofeste Zusters van Sint-Trudo. 1584.

N.B. De zusters dragen hun wereldlijke naam voorafgegaan door 'Jonckvrauwe'. De getallen na de naam zeggen: 1. de leeftijd; 2. het aantal jaren professie in het klooster. Bij drie namen ontbreekt dat laatste getal. Novicen, lekezusters en oblaten nemen geen deel aan de informatie.

1. Godelieve Ercke, fa Pieters, 66; prieuse sedert 19 jaar.
2. Cateline Voets, fa Antheunis, heere van Vormzele; 68-50.
3. Anna Cordiers, fa Heindrick; 69.
4. Marie Cordiers, fa Anselmus; 62-46.
5. Cateline Betencourt, fa Jans; uit Brugge; 65-46.
6. Agnes Brossault, fa Pieters; 60-44. Is 'vestiareghe' en was kapelanes van de abdis vóór Johanna de Santegadea.
7. Marie Martins, fa Jans; 60-45.
8. Anna van Huerne, fa Philips; 58-42.
9. Catherine Broukers, fa Jans; 60-41.
10. Johanna Broukers, fa Jans; 59-41.
11. Jossine Pays, fa Alonso; 58-41.
12. Jaecquemyne Castelains, fa Jacob; 57-39.
13. Marguerite de Cerf, fa Jans; uit Brugge; 50-37. Is 'fermerie-vrauwe... last hebbende vande ziecken te bewaeren.'
14. Anna de Santegadea, fa Alonse; 52-36. Zij is 'van de twaelfve vanden Raedt vander abdesse'. Johanna en Isabeau de Santegadea die volgen, zijn haar zusters.
15. Adriane de Boodt, fa Jacob; 52-36. Zij was in het klooster getreden in 1548, onder het bestuur van haar tante, abdis Kateryne vanden Heede. Haar vader en moeder (Johanna vanden Heede) fondeerden in 1561 in St. Trudo een uitstelling van het Allerheiligste onder de mis van St. Augustinusdag.
16. Johanna de Santegadea, f. Alonse; 50-35. Zij was sedert 19 jaar de kapelanes van de overleden abdis.
17. Marie Bybau, fa Adriaens; 54-34.
18. Adriane de Vos, fa Mer Jans; uit Gent; 47-31.
19. Marie Orroir, 78.

(1) Algemeen Rijksarchief Brussel. Fonds: Papiers d'Etat et de l'Audience, n^{r} 911, f. 211-218.

20. Isabeau de Santegadea, fa Alonse; 48-33.
21. Jacquemine de Spinose, fa Laureins; 48-31.
22. Anna van den Ryne, fa Jans; 45-28.
23. Agnes de Spinose, fa Laureins; 42-25. Zij is 'kellewaereghe ofte spinerghe.'
24. Isabeau Deffontaines, fa Jan, heere van Perron; 33-17. Deze zal in 1600 abdis worden; zij heet ook 'de Fonteyne' in de Vlaamse kroniek.
25. Claire Erke, fa Pieters; 32-13.
26. Catherine Wyts, fa Mre Gilles; 32-13.
27. Leonore Vereecke, fa Michiel; 31-13.
28. Barbele Wyts, fa Mre Jans; 31-9.

Deze lijst geeft een kijk o.m. op de recrutering in St. Trudo-Odenghem in het midden der 16^{e} eeuw. Dochtertjes werden zeer vroeg in het klooster geplaatst. Op 28 zijn 25 zusters volledig gedateerd: op deze 25 zijn er 10 *geprofest* in hun 15^{e} en 16^{e} jaar; 12 in hun 17^{e} tot 19^{e} jaar; de drie overige zijn geprofest in hun 13^{e}, 20^{e} en 22^{e} jaar. Sommige namen als de Boodt, Wyts, van den Ryne, de Vos, wijzen naar het Brugse ambtspatriciaat; zo ook Agnes Brossault, alias Broucsault, een dochter van Pierre de Chantraines.(1) Voor verscheidene ligt een twijfel over hun wettigheid van geboorte. De namen Santegadea, Paiz en Despinosa behoren tot de natie van Castilië te Brugge. Alonso de Santegadea, die in 1548-50 achtereen drie dochtertjes van 14 jaar als novice liet kleden in Sint-Trudo, was in 1525 consul van de Spaanse natie,(2) wolhandelaar en reder; hij was een neef van Pedro de Salamanca.

Naar zijn dochter Johanna ging, op de informatie van 1584, de meerderheid van de stemmen van de zusters. De commissarissen noemden haar, in hun

(1) J. Gailliard. Bruges et le Franc I 427; II 248, 363, 404, 416. (Brugge 1858).

(2) Gilliodts van Severen, Cartulaire de l'ancien Consulat d'Espagne à Bruges: passim o.m. 276, 295, 445, (Brugge 1901-1902). - Alonso de Santegadea was reeds te Brugge gevestigd in 1519, zoals blijkt uit de studie van J. Maréchal, Le départ de Bruges des marchands étrangers in Handelingen Soc. d'Emulation 88, 1951, 45-46. Hij overleed aldaar vóór 1568.

voorstel tot benoeming, zeer bekwaam ‘in het temporeel’. En zij was van Spaansen bloede; dat was, in die jaren van de herovering, geen kleine troef. Johanna de Santegadea werd dan ook 19 Maart 1585 door koning Philips als abdis benoemd; zij werd een maand later gewijd.(1) En de zusters verwachtten dat machtige Spaanse vrienden van de drie Santegadea's hun ‘abdie van Sint-Truwen’ er zouden bovenop helpen. Men bleef wachten, jarenlang, op het beloofde goud uit Madrid. De schone beloften liepen echter op niets uit.

Abdis Johanna kocht in December 1588 het vervallen klooster van de Staelysers (Tertiarissen) dat paalde aan het al te enge Hof van Sint-Baafs. Daar zou men later het nieuwe (in 1798 afgebroken) Sint Trudo bouwen. De akte van verkoping door de ‘prior en de broeders van het Sint-Maartensklooster (Staelyserbroeders)’ werd eerst 28 November 1598 goedgekeurd door Broeder Adriaan Bryns, gardiaan van de Franciscanen te Kortrijk, handelende uit naam van de provinciaal Mattheus Huot.(2)

Abdis Johanna de Santegadea overleed in het klooster van de Staelyserplaats in Juli 1600. Er waren alsdan weinig jonge zusters; het convent was ‘soo onsterck’ dat de zusters het lijk van de overleden abdis niet konden dragen.

De nieuwe abdis, Isabelle de Fonteine, geboren in 1551, was in 1567, pas na de beeldenstorm, door haar vader, ‘seigneur du Perron’, in Sint-Trudo geplaatst. Zij werd 19 November 1600 plechtig gewijd door bisschop Matthias Lambrecht(3) en zou 36 jaar lang het klooster besturen.

A. VIAENE

(1) Brief van benoeming: Staatsarchief Brugge, Bl. n^{r} 6090.

(2) Staatsarchief Brugge, Bl. n^{r} 7606.

(3) Bij brief van 23 Oct. 1600 stellen de Aarsthertogen zuster Jsabella de Fonteine voor als nieuwe abdis. Brief van de bisschop van Brugge met verslag en goedkeuring van de verkiezing. 8 Nov. 1600. Staatsarchief Brugge. Bl. n^{rs} 5897 en 5885. Notariële akte van haar wijding, zie: *Bijlage.*

Bijlage.
Wijding van de abdis van Sint-Trudo.
19 November 1600.

De wijding van abdis Isabelle de Fonteine door bisschop Matthias Lambrecht wordt in de notariële akte als volgt bechreven:

De bisschop celebreerde een pontificale hoogmis in de kloosterkerk, bijgestaan door de aartsdiaken Jan-Baptist Baten en Pieter de Decker ‘pasteur ende confesseur vanden voorschreven convente.’ Gekomen zijnde aan het Alleluia werd de ‘ghecoren ende gheconfirmeerde abdesse’ door de prieuse Margareta de Cerf en de subprieuse Anna de Santegadea tot voor de bisschop gebracht, die de brieven van benoeming liet voorlezen. Daarop volgde de geloofsbelijdenis en de eedaflegging. De bisschop heeft de abdis daarna ‘eerst in de handen ghegheven den regel van S. Augustijn, mitsgaders ooc de crootse ende inde rechter hant eenen gouden rijnck, ende op haer hooft gheleyt een swarte wyle by ons ghewijt, int ghuene voorseyt es observerende de ceremoniën daertoe dienende ende ghewoonelick gheobserveert-’

Bij de offerande verliet de abdis haar plaats links van het altaar en ging knielen voor de bisschop en offerde ‘twee torssen, twee broen ende twee kannen wyns.’

Na de mis werd de abdis in het koorgestoelte geïnstalleerd. Onder het zingen van het Te Deum ‘syn vrau prieuse ende alle d'ander vanden convente, ghewielde, conversinen ende donaten met eere, reverentie ende ootmoedicheit commen doen belofte van obedientie ende ghehoorsaemheit ande voorseyde abdesse sittende in haer gestoelte, dewelcke sy mindelick met een teecken van liefde bysonder ontfaen heeft...’ - Brugge. Staatsarchief, Bl. nr 5884.

Toponymica uit de Kuststreek.
(*Vgl. boven blz. 119*)

PEPERSSTRATE. Dit is de juiste schrijfwijze van een straat te Knokke. Niet Peperstrate! Het staat vast dat de naam een honderd jaar geleden ontleend werd aan de familienaam Pepers. Er bestaan veel Peper-toponiemen, die nochtans niet allemaal, blijkens het Knokse geval, tot peper te herleiden zijn. Ook het Pepershof te Ieper (s Pepers hof, 1414) verkeert

in dit geval. Echte peper-toponiemen zijn het, die ontleend zijn aan de peperschuld te Lapscheure: landen belast met een tienderecht van peper. Een andere mogelijkheid om pepernamen te verklaren biedt een plant, de waterpeper, die langs de waterkanten groeit en vroeger in de geneeskunde een rol speelde (zie b.v. Dodoens). Dit kruid heeft een zeer scherpe, brandende, peperachtige smaak.

Eens te meer blijkt het dat elk toponiem locaal moet onderzocht worden. De taalkundige uitleg kan zo prachtig mogelijk zijn, maar blijft in de lucht hangen zolang hij niet aan de plaatselijke feiten getoetst is.

BEUKEMARE. Dit is een oeroude hofstede in het 39e begin der watering van Eiensluis te Lissewege. Zij dateert uit de tijd der eerste inpolderingen na de grote overstromingen van de 10e en de 11e eeuw. Het kan ook een terphoeve zijn van vóór de inpoldering.

De verklaring van deze naam stoot op grote moeilijkheden. Carnoy(1) schrijft zonder dralen: 'étang aux hêtres'.

Getoetst aan de locale omstandigheden is deze verklaring onaanvaardbaar. Beuken bestonden er niet in de schorren of in de pas ingedijkte polder. Wij hebben bij de verklaring gedacht aan een suggestie van De Flou volgens dewelke een mare een hoop zandig land zou zijn, dat nooit overstromen kan.(2) Indien dit juist is, kunnen wij toch niet geloven dat daar beuken zouden gestaan hebben. Er is ook een taalkundige reden: in de streek heeft men nooit *beuk* maar altijd *boek* gezegd. Het zou dan boekemare moeten zijn. Een analoog geval biedt de naam *Beukevliet*, een waterloop te Meetkerke, Houttave en Nieuwmunster (*bueckevliet* in de 16e eeuw). Voor de verklaring van Beukemare en Beukevliet moet dus zeer waarschijnlijk op een andere beuk-stam beroep gedaan worden. Wij wagen ons nochtans niet aan voorbarige veronderstellingen. Wij hebben wel eens gedacht aan een persoonsnaam, doch dit is ook niet te verantwoorden.

BLOEDLOZENDIJK. Deze naam is niet ouder dan een 300 jaar. De dijk zelf, waarvan de oorspronkelijke naam Oostdyck is, is de voortzetting van de Kalveketedijk en behoort dus tot het oudste dijkenstelsel op de linkeroever van het Zwin. De naam herinnert aan de familienaam *de Bloeloose.*

(1) A. Carnoy. Dict. étym. du Nom des Coram. belges. 72.
(2) J. De Langhe. De oorsprong der VI. Kustvlakte, 1939. K. De Flou. Versl. en Med. Kon. VI. Acad., 1924.

BRABANTSCHE PANNE. De Brabantsche Panne was een uitgestrekt, laag duingebied in de duinen van Knokke ten N. van de Gravejansdijk. Opdedrinck(1) verklaart de naam uit dezelfde grondwoorden als voor Brabant. Dit is te ver gezocht. De naam is geen 200 jaar oud. Hij werd waarschijnlijk in de 18e eeuw ontleend aan de familienaam De Brabandere.

KOOLSCHAARDE. Wij hebben hier vroeger reeds (Biek. 1935, 253) die Koolschaarde, een kreek te Knokke, vermeld. Ziehier wat wij sedertdien met zekerheid daarover vernomen hebben van wijlen P. Schaut, landbouwer op de Oosthoek.

'De sparrebosch van Knokke is nog niet oud. Veertig jaar geleden(2) waren het daar al blote duinen met halm en kruiphout en blekkers.(3) Er was daar een van de hoogste duinen die *Blekkaart* geheten wierd. Van op zijn top kon de gehele omtrek overzien worden. Als de mensen van den Oosthoek 's zondags van de kerke kwamen, klommen ze op dien duine om in de verte naar de zee te kijken. Er lagen toen bijkans geen duinen tussen de plekke waar nu 't Hotel du Zoute staat en de Hollandse grens. De zee kwam toen zeer dikwijls tot tegen den Zoutedijk langs geulen die *schaarden* geheten werden Eens strandde er daar een schip met kolen geladen en sedertdien noemden de mensen die schaarde *de Koolschaarde.*'

Dit schip was de Engelse schoener die op 30 November van 't jaar 1833 te Knokke strandde.

Een vraagje: Welke taalkundige zou aan steenkolen gedacht hebben bij de verklaring van koolschaarde...?

Noteren wij ook de groote taalkundige waarde van het woord *schaarde.* Het is thans uitgestorven op onze kust. Ik heb het in mijn jeugd door de oude mensen van de Oosthoek en 't Hazegras nog weten gebruiken.

VOSSENHUL. De naam van deze hoge duinhil te Duinberg had niets met vossen te maken. Hij was eenvoudig ontleend aan de familienaam De Vos. Het was een van de hoogste duinen van de streek. Nu gedeeltelijk afgevoerd. Ook de naam is vergeten.

J. DE LANGHE

(1) J. Opdedrinck. Knocke-sur-mer, 1913, blz. 194.
(2) Deze nota's dagtekenen van 1935.
(3) *Halm* = duinhalm; *kruiphout*: kruipwilg; *blekkers:* blote stuifduinen.

Een bijenzwerm bezweren

In Biekorf 1903 en 1904 schreef A. Mervillie zijn steeds lezenswaarde bijdrage: ‘'t Een en 't ander over de bietjes’, in de jaargang 1904 aangevuld door R. Dumez.

Bach Mervillie schrijft daar als volgt:

‘De oude biekweekers *bezweren* de zwerms. Die bezweringe.... verschilt somwijlen van streke tot streke, maar blijft voor den inhoud dezelfste.’ De schrijver verwijst hier naar de optekening van A. Joos (s.v. Bie in het Waasch Idioticon) en geeft dan een eigen optekening uit de volksmond te Aartrijke; zijn zegsman, een man van jaren in 1903, getuigde (Biekorf 1903, 359) dat de volgende bezwering ‘nog in gebruik was tijdens zijn jonkheid’:

'k Bezwere den koning dezer bien
dat hij niet hoge zoude vliegen,
dat hij geen bergen zoude zien,
dat hij zou nederdalen op het ga(r)s
en halen den honing en het was
om te vereren
den autaar des Heren.

Hier volgen nu enkele optekeningen van de bezwering zoals ik ze van zegslieden in 1952 heb afgeluisterd.

In de zwermtijd van de bijen, opdat ze niet zouden verre weg vliegen, zegt men:

1. O Koning van de bien
vliegt niet verder dan ik u kan zien,
daalt neder in het groene gras
om te maken honing en was
waarmede Christus zijn eerste messe las.

- Gehoord te Krombeke van een tachtigjarige biemelker afkomstig uit Langemark (vluchteling 14-18). Naar zijn zeggen stond dit gebedeke op een sanctje met de afbeelding van de H. Ambrosius.

2. O koning van de bien
wilt niet verre vlien,
daalt neder op het groene gras
om te garen honing en was.
om te gebruiken in de messe
tot Jesus' gedachtenesse.

- Gehoord van een 65-jarige biemelker uit Roesbrugge.

3. O koning van de bien
wilt niet verder vlien,
daalt neder op het groene gras
om te vergaren honing en was,
om te pareren
den autaar des Heren.

- Gehoord te Pollinkhove van een zeventigjarige niet-biemelker, die het nog gehoord had van zijn vader, een gewezen bieboer.

Men weet dat er in de oude handboeken, handelend over bijenteelt, altijd sprake is van 'koning' van de bijen, en nooit van koninginne of moederbie.

Stavele

A. BONNEZ

Mengelmaren

De oudste 'carnatioen' van de Sporenslag.

In het fragment van de Annales Aldenburgenses (ed. Koch-Verbruggen; zie boven blz. 126) eindigt de beschrijving van de slag bij Kortrijk op een 'carnatioen' van twee hexameters. De zelfs palaeografisch uitgesproken versvorm werd door de uitgevers voorbijgezien; ook in hun vertaling hielden zij er geen rekening mede. De tekst luidt als volgt:

Franci sunt victi sub translatu Benedicti.
Hoc fit Curtraci, centum*que* ter, mille*que*, bis unum.

Het eerste vers is een hexameter met een rijm op de caesuur: VICTI - beneDICTI; het klinkt zeer krachtig: men vergeet daarbij het gedwongen 'translatus' (voor translatio).

Ook het tweede vers is een hexameter, met caesuur op 'Curtraci'; de tweede helft is echter onzuiver door de dubbele toevoeging van *que* bij *centum en mille.*

De vertaling door de uitgevers is dan ook werkelijk een 'verraad' geworden; zij luidt als volgt:

'De Fransen werden aldus op 11 Juli overwonnen. Dit gebeurde te Kortrijk in 1302.'

Van de gevoelswaarde van dat eerste vers is geen sprank in de vertaling overgegaan. De volgende middelnederlandse overzetting is een poging om deze merkwaardige 'carnatioen' van de Oudenburgse annalist tot haar recht te laten komen;

Die Fransoyse si syn versleghen
Alse Benedictus werd verdreghen.
Dat quam bi Curtericke die stee
Doe men screef duust driehondert ende twee.

Leest men de versregels van de monnik van Ter Doest, in 1910 door Mgr Callewaert gepubliceerd (An. Em. 1910, 359; vgl. A. De Poorter, Catal. Bibl. Bruges, n° 7), dan gaat men vermoeden dat de Cisterciënser te Lissewege in zijn vijfregelig gedicht een ampliatio heeft geleverd op de tweeregelige carnatioen van de hem bekende Annales Aldenburgenses.

V.

Nog over Philips Baelde, predikant op Ceylon. 1658.

Over hem en zijn lofspraak op S. Franciscus Xaverius, zie Biekorf 1952, 254,

De rechtschapenheid en objectiviteit van deze predikant, stammend uit de Ieperse familie Baelde, werd even in het licht gesteld door R. BOUDENS o.m.i. in een studie: *The Catholic Church in Ceylon from 1658 to 1687*, verschenen in The Ceylon Historical Journal. Colombo, 2 (1953), n° 3-4. De schrijver verhaalt hoe, kort na de overgave van Jaffna in 1658, de Hollanders een samenzwering van Portugezen en katholieke inboorlingen ontdekten en bloedig beteugelden. Philips Baelde geeft daarvan een objectief relaas en noteert uitvoerig hoe een pater Jezuïet, die niet in de samenzwering betrokken was, met de schuldigen werd terechtgesteld. De tekst van Baldaeus - in de Nederlandse uitgave van zijn *Beschrijving van het machtige Eyland Ce lon*, Amsterdam 1672, blz. 160 - is de volgende:

'Een Klerk, genaamt Caldero, zijnde een Jesuijt, in Malacca gebooren, wierd onthalst. Deze man was door ziekte en swakheyt verhindert geweest met de [Portugese] Geestelijkheyt te vertrekken, en bleef tot zijn ongeluk. Hij was waerlijk te beklagen, want hy van dit schendigh stuk [de samenzwering] niet en wiste, zijnde alleen een brief van deze schelmen aan hem geschreven, daar in zij hem haar voornemen kondt maakten, hem noemende *Padre de suas almas ofte Vader harer zielen.* Hij verwillighde mede niet in hare godlooze raadslagh; zijn eyge Landts-lieden te verraden, kost mede van zijn herte niet, dies hy zijn stilzwijgen met de doodt moste bezueren.'

P. Boudens, die zelf een studie over de geschiedbronnen van de Katholieke Missie in Ceylon heeft bewerkt, deelt verder mede dat over Philippus Baldaeus en zijn boek over Ceylon een uitvoerige studie door D.W. Ferguson werd gepubliceerd in Ceylon Antiq. IV (1936) nn. 7-9.

V.

Stro in de kerk bij begrafenis. - Rumbeke.

Een oude traditie getrouw, werd in Februari jl. bij de begrafenis van de graaf van Rumbeke, de Limburg Stirum, stro

gelegd in de parochiekerk. Gans de middengang lag bedekt met glei-stro dat geleverd werd door de boeren-pachters van het kasteel.

In vroegere dagen gebeurde het wel dat gans de middenbeuk, dus ook waar de stoelen staan, gestrooid werd.

Soms wordt wel beweerd dat vroeger de weg die van het kasteel naar de kerk leidt, met glei-stro werd gestrooid, maar dat schijnt wel een verzinsel te zijn. Ik hoorde ook nog beweren dat deze hoeveelheid stro dan speciaal uit Limburg werd aangevoerd per wagen of wagon. Volgens inlichtingen ingewonnen bij bevoegde mensen ter plaatse, schijnt ook dit laatste tot de verbeelding te behoren. In de laatste twee eeuwen is dat zeker nooit geschied.

Naar oud gebruik, werd ook in Februari laatst het wapen van de graaf vóór de lijkkist gedragen. Vroeger werd dit wapen dan in de parochiekerk aan de muur opgehangen. Het wapen van de laatstoverleden graaf had in April de serie nog niet vervoegd.

J.G.

Spel van Sinte Godelieve. - Een vraag.

Men droeg Sinte Godelieve met haar ‘dreeghers’ (beulen) - een geschilderde beeldengroep - in de St. Jansprocessie te Menen in 1613 (Rembry Barth, Hist. Menin, I, 635). In datzelfde jaar werd ook een ‘Sinte Godelieve’ gedragen in de ommegang van Westrozebeke; de kerkheren bekostigden alsdan de lafenis van ‘de ghonne die dansten voor Sinte Godelieve.’ (Biekorf, 1953, 92).

Is dat ‘dansen’ voor Sinte Godelieve, in die jaren van officiële reactie tegen de oude ‘ghesellen van den spele’, soms niet in de plaats getreden van het oude ‘spel’, van de ‘legende ende passie’ van die heilige? M. English vermeldt, in zijn Godelieve van Gistel (blz. 105; Brugge 1944), een spel van Sinte Godelieve door Gezellen van Rhetorica gespeeld te Gistel ca 1450, te Veurne in 1500, te Tielt in 1518. Het spel moet in die bloeitijd van de rederijkers zeer populair geweest zijn. Een spel uit Gistel werd in 1762 nog te Moen vertoond.

Waar elders alhier ging Sinte Godelieve in ommegang en processie, of speelde men haar spel?

E.N.

Grensvlaams in 't Westland.

Al de kanten van Haringe en verder langs de grens, tot soms in Stavele toe, hoort men van die ‘frans-vlaanderse’ woorden, in de mond nochtans van geboren Stavelnaars en

Haringnaars. Zo mijn vader, is geboren Haringnaar, is naar Watou naar school geweest. Die mens spreekt van *airme* were, *airmoe*, men *airme* doet zeer, enz.; ze waren met *drien* (met korte *ie*).

Van een 65-jarige werkman, ook geboren Stavelnaar van Stavelse ouders, hoorden wij dikwijls (en we leien er op aan om hem in gang te krijgen): '*Zoe*(w) was gram als ze 't zag'.

Zo spreken die mensen van eender welke prent die ze zien: 'Hoe kunnen ze 't *uitschilderen*!' En ''k Viel zonder '*aaime*' (asem, adem). Onlangs nog zei me een 70-jarige werkman, doelende op den overvloed van meershooi: 'Je gaat het van d'jare moeten geven met de *vaaime*' (vadem?), hij wilde zeggen 'met gehele armsvollen'.

A.B. Stavele

Oostendse drukkerij. 1816.

Bij een vriend zag ik onlangs het volgende gedrukte boek dat mij nogal zeldzaam voorkomt:

'WONDERE BEROERTEN of Oorlogsche gebeurtenissen ontstaen en opgeréezen in Vrankrijk, zedert den jaere 1790 tot 1816. - Oostende. P. Scheldewaert, Juny 1816.'

Het is een klein in-4 van 68 blz. De tekst is geheel in lange verzen (alexandrijnen) geschreven; enkele passages zijn levendige volkstaal, het grootste gedeelte is echter zwaar rhetorisch. Het naamloze werkje draagt als ondertitel. 'De Arglist des Duyvels gezeyd: Het Franse Reusgevecht onder Napoleon le Grand. - 't en is maer schyn / hier groot te zyn'.

E.N.

Gapen en geeuwen.

'Geeuwen doet andere geeuwen' zegt het spreekwoord en toen, in de lange avonden onlangs te Kortrijk, een man aan 't geeuwen ging, haalde zijn maat ook een lange diepe geeuw, en zei:

'Een oprechte gaper doet zeven gapers geeuwen', waarop de eerste geeuwer slaperig vroeg:

'Ze zeggen 't. - Maar, - is 't van te gapen da 'je geeuwt, of is 't van te geeuwen da' je gaapt?'

Ze loechen, ze sloegen wat raad en kwamen tot geen bescheid. Ze geeuwden nog een letje voort tot ze naar't bedde trokken.

G.P.B.

[Nummer 7-8]

De Lage Moere van Meetkerke

Ten zuiden van Meetkerke, in de Polderstreek, strekt zich een vlakte lage weilanden van enkele honderden hectaren uit: het is de *Lage Moere van Meetkerke.* Ze ligt op 1 à 2 meter boven Oostends peil, terwijl de hoogste ligging van de Polderstreek normaal 3 à 4 meter boven O.P. bedraagt. Wie de Polderstreek met zijn dikwijls lage, natte gronden kent, zal er zich zeker niet over verwonderen dat de Lage Moere er eerder als een moerassige, drassige vlakte uitziet dan als vruchtbaar polderland. En inderdaad, deze lage weiden staan soms nog wel eens blank tijdens heel natte winters. Tot in de 17e eeuw was dit gebied zelfs een uitgestrekte waterplas, zoals we nu nog b.v. de Blankaart in het stroomgebied van de Yzer kennen.(1) Nochtans (en dit zal de lezer zeker verwonderen) was dit gebied ten zuiden van Meetkerke in de Romeinse tijd, en zelfs nog een heel stuk na de 8e eeuw, een van de hoogst gelegen gedeelten van de Polderstreek! Hoe dit hoog gebied tot een waterplas en daarna tot

(1) E. Kesteloot. De Broeken van de Yzer, inzonderheid deze van de Blankaart. Natuurw. Tijdschr., 34, nr. 6-7, blz. 144-158. Gent 1952.

een lage, moerasachtige vlakte is geworden zullen we in deze bijdrage trachten uiteen te zetten[1].

Tot aan het begin van onze tijdrekening bestond de kustvlakte uit een veengebied; dit veen had er zich ontwikkeld vanaf ongeveer 3000 jaar vóór Chr. (tijdens de zg. *Atlantische periode*). Tengevolge van een zeespiegelrijzing werd de veenvlakte overstroomd gedurende verschillende perioden, die elk enkele honderden jaren duurden. Dergelijke eeuwenlange overstromingen worden '*transgressies*' genoemd (de transgressie waarover hier sprake is, wordt in de geologie de *Duinkerkiaanse transgressie* genoemd). Tijdens deze eeuwenlange overstromingsperioden werden, door het zeewater, enorme hoeveelheden slib in de kustvlakte achtergelaten, zodat de veenlaag, tenminste waar ze niet door het zeewater werd weggespoeld, onder een dikwijls metersdikke klei en zandlaag werd bedolven. Aldus is de Polderstreek ontstaan[2].

De streek ten zuiden van Meetkerke en Houtave werd door de zee overstroomd van de 4^{e} tot de 8^{e} eeuw (nl. tijdens de tweede phase van de Duinkerkiaanse transgressie). Het veengebied, dat zich ook hier uitstrekte, had geen volkomen effen oppervlak, maar vertoonde hoge en lage gedeelten. Zo was het veen ten zuiden van Meetkerke hoog opgegroeid en had er een schildvormig oppervlak (zg. gebombeerd mosveen, fig.: a). Tijdens de overstromingen van de 4^{e} tot de 8^{e} eeuw kwamen grote gedeelten ervan zelfs nooit onder water.

(1) Dit onderzoek werd verricht in het kader van de opname ran de Bodemkaart van België door het Centrum voor Bodemkartering (Directeur: Prof. Dr R. Tavernier), werk dat gesubsidieerd wordt door het I.W.O.N.L. (Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw).

(2) Moormann F.R. en Ameryckx J. De Bodemgesteldheid van de Zeepolders. Versl. over navorsingen van het I.W.O.N.L., n° 4, blz. 37-60, Brussel 1950. - Moormann F.R. Over het ontstaan van het Veurne-Ambachtse Poldergebied. Biekorf 50, 1949, 25 30; 53-60.

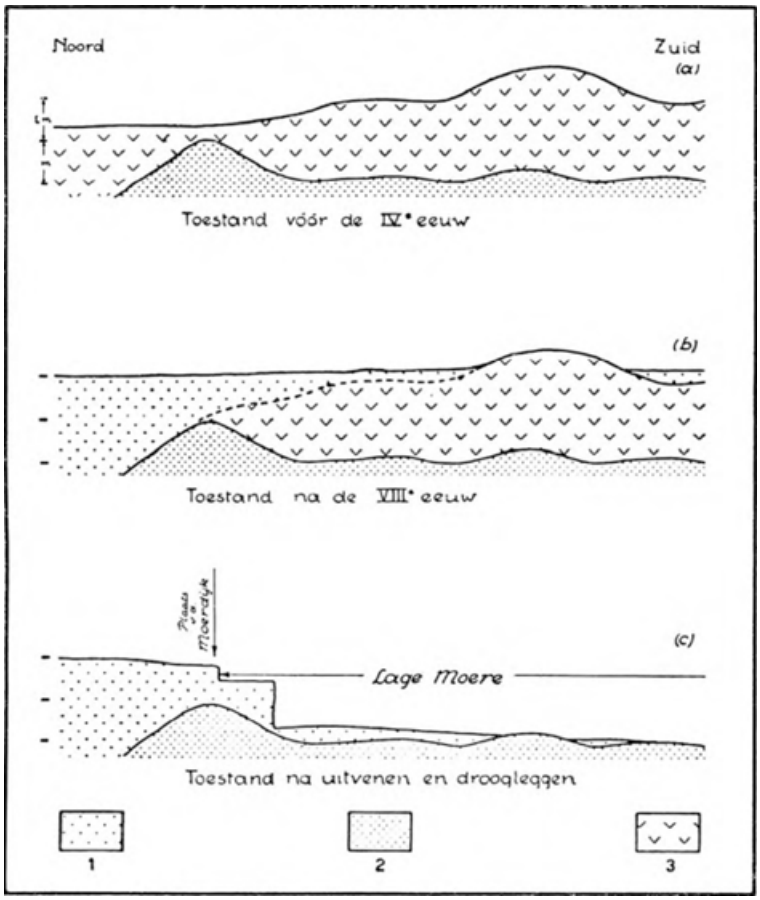

Fig. Ontstaan van de Lage Moere van Meetkerke (zonder lengteschaal).

1. Afzettingen van de Duinkerke II- transgressie (4^{e}-8^{e} eeuw).
2. Pleistoceen zand.
3. Veen.

De iets lager gelegen delen van dit hoge veengebied werden bedolven onder een slechts dunne (gemiddeld minder dan 50 cm) polderkleilaag, die er door het zeewater werd afgezet. Toen de zee zich omstreeks de 8e eeuw terugtrok en de streek droog kwam, bleef ten zuiden van Meetkerke een betrekkelijk hoog veengebied achter, dat gedeeltelijk met een dunne (40 cm) kleilaag bedekt was en waar het veen plaatselijk zelfs aan het oppervlak lag (fig.: b).

Vanaf de 8e eeuw werd de streek, naarmate ze droog kwam, gekoloniseerd waarbij zich onmiddellijk in deze kale, weinig begroeide vlakte het probleem van de brandstofvoorziening stelde. Men gaf er zich nochtans spoedig rekenschap van dat de bodem een waardevolle brandstof inhield, nl. de veenlaag. Overal in de Polderstreek werd de veenlaag dan ook op talrijke plaatsen ontgonnen. Ten zuiden van Meetkerke bood de ontginning weinig moeilijkheden, daar het veen er als het ware voor het scheppen lag, terwijl het elders van onder een dikke kleilaag moest gehaald worden. De metersdikke veenlaag werd hier systematisch en zorgvuldig weggegraven, des te meer dat het veen van dit gebied als brandstof zeer geschikt was (nl. mosveen, dat beter brandt dan bosveen), zodat we nu in de Lage Moere goed moeten zoeken om hi er of daar nog een dun laagje veen terug te vinden. Wanneer deze veenontginning gebeurd is, weten we niet; waarschijnlijk is ze reeds kort na de 8e eeuw begonnen.

Nadat al het veen was weggegraven, bleef een uitgestrekte, komvormige laagte over, die weldra onder water kwam, zodat er zich een kunstmatig meertje vormde. Het ware dus zeker verkeerd zich in te beelden dat de Lage Moere van Meetkerke zou ontstaan zijn op een natuurlijke wijze, of dat ze steeds een laagte zou geweest zijn.

Tot in de 17e eeuw bestond aldus ten zuiden van Meetkerke een uitgestrekte waterplas. Toen werd het plan opgevat de plas leeg te pompen en droog te

leggen. In 1622-1623 werd de watering van de Moere van Meetkerke gesticht, men bouwde een ringdijk, de *Moerdijk*, rond de waterplas, die door middel van windmolens werd leeggepompt[1]. Het water werd in het Blankenbergs vaartje overgepompt, dat oorspronkelijk uitmondde in het kanaal Brugge-Plassendale (gehucht van Oudenburg) aan de Speye, op de grens tussen Sint-Andries en Sint-Pieters. Dit kanaal was nog maar pas aangelegd (in 1622)[2] ter vervanging van het Ieperleed, dat tot dan Brugge met Nieuwpoort en Ieper verbond.

Na de drooglegging van de plas bleef een laag gebied over, de Lage Moere genaamd[3]. Alhoewel in de Polderstreek gelegen bestaat de bodem er grotendeels uit zand, soms met een dunne (40 cm) kleilaag bedekt (fig.: c). Ditzelfde zand duikt iets ten zuiden van de vaart Brugge-Oostende van onder de polderklei op en vormt de Zandstreek.

Het leegpompen van de Lage Moere volstond echter niet om dit gebied voor de landbouw bruikbaar te maken. Inderdaad zou deze laagte, die langs alle kan ten van hogere gebieden water ontvangt en het niet kan afvoeren, weer spoedig onder water staan, indien men ze niet regelmatig zou uitpompen. Daarom werd een uitgebreid grachtenstelsel gegraven, waarlangs het water naar een pompstation wordt geleid. Daar wordt het water uit de Moere in het Blankenbergs vaartje overgepompt. Dit laatste mondt heden niet meer in de Oostendse vaart uit, maar staat in verbinding met de Noordee, die naar de Oostendse haven loopt.

Ing. J. AMERYCKX
Centrum voor Bodemkartering Sectie Gent. I.W.O.N.L.

(1) J. Pollet. Toponymie van Meetkerke. Brugge 1942. Uitgave Gidsenbond.
(2) H. Van Werveke. Brugge en Antwerpen. (Gent 1941).
(3) In Nederland noemt men dergelijke drooggelegde plassen of polders ‘droogmakerijen’.

Roeselaarse voornamen in 1949

Vanaf 1 Januari tot 31 December 1949 hebben wij voor de vijfde maal de Geboorteregisters van de Burgerlijke Stand voor ons voornamenonderzoek geraadpleegd.

Zoals in onze vorige bijdragen (Biekorf 1949, 145-149; 1950, 53-56 en 180-183; 1951, 42-44) spreken de getallen enkel en alleen voor Roeselare, de randgemeenten niet meegerekend.

Voor 1949 beschikken wij over een totaal van 1372 levende geboorten, waarvan 716 jongens en 656 meisjes. Van 599 dezer nieuwe staatsburgers, 319 van het mannelijk en 280 van het vrouwelijk geslacht, waren de ouders in de Rodenbachstede gehuisvest. Te Roeselare werden daarenboven 773 kinderen geboren van ouders die niet in de Mandelstede wonen.

De Voorkeurnamen.

A. Jongens: 150 op 319 = 47,02%.

1. Johan (55 en 17,24%) komt voor onder de volgende vormen: Johan 21, Jean Pierre 12, Jan 9, Johny 6, Ivan 3, Hans 1, Jean-Claude 1, John 1, Jonny 1.
2. Frans 16, met vormen: Frans 7. Frank 5, Francis 2, Franky 2.
3. Ronny 14, met vormen: Ronny 12, Reginald 1, Ronald 1.
4. Mare 12.
5. Freddy 11; Hendrik ook 11, met de vormen: Hendrik 6, Rik 5; Jacques eveneens 11, met als vormen: Jacky 6, Jacques 3, Jackie 2; tenslotte Jozef 11, met vormen: Jozef 5, José 4, Jo 1, Joseph 1.

B. Meisjes: 127 op 280 = 45,35%.

1. Maria (35 en 12,50%) heeft als wisselvormen:
   Marleen 7, Maria-Rose 7, Maria 5, Marie-Thérèse 4, Marijke 3, Mia 2, Marie-Theresia 1, Maritska 1, Marie-Christine 1, Marie-Claire 1, Marie-Jeanne 1, Mieke 1, Ria 1.
2. Christine 21, met de vormen: Christine 15, Christina 3, Christinne 1, Kristien 1, Kristin 1.
3. Anna 18, met vormen: Annie 11, Anita 1, Anna 1, Anneke 1, Annelies 1, Anne-Marie 1, Annemie 1, Anne Mie 1. Annelies en Annemie waren tweelingzusters.
4. Rita 15.

5. Jeannine 14, met nevenvormen: Jeannine 7, Jenny 5, Jeanique 1, Joanna 1.
6. Monique 13, met als nevenvorm Monica 1.
7. Magdalena 11, met de vormen: Magda 5, Lena 4, Magdalena 2.

Volledigheidshalve volgen nu de voornamen met middelmatige belangstelling. Wij hebben hier maar één hoofdvorm opgetekend.

A. Jongensnamen:

8:	André, Luc, Paul.
7:	Rogier, Willy.
6:	Eddy, Erik, Gerard, Ludo.
5:	Etienne, Guido, Robert, Rudy.

B. Meisjesnamen:

6:	Christiane, Gerda, Greta.
5:	Francine, Godelieve, Ingrid, Katrien, Rosa, Véronique.

DOM. CRACCO

Algemeen Overzicht.

A. Jongensnamen: 319.

Alain 2, Albert 1, Amand 1, André 8, Antoon 2, Arnold 1.
Bart 2, Bernard 4, Bruno 1.
Carlos 1, Christiaan 1, Cyriel 1.
Daniël 1, Dany 1, Denis 1, Dirk 3, Donald 4.
Eddy 6, Emiel 1, Emmanuël 1, Erik 6, Etienne 5.
Ferdinand 1, Francis 2, Frank 5, Franky 2, Frans 7, Freddy 11, Frits 1.
Gabriël 1, Geert 2, Georges 1, Gerard 4, Ghisleen 1, Gilbert 3, Gino 1, Guido 4, Guy 1.
Hans 1, Hendrik 6, Herman 1, Hugo 4.
Ignace 1, Ivan 3.
Jackie 2, Jacky 6, Jacques 3, Jan 9, Jean-Claude 1, Jean-Pierre 12, Jo 1, Joël 1, Johan 21, John 1, Johny 6, Jonny 1, Joris 1, José 4, Joseph 1. Jozef 5, Jules 1.
Leopold 1, Liebrecht 1, Lionel 2, Lode 1, Lodewijk 1, Luc 8, Ludo 4.
Mare 12, Marcel 1, Maurits 1, Michel 1.
Noël 1, Norbert 2.
Oktaaf 1, Oscar 1. Oswald 1.
Patrick 4, Paul 8, Philippe 3, Pierre 1, Pieter 1, Pol 1.

Raymond 2, Reginald 1, Renald 1, René 2, Rik 5, Robert 5, Roger 3, Rogier 4, Roland 4, Ronald 1, Ronny 12, Rudy 5.
Serge 1, Silveer 1.
Thierry 1.
Valeer 2, Victor 2.
Walter 1, Werner 3, Wilfried 3, Willem 2, Willy 5.
Yves 1.

***B. Meisjesnamen*: 280.**

Alberta 1, Anita 1, Anna 1, Anneke 1, Annelies 1, Anne Marie 1, Annemie 1, Annemie 1, Annie 11, Arlette 4, Astrid 1.
Beatrice 1, Beatrijs 1, Bernadette 1, Bernice 3, Brigitte 2.
Catherine 1, Cecile 1, Christel 4, Christiana 2, Christiane 4, Christina 3, Christine 15, Christinne 1, Claire 1.
Denise 4, Diana 1, Doreen 1.
Edith 2, Elfriede 1, Eliana 1, Erna 2.
Francine 3, Franciska 1, Francoise 1, Frieda 2.
Genoveva 1, Georgette 3, Gerarda 1, Gerardine 1, Gerda 4, Gilberta 1, Gisèle 1, Godelieve 5, Greta 3, Griet 1.
Hendrika 2, Henriette 1, Hilda 3.
Ingrid 5.
Jacqueline 3, Jeanique 1, Joannine 7, Jonny 5, Joanna 1, Joceleyne 1, Josée 1, Josefa 1, Jossie, 1, Julia 1.
Karina 1, Katharina 1, Katrien 2, Kristien 1, Kristin 1.
Laurette 2, Lena 4, Liliana 1, Liliane 1, Linda 2, Lucrèce 1, Lutgarde 1.
Magda 5, Magdalena 2, Margareta 2, Maria 5, Maria-Theresia 1, Marie- Christine 1, Marie-Claire 1, Marie-Jeanne 1, Marie-Rose 7, Marie- Thérèse 4, Marijke 3, Marina 2, Maritska 1, Marleen 7, Martina 2, Mia 2, Micheline 1, Mieke 1, Mildred 1, Mireille 2, Monica 1, Monique 12.
Nadia 2, Nele 1, Nelly 1, Nera 2, Nicole 3, Noëlla 1, Norma 1.
Olivia 1.
Patricia 1, Pauline 1
Rachel 1, Regina 1, Renée 2, Ria 1, Rika 3, Rita 15, Rosa 2, Rose- Marie 1. Rosette 2.
Sonja 2, Suzy 1.
Tharcisse 1, Theresia 1.
Vera 1, Veronica 1, Veronique 1, Véronique 2, Viviana 2, Viviane 2.
Williane 1, Wivina 1.
Yvette 2.

Schoolwijsheid te Woesten.

Om te weten hoeveel dagen iedere maand telt, leerde men te Woesten (vijftig jaar geleden) het volgende rijmpje:

> Dertig dagen in September,
> April, Juni en November.
> Acht en twintig in Februari alleen.
> En d'andere elk dertig en één.

En het volgende diende om de namen en de volgorde van de dagen te onthouden:

‘Gij zijt vermaand op Maandag om te compareren Dinsdag in 't huis van Woensdag, Komt Donderdag, 'k gaant Vrijdag zeggen waar gij Zaterdag moet gaan om Zondag voor de noen te eten.’

J.G.

Zo vertelt moeder
II

Wroede Honden.

't Was op een warme zomeravond dat ik nog een keer ging goen dag zeggen aan mijn oude kennissen. Moeder Tiele en haar veint zaten op een bank onder de notelare.

- Nu kunnen w'ons wel verwarmen hé, moedertje! zei ik alzo.

Bah, bah, zei moeder, zo erg is dat nog niet, vroegertijd waren dat anderse zomers. Bijzonderlijk in den tijd dat de peerdebonen in de blomme stonden, ende Juni, begin Juli, waren 't stikhete dagen. Als we joêrs waren was t toen van: ‘Opgelet zulle, zwicht hulder van de wroede honden’ Als we voorbij een stik met peerdebonen passeerden was dat altijd op een loopje, want 't was daarin dat die lelijkaards nestelden.

Ge moet een keer hurken hoe dat Felix Vincke te Nieuwmunster vaarde. Felix was een eerste kekkelare en Felix dorst alles Zo, er liep daar een hond rond en Felix ging hem pakken. Ha ja hij! Hij ging hem een keer bij zijn schabbernak stekken dat t iedereen zag. ‘'t Is toch maar een ieffrouwhondje’ zei hij. Maar navond ieffrouwhondje! Felix kreeg een bete in zijn kijte en wierd razende. Ge ziet wel: die niet benauwd is krijgt ook slagen. Vincke trok op naar Sint-Hubert in de Walen en hij bleef ginder drie weken. Als hij were kwam, was hij toch niet meer lijk vroeger. 't Was juiste lijk een dromedaris. Hij had geen één niet meer te vertellen.

In den tijd dak nog naar schole ging, gebeurde 't wel een keer da'k langs de weg bleef haperen, en dat 't al dimsterde als ik thuis kwam. ‘Ge gaat wel een keer een aap scheren, zei moeder toen. Ge zult wel een keer een zwarten hond tegenkomen.

Waarlijk op een avond, er lag daar entwat op dat dammegat! Dat bewoog lijk! 't Was toch lijk een hond!.... Ik, te wege mijn karre gekeerd, maar 'k las toch eerst nog dat gebedetje:

Onze Lieven Here ging rond het land
zonder roetje of stokstje in zijn hand.
Met zeven psalmen in zijn mond,
er kwam daar een kwaden hond.
Kwaden hond sta stille
want 't is onzen Lieven Herens wille.(1)

Als ik gedaan had met lezen, was er geen hond meer te zien.

Arebeidster.

- Als je peist da'k nog maar 12 jaar was als ik ging gaan arebeien. 'k Was groot volgens mijn oude, maar 'k hadde de macht erover.

Mijn eerste post was op 't hof van den burgemeester van Nieuwmunster: boer Vandenbriele. 't Was een bijzonder schone hofstee met een grote bergscheure en er gingen daar zeven peerden uit.

Begin Maarte, somwijlen al ende Kortemaand, begost de werktijd. Lijk al d'andere arebeiers en arebeidsters kreeg ik een tafel erpelland van honderd roên. Daarop moest ik zelve mijn erpels planten, ze kappen, z'ophogen en als z'uitgedaan waren in twee hopen verdelen. De boer mocht eerst kiezen en den anderen hoop mocht ik houden. Gingt ge weg voor dat uw erpels uit waren, dan waart ge ze kwijt. En als ge dat kwijt waart, had je geen eten. Ik verdiende daar acht kluitjes per dag en dat was toen vele.

- Dat was schrikkelijk vele, zei vader. Hier op Dizzele waren de boeren zo milde niet. We kregen ook een tafel erpelland en we mochten al d'erpels houden. Maar we kregen maar vijfentwintig tot dertig roên. 't Was maar half zo vele en de betalinge: een opschote van een jaar of veertiene kreeg met ruzie

(1) Vergelijk: Biekorf 1897, blz. 11. 't Beertje 1946, blz. 22.

vijve, zes kluiten. En daarvoren moest er nog al gewerkt worden: van ten zessen tot ten twaalven en van ten tweên tot ten achten. En w'hân toen nog nooit genoeg gedaan. De boeren, ze peisden da' w'een berenvel hân, dat we nooit temmelijk en waren. 'k Ga nu niet zeggen dat 't al gelijke waren, maar er waren daar toch bevalligaards bij, bij die boeren. Ze maakten zijnder geren van hulder bonjour. Ze paradeerden zijnder met hulder makke. Ze zaten ook geren in de gemeenteraad. Maar zelve werken!.... Dat bestond niet. Geen strooi raapten ze van d'eerde. Maar wijnder, al hân we maar één been, we moesten toch voortspringen.

- Met Alderheiligen, ging moeder voort, was er geen werk meer en mochten w'opkramen. Van d'arebeiers waren 't juiste de scheuredasschers die nog bleven.

Gaan Dienen.

't Enigste verzet dat w' hân was de Zondag met moeder een keer gaan dienen. 't Was eerst aan 'Plonia's'[(1)] toer. Ze wierd in Houtave aanroepen tegen 't zeer in de tanden. 'k Wete nog goed dat de pastor van Houtave een aardige apostel was. Op een keer ging hij lijk g heel de kerke overende bulderen. Hij doeverde en hij buiste met zijn vuiste op den preekstoel en hij riep: 'Ge komt hier Apollonia vereren, maar g' hebt gijnder allemale hulder Apollonia mee.' Ge moet weten dat het de gewoonte was dat de jonkheden tegare met 't lief gingen gaan dienen. Ze kwamen niet zo vele voor te lezen, maar wel om leute te maken langs de weg en om op slibber te zijn.

In Maarte was 't toen 'Kletjeszondag'[(2)] te Nieuwmunster zelve en in de loop van de zomer gingen we toen naar Onze Vrouwe in de duine te Wenduine

(1) Plonia: H. Apollonia.
(2) Kletjeszondag: Zondag in octaaf van H. Coleta te Nieuwmunster (6-13 Maart).

of ook nog naar Breenirge. En daarmee was de leute g'houden.

Teeklatje Claerhout.

Teeklatje Claerhout was een oud wijvetje en ze werkte bij ons op Vandenbrielen's hof. Ze was wel tachentig jaar. Maar al is 't dat 't mens zo oud was, 't was nog een vivantig dingen en 't kost zingen lijk een orgel. Teeklatje ging nog mee gaan kappen naar de stikken en ze zong 't ene liedje achter 't andere. Ze zong van ‘De Voerman’ of van ‘De Koopmansdochter’. Een andere keer was van ‘'t Kaartspel’, maar wat dat ze bijzonder geren zong was ‘Romanus en Blondina’.(1)

> Blondina was rijke en machtig
> en daarbij een enig kind.
> Romanus schoon uitverkoren....

'k Kan hier niet meer voort, maar 't kwam allichte hier op neer dat 't bij Blondina lijk in 't huis van Oostenrijk was, dat 't de breê veertiene was, en dat er bij Romanus geen poenders genoeg zaten. 't Was tegen de goeste, maar ze vaagden daar hulder vellen aan. Ze vluchtten te gare weg over zee naar de vreem de landen. De boot verging, maar een geluk van God, ze wierden alle twee gered en kwamen were naar Blondina heur huis.

> Ze vroegen om mevrouwe te spreken.
> De knecht die sprak: Daar is nu genen raad
> als het huis is in de rouwe
> 't Is vandage den uitvaart
> van Romanus en zijn vrouwe....

En 't ende van 't sport was:

> Blondina viel met Romanus op heur kniên.

Zuwerlingen.

In 't Zuwen met zijn lichte grond is de oest vroeg rijpe. Als alles ginder af was, kwamen de zuwerse

(1) Zie Biek. hierboven: blz. 88.

pekkers naar 't Noorden. Tot over een jaar of twintig kwamen er hier en daar nog zuwerlingen, maar met al die machinerie hên ze toen voor goed hulder bon gekregen.

Op grote boerenhoven lijk toe ‘Muyncksens’ hier op Dizzele waar dat er acht peerden uitgingen, waren er vroeger ten Oeste somwijlen negen vreemde pekkers. Ze kwamen van Zillegem, Snellegem en verder op. Er waren er ook bij van Oostkamp, want van daar af begint het al zere naar 't Zuwen t' aarden.

Als z' enigte zuwerlingen t' hope zagen, riepen de mannen van alhier:

'k Zijn van 't Zuwen naar 't Noorden gekomen.
'k Hebbe daar bij de gemete gepekt,(1)
en 'k wierd van den noordersen stier
al in mijn gat gestekt.

De noorderse stier was een soorte polderkortsen die nu niet meer voren komen. De stier had j'al meteen keer te stekken en hij had het partikulier op de zuwerlingen voorzien. Ze waren de scherpe strafte van de lucht en het vette zwijnevlees niet gewend. Twee, drie uren aan een stuk zaten ze te schudden en te beven en te toukteren, en ze waren er toen van af voor een dag. Drie weken bleef dat somwijlen aanslepen. De kortsen breken mocht ge niet, anders ging j'een arm of een been breken, maar er waren er wel sommigte die z'aan een boom bonden. Ze liepen drie keren rond den boom, bonden er een stroband aan en liepen toen zere weg.

't Was armtierig maar geestig volk, die zuwerlingen, bij lange zo bot en zo droge niet of de noorderlingen. Ze maakten geren leute, en 's avonds begosten ze toen te zingen en te spelen, en ze klauwierden en titsten en bajierden tot een gat in de nacht.

Sommigte boeren hân g'hele partijen vlas staan: tiene, twaalf gemeten. 't Vlas wierd verkocht aan

(1) De pekkers werden per gemet betaald.

koopmans uit het Zuwen en deze zonden hulder eigen volk om het te wiên. Dat waren de zuwerse benden, en]ater rond Sinte Pietersdag kwamen ze were om het te trekken. 't Waren benden van 25 tot 30 man, wijven en veinten. d'Ene moesten trekken, d'andere gaven handsvultjes en nog andere moesten hogen. De koopman betaalde de bende maar de boeren zorgden voor teten en slapinge.

Vele waren ze niet gewend. 's Noens kregen ze vlees met patatten, maar s avonds was de menu gauwe gereed: een fornuis kerrepap met grote ruggene brokken, en ze waren gezet. De brokken mochten alleszins niet mankieren, anders zeien ze: ‘da's gene pap’. Kwam er een zuwerling op het dorp wonen dan kreeg hij voor lapname: ‘pap met brokken’. En kwestie van de slapinge: 't hotel stond altijd gereed. d'Ene sliepen in de scheure en d andere mieken hulder polk in de mikke of hier of daar op een dilte.

(opgenomen te Dudzele)

A. MAHIEU

Meekrapteelt in West-Vlaanderen. 1828.

De jaren 1824-28 brachten in Oost-Vlaanderen een opbloei van de meekrapteelt. De grote bevorderaar van deze teelt was een zekere Verplancke. In 1828 bracht men vijfmaal meer meekrap op dan in 1826 en het dubbel van 1827. Men won er per gemet 1000 pond meekrap van de beste hoedanigheid; de marktprijs, 24 gulden per 50 pond, was zeer lonend. De land bouwinspectie had goede vooruitzichten met deze cultuur, ook voor West Vlaanderen waar men in 1827-28 het initiatief van de Oostvlaamse grote eigenaars begon na te volgen. Volgens het verslag van de Utrechtse professor J. Kops in 1830 in Den Haag uitgegeven (Etat de l'Agriculture dans le Royaume des Pays-Bas pendant l'année 1828; blz. 59-60).

Nog in 1831 werd van officiële zijde een laatste poging gedaan, bij middel van premiën, om de teelt van meekrap te redden Men weet hoe de opkomst der aniline verven omstreeks 1850 deze kwijnende teelt geheel liet uitsterven.

V.

De laatste kreeftenkutter van Nieuwpoort

In 1910 vaarde voor het laatst de kreeftenkutter van Nieuwpoort naar de kust van Bretagne. Vijfentwintig jaar lang had hij die vaart gedaan.

Het begon in 1885. *L'Etoile de la Mer*, zo noemde het schip, en het behoorde toe aan de heer Haelewyck van Oostende. Het was het eigenaardigste schip van de Nieuwpoortse vloot: een tweemaster van 35 m. lengte, waarvan de zeilen bij middel van kaapstanders werden opgehaald.

Het was een zeer sterk gebouwd beunschip. De middenromp bevatte een grote waterbak met gaten doorboord, waarin het zeewater kon doorspoelen en waar ongeveer 20.000 kreeften gedurende de zeereis het leven konden houden. In het Frans draagt zulk schip de naam van: ‘vaisseau - vivier’ of ‘homardier’.

Veertien jaar lang was Henri Lauwereins kapitein op de kreeftenkutter. Hij was een ervaren zeerob. Drieenvijftig jaar heeft deze Nieuwpoortenaar op zee rondgevaren. Zeventien reizen had hij als kapitein op IJsland medegemaakt voor de rederij Gommers. Toen lagen, in de jaren '80, nagenoeg veertig ijslandvaarders of grote daartoe speciaal geoutilleerde kutters in de haven van Nieuwpoort. Met een schoener, eigendom van de heer Flips uit Nieuwpoort, was kapitein Lauwereins op lange vaart geweest naar Portugal om ladingen zout, en naar Spanje om ladingen oranjeappelen en vijgen. De stuurman van de kreeftenkutter was Charles Pyliser van Oostduinkerke. Zijn zoon Aloïs Pyliser was kok aan boord, en Dies Puis en Aloïs Puis waren de twee matrozen.

Elk jaar gedurende het zomerseizoen deed de kreeftenkutter tien reizen naar de gevaarlijke kust van Bretagne met haar honderde fjorden en haar bedrieglijke rotsachtige klippen, waartegen de zeeën met bruisend geweld komen aanstormen. Men vertrok uit Nieuw-

poort omstreeks 3 Maart voor de eerste reis, en de laatste tocht eindigde met Sint-Michielskermis. De vaart duurde tien tot twaalf dagen, volgens de wind gunstig zat of niet. Met goede wind in de zeilen kon men het doen op zes tot acht dagen.

Men zeilde naar Labre de Wraek. Het was eigenlijk geen haven, maar een aanlegplaals tussen de klippen en zeer moeilijk te bereiken. De kapitein mocht geen ogenblik de kaart noch het kompas verlaten en moest de stuurman aanhoudend raad en richting geven. Gedurende het lage tij stond de kutter droog op de naakte rotsgrond. In één enkel tij moest de lading geschieden en dat was vanzelfsprekend een drukke karwei. Een ploeg kustbewoners hielp daaraan mee. Zij hadden het niet gemakkelijk met die kwade kreeften, die één tot twee kilo wogen, een lengte hadden van 30 tot 40 cm. en zich met hun lange nijpers verschrikkelijk konden verweren.

De kustbretoenen leefden gedeeltelijk van de kreeftenvangst. Tussen de rotsen huisden deze glanzend blauwe schelpdieren. Er waren ook langousten bij, hel rood van kleur en lekkerder dan gewone kreeften. De vangst geschiedde bij middel van korven, 75 cm. hoog en voorzien bovenaan van een soort gevlochten trechter waarin stokjes met lokaas waren vastgehecht. De korven stonden tussen de rotskloven en de kreef ten, op zoek naar voedsel, klommen de korven op en vielen in de korf, waar zij gevangen bleven. Bij laag water vaarden kleine bootjes naar de korven. De kreeften werden er uitgehaald en op de bootjes in waterbakken of beunen geladen om verzameld te worden in een gemeenschappelijken kreeftenvijver, waar zij de komst van de kutter verbeidden.

Gedurende de terugreis had de kutter 5000 kilo gezouten platvis aan boord. Dagelijks werden er enkele tonnen geledigd in de kreeftenbeun en zo bewaarde de lading het leven.

Bij zijn aankomst te Nieuwpoort legde de kreeftenkutter aan bij de thans verdwenen loskaai aan de

Oostkant van de Geule, waar toen de oesterput van de heer Haelewyck lag. In een kreeftenvijver voederde men verder de dieren tot zij vollen wasdom hadden bereikt. Zij werden dan met zeegroen - klakkers genoemd - in korven ingepakt en vooral naar de grootsteden van Duitsland verzonden.

Na Sint-Michielskermis werd de kutter versast en bleef 's winters in de Brugse vaart liggen met neergestreken masten. Het was de tijd om touwwerk en zeilen na te zien en te herstellen, en de boot zijn verf te geven.

Benevens *L'Etoile de la Mer* vaarden nog twee andere kutters op kreeften vanuit de haven van Oostende. Zij hadden bij het volk een populaire bijnaam. De ene heette ‘De Witten’, de andere noemde men ‘Poedding’.

In 1910 werd de Nieuwpoortse kreeftenkutter verkocht om afgebroken te worden. Aan het Kattensasje viel hij onder de hamer en de weggen. Met hem verdween de kreeftenkweek te Nieuwpoort.

Kapitein Lauwereins, gevorderd in ouderdom, had zijn rust verdiend. Hij sleet zijn oude dagen op de werf van Emiel Vandenabeele. Toen de oorlog in 1914 uitbrak en Nieuwpoort te vuur en te vlam stond, week hij en werd uitgeschud te Mers-les-Bains in de Somme. Van op de hoge falaisen kon hij lang blijven turen naar de zee, die hij zolang doorkruist had en waarmee hij vergroeid was geweest Hij overleed aldaar in de familie van zijn zoon, August Lauwereins-Vinck, op 13 Februari 1916, in de ouderdom van 83 jaar.

P. DECLERCQ

Liever een wijnpeer.

- De groenselmarchand uit de straat had 33.000 fr. gewonnen met te pronostiekeren. ‘We moeten mijnder dat niet hên, zei de melkboer, w'hên wijnder liever een wijnpêre’. W'hebben daar geen keure van, wilde hij zeggen. t Is alzo lijk in de goeste van de vos en de druiven.

Brugge.

A.M.

Beukevliet

In Biekorf 1953, blz. 146, wordt door J.D.L. gezocht naar de oorsprong van de naam Beukevliet, een waterloop op Houtave en Nieuwmunster. Ziehier daaromtrent enkele inlichtingen.

De oudste toponymen van die naam, die De Flou opgeeft onder het trefwoord Buddijc vliet (11, 992), zijn de volgende:

In Niemonstre nord over de *buddincvliet* (1291, Cart. Magd. Brug.); in Niemonstre bezuden der kerken, benorden *buddinckvliet* (1291; Cart. Magd. Brug.); in Niemonstre nord over den *buddijcvliet* (1310, Cart. Magd. Brug.); in Niemonstre zuud vander kerke ende nord over den *buddijkcvliet* (1310, Cart. Magd. Brug.). We voegen erbij, als niet vermeld bij De Flou, uit de Ommeloper van de Waterynghe van Blankenberghe van 1478, folio 247 (Staatsarchief te Brugge): 'ende ande noordhende vande waterghanc gheheeten de *buecvliet*'. Daarna verschijnt die benaming onder die laatste vorm zonder onderbreking, tot ze de huidige vorm aanneemt van *Beukevliet*, zoals het woord nu in de volksmond voorkomt en vermeld staat op de kaarten van het Militair Cartographisch Instituut.

De Beukevliet is een afwateringsbeek, die uit de watergank langs de Jokweg in oostelijke richting loopt, bijna rechtdoor, gedeeltelijk op grondgebied Houtave, gedeeltelijk op de grens van Nieuwmunster en Houtave (niet op Vlissegem), om daarna met de Schellevliet in de Kiekenvliet te vloeien, langswaar de waters afgevoerd worden naar de Blankenbergse Vaart, vroeger de Groote Ee genaamd.

De naam buddinc, buec, beuke, dient in betrekking gesteld te worden met de persoons en plaatsnaam *Buddinga.* Ziehier het zestal vermeldingen van deze laatste. De drie eerste leren ons niet veel: In Novo Templo (Nieuwmunster) vidua Claymans van *Buddica* (1250, Gener. Rente S.J. Hosp.); super unam lineam terre jacentem in novo templo que terra vocatur *heilinc de buddinga* (1301, H. Bloed, f. 2); Ymma de *buddike* in novo templo. De drie laatste geven we nu meer in extenso weer, met uitleg, daar ze toelaten de juiste ligging van Buddinga te bepalen.

De eerste heeft betrekking tot een stuk land gelegen ergens in de driehoek tussen de Jokweg en de steenweg naar Den Haan: 'Jr. Adelice vorseit (Monins filius Clais weduwe) houd van Sente Janshuus ii linen lands daer of, zo heet dene line talemansstrinc, entander line heet langhestrinc,

ende leght te *buddike*; de herewech ende de waterganc liggher of oesthalf, sente marien magdalenenland in brugghe of nordhalf; inde solvit v sol tsjaers te gheldene bau arvelike.'

In het tweede citaat wordt het stuk land bedoeld, gelegen omstreeks in het midden van het perceel gecadastreerd onder de Sectie A nr. 582; hier wordt heel klaar de ligging aangeduid van Buddike:

'Hannin Heine (later bijgeschreven:) Claimans van *Budike* houd van Sente Janshuus vii linen lands ende ligghen of oesthalf van den warve te *buddike*, ende daer willen hup woende Claiman van *Buddike*, ende dit es of sudhalf der kerke ende of westhalf desen warve loopt de herewech ende de waterganc; Ghiselinc filius Claisland leghter of oesthalf, Arn. filius Noirszonsland of zuudhalf; inde solvit xx sol tsjaers bau te gheldene.'

De letterlijke vertaling van deze tekst luidt als volgt: Jan Heine (latere eigenaar:) Claimans van Buddike houdt van St Janshuis (St Janshospitaal te Brugge) zeven lijnen lands die liggen ten Oosten van de hofstede te Buddike, waarop woonde wijlen Claiman van Buddike, en deze (hofstede) ligt ten Zuiden van de kerk (van Nieuwmunster) en ten Westen van deze hofstede loopt de heirweg (nu Jokweg) en de watergank; het land van Ghiselinc, zoon van Clais, paalt er ten Oosten aan; het land van Arnold, zoon van Noirszoons, paalt er ten Zuiden aan; daarvoor betaalt hij twintig stuivers sjaars, op Bamis (1 October) te vergelden.

Het land bedoeld in de derde en laatste vermelding is de driehoek aan de oostkant van de percelen onder Sectie A, nrs, 515-516:

'Ghiselin filius Clais filius Tricen (?) houd van Sente Janshuus i line xiii roeden lands ende es i drie hoecke stickelin; Claimans landwas leghter of nordhalf an; Ghiselinc Clais zons huutwech of oesthalf, tland bachten warve te *buddijke* of westhalf an; inde solvit v sol tsjaers bau te gheldene.'

Uit de drie laatste citaten, alle drie gevonden in het Rentenbouc van S. Janshuus, Niemonstre Rente, dat dagtekent van omstreeks 1300, kunnen we opmaken dat Buddinga gelegen was ten Zuiden van de kerk en ten Westen van de huidige Jokweg (de herewech ende waterganc); de plaats kan zo met zekerheid vereenzelvigd worden met de hofstede nu toebehorende aan de gebroeders Van Maele te Nieuwmunster. De Beukevliet ligt op 700 m. ten Zuiden van die hofstede.

De plaatsnaam Buddinga duidt een frankische nederzetting aan, waarvan het ontstaan teruggeschoven moet worden tot de 10e eeuw (Gysseling, Toponymie van Oudenburg, blz. 85). Uit andere gegevens van toponymische en geologische aard kunnen we uitmaken dat de stede zelf ten Noorden paalde aan moerassige of zompige gronden, die in de 14e eeuw nog de naam droegen van 'Westmeet' (westelijke moeras); uit de verdeling van de eigendommen volgens de Ommeloper van 1478 anderzijds staat vast, dat de oorspronkelijke nederzetting zich uitstrekte, ten Oosten, tot op de hoogte van de hofstede nu bewoond door Victor Kint, en ten Westen, een tweehonderd meter over de Jokweg; in de 15e eeuw behoort het grondgebied ten Zuiden van de grens van Nieuwmunster tot aan de Beukevliet aan de Magdelene van Brugge; dit deel echter kan heel wat vroeger aan de heren van Buddinga hebben toebehoord en later geschonken zijn aan de Magdalene: zo was Buddinga wellicht ten Zui den begrensd door de Beukevliet. Daar het bodemonderzoek op belangrijke verwikkelingen wijst van de waterafvoer op Nieuwmunster en omliggende gemeenten in de 9e en 10e eeuw, is het niet onverantwoord te vermoeden dat de eerste bezetters van Buddinga genoodzaakt waren op de zuidelijke grens van hun eigendom een waterloop aan te leggen, die dan ook tot heden hun naam draagt.

Het toponym Buddinga, Buddinc, Buddijc, of een dergelijke, wordt in de volgende eeuwen niet meer vermeld. De eigendom staat in 1478 aangeschreven op naam van *Jan Losschaert.* De naam kan men echter nog terugvinden in de bekende familienaam *de Pitteurs de Budingen.*

In de Ommelooper van de Waterynghe van Blankenberghe van het jaar 1478, staat diezelfde hoek van Nieuwmunster vermeld onder een andere benaming: 'daer de suut van nyemunster woont welke men heet *ten pijpkene*' (folio 237). Het ware moeilijk om dit toponym, dat nergens elders te vinden is, zoals het nochtans klaar en duidelijk geschreven staat, af te leiden van buddijc. Wie kan daarover meer uitleg verschaffen?

Wie kan ook de etymologie geven van *Kiekenvliet?* De oudste vermelding hiervan dagtekent van omstreeks 1300: ii gemeten lands die ligghen te *kiekins brugghe* (Rentebouc S. Janshuus, folio 119). Nu wordt die brug genoemd Kiekebrugge, over de Kiekevliet of het Kiekezwijn.

P. STEYLAERS

Een oud schilderij uit de abdij van Groeninge

In de huiskapel van de Kliniek der H. Familie, Groeninge laan te Kortrijk, hangt tegen de linker zijmuur een schilderij dat wel enige aandacht verdient. Het is een eikenhouten paneel met een bovenrand in boogvorm uitgesneden. Op het eerste zicht doet het zich voor als het middenpaneel van een triptiek. Het stuk is in slechte staat, het paneel midden door gespleten en, wat erger is, door overschildering verknoeid. Dat is vooral het geval met de hoofdfiguur, de H Maagd Maria in een nimbus (mandorla), omgeven door vier engelen. Niet meer gaaf, doch beter herstelbaar zijn de twee 'donateurs' die knielen onderaan vóór een landschap dat met water en bouwwerk gestoffeerd is. De afmetingen zijn: 152 × 96 cm.

Het schilderij hing in de jaren 1880-90 in een van de Kortrijkse huizen van de Zusters van de H. Familie (St. Jozefs gesticht of het nieuwe St. Carolus Borromeus). Omstreeks 1890 heeft H. De Jonckheere, onderpastoor op O.L. Vrouwkerk te Kortrijk, dat schilderij van de Zusters losgekregen in ruil voor een nieuw gotiek crucifix. En het stuk heeft hem 1895 begeleid naar Vijvekapelle, Beveren (Yzer) en Hulste, waar hij achtereenvolgens pastoor werd, en later naar Ingelmunster, waar hij in 1922 als emeritus ging wonen. Hij zou aldaar, bijkans honderdjarig, overlijden in 1946. Hij was geen kenner, doch een liefhebber van antiquiteiten; hij hechtte veel waarde aan dat schilderij en heeft aan vrienden en kennissen meer dan eens uitvoerig zijn 'versie' verteld, die hij in 1936 bondig heeft neergeschreven. En wel in de volgende omstandigheden.

Hij was bij de negentig en veel bezig met zijn testament. Hij zal enig bezwaar hebben gehad, het schilderij naar erven te laten gaan. Hoe dan ook, hij schreef in 1936 een akte van 'schenking' aan de vroegere eigenaar. Aldus is het schilderij na zijn dood (1946) naar de Zusters van de H. Familie te Kortrijk teruggekeerd.

Hier volgt nu de tekst van het eigenhandig document van pastor emeritus H. De Jonckheere.[1]

Op den omslag:

'Aan de Z.E. Moeder van 't Godshuis de H. Familie te Kortrijk, deze schilderij der verschijning van O.L.V. van

(1) Bewaard in het archief van de Zusters der H Familie.

Groeninge geschonken door den E.H. De Jonckheere, gewezen pastor van Hulste.'

In deze omslag steekt een dubbel blad stevig papier met de volgende tekst:

Uitleg der schilderij: *Verschijning O.L. Vrouw van Groeninge.* Getrokken uit de archiven der Duinenabdij.

Verschijning van O.L. Vrouw van Groeninge te midden eener schitterende klaarte boven de abdij, binst den Guldensporenslag. Men verhaalt dat, binst den Sporenslag, een der fransche strijders, Sigis, koning van Majorka, te midden van 't gevecht, eene schitterende klaarte boven de abdij ontwaarde en, in deze klaarte, het afbeeldsel aanschouwde van Maria. Door dit wonder gansch ontsteld, riep hij uit: 'Wij zijn verloren. Maria komt onzen vijand ter hulp, aan hun de ze gepraal! Eene wreede dood ons verwacht!' Sigis sneuvelde met Robrecht van Artesië, en oneindig veel zijner gezellen. Zij wierden in de abdijkerk begraven, zoo de overblijvende zerken het nu nog getuigen.

De goddelijke Moeder Maria verschijnt in de lucht verheven, ondersteund door vier Engelen, twee aan ieder zijde, in vliegende houding, gedoschd in rijke gekleurde brocard priestergewaden in gothieken stiel der middeleeuwen, Onder hare voeten zien wij verplet het monster helsch serpent. Beneden op den grond aanschouwen wij het Leijewater in overstroming, Broeltoren, gebouwen der abdij. Dit alles spreekt ons van 't oude Kortrijk.

En nu, aan welk tijdstip is de schilderij toetewijden? Men aanschouwt er twee persoonen op, eenen pater, Laurentius Vanden Berghe, oud-abt der Duinen Abdij van Coxijde, die in 1606 door eene geraaktheid geslegen, onbekwaam geworden tot zijne bediening, als geestelijken Bestierder in de Groeningabdij aankwam en er verbleef tot aan zijne dood in 1611. Aan de linkerzijde van O.L. Vrouw zien wij Elisabeth Vanden Berghe, zuster van Laurentius, die Abdis geworden was in 1583 en het bleef tot haar overlijden in 1608. Broeder en zuster verbleven er dus te zamen gedurende twee jaren. Dus moet de schilderij gemaakt zijn tusschen 1606 en 1608. Liefhebbers denken dat zij aan den vermaarden Pourbus toeteschrijven is.

H. De Jonckheere
rustend pastor
Ingelmunster. 1936

De geschiedenis van het schilderij ligt verder in het duister. De tegenwoordige Zusters van de H. Familie (gesticht in 1837) weten hoe noch wanneer het stuk in hun klooster ge komen is. Gelukkig hebben zij de waardevolle overlevering

bewaard dat het paneel uit het oude Groeningeklooster herkomstig is. Een groot aantal schilderijen werden inderdaad in 1797, samen met ander aangeslagen kerkgoed, door de laatste abdis, Victoire Gillon, ingekocht.(1) Dat bezit ging in het begin van de 19e eeuw over naar de laatst overlevende zusters van Groeninge die te Kortrijk rentenierden. Ons schilderij zal dan, evenals andere stukken van het kerkgoed, uit het sterfhuis van een dezer zusters in particulier bezit zijn overgaan.

De uitleg van pastoor De Jonckheere is maar voor een zeer klein deel getrokken uit de 'archiven der Duinenabdij'. De bedoelde archieven zijn hier natuurlijk de uitgegeven bronnen, en met name de Kroniek van deze abdij. Uit de uitgegeven kronieken van Ter Duinen en van Groeninge komen de bijzonderheden betreffende de 'donateurs' door pastoor D.J. aangehaald. Al de overige 'uitleg' behoort tot de zeventiende eeuwse legende van O.L. Vrouw van Groeninge en mag hier voorlopig buiten bespreking blijven.

Wie zijn nu de knielende personages op het paneel?

Rechts knielt een abdis met staf en priaal, in de klederdracht van de Cisterciënserorde; - links, een bejaarde monnik in donkere toog en mantel, zonder enig kenteken.

Laurentius Van den Berghe heeft inderdaad, na zijn ontslag als abt van Ter Duinen, in 1606 zijn intrek genomen in de nieuwgebouwde abdij van Groeninge te Kortrijk, waar zijn zuster abdis was, en waar de 'pater' (biechtvader) meestal een Duinheer was. Deze datering stemt overeen met de stijl van het schilderij, en de traditionele identificering mag men gerust aanvaarden.

De identificering van de abdis is echter niet zo zeker. De voorgestelde abdis is waarschijnlijk niet Elisabeth Van den Berghe, zuster van de abt, doch haar opvolgster, Maria de Pickere, een nicht van dezelfde abt. Om dat duidelijk te maken, moeten we de familieveihoudingen in de abdijen Ter Duinen en Groeninge omstreeks 1600 wat nader bekijken.

Laurentius en Elisabeth waren Vanden Berghe's van Ingelmunster. Hun vader, heer Jan Vanden Berghe, had een talrijk gezin en moet een invloedrijk man geweest zijn, die zijn begaafde kinderen voordelig wist uit te zetten. Elisabeth werd 1558, in haar vijftiende jaar, novice te Groeninge; zij zou de sloping van het klooster buiten-de-muren beleven en als abdis (1584-1606) het nieuwe Groeninge tussen de

(1) Cart. Groeninghe, 156.

Houtmarkt en de Kanunnikstraat (tegenw. Groeningestraat) door de Kortrijkse architect Jan Persyn laten bouweil.

Laurentius, geboren in 1548, was 16 jaar toen hij in Ter Duinen (Koksijde) geprofest werd. De grote abdij stond toen in de jaren van haar diepste verval. Beeldenstorm en burgeroorlog zouden weldra de grotendeels verlaten abdijgebouwen vernielen en de kloostergemeente verstrooien. Lautentius is juist in deze bittere jaren van scheuring abt geworden; gekozen in 1580, werd hij eerst vijf jaar later door Farnese in zijn waardigheid bevestigd. Van de nog levende Duinheren keerden een dozijn niet meer terug. De 38 jarige abt stond, in 1585, aan het hoofd van een Ter Duinen dat tot op zes monniken gevallen was. Hij leefde echter op hoop van een vrede die de rijke kloosterbezittingen in de poldergebieden weer zou renderend maken, berentte zoveel hij kon, en verkocht als hij niet meer verder kon. Zo hield hij het aloude Ter Duinen in leven. Hij vestigde zich ten slotte op het Hof ten Bogaerde te Koksijde, dat tot klooster werd omgebouwd. Toen hij. ten dele verlamd, in 1606 ontslag nam, telde Ter Duinen 18 monniken, waaronder de jonge Adriaan Cancellier en de diaken Bernard Campmans: de twee grote figuren die de restauratie van Ter Duinen zouden voltrekken.

Laurentius was 58 toen hij zich bij zijn zuster, abdis Elisabeth, in het nieuwgebouwde Groeninge te Kortrijk terugtrok. Daar was en bleef hij in familie, ook na de dood van Elisabeth (1608). Immers de nieuwe abdis, Maria de Pickere, een begoede erfdochter uit de streek van Deinze, was zijn volle nicht. En zijn zuster Florence, die in 1609 haar man verloor, kwam enkele maanden later als weduwe Vasseur het familiale Groeninge vervoegen.

Het beeld van de maagschap Vanden Berghe in het kader Groeninge-Ter Duinen is hiermede nog niet volledig getekend. Immers Laurentius had zijn neef Jan Van den Berghe de - eerste novice door hem in 1580 aanvaard, prior van Ter Duinen en tegelijk pastor van Adinkerke - in 1606 mee genomen naar Groeninge als ‘pater’ van de zusters en kapelaan van hemzelf.

En nog een andere neef stond op het schaakbord van abt Laurentius: zijn geliefd petekind, Laurentius De Wulf, van jongsaf in het klooster opgevoed en in 1594 geprofest, was in 1606 een flinke monnik van 27 jaar, als voorbestemd tot de successie. Toen abt Laurentius in 1606 ertoe besloot te resigneren, had hij de zekerheid dat zijn neef Laurentius hem zou opvolgen. Hij rekende echter zonder de diplomatie

van de Aartshertogen, die een monnik uit de abdij van Loos (Rijsel) in Ter Duinen aanstelden[1]. Deze onverwachte zet vanuit Brussel brak niet alleen de voogdij van de Vanden Berghe's, oom en neven, in Ter Duinen: feitelijk heeft dat ingrijpen van de Geheime Raad onze *abbas resignatus* naar Groeninge gevoerd en op ons schilderij doen terechtkomen. Abt Laurentius had immers zijn lijfrente, onder het gedroomde abbatiaat van zijn neef, ontworpen als volgt: een jaarlijks pensioen van 2000 gulden te heffen op de kloosterhoeven naar zijn keus; met een monnik als kapelaan en een dienaar zou hij zich vestigen in het Duinhuis van Veurne of Nieuwpoort 'tzynder keure ende optie'. Brussel legde nu de volgende regeling op: een pensioen van 600 gulden ten laste van Ter Duinen wordt toegekend aan Pieter Pantin, deken van Sint Goedele te Brussel en aalmoezenier van de Aartshertogen; de resignerende abt zal zich tevreden stellen met een pensioen van 1000 gulden en jaarlijks een vette os uit de kloosterbilken van Veurne-Ambacht.[2]

Abt Laurentius heeft dan ook bedankt voor het Duinhuis van Veurne of Nieuwpoort. Terwijl zijn neef Laurentius als biechtvader naar Douai (N.D. des Prés) overging, verhuisde hij met zijn neef Jan naar het splinternieuwe paterskwartier door zijn zuster, abdis Elisabeth, te Kortrijk opgetrokken. Hij leefde daar buiten 'de obediëntie ende congregatie' van Ter Duinen en zou alleen nog in zijn laatste levensjaar, per brieve, een uiterste en vergeefse maal optreden om als eerste candidaten bij de abtskeus, gehouden in Ten Bogaerde (Aug. 1610), zijn neven Laurentius De Wulf en Jan Vanden Berghe aan te prijzen.

Inmiddels had de met jicht gekwelde abt de blik naar de eeuwigheid toegewend en in de nieuwe kerk van Groeninge een waardig grafmonument laten in gereedheid brengen dat de oirie Vanden Berghe in dienst van Citeaux zou verheerlijken.

De familiekelder werd aangelegd vóór het hoogaltaar in de abdijkerk van Groeninge. In 1608 werd abdis Elisabeth daarin bijgezet. Abt Laurentius liet een grote zerk op deze kelder leggen met drie 'figueren daer in ghegraveert': hij zelf in het midden, rechts van hem zijn zuster Elisabeth, links zijn nicht Maria de Pickere. Hij zelf daalde ten grave in 1611, zijn nicht in 1618. En daar rustte hij, abt van Ter

(1) De biechtvader van Marquette, André Duchesne.
(2) GOK Kortrijk. Handelingen VII. 1928, 73.

Duinen tussen twee abdissen van Groeninge, totdat kerk en klooster in 1797 ten onder gingen.

Abt Laurentius zorgde ook nog voor ‘een schoon epitafie daer hy vooren licht begraven, ende binnen syn leven ingheschildert is’. In dat ‘epitafie’ van de Kroniek mogen we misschien het hier besproken schilderij erkennen. Immers de beschrijving voegt er aan toe dat abdis Maria de Pickere daar ook ‘in gheschildert’ is, samen met de beide neven Jan Vanden Berghe en Laurentius De Wulf.(1)

Aanvaardt men deze identificering, dan zou dat ‘epitafie’ een drieluik geweest zijn met abt Laurentius en de regerende abdis Maria de Pickere op het middenpaneel en de beide neven op de zijvleugels. En de datering zou vallen tussen 1608 en 1611.(2)

Mogelijk staan we voor een ander stuk, dat in geen geschreven getuigenissen vermeld wordt en dat de abt en zijn zuster Elisabeth zou voorstellen. In dat geval zou het schilderij na de resignatie van abt Laurentius (1606) en vóór de dood van Elisabeth (1608) te dateren zijn.

Hoe dan ook, het schilderij heeft een bijzondere documentaire waarde. Van abt Laurentius Van den Berghe, een hoofdfiguur uit de overgang van oud naar nieuw Ter Duinen, is geen ander origineel portret bewaard. En de knielende abdis - zij weze de zuster of de nicht van abt Van den Berghe - is de oudste bekende voorstelling van een kloostervrouw van Groeninge.

A. VIAENE.

(1) Cart. Groeninghe p. LXIV-LXV, - G. Jongelinus in zijn Notitiae Abbatiarum O. Cist (Liber IX, p. 23; Keulen 1640) vermeldt het volgende inschrift van het groot paneel met het portret van de abt, hangend bij zijn graf: ‘Sepulture van den Eerw. Heere, Damp Laurens Van den Berghe, Filius D'Heer Jan, geboren tot Ingelmunster int jaer 1548 ende naerdien hy geweest hadde Religieus int Clooster ten Duynen den tyt van 16 jaeren, es Prelaet geworden vanden selven Cloostere, ende heft de Praelatuere bediendt den tyt van 27. jaeren, tot dat hy de selve Prelatuere resigneerde, ende overleedt den 26 Augusti 1611, allwaer hy light begraeven’.

(2) Onze mededeling steunt op: Algemeen Rijksarchief Brussel. Papiers d'Etat et de l'Audience, Reg. 905 f. 118-126; 911, f. 70-84; 921, f. 41-72; 923, f. 98-115. En verder het uitgegeven Cartulaire van de abdij van Groeninghe (Brugge 1872). - Handelingen van de Geschied- en Oudh. Kring Kortrijk VII, 1928, 73; XI. 1932, 164-171. - Biekorf 1933, 5-6; 1951, 13. - Carolus de Visch geeft p. 101 in zijn Compendium Chronologicum... de Dunis (Brussel 1660) het Latijnse inschrift van de driedubbele grafzerk.

In Memoriam.
Kapelaan Lamerant van Reningelst

Op 12 Febr. 1953 overleed te Ieper de negentigjarige rustende kapelaan Gustaaf Emiel Lamerant. Geboren te Reningelst op 3 Jan. 1863, werd hij priester gewijd te Brugge 15 Juni 1889; hij had het zeldzame geluk zijn gouden en diamanten priesterjubileum te kunnen vieren.

Na zijn theologische studies werd Lamerant in Oct. 1890 onderpastoor op de St. Magdalena te Brugge; om wille van zijn al te voortvarende persoonlijke opvattingen, o.m. op democratisch gebied, werd hij in Mei 1897 verplaatst naar Watou waar hij een goede tien jaar als kapelaan werkzaam was. Hier nam hij Nov. 1908 ontslag en ging zich vestigen als habituant in de schaduw van de Sint-Maartenstoren te Ieper. Gedurende de oorlog 1914-18 verbleef hij achtereenvolgens te Reningelst, Watou, Winnezele, De Panne; in 1918 nam hij zijn intrek te Veurne om in 1922 voorgoed naar Ieper terug te keren.

Lamerant heeft aan Biekorf meegewerkt vanaf 1911. Hij begon er met een historisch-geografische studie over de richting van de Nederschelde (22, 1911, 49-59). Het volgend jaar leverde hij een studie over de plaatsnaam Reningelst (23, 1912, 177; 209). Verder plaatste hij alhier bijdragen over gedenkwaardige mannen van zijn geboortedorp: over de geloofsheld Karel Ryckewaert (25, 1914, 109); over de in 1568 ter dood gemartelde drie priesters van Reningelst en de echtheid van hun begraafplaats (29, 1923, 121; 124; 249). Reeds vroeger had hij elders (Annales Soc. Emulation, 59, 1909, 226-249) over dat laatste onderwerp gehandeld. In 1928 deed Lamerant op eigen kosten een gedenkzerk oprichten te Dranouter, op de zuidhelling van de Zwartenmolenberg, op de plaats waar de drie gemartelde priesters van Reningelst ge storven zijn.

Lamerant voelde zich zeer aangetrokken door de Bijbelstudie. In 1921 publiceerde hij (Brussel. Standaard Periodica) twee bundels met een zeer persoonlijke uiteenzetting over de zondvloed, de ligging van het aards paradijs, de tijdrekening van Adam tot Mozes en de voornaamste eerste afstammelingen van het eerste mensenpaar. Talrijke handschriften met studiën over het Oud Testament en de Apocalypse konden, omwille van de Freudiaanse tendenz, geen imprimatur verkrijgen en bleven onuitgegeven.

Bij zijn terugkeer te Ieper in Mei 1922 ondernam Lamerant vruchteloze opgravingen in de puinen van de Sint-Maartenskerk om er het vermoedelijke graf van de glz. Margareta van Ieper terug te vinden.

Meer en meer werd de devotie tot O.L. Vrouw van Thuyne hem bijzonder dierbaar. Om de verering tot de patrones van Ieper bij het volk dieper ingang te doen vinden, schreef hij in 1929 het devotieboekje ‘O.L. Vrouw van Thuyne’, uitg. G. Bras-Tavernier, Ieper. En op de plaats, waar tot in 1578 buiten de oude Boezingepoort, langs de weg naar Boezinge, de aloude parochiekerk van ‘Brielen-kercke’ te Ieper had gestaan, liet hij met eigen gelden een schone kapel bouwen, die te Ieper in de volksmond de naam draagt van ‘Lame rant's kapelle’. Ieder jaar op een Zondag in Mei richtte La merant een bedevaart in naar deze kapel. Een talrijke schaar gelovigen trok vanuit de Sint-Maartenskerk al biddende naar het heiligdom, vergezeld van de geestelijkheid. Gekomen bij de kapel, die veel te klein was om al het volk te bevatten, bleef de menigte stilhouden op de steenweg en een predikant, rechtstaande in een open auto, hield er ieder jaar het sermoen in open lucht ter ere van O.L. Vrouw. Daarna schoof het volk binnen in de kapel, waar gezegend werd met een relikwie van O.L. Vrouw.

In 1911 gaf Lamerant bij Caliewaert-De Meulenare te Ieper een verzameling ‘Vlaamsche Wondervertellingen uit Fransch- Vlaanderen’ in het licht. Deze bundel, die 13 vertelsels van éénzelfde verteller bevat, is naar het oordeel van H. Stalpaert ‘in zijn trant het beste dat we bezitten’. (Biekorf 47, 1946, 62). De Standaard-Boekhandel zorgde in 1929 voor een herdruk en liet in 1951. onder verscheidene titels, deze van ouds geliefde verhalen in kleine bundeltjes een derde maal verschijnen.

Lamerant liet een merkwaardige verzameling boeken na, die hij met liefde had bestudeerd en waaronder de Gewijde Boeken hem het meest hadden geboeid. De vrome wens, die op zijn doodsanctje te lezen staat, maken wij ook tot de onze: ‘Moge hij thans God zelf aanschouwen waar alle sluiers voor zijn ogen wegvallen in de hemel!’

P. DECLERCQ

Zantekoorn.

- ‘Hulder hieltjes liggen nog zochte.’ Wordt gezegd van gastjes van 14-15 jaar die op niets te peinzen hebben en in 't gelukkigste van hun leven zijn. Brugge. A.M.

Mengelmaren

Gewijde Kunst te Kortrijk.

Door de jubilerende Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk werd in de lokalen van het 'Fort' een merkwaardige tentoonstelling (21 Juli-9 Aug.) ingericht. Het Inrichtend Comité verdient de meeste lof voor de smaakvolle presentatie van de kerkelijke kunstschatten uit de Leiestad, alsook voor de verdienstelijke samenstelling van de Catalogus (Druk. Rob. Beyaert, Kortrijk; 88 blz.; 25 fr.)

Het edelsmeedwerk uit de kerken en kloosters had er de eerste en meeste plaats met 110 op de 171 tentoongestelde nummers, een tiental kandelaars niet medegerekend. Op de overige nummers stonden schilderijen, beeldhouwwerk en enkele getijdenboeken.

Voor de identificering van het edelsmeedwerk is men te Kortrijk jammerlijk belemmerd. In de Verantwoording van het Comité lezen we de volgende droevige vaststelling: 'Door de jongste oorlogsomstandigheden zijn de stempelplaten met de merken der Kortrijkse meesters (bewaard in het Museum en jammerlijk nooit gefotografeerd), alsook het "Register van alle de placcaeten, ordonnantien regarderende de Neeringe van de Goudt- en Silversmeden binnen de stadt Cortryck, 1515-1769" (bewaard in het Stadsarchief) zoek geraakt. Vooralsnog konden die beide uiterst belangrijke documenten niet teruggevonden worden.'

Jubileum en tentoonstelling vestigen eens te meer de aandacht op onherstelbare en zelfs niet te controleren verliezen die de Kortrijkse collecties sedert 1940 hebben ondergaan. We bedoelen de collecties van het vroeger zo rijke Museum voor Oudheidkunde en Sierkunst, in de Kortrijkse volksmond: het Museum 'van d'Hallen'. De Hallen zelf werden zwaar getroffen en hun sloping zal weldra het verarmde stadsbeeld van Kortrijk nog verarmen. Niet zonder weemoed leest men de officiële mededeling (1950) van het Stadsbestuur:

'Dit zeer rijk museum werd tijdens de oorlog geheel vernield, slechts een gedeelte van de voorwerpen, die licht vervoerbaar waren, konden in veiligheid gebracht worden. Niets laat voorzien dat het museum spoedig opnieuw ingericht zal zijn, daar de stad over geen geschikt lokaal beschikt.'

Wanneer vindt Kortrijk een baron Joseph de Bethune terug, stichter van de Kling, vrijgevige verzamelaar, onvermoeide inrichter ja schepper van een Museum dat niet weinig heeft

bijgedragen om de naam ‘Kortrijk Kunststad’ te rechtvaardigen? Door zijn ijver en mildheid was de Broeltoren te klein geworden: hij verkreeg, niet zonder moeite, de verdieping van de herstelde Nieuwe Hallen - een heerlijke ruimte! - en leidde de verhuizing en inrichting van zijn geliefd Museum, dat op oudejaarsavond 1911 ingehuldigd werd. De herinrichting na 1918 mocht hij zelf niet meer voltooien; zijn werk werd echter door mannen als Viérin en Dobbelaere behartigd en, dank zij de bekwaamheid en verkleefdheid van conchierge Pol Deloddere, was het Museum in 1921 weer toegankelijk, mooier dan te voren.

Tot deze tentoonstelling heeft de collectie van het Museum weinig bijgedragen. Men had er gaarne het kerkelijk borduurwerk gezien en vooral de mooie reeks kostuums en geborduurde mantels, zilveren kronen en schepters van oude geklede Lieve Vrouwenbeelden, die men eertijds in de zaal der Hallen mocht bewonderen. Ook de prachtige figuren van de Italiaanse kerstkribbe, weleer door Mevrouw Joseph Laigneil aan het Museum geschonken, hadden voor deze gelegenheid de bergplaats mogen verlaten.

Het sein is nu gegeven. Een tentoonstelling als deze is een wekroep en een programma. Het Museum te Kortrijk mag niet begraven blijven. Veel is verloren, doch veel moet nog bewaard zijn. De énige collectie damastlinnen wordt hersteld. Dat men ook de rijke verzameling aardewerk weer bovenhale en eens ten toon stelle: naast de prachtige reeksen Rouaans en Doorniks, zal men gaarne de merkwaardige vitrine met Torhouts aardewerk terugzien, en vooral ook de Kortrijkse faience: dat zeldzaam stel in wit en blauw, genre Delft, vervaardigd in het enige en kortstondige ceramiekbedrijf dat de Leiestad vóór 1800 heeft gekend. Geen stad kan gedogen dat zulke cultuurschatten zouden verloren gaan. En de herinrichting zal schenkingen uitlokken die de geleden verliezen weer zullen goedmaken.

A.V.

Sint Illeherus vereerd te Brugge.

Illeherus (alias Ilherus, Illarius) is een der metgezellen van de H. Bonifacius die samen met de grote apostel van Germanië de marteldood onderging te Dokkum in Friesland in 754. Uit een studie van de Bollandist P.M. COENS (*Le culte ancien, à Bruges, du marter S. Illehère, compagnon de S. Boniface*, in Analecta Bollandiana, 71, 1953, 53 73) blijkt dat de Brugse O.L. Vrouwkerk, die onder het patronaat van de bisschoppen van Utrecht stond, reeds in de 10e eeuw (of ten

laatste in het begin der 11e eeuw) relikwieën bezat van de H. Illeherus. Eerst een goede eeuw later, ten tijde van graaf Karel de Goede en proost Bertulphus, zou dezelfde kerk de eerste relikwieën van de H. Bonifacius - haar traditionele 'stichter en patroon' - uit Utrecht krijgen. Dat gebeurde bij de beslechting van een langdurig geschil tussen het Brugse kapittel en de bisschoppen van Utrecht. En de meester heeft sindsdien de discipel verdrongen: de verering van St. Bonifacius verving de veel oudere cultus van St. Illeherus. Twee eeuwen later, in 1324, hebben de Brugse kanunniken nieuwe en grotere relikwieën van de H. Bonifacius aangeworven uit Fulda.

In zijn geleerde en oorspronkelijke studie over de overbrenging van de relikwieën der beide heiligen, raakt P. Coens de tere punten aan uit de oudste kerkelijke geschiedenis van Brugge. Een reeks aanwijzingen en vingerwijzingen die voor verdere studie zeer kostbaar zijn en P. Coens eens te meer laten kennen als de Bollandist die in oud en nieuw Vlaanderen thuis is.

Brugse Kroniek van Allaert. 1713-1787.

De schrijver van deze Kroniek, Michiel Frans Allaert (1712-1789), is een man uit de kleine burgerij, parochiaan van St. Salvators. Was hij gehecht aan de 'waterdienst' van zijn stad? Men zou het gaan denken bij het lezen van de talrijke aantekeningen over waterleidingen, putten en pompen van Brugge. Allaert begon zijn Kroniek omstreeks 1750: de jaren 1750-1787 vullen dan ook het grootste deel (blz. 19-62) van zijn boek. Zijn belangstelling is strikt locaal, met nu en dan een nieuwsje uit Gent; zij beperkt zich tot het nieuws van de dag: moord en brand, krijgsverrichtingen, openbare werken, feestelijkheden en processies. En daarin ligt ook haar waarde; zij brengt bijzonderheden uit het alledaagse leven die de Brugse kronieken der 18e eeuw dankbaar aanvullen. Voor enkele bekende gebeurtenissen brengt zij de versie van de kleine man. Dat is o.m. het geval met het relaas van het volksoproer tegen de 'Patriotten' in 1787. Burgemeester Coppieters verhaalt in zijn Journal op zijn manier het optreden van zijn schoonzoon, de tresorier de Peneranda, bij de plundering van het huis van kanunnik van Hoonacker; Allaert laat hierover een andere klok horen.

De uitgave brengt niet de oorspronkelijke tekst, doch een zeer getrouwe overzetting in modern Nederlands, bestemd voor het publiek van het locaal nieuwsblad waarin de Kroniek

in feuilletons verschenen is Een uitvoerig register van personen, plaatsen en zaken maakt de uitgave ten volle bruikbaar.

- A. SCHOUTEET. *Ghedinckboeck van M F. Allaert.* Brugse Kroniek over 1713-1787. Brugge, Graphica, 1953. 70 blz.; 35 fr.

De Koninklijke Harmonie der Congregatie. Izegem 1853-1953.

Het Gedenkboek (niet in de handel) uitgegeven door het Bestuur van de Koninklijke Harmonie der Congregatie van Izegem als 'een blijvende herinnering aan het Jubileum' verdient een heel bijzondere eervolle vermelding. Het is een model van samenstelling en uitvoering; de beste namen van 'boos Izegem' zijn er aan verbonden, niet het minst de naam en faam van de Drukkerij Strobbe die het keurig geïllustreerd album tot een echt typografisch juweel heeft afgewerkt.

Het voornaamste tekstgedeelte is een '*Beknopte Geschiedenis*' van de jubilerende Harmonie, opgesteld door J. GELDHOF en C. STAES. Een eeuw plaatselijke geschiedenis van Kerk en Volk ligt in deze rijk gedocumenteerde 24 bladzijden weerspiegeld. Er is méér op komst, men voelt het bij de lezing van zulk een hoofdstuk: er zit een gehele 'Geschiedenis van Izegem' in de oven. Dit heerlijk Gedenkboek is er de blijde en fiere boodschap van.

Oude Schilderkunst te Damme.

De verzameling schilderijen, tentoongesteld in het Van Maerlant Museum (zie boven bl. 96), wordt uitvoerig beschreven door GEORGES MARLIER in een geïllustreerde brochure: *La Peinture Ancienne au Musée van Maerlant* (Eigen Beheer van het Museum, 1953; 80 blz.; 7 buitentekstplaten), De vijf studiën worden ingeleid door C.J. Neuhuys. Van dat werkje verscheen tegelijk een verzorgde Nederlandse vertaling door Simone Mestdagh. De prijs is 45 (met platen) en 25 fr.

Deze studiën zijn zeer lezenswaard. In de eerste, gewijd aan de onbekende 'Kop van een Monnik' door Jan van Eyck, vernemen we hoe dat merkwaardig paneeltje, geroepen om in 1902 op de beruchte Tentoonstelling der Primitieven te Brugge te verschijnen, er op het appel ontbrak. De studiën gewijd aan de Meester van de Maria Magdalenalegende, aan Albert Bouts en Barend van Orley zijn perfect gedocumenteerd en flink geschreven. - Naar we vernemen, blijven de zeven schilderijen tentoongesteld tot einde September.

V.

[Nummer 9]

De nieuwsbladen in West-Vlaanderen 1814-1815 en 1825.

In Maart 1814 had het leger van het Franse keizerrijk, samen met de Franse hoofdambtenaren, het grootste deel van het Belgisch grondgebied ontruimd, waar alleen nog de Westvlaamse vestingen Ieper, Nieuwpoort en Oostende, tot in April, in Franse handen bleven.

De geallieerde regeringen hadden te Brussel een Gouverneur Général de la Belgique aangesteld, die belast was met het bestuur van het grootste gedeelte van onze gewesten. Geheel de Franse bestuurlijke en rechterlijke inrichting werd gehandhaafd, alhoewel de hoofdambtenaren een andere titel kregen. Zo werden de préfets in de departementen vervangen door intendants, en de sous-préfets in de arrondissementen door sous intendants.

Van den beginne aan werd een waakzaam oog gehouden op de drukpers. Reeds op 19 Maart 1814 zond ‘le Secrétaire général de l'Intérieur et de la Police’ een omzendbrief aan de departementale intendants, waarbij de lijst gevraagd werd van de nieuwsbladen die in hun departement werden uitgegeven, met het advies van de intendant over ‘le mérite’ van ieder blad. Deze lijst is echter niet bewaard gebleven.

De Franse wetgeving op de drukpers werd volledig veranderd door het besluit van de ‘Prince Souverain’ van 23 September 1814, dat een vrijer regiem invoerde. In het voorwoord van het besluit lezen wij: ‘Considérant qu'en vertu des Lois et réglemens actuellement en vigueur sur l'imprimerie et la librairie, la liberté de la presse a été soumise à une surveillance souvent arbitraire’ Men wilde dus meer vrijheid invoeren.

Art. 2 van het besluit stelde iedereen verantwoordelijk voor hetgeen hij schrijft en uitgeeft. Indien de schrijver onbekend is, blijft de drukker alleen aansprakelijk.

Art. 4 verbood drukwerken of illustraties te verkopen ‘tendantes à avilir la Religion ou à corrompre les moeurs’.

De artikelen 5 tot 12 behandelen het auteursrecht.

Volgens art. 14 mochten geen nieuwsbladen of tijdschriften uitgegeven worden zonder de toelating van de prins. De eerste voorwaarde echter was dat het blad tenminste 300 abonnenten telde. De uitgevers van de bestaande nieuwsbladen moesten zich in regel stellen tegen 1 October. Maar de tijdschriften die uitsluitend gewijd waren aan letterkunde, kunst en wetenschap, moesten geen toelating vragen en ook geen 300 abonnenten hebben.

Het 15e en laatste art. legde de verplichting op drie exemplaren van ieder nieuwsblad, tijdschrift en gravure te zenden naar het ‘Commissariat de l'Intérieur’.

De drukkers werden echter nog aan een streng toezicht onderworpen. Op 2 Augustus en 22 October 1814 werd door de overheid een afdruk genomen van al de lettersoorten uit hun werkplaatsen en gezonden naar de ‘procureur général’ van het Hoge Gerechts hof te Brussel.

A. De Nieuwsbladen in 1814-1815.

Op 2 September 1814 vroeg de ‘Secrétaire général de la Justice’ een exemplaar van al de nieuwsbladen die in het Leiedepartement verschenen.

Nog dezelfde maand, op 19 September, vroeg drukker Blanchet uit Kortrijk, de toelating om een Frans blad te mogen uitgeven: ‘une feuille périodique spécialement destinée aux besoins locaux’. Zijn aanvraag werd warm aanbevolen door de sous-intendant van Kortrijk, die zijn beklag deed over het bestaande *Cortrycksch Nieuws' Blad*, uitgegeven door drukker Gambart: dat blad ‘qui est constamment d'une aridité et d'une monotonie rébutante’ wordt verder nog in zijn brief bestempeld als ‘la soporifique feuille de Courtrai’.

De toelating tot het uitgeven van dit nieuwe blad kon niet verleend worden daar drukker Blanchet de namen niet kon voorleggen van 300 abonnenten. Later, op 30 November, mocht het blad toch verschijnen.

De uitgevers van de bestaande nieuwsbladen vroegen, ingevolge art. 14 van het besluit van 23 September 1814, de toelating om verder te mogen verschijnen, namelijk op 7 October J. Bogaert, uitgever van de *Gazette van Brugge* en P. De Vliegher, uitgever van de *Nieuwe Gazette van Brugge.* En op 9 October Annoy-Vandevyver, uitgever van het *Feuille d'Affiches. d'Annonces et d'Avis divers d'Ypres*; dit blad telde echter geen 300 abonnenten en mocht niet meer verschijnen.

Drukker Gambart uit Kortrijk, uitgever van het *Cortrycksch Nieuws Blad* deed zijn aanvraag op 19 October. Maar zijn ‘feuille soporifique’ blijft de misnoegdheid verwekken van de plaatselijke sous-intendant, die schrijft dat Gambart wel de namen opgegeven heeft van 300 inschrijvers, ‘mais je dois observer que parmis eux se trouvent, de Courtray surtout, beaucoup de personnes qui ne sont pas d'une condidition à tenir une feuille périodique’.

Van ieder nummer dat uitkwam, moesten de uitgevers van de nieuwsbladen regelmatig drie exemplaren opsturen naar het ‘Commissariat de l'Intérieur’.

Een omzendbrief van de ‘Commissaire général de la Justice’, in dato 19 October, vroeg aan de intendants of er in hun departement een censuur bestond

op de nieuwsbladen. Indien er geen bestond, mocht geen enkel blad uitkomen zonder eerst onderworpen te zijn aan de goedkeuring van de intendant of van de sous-intendant.

Te Brugge verscheen ook, op onregelmatige tijdstippen, het tijdschrift *Le Spectateur Belge*, opgesteld door L. de Foere, en uitgegeven bij de weduwe De Moor. Voor dit tijdschrift was geen toelating aangevraagd. Op 31 Januari 1815 werd de *Spectateur Belge* door de intendant verboden, omdat men geen toelating gevraagd had omdat het blad verscheen op ongezegeld papier en eindelijk omdat het geen 300 abonnenten telde. Na een drukke briefwisseling met het 'Commissariat général de l'Intérieur' en het 'Commissariat général des Finances' werd dit verbod op 1 Maart 1815 opgeheven. *Le Spectateur Belge* immers viel niet onder de nieuwsbladen, en was ook geen politiek tijdschrift. Als letterkundig blad mocht het verschijnen zonder toelating, gezegeld papier was niet vereist en het moest ook geen 300 inschrijvers tellen.

Op 25 Maart 1815 deed de intendant zijn beklag bij de 'Commissaire général de l'Intérieur', over de zesde aflevering van de *Spectateur*, waarin een bijdrage opgenomen was die niet in de smaak viel van de overheid. Hij liet opmerken: 'combien les réflexions de l'auteur sont inconvenantes et combien il cherche à rendre odieux tous les fonctionnaires en général'.

Op 5 April liet de *Spectateur* overdrukken verschijnen van een bijdrage 'Coup d'oeil rapide sur quelques questions de politique relative à la situation présente et future de la Belgique.'

De Franse nieuwsbladen, die in ons land werden ingevoerd, waren ook onderworpen aan het zegelrecht. Op 26 April 1815 had de postmeester te Kortrijk de plaatselijke sous-intendant verwittigd dat er uit Frankrijk Franse nieuwsbladen toekwamen, gedrukt op Belgisch gezegeld papier, en bestemd voor drukker Gambart. De sous-intendant liet de bladen in beslag nemen

en vroeg aan de intendant wat er hem te doen stond. Het antwoord uit Brugge luidde dat alles in orde was, aangezien de directeur der domeinen de toelating verleend had om Belgisch gezegeld papier (portant le timbre Belge) naar Franse drukkerijen te verzenden.

Op 27 April vinden wij een lijst van de nieuwsbladen die in West-Vlaanderen verschenen, namelijk *De Gazette van Brugge*, uitgegeven door drukker Bogaert, *De Nieuwe Gazette van Brugge*, uitgegeven door drukker De Vliegher, *La Gazette da Courtray*, uitgegeven door drukker Blanchet en het *Cortiycksch Nieuws Blad*, uitgegeven door drukker Gambart de Courval. Het blad uit Ieper verscheen dus niet meer. Maar op 18 December vroeg drukker Gambart-Dugardin uit Ieper de toelating om een weekblad *Le Propagateur* uit te geven te Ieper. De toelating werd geweigerd omdat hij geen lijst met 300 inschrijvers kon voorleggen.

Op 5 Mei 1815, ter gelegenheid van de dreigende inval van de keizerlijke troepen, na de terugkeer van Napoleon uit het eiland Elba, zond de 'Commissaire général de la Justice' een rondschrijven aan de intendants, hun opleggende de journalisten te laten weten dat zij niet mochten publiceren 'des nouvelles relatives aux opérations de la police ou des réflexions sur son trop d'activité ou sur aon relachement', ook niet 'des relations sur la consistance et la position de nos armées dans ce pays'. Zulke inlichtingen moch ten alleen gedrukt worden met de toelating van de intendant of nadat zij verschenen waren 'dans l'un des journaux qui s'impriment à Bruxelles'.

De betrekkelijke vrijheid van de pers werd soms misbruikt door de journalisten. Op 6 December 1815 schreef graaf de Thiennes, 'Ministre E'tat', die be last was met de politie, naar de gouverneurs van de zuidelijke (Belgische) provinciën, dat de journalisten artikels uit vreemde bladen overnamen, gericht tegen de Koning en dat zij ook nog lasterlijke artikels schreven tegen vreemde regeringen. Daardoor waren al de Nederlandse bladen verboden in Frankrijk. De maires

moesten de journalisten verwittigen dat zij eventueel zouden vervolgd worden ingevolge art. 368 van het Strafwetboek en dat de toelating tot het uitgeven van hun blad zou ingetrokken worden.(1)

B. De Nieuwsbladen in 1825.

Op 15 Augustus 1825 vroeg de Minister van Binnenlandse Zaken een opgave van al de nieuwsbladen die in West-Vlaanderen werden uitgegeven. Onze Provincie telde toen zeven nieuwsbladen en één letterkundig tijdschrift. Slechts vijf steden beschikten over een nieuwsblad.(2)

Brugge

1° 'Gazette van de Provintie West-Vlaenderen en der Stad Brugge'. Uitgever J F. Bogaert. Verscheen op Maandag, Woensdag en Vrijdag. Formaat klein in-folio. Prijs per kwartaal: fl. 2,01. Het blad bestond sedert 23 Juni 1795.

2° 'Nieuwe Gazette van Brugge'. Uitgever Pieter De Vliegher. Verscheen op Dinsdag, Donderdag en Zaterdag. Formaat klein in-folio. Prijs per kwartaal: 1,89 fl. Bestond sedert 15 Februari 1814.

3° Het tijdschrift 'Le Spectateur Belge'. Uitgever F. De Pachtere, te voren L. de Foere. Verscheen op onregelmatige tijdstippen. Formaat in 8. Prijs: 9,92 fl. per drie delen. Bestond sedert 1815.

Ieper.

1° 'Journal d'Ypres. Politique et Littérature, Affiches, Annonces et Avis divers pour la Ville et l'Arrondissement'. Uitgever Annoy Vandevyvere. Verscheen op Woensdag en Zaterdag. Formaat in-folio. Prijs per kwartaal: fl. 2 voor de stad, en fl. 2,36 buiten de stad. Bestond sedert 1 Januari 1825.

Op 2 April was de naam veranderd geworden in 'Echo Constitutionnel ou Journal d'Ypres',

2° Nieuwe Gazette van Yperen of Staats en Stads Advertentie Blad, gedienstig voor geheel de provincie van West-Vlaenderen'. Uitgever Gambart-Mortier. Verscheen op Woensdag en Zaterdag. Formaat groot in-4°. Prijs per kwartaal: fl. 2,36 1/4. Bestond sedert 15 December 1824.

(1) Rijksarchief te Brugge. Modern Archief. Derde reeks pakken, nr. 1039.
(2) Ibidem. Tweede reeks pakken, nr. 8374-3.

Kortrijk.

'Feuille d'Annonces de Courtray'. Uitgever Gambart de Courval. Veischeen op Dinsdag en Vrijdag. Formaat in-4°. Prijs per kwartaal: fl. 1,65. Bestond sedert 1807.

Oostende.

'Feuille d'Annonces Commerciales et Judiciaires'. Uitgever Ch. Vermeirsch. Verscheen op Maandag en Donderdag. Formaat in-4°. Prijs per kwartaal: fl. 1,89 voor de stad en fl. 2,84 buiten de stad. Bestond sedert 15 November 1818.

Veurne.

'Nieuw Advertentie Blad der Stad en Arrondissement Veurne, dienstig voor geheel de Provincie van West-Vlaenderen'. Uitgever Petrus Ryckeboer. Formaat groot in 8°. Prijs per kwartaal: fl. 1,89. Zou verschijnen vanaf 1 October 1825.

J. DE SMET

Leprozen onder de galg. Brugge 1534.

In de jaren 1534 36 zien we te Brugge de leprozen aangesteld en door de baljuw bezoldigd als begravers van gehangenen op het galgeveld.

Een gehangene mocht maar begraven worden als het lijk in ontbinding van de galg viel. In de tussentijd hielden de leprozen de wacht bij de galg. Dit blijkt uit de volgende posten van de baljuwrekening 1534-36 van Simon van Halewyn, baljuw van Brugge, (Alg. Rijksarchief Brussel, Baljuwrek. nr. 13784. f. 18 19).

'Aux malades lepreux et ladres demourans sur les quartiers de Bruges pour ensepvelir les corps des pendus apres quilz sont tumbez du gibet, selon costume, 12 sc. par.'

En kort daarop, nadat Meester Willem een zekere Michiel Stras, alias Caskin, veroordeeld wegens diefte, gehangen had, werden weer 12 schellingen par. betaald: 'Aux mallades lepreux pour prendre garde et ensepvelir le corps apres quil seroit tumbe.'

Wacht bij de gehangene was er nodig. Een dievenhand, een dievenvinger was immers een gezocht tovermiddel. Te Brugge schijnt dat galgenbijgeloof in de jaren 1530-1550 zeer levendig geweest te zijn. Een pas verschenen studie van Prof. E.I. Strubbe over 'Zwarte Kunst te Brugge in 1544' (Volkskunde 54, 1953. 97-107) beschrijft o.m. een tocftt naar het galgeveid die de oneerbare Babe een dievenhand en een 'stic van de galghe' moest bezorgen. De onderneming werd uitgevoerd in de duisternis van de nacht, in de volle winter. De leprozen waren dan niet op hun post.

A.V.

‘Tscrickeljaer ghenaemt trom trom’

In de middeleeuwen gold als vaste rechtsregel dat een betichte die verstek liet gaan, driemaal gedagvaard moest worden, vooraleer men hem kon veroordelen. De termijn van dagvaarding verschilde: in de kasselrij Ieper was hij op 40 dagen vastgesteld. Het was er gebruikelijk dat, na de niet-verschijning (of zoals men het heette de contumacie) op vordering van de baljuw te hebben vastgesteld, de rechtbank besliste voor welke zitting de volgende dagvaarding moest gedaan worden.

Helemaal in overeenstemming daarmede, acteerde de klerk van de kasselrij in het Register van vonnissen na een tweede niet-verschijning van een gedaagde wat voigt:

> ‘Den XX^{ste} dach in Sporcle a^{o} XXXIX (= 1439)..... wijsden den bailliu de contumacie van den IIe XL daghen ende herdaghinghe te XL daghen, dewelke IIIe XL^{ste} dach weesen soude ende commen den XXX^{ste} dach in Marte eerstcommende, daerin begrepen tscrickeljaer ghenaemt trom trom.’(1)

De zin van die tekst is duidelijk: in haar zitting van 20 Februari 1440 (n.s.) beslist de rechtbank een niet-verschijnende betichte voor de derde maal te laten dagvaarden op 40 dagen, d.i., naar middeleeuwse opvatting op de 40^{e} dag, en verzendt de zaak dientengevolge naar haar zitting van 30 Maart.

In zijn relaas doet de acterende klerk nadrukkelijk opmerken: ‘daerin begrepen tscrickeljaer ghenaemt trom trom’, wat betekent dat de schrikkeldag (men is in 1440) in de termijn medegerekend is. Dat is inderdaad het geval, daar 30 Maart anders niet de 40^{e} dag van af 20 Februari zou zijn. De nadruk die de klerk op het meetellen van de schrikkeldag legt, is blijkbaar bedoeld als een verweer tegen de veldwinnende Romeinse rechtsleer die, blijkens een tekst in

(1) Brugge, Rijksarch., Kasselrij Ieper, n^{r} 5062, Register van vonnissen, f° 134^{v}.

de Pandecten[1] uitdrukkelijk voorhield dat de termijn in een geding niet de schrikkeldag moest verlengd worden.

Zo de zin van de opmerking van de klerk duidelijk is, de wijze van uitdrukking is het minder. Er is vooreerst het woord 'tscrickeljaer', dat blijkens het zinsverband de betekenis heeft van schrikkeldag, niet die van schrikkeljaar. Ook in een kalender van 1448 uit het bisdom Utrecht komt het woord 'scrickeljaer' in de betekenis van schrikkeldag voor[2]; dat hier ten andere werkelijk schrikkeldag bedoeld is, blijkt bovendien uit de toevoeging: 'ghenaemt trom trom'.

Die eigenaardige benaming voorde schrikkeldag gaat terug op de zgn. cisiojanus. Men weet dat men in de middeleeuwen zeer dikwijls de dag in het jaar aangaf door de naam van de heilige die op die dag gevierd werd. In de dertiende eeuw is die wijze van dagopgave bijna alleen in gebruik, en zo zij van af de XIVe eeuw geleidelijk-aan door de moderne wijze van dagopgave vervangen werd, bleef zij eeuwenlang onder het volk leven. Nu nog is het b.v. niet zeldzaam het woord Bamisse d.i. feestdag van de h. Bavo, te horen gebruiken om 1 October aan te wijzen.

Het dateren naar de heiligenfeesten eiste een nauwkeurige kennis van de heiligenkalender, en daar velen in de middeleeuwen ongeletterd waren, en zelfs de geletterden weinig of geen handschriften in gebruik hadden, werd vermoedelijk in de loop van de XIIIe eeuw een middel bedacht om de heiligenkalender uit het hoofd te leren. Met dat doel stelde men een tekst op van 12 maal twee verzen, die zoveel lettergrepen telden als er dagen in de maand zijn. Iedere lettergreep stemde dus met een dag van het jaar overeen; waar een lettergreep op de feestdag van een

(1) D. 44, 4, 2: Item de tempore quo lis perit, sic sine dubio existimandum est ut auctum litis tempus intercalari die existimetur.

(2) W: de Vreese, Dietsche Kalenders, (kal. 11) in: Jbk. Kon. Vl. Acad. te Gent, 1910.

heilige kwam, plaatste men de naam van de heilige, waarvan men desnoods zoveel lettergrepen liet vallen als de bouw van het vers het vereiste. Zoals de meeste mnemotechnische middelen had de tekst geen of een weinig begrijpelijke zin; hij stelde echter in staat door optelling onmiddellijk uit te maken op welke dag van de maand een heiligenfeest viel. Hij was, zoals een tekst uit de XVIe eeuw het treffend uitdrukt, een 'calendarium sillabatim ediscendum'.(1)

De oudste tekst begon met de woorden 'Cisio Janus', die in de moderne tijden de naam cisiojanus aan dat soort teksten heeft doen geven. Het eerste vers, dat op de eerste helft van Januari sloeg, luidde:

'Cisio Janus Epi sibi vindicat Oc Feli Mar An', wat kan vertaald worden door: Janus (d.i. Januari) eist voor zich op Cisio (d.i. Circumcisio, de 1^{e}), Epi (Epiphania, de 6^{e}), Oc (de Octaaf van Driekoningen, de 13^{e}), Feli (de h. Felix, de 14^{e}), Mar (de h. Marcellus, de 16^{e}), An (de h. Antonius, de 17^{e}).

Daar de heiligenverering in de middeleeuwen van bisdom tot bisdom verschilde, zou ieder bisdom zijn eigen cisiojanus moeten gehad hebben, doch in werkelijkheid was dat slechts voor enkele bisdommen het geval; zo hadden Parijs en Noyon een eigen cisiojanus waarvan die van Parijs, ter ere van de h. Genoveva (3 Jan.), met Cisi Ge Janus, die van Noyon, ter ere van St. Quintinus (zijn vinding op 3 Jan.), met Cisi Quin begon(2).

Het spreekt van zelf. dat de verzen voor de maand Februari 28 lettergrepen telden, en dus alleen voor de gewone jaren golden. Het vers voor de tweede helft, d.i. van af de 16e van die maand luidde:

'Juli conjuge tu (of tunc) Petrum Matthiam inde',

(1) H.C. Rogge, Een Amsterdamsche heiligenkalender van de 16e eeuw, in: Oud-Holl, dl. X (1892), 53.

(2) E. Morel, Les Calendriers perpétuels en usage dans les diocèses de Beauvais, Noyon et Senlis du XIIIe siècle au XVIIe (Compiègne, 1911), blz. 39-40.

wat betekent: Juli (Juliana, de 16e), verbind, gij (of dan), Petrus (St. Pieters Stoel, de 22e), en Matthias (de apostel, de 24e) voortaan.

Het aanpassen van dat vers aan de schrikkeljaren bood vooral moeilijkheden omdat de feestdag van de h. Matthias, die in de gewone jaren op 24 Februari valt, in de schrikkeljaren meestal in de middeleeuwen zoals thans op de 25e gevierd werd. Het verplaatsen van die feestdag staat natuurlijk in verband met de schrikkeldag, die in de middeleeuwen niet, zoals thans, op het einde van de maand, maar meestal na 23 Februari ingeschoven werd, en soms zelfs na 22, zoals het begin van de Gedenkschriften van Jan van Dadizele het met de volgende belangwekkende woorden aantonen:

> 'Jan, heere van Dadiselle, ruddere, was gheboren int jaer M. IIIIc XXXI in Sporkelle, up den dach die in den calengier niet en staet, te wetene sanderdaechs naer Sinte Pietersdach ende sdaechs voor Sinte Mathijs avent, twelke maer en ger buert te vier jaren eens, dat es alst scrickeljaer es.'(1).

De plaats van de schrikkeldag en het verspringen van de feestdag van de h. Matthias in de schrikkeljaren maakte het noodzakelijk, ten einde de orde van, de lettergrepen van het cisiojanus-vers met de kalender te doen overeenstemmen, een lettergreep die de schrikkeldag vertegenwoordigde, na 23 Februari in te voegen. Om dat te bereiken, kwam men op het uiterst eenvoudige denkbeeld een lettergreep van het vers te herhalen, en daar slechts een lettergreep die geen feestdag aanwees daartoe kon dienen, was men op de lettergreep van 23 Februari aangewezen. Het was de lettergreep trum, de tweede van Petrum, die men verdubbelde en men zei dan in de schrikkeljaren: 'Juli conjunge tu (of tunc) Petrum trum Matthiam inde.' Een directorium van het Duitse bisdom Halberstadt uit de XVe eeuw vermeldt uitdrukkelijk:

(1) (J. Kervyn de Lettenhove). Mémoires de Jean de Dadi zeele (Brugge, 1850), blz. 1.

'in bissextili anno dicitur bis: trum, trum, Mathiam inde.'[1].

Het is dan ook duidelijk dat de Ieperse klerk, die in 1440 gewaagt van 'tscrickeljaer ghenaemt trom trom', daarmede de schrikkeldag bedoelde.

E.I. STRUBBE.

Toponymica uit de kuststreek (*Vgl. boven blz. 147*)

TER EIE is een zeer oude hofstede te Zuienkerke dicht bij de Blankenbergse dijk, in het 72e begin van Eiensluis. Oude schrijfwijzen: *ter reye, ter rye, ten reye,* e.d. (16e eeuw). Het lijdt geen twijfel dat wij moeten spellen *ter Eie.* Het Friese element *ei* (waterloop, waterland) is niet zeldzaam in deze streek: *Eiensluis, Eienbroek, Eivoorde.* Het Hof ter Eie, een der oudste hofsteden in de watering van Eiensluis, omdat het ligt in het oudste gedeelte van deze watering tussen de Blankenbergse Dijk en de Dulle Weg (zie verder).

EIENSLUIS is de naam van de oudste watering in de streek boven Brugge. Ontstond als polderland toen de eerste dijken buiten de Blankenbergse Dijk opgeworpen werden: eerst de Dulle Weg en dan de Evendijk. De Kalveketedijk sluit aan bij de Evendijk, maar het is zeer waarschijnlijk dat er een oudere dijk geweest is ergens op de grens van Eiensluis en Groot Reigaarsvliet. Zolang de oude topografie van Lissewege niet grondiger bestudeerd is, is het niet mogelijk de ligging van deze dijk aan te wijzen. Het kerngebied van Eiensluis ligt tussen de Blankenbergse Dijk en de Dulle Weg. Bestaat er naast het taalkundig verband ook een zakelijk verband tussen de plaatsnamen *ter Eie* en *Eiensluis*? Eiensluis betekent 'sluis op de Eie'. Ter Eie betekent 'hof op de Eie'. Waar lag deze Eie?

DULLE WEG. Een voormalige dijk, lopend van Sint Pieters-op-den-dijk naar Uitkerke, boogvormig aansluitend met de Blankenbergse Dijk. Omsluit het oudste deel van Eiensluis. Van de dijk was nog de molenwal van de *Dulle Meulen* over-

(1) H. Grotefend, Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit dl. I (Hannover 1891), blz. 167.

gebleven. De oudste vermeldingen van de Dulle Weg dagtekenen uit de 13e eeuw: prope viam, que dicitur *dulwech* (1255, Cart. S. Andr); in Zouwenkerke, oost vanden *Dullenweghe* (1280, Charters S. Obrecht) e.a.

Nergens staat deze weg als dijk vermeld, alhoewel het bodemkundig onderzoek uitgemaakt heeft dat hij wel degelijk een dijk geweest is.(1). Reeds in de 12e eeuw was de dijk afgevoerd. Hij dagtekent uit de 10e of 11e eeuw. De oudste vermelding van de Dulle Meulen vinden wij op de befaamde kaart van Pourbus: *De Dulle Meulen* (1562). Wij denken dat deze molen zijn naam ontleende aan de Dulle Weg. De etymologie van Carnoy(2) 'moulin qui tourne furieusement' is wel een beetje te dichterlijk... Een dulle weg is een draaiende, krinkelende weg, zoals een dul stik een onregelmatig, draaiend stuk land is. Wanneer we bij de verklaring van een plaatsnaam tussen een prozaïsche en een poëtische uitleg te kiezen hebben, laten we dan maar veilig aan de prozaïsche de voorkeur geven.

Wanneer we de naam *Dulle Meulen* vergelijken met andere molennamen zoals *Gekke Meulen* (Dudzele), *Zotte Meulen* (Kortemark), dan moeten we wel veel voelen voor de verklaring van Carnoy. Gezien de oorkonden is de naam Dulleweg eeuwen ouder dan die van de Dulle Meulen. Bovendien staat er nergens Dulle Meulenweg. Wij menen dat de Dulle Meulen zijn naam aan die van de Dulle Weg ontleend heeft.

AANDEKOOI. Een aandekooi is een eendenkooi op zijn Westvlaams. Wij lezen met verbluffing de uitleg van Carnoy: 'à la grange'(3). Het is de eendenkooi in de broeken van de Yzer.

VARDENAERSPOLDER. Polder ontstaan buiten de Kalveketedijk door het aanleggen van de Knokkendijk en de Kragendijk. *Vardenaer* is ongetwijfeld een familienaam. Hij is nochtans, voor zover wij weten, buiten dit toponiem niet bekend. Voor zijn verklaring hebben wij het oordeel gevraagd van Dr Jan Lindemans, die het Mnl. ww. *vaerden* (vreden, vrede stichten) suggereert. De betekenis zou dan zijn: vredestichter, hij die vrede sticht tussen in vete levende mensen, b.v. na een moord- of vechtpartij. Een homoniem dus van

(1) J. Ameryckx. Ontstaan en Evolutie van het Zwin in België. Nat. Wet. Tijdschrift, 1953, blz. 99-110.
(2) A. Carnoy. Origines des noms des Communes de Belgique. 1948.
(3) Idem, blz. 2.

het bekende *peysmaker* (Brabant) of *vredemaker* (Verdam: hij die vrede oplegt aan twistende partijen; op verschillende Westfriese dorpen de benaming van een ambt)[1].

Naast het ww. *vaerden* of *varden* schijnt dus ook het nw. *vardenaer* (ambtsnaam?) bestaan te hebben[2].

Vardenaer is geen voornaam.

HAUWEELPUT. Een weel achter de Dijk van 't Nieuweland tussen de monding van 't Oude Zwin en de Watering van Valkarsgote, met boogvormige buitenwaartse versterking, heet '*den hauweelput*' op twee kaarten van het einde der 18e eeuw (1785, 1788)[3]. Zonder enige twijfel is dit een geleerde misvorming van '*den ouden weelput*' Een weel is een moeras door dijkbraak gevormd.

Eigenaardig is het dat wij ook in 't Antwerpse dezelfde misvorming ontmoeten. In de 'Antwerpsche analytische Flora' van Van Heurck en De Beucker (1861), blz. 137, lezen wij dat het oeverkruid groeit o.m. 'in de moerassen der Polders genaemd de *Huweelen*'. Dit moet ook de ene of andere misvorming van *weelen* zijn.

J. DE LANGHE

Spreuken en zegswijzen uit de omstreken van Brugge (*Vervolg van bl. 140*)

I. De kost: eten en drinken,

A. *Eten*.

21. Opdat de kinderen de broodkastjes zouden opeten, zegt moeder: 'Van de kasten groeien de gasten'.

22. In de 'wilde katechismus' zeggen de kinderen: 'Wat is vasten?' - Vasten is zich wachten van zeven stuiten en acht kasten.' Te Jabbeke luidt het: 'Bijten tussen de kruim en de kaste.'

23. Van iets waarop ge nog lang zult mogen wachten: 'Wacht daar naar, maar 'n vast er niet naar', of korter: 'Wacht daar naar van t' eten!'

(1) Onze hartelijke dank aan Dr J. Lindemans voor deze vriendelijke mededelingen.
(2) niet bij Verdam.
(3) 1785, Croquis der emplacementen van wilent de oude Isabelle Sluyse, enz Rijksarch. Brugge, nr 732.
1788. Caerte figurative van..... de Calver-keete. Rijksarch. Brugge, coll. Mestdagh.

Integendeel, kan een zaak tegen 't wachten: ‘Dat 'n eet geen brood.’

24. Om te vragen is er daar niets te eten: ‘Is er daar niets te bikken? - of te knabbelen.’

25. En om te zeggen dat er vlees op tafel is: ‘Ja 't, want 't is een zwarte plek op 't hof gebrand.’ (een zwijntje gekeeld).

26. Die zich met 't huishouden niet bemoeit, en maar komt om te eten: ‘Hij moet maar zijn voeten onder tafel steken.’

27. Van kleine boterhammetjes of een kaantje vlees, zegt men: ‘'t Is effen een mompe t' eten.’

28. We gaan beginnen eten (onder ons); ‘'t Is mondspel’ of ‘We gaan ze binnen spelen.’

29. Hebben ze lekker en goed gegeten: ‘W 'hên een mondje papaatje gedaan.’

30. Bijspijs bij de boterhammen of toespijs: ‘Is er geen muziek bij?’

31. Al lachend gezegd op een Vrijdag: ‘In 't klooster van lekken en smekken mag men de Vrijdag ottervlees eten.’

32. Gekookt eten is: kooksel, teelkost, teelteten, pot teten.

33. Als moeder overlaan is van 't werk, geen tijd vond om ‘noeneteten’ gereed te maken, zegt ze wel eens: ‘We gaan een keer over de pot springen!’ (boterhammen eten).

34. Wie te laat komt aan tafel hoort de aanzittenden ‘lepelen’ en ze zeggen: ‘Ge zult met de pottebakkers mogen eten’ of ook nog: ‘ge zult den hond in uw telloor (in 't pateel) vinden.’

35. Wie in een anders onderhoud voorziet of hem broodwinning bezorgt zegt: ‘Hij moet uit mijn handen eten.’

36. Is iemand niet tevreden met hetgeen hem bezorgd wordt dan vraagt men ongeduldig: ‘Kwestie moet ik het voor u nog niet knabbelen?’

37. Wat men voor niets krijgt, wordt niet gespaard. ‘Een gegeven brok is gauw op.’

38. Wie iets misjeund wordt, lacht: ‘De ongejeunde brokken smaken het best.’

39. Om te zeggen: dat ze 't doen gelijk of ze 't willen: - ‘Dat ze het koken gelijk of ze 't eten willen’

40. Krijgt men maar weinig te eten bij gierige mensen: ‘Zeg! de krebbe hangt daar hoge!’.

Is er niets te eten: ‘Je mag daar krebbe bijten.’

Een vieze lastigaard wordt verweten voor: Krebbebijter.

41. Als ge maar met moeite van iets moogt proeven: ‘Riek er naar, maar 'n lek er niet van’

42. Dokteurs beweren: Er sterven veel meer mensen van te veel dan van te letter t'eten. Anders gezegd: - ‘De dokteur wordt 's nachts nooit geroepen voor één die te letter geëten heeft.’

43. Aan jonge lieden die voor geen broodwinning willen zorgen: ‘Peis je dat het manna nog valt!’

44. Om met ‘kiezersbeloften’ te lachen: ‘Ja 't, de gebraden kiekens gaan dan in je mond vliegen!’

45. Een kleine eter: ‘Hij eet maar voor een mussche!’

46. Zegt ge tegen iemand ‘Smakelijk!’ het antwoord luidt: - ‘Al dat smaakt is bedorven!’ (doelend op 't gezegde: Dat eten heeft een smaakje.)

Een geestigaard maakt er een heel rijmpje van:

> ‘Smakelijk! En als 't op is, stakelijk
> En de beentjes krakelijk
> En als ge te veel hebt brakelijk.’

Als ge vraagt. ‘Smaakt het nog?’ is het antwoord: - ‘'t Smaakt naar den trog om nog, naar de kele om vele.’

47. Van iemand die niet wil geweten hebben dat hij gaarne eet: ‘Hij eet niet veel maar hij kakt goed’. Of ook: ‘'k Zou mijn mutse niet willen houden als hij gedaan heeft met eten.’

Zo iemand was voorzeker Jan Bakkers uit de zeispreuk te St. Kruis: Ik heb een beetje gepeuzeld, zei Jan Bakkers, en hij at een haan alleen op.

48. Van iemand die veel boterhammen of pannekoeken kan eten: ‘Hij heeft er al enigte in zijn krage gestoken.’

49. Tegen iemand die een beetje schuw is van dit of dat eten: ‘O! al dat kan door de roeper, kan door de poeper.’

50. Die een goede maag heeft ‘zou kasseistenen verteren’, heeft ‘een kiekemaag.’

51. Goede eetlust, vooral van kinderen gezegd: ‘Zijn mage trekt gelijk een kaveke te Kerstdag’.

52. Een gezondheidsrijmpje:

> In de hete zomerdagen
> kan de maag niet veel spijs verdragen,
> maar als de koude u bijt door 't vel,
> vast dan niet, maar eet dan wel.

53. Gulzig en veel eten is ‘slokken’. Van een felle eter: ‘Hij heeft een gebreiden buik. Hij eet dat zijn buikriem springt.’ Dat is ‘eten om te bersten’,

Geweldig veel eten: ‘Eten gelijk een dijkedelver, gelijk een uitgehongerde wulf.’ Een ‘wulvenmaaltijd’ is een felle

smulpartij. Te lande zegt men sterker: ‘Eten gelijk een springstier.’

Wie overdadig, ‘ongeraakt’ veel eet: ‘'t Is lijk een wroeden hond, gelijk een wroede beeste’ Kortweg: ‘'t Is een wroedzak.’

54. Treffelijk is: zijn goesting, zijn ‘vulle bekomste’ eten. Van zich zelf getuigt men: ‘'k Ben zo dikke g'eten of een padde.’ Ook nog: ‘Ge kunt een luize kraken op mijnen buik.’

55. Waar ze van eten dromen, zonder tellen of rekenen: ‘'t Is daar altijd eten en smeren. - Ze smeren daar maar van 't vaderland weg. - 't Is daar 't huis van Oostenrijk.’

56. Al lachend gezegd: ‘Als ge niet toekomt, ge moet maar smeren!’

57. We hebben daar ‘hertelijk g'eten’ d.i. ‘zijn buiksje een zielemesje doen.’ Of: ‘'t Was daar van buik sta bij.’

Na zo'n smulpartijtje wordt er geboft: ‘We hebben ze binnen, en knappe mannen die ze kunnen uithalen!’

58. En om dat kapittel te eindigen, het rijmpje:

> Gusten Doens
> at zo geerne 's noens,
> 's avonds niet te min
> en hij stak dan met hele pollepels in.
>
> M.C.

Vera Paz en Amerika.

Biek. 1953, 104 geeft als oorsprong van het liedje ‘Wie gaat er mee naar Amerika’ de kolonisatiepoging van Leopold I te Vera-Paz (1843).

Te Eernegem leefde er rond 1890 een vrouwtje bijgenaamd *Eiete Verre Pas.* Ze behoorde immers tot degenen die daar naartoe gingen en naderhand terugkeerden.

Toont dit niet dat ‘die klankrijke plaatsnaam *niet* werd vervangen door een andere’ (Amerika)? En zou dus het liedje zijn ontstaan niet hebben gevonden in de massale uitwijking naar Amerika, ca. 1870-80 en later, die wel omvangrijk genoeg was om ergens een weerklank te vinden in volkslied en- vertelling, eerder dan die tocht van enkelen, die er zoals bij onze eerste Kongokolonisten in de volksverbeelding wel zullen uitgezien hebben als avonturiers.

‘Wie gaat er mee naar Amerika?’ is trouwens ook in Midden West-Vlaanderen en voor zover ons bekend is, nog elders verspreid. Dertig jaar geleden werd het ook gezongen door de schoolkinderen van het land van Dendermonde en het Waasland (Volkskunde, 54, 1953, 140). De ‘grote trek’ naar Amerika gebeurde immers heel Vlaanderen door.

L.v.A.

Sagen uit de Westvlaamse Noordhoek

I. De wandelare der joden in t ronde van Brugge

‘Geen keure, zei de beuterboerinne overtijd, dat 't geloof om zepe gaat. Als je peist dat de mensen den dag van vandage d'historie van de wandelende Jode niet meer en kennen. Vroeger tijd stond dat in de catechismus, maar ja, dat was toen een g'heel andere catechismus of nu. 't Oud testament stond daar in en nu niet meer.

'k Heb dat altijd alzo geleerd: Als Onze Lieven Here zijn kruise droeg naar Golgotha stond de wandelare der Joden met zijn joêrs in zijn deuregat. Ons Here vroeg aan hem om zijn kruise te meugen nere zetten en een beetje te meugen rusten, maar hij mocht niet, en ons Here sprak de woorden uit:

> ‘Ik zal rusten en gij zal gaan[1]
> zolang de wereld zal bestaan.’

En hij is gegaan deur oorlogen en deur vieren. In al d'oorlogen heeft hij gevochten met 't gedacht van te zullen sneuvelen, maar 't was al geen avance. Op alle manieren heeft hij zijn zelven willen van 't leven brengen, maar hij kost zijn zelven niet versmoren, niet verbranden of niet ophangen. Hij gaat de wereld rond en alle honderd jaar komt hij in dezelfde streke. Moeder zaliger heeft hem een keer gezien. Moeder was nog maar een jaar of twaalve, dertiene, en ze was toen kleine maarte op Daeninck's hof. De Daenincks weunden al de kanten van Oostkerke. De zaterdag ging moeder met Arie mee naar de markt met de beuter en met d eiers. Ze pakten altijd den boot ‘Van Maerlant’ en vaarden mee toe aan de Dampoorte. Op een zekere zaterdag, wie dat er te Brugge op den boot stapte om mee te varen naar Sluis, dat was de wandelare der Joden. Hij betaalde lijk een ander, hij

(1) Nadruk op ik en gij; - gij *zal* (sic).

ging in zijn zak en lei daar zijn drie kluiten. De wandelare der Joden is altijd even rijke, hij heeft niemendalle, maar als hij per exempel goest heeft naar een pinte bier, heeft hij maar in zijn zak te voelen en hij haalt het geld uit, juiste genoeg om te betalen.

Op den boot wierd er regelmatig gekaart en de wandelende Jode kaartte mee met Daeninck en met nog twee andere, en 't was terwijlen dat hij kaartte dat hij zijn belevenissen vertelde. Hij verloos natuurlijk, want hij kan niet winnen, maar hij betaalde, hij had maar in zijn zak te voelen. Hij wint nooit en hij lacht nooit ook, hij kan juiste verzuchten.

Spijtig dat Daeninck niet meer en leeft, hij had die historie wel in geuren en kleuren verteld.'

Dudzele.

II. Van Mietje die were kwam

Mietje was meisen op een hofstee hier entwaar in de streke, en de boer zei altijd: 'Mietje, als ge eerst doodgaat moet je komen zeggen hoe dat 't ginder is.' Mietje was nog een jong dingen en de boer zei dat voor de leute, er was niemand die peisde dat Mietje ging doodgaan. Maar wat dat er Onze Lieven Here mee doet: Mietje kreeg een klauw van de katte, 't vier kwam in de woende en Mietje lag op 't kerkhof.

Er was niemand die nog op Mietje peisde, want als er een meisen of een knecht doodging was er niemand op het hof die daar een zeer hoofd in miek. Als er een beeste kreveerde was dat wat anders, dat kostte geld. Op een zekere noene nu, binst dat ze bezig waren met eten, kwam Mietje op heur kloefen afgetrappeld. 'Héwel, zei de boer, hoe is 't daar nog?'

> 'Mager en schraal
> 't moet zo zuiver zijn
> die eeuwig blinken zal'

zei Mietje, en ze was weg.

Dudzele.

A.M.

Een oude leprozerij te Snellegem?

Waarom draagt dit stuk land de naam van ‘het Ziekestuk’, vroeg ik aan de landbouwer die het bewerkte. Arme grond, mager land, slechte zandgrond, zieke grond, antwoordde hij mij. Inderdaad: het Ziekestuk ligt tegen de hoek gevormd door de Zandstraat en de Kwetshagestraat, en op deze hoek stond vroeger een herberg met de veelbeduidende naam: In de Zandberg. De herberg werd vernield in de oorlog 1914-18.

Het woord ‘Ziekestuk’ heeft er de schijn van in verband te staan met de aard van de grond: arme, zieke grond. Toch zit er veel meer achter deze benaming. Het Ziekestuk droeg vroeger een andere naam: in de registers der Wateringen van Blankenberge anno 1478 en 1494 staat er: ‘ende heet 't siekemans stick.’(1) De ommeloper van Snellegem van 1681 beschrijft het Ziekestuk als volgt: ‘drye strynghen ghenaemt siekemans stick.’(2) De bijvoeging van ‘man’ bij ‘zieke’ zegt ons dat er hier geen sprake is van de aard van de grond en dat er naar een andere uitleg dient gezocht te worden.

Nevens het Ziekemansstuk lag er een ander stuk land:

hier plachten twee sieckelieden huysekens’ op te staan.(3) Wij staan hier bijgevolg voor een zeer oude, kleine leprozerij waar de melaatsen werden afgezonderd, zoals er op vele parochiën te vinden waren in de middeleeuwen. De zieken die in deze leprozenhuizen woonden, hadden een stuk land ter hunner beschikking om het te bewerken: het Ziekemansstuk.

Als een eigenaardigheid kan hier bijgevoegd worden dat de parochie Varsenare ook een kleine leprozerij had langs de overzijde van de Kwetshagestraat: rechtover het Ziekemansstuk van Snellegem lagen de ‘siecke stryngen’ van Varsenare (1674) en ook daar stonden ‘sieckelieden huuzen’ ‘in de dreve daer Varsenare en Snelleghem op scheen.’(4) De melaatsen van beide parochiën woonden dus dicht bij elkander: men had dit wellicht zo geschikt om hun afzondering dragelijker te maken.

J. NOTERDAEME

(1) Reg. 408 en 411 Begin 6. Rijksarchief Brugge.
(2) Ommeloper Snellegem. 1681, art. 129. Kerkarchief.
(3) Ommeloper Snellegem. 1681, art. 127. Kerkarchief.
(4) J. Pollet en J. Helsen. Toponymie van Varsenare, blz. 131. (Brussel 1933).

De Westvlaamse zilversmidsgilden op de tentoonstelling te Kortrijk

De Westvlaamse zilversmeden waren goed vertegenwoordigd op de tentoonstelling 'Gewijde Kunst' in Juli-Aug. te Kortrijk (Zie Biek. 1953, 181).

Van het Brugse Gilde waren er zes gewrochten; nl. een kelk uit de O.L. Vrouwkerk gemaakt door zilversmid Balthazar Van Blootacker in 1615-16 (nr. 32), een kelk uit het Kortrijkse Begijnhof van Daneel Landtsocht uit 1618-19 (nr. 34) en een uit het klooster der Arme Klaren eveneens van deze laatste zilversmid doch uit 1623-24 (nr. 33). Vervolgens was er de prachtige cylinder-montrans uit het O.L. Vrouwhospitaal van een onbekend zilversmid, die tekende C.L. door elkaar (niet het merk van Lucas Croes volgens de plaat in Gruuthuuse) uit het jaar 1654 (nr. 3) en een ciborie uit 1682-83 gemaakt door een zilversmid, die als merk zijn initiaal moet gebruikt hebben, een L met een puntje eronder (nr 24). Nog was er de bekende schone Barokkelk uit de O.L. Vrouwkerk van 1658-60 (nr. 40.)

Ieper was maar vertegenwoordigd door een paar huiskandelaars gemaakt door zilversmid De Coene (nr. 109).

Maar, zoals het paste op een Kortrijkse tentoonstelling, waren er 37 kunstwerken van Kortrijkse zilversmeden.

We laten ze hier volgen, geschikt per zilversmid en in chronologische orde.

Eerst hadden we twee schone gewrochten van Steven de Rickere[(1)], een H. Olieschrijn uit de St. Maartenskerk (nr. 48) en een H. Olievaatje uit het O.L. Vrouwhospitaal, in 1603 gemaakt voor de stadspastoor Jan Coens (nr. 49).

Vervolgens was er een kelk uit de St-Maartenskerk in 1613 gemaakt door Charles D'hondt.[(2)] Op deze drie gewrochten komt het Kortrijkse stadswapen voor als stadsmerk. Hetgeen wijst op het Kortrijkse gilde, dat wel zelfstandig bestond. De dekenletters corresponderen ook niet met die van het Gentse gilde.

Weinig zilversmeden uit het Kortrijkse gilde zijn bekend, immers door de 'oorlogsomstandigheden zijn de stempelplaten met de merken der Kortrijkse meesters zoek geraakt en.... nog niet teruggevonden.' (Inleiding Catalogus) Van een zil-

(1) Merk: zie Casier: Les orfèvres flamands et leurs poinçons Pl.VI.
(2) Merk: aldaar.

versmid met werk P.W. boven elkaar, was er een H. Olievaatje uit de eerste helft der 18e eeuw. (Dekenletter [H] eveneens nog niet te ontcijferen) (nr. 51).

Een missaal met zilverbeslag uit de eerste helft der 18e eeuw is werk van een zilversmid die tekende G.F. Dekenletter [X]. (nr. 60A). Een wierookscheepje, eveneens van dezelfde tijd, met dekenletter [W], van hetzelfde alfabet als boven H, werd gemaakt door de meester I.I.D. Deze drie kunstwerken zijn eigendom van de St. Maartenskerk.

Het sterkst vertegenwoordigd was Pieter Ignaas Nolf (P.I.N.), deken 1745-1756 van het Kortrijkse gilde. Men kon er dertien van zijn werken bewonderen, o.m.: de stralenmonstrans 1758 uit de St. Maartenskerk (nr. 16); een ciborie 1765 uit het O.L. Vrouwhospitaal (nr. 26); vier altaarkandelaars 1762, 1777 en 1783 alsook twee missalen met zilverbeslag 1743 en 1757 uit de St. Maartenskerk (nrs. 55, 60 en 62); een missaal 1753 en twee reliekhouders 1756 uit het St. Niklaasinstituut; een reliekkruis 1755 uit de St. Elooiskerk. Verder nog twee zeinsels (S. Franciscus Xaverius en S. Aloysius) uit de St. Michielskerk (nrs. 97 en 98) en een zeinsel alsook een borstbeeld van de H. Anna (nrs. 87 en 104) met een paar huiskandelaars (nr 110) uit de St. Maartenskerk,

Een uittreksel uit de kerkrekening 1754-63 van de St. Maartenskerk heeft mij de zilversmid J. Veys, die tekende met V. met kroon er boven, doen ontdekken.(1) Van hem waren er twee kelken, beide van 1761, de ene uit de St. Maartenskerk en de andere uit de Magdalenakapel (nrs 41 en 42).

Van de zilversmid P.N. (is het een Nolf?) was er een kelk 1768 uit de O.L. Vrouwkerk (nr. 44) en een schenkblad met ampullen 1773 uit het St. Niklaasinstituut (nr. 64).

Nog uit de O.L. Vrouwkerk was een ander kelk 1769, gemaakt door P.I.F., een onbekend meester (nr. 45).

Van V.M. konden we een reliekwiekruis 1756 uit het St. Niklaasinstituut bewonderen (nr. 83). Van D.M. een zeinsel 1766 van de H. Cornelius uit de St. Michielskerk (nr. 99) en van P.M. het schone borstbeeld (begin 18e eeuw) van de H. Martinus uit de St. Maartenskerk (nr. 103). Zijn dat gewrochten van de Malfait's of de Millecamp's?

(1) ‘Ghelijck hij oock heeft doen maecken 2 silver kilcken door Sr. J. Veys en betaelt voor het silver datter te cort was, mits eenen particulieren persoon betaelt heeft het fatsoen 133: 8: lb. par.’ (Mij vroeger bereidwillig medegedeeld door J. Delbaere uit Rumbeke, waarvoor beste dank.)

Een zilversmid, die als naamstempel een vos gebruikt en waarschijnlijk een Devos is, was er vertegenwoordigd met een zeinsel uit de tweede helft van de 18e eeuw, behorend tot de O.L. Vrouwkerk (nr. 101).

Van P.D.S. (een De Smit?) lag er een missaal met zilverbeslag 1783 uit de St. Maartenskerk (nr. 62A). Vier altaarkandelaars 1788 uit de O.L. Vrouwkerk waren het werk van E.C. (nr 56). Van een zilversmid die stempelt D.C. (Jan De Coninck?) was er een kelk 1792 uit de St. Maartenskerk (nr. 46). De twee aanbiddende engelen 1790 uit het O.L. Vrouwhospitaal zijn het werk van A.W., waarschijnlijk Augustinus Van de Winckele, (nr 20). Dan is er nog een monstrans uit de St. Elooiskerk van na 1750 en gemerkt G.N. Is het Gulielmus Nolf? (nr. 17).

Blijven dan nog vier onbekende werken, maar zeker van het Kortrijkse gilde. nl. een deksel van een ciborie uit de St. Maartenskerk van de eerste helft der 18e eeuw. Dekenletter A (nr. 27), een ciborie uit dezelfde kerk en uit dezelfde tijd (nr. 25), een wierookvat 1782 uit het St. Niklaasinstituut (nr. 66) en een voordraagkruis 1785 uit de St. Michielskerk (nr. 70).

Deze tentoonstelling heeft aldus veel Kortrijkse gewrochten opnieuw doen kennen, maar laat ook nog veel vragen open. Wij hopen deze te kunnen oplossen, zodra de stempelplaten en de registers van het gilde teruggevonden worden.

C.D.N.

Mengelmaren

Het parochieblad van Lo.

Op vele plaatsen worden de parochiebladen op voortreffelijke wijze benut om de plaatselijke historie aan het volk te leren kennen. Wanneer deze nota's daarbij nog bezorgd worden door mannen die jarenlang aan plaatselijk archiefonderzoek deden, dan krijgen deze nota's een wetenschappelijke allure. Zo ging het dit jaar te Lo. Z.E.H. Marcel Vandromme, pastoor te Lo sedert 1926, medewerker aan de Annales de la Soc. d'Emulation, aan ‘Biekorf’ en lid van het ‘Comité Flamand de France’, heeft op 83-jarige leeftijd het parochieblad van Lo gesticht, dat met Januari 1953 voor het eerst verscheen. Velen hadden het vroeger reeds betreurd dat de man die zo goed het verleden van deze

stad kende en haar kunstpatrimonium, vooral dit van de kerk met smaak en ijver verzamelde en bewaarde (zie ‘Westvlaanderen’ 11, 207-209), niet vroeger de vrucht van zijn zoe ken en zanten gepubliceerd had. Het nieuwe parochieblad biedt nu die gelegenheid. Ofschoon de bijdragen eerder kort zijn (I kolom wekelijks), munten ze uit door klaarheid en eenvoud. De geschiedenis van de stad zelf, van de kerk en het vroegere klooster kreeg natuurlijk een ruim aandeel, maar ook het volksleven, de openbare inrichtingen en de economische toestanden werden niet vergeten. Zo kwamen er reeds bijdragen over de lakennijverheid te Lo. de volksgezondheid, het gerecht, het onderwijs, stadhuis en hallen, de schuttersgilden, de rederijkersgilden. De stad Lo, die onlangs nog in het interstedelijk tornooi voor de arrondissementen Veurne en Diksmuide de eerste prijs behaalde op de prijsvraag: ‘een schets nopens de evolutie van de gemeente in de laatste 50 jaar’, toont aan vele grote steden de mogelijkheid om de lokale geschiedenis aan ware en gezonde volksopleiding te laten meewerken.

J.G.

Uithangbord.

Te Beernem in 't dorp hield Rosten Cock herberg ‘In de Klutter’. En hij had zijn eigen manier van herberghouden; onder zijn uithangbord las men:

> Hier verkoopt men bier en wijn
> om er vroolijk van te zijn.
>
> M.C.

Een Woordenboek van de Belgische Familienamen.

verschijnt sedert nieuwjaar in de tijdschriften ‘De Toerist’ en ‘De Autotoerist’ van V.T.B. en V.A.B. In elk nummer worden een honderdtal familienamen alfabetisch behandeld (totnogtoe reeds meer dan 1200): de steden en streken waar ze het meest voorkomen en hun wetenschappelijke verklaring. Dit is het eerste werk in die aard voor heel de Nederlanden. De steller van het woordenboek heeft meer dan 30.000 namen en naamvormen bestudeerd.

[Nummer 10]

Rond de Eendenkooi van Meetkerke.
Demen oom

Ter nagedachtenis van Tante Lena.

Demen oom, die wel twintig jaar jonger was dan zijn vrouwe, Wanne moeie, woonde in d'Aandekooi, op 't goed van Dedewallens, en was gardesas in de Moere te Meetkerke.

Zijn naam was eigenlijk Nikodemus Wiebow, maar zijn verwanten in de Moere noemden hem altijd Demen oom. Hij was gratemager, had een aangezicht gelijk een kapmes, met pienkeloogjes die alles zagen, en was hondegierig. Daar hij nogal eigenzinnig was, kreeg hij de bijnaam van Pinne Demen.

Wanne moeie integendeel, groot en streus, had macht gelijk een peerd en met haar brede grove manshanden kon ze een kortewagen met honderd kilo patatten wel twintig minuten ver voeren, zonder op de grond neer te zetten. Ze had altijd of te wege d'handzeel over de schouders en was er krom naar gegroeid. Ze sprak bovendien met een zware diepe stem, zodat de mensen van haar getuigden: dat is een gemiste vint.

D'aandekooi lag wel een uur gaans van de kerk en de Zondagmis was de enige uitgang die ze wekelijks deden. Wanne dronk dan een kommetje koffie bij

Rosalie Ventioen en kocht er winkelware voor een hele week. Domen dronk een halvetje of twee in 't dorp en trachtte met d'een of andere Moerhaas naar de Moere af te zakken.

De kooiwachter en zijn vrouwe woonden daar eenmalig op dat doeningske bij d'Aandekooi. Ze molken een koe of drie, kweekten een jaarlingske, een nest viggens of twee, kiekens, temme aanden en bieën. Daarmee hadden ze een goed bestaan en ze konden zelfs een stuiver vergaren voor den ouden dag. Warten Wiebow, een verwante, was er knecht en deed het grofste werk; 's zomers maaiden en hooiden ze met hun getweeën enige hoopjes hooi uit de Moere, als bijverdienste.

De kooiput, in enden en tuiten uitlopend, lag diep onder water; hij was afgesloten met elzen hagen en vinkkoorden en omringd van een boombos: olmen, eiken en achtkante bomen. In harde winters, als heel de Moere reeds één ijsbaan was, dan lag het zuidwest-einde van de kooiput nog open: zo goed was hij beschut.

Nu en dan kwam er een keer een van d'heren naar d'Aandekooi gereden, maar ze vertrokken allen even voldaan, want Demen was een eerste klasse kooier: geen één die 't beter kon als hij. Hij moest ook de bomen snoeken, 't grondhout kappen, de vlaken onderhouden en 't verdestrueerd riet uithalen.

De rieten vlaken, manshoogte langs het water gezet, volgden op malkaar met kleine gangetjes, zodat de kooier door de wilde aandetjes niet kon gezien worden. De kooiaandetjes kenden hem natuurlijk.

Nuffe, de grote gedresseerde bonte jachthond, liep binnen de vlaken, op de planke, langs de waterzijde, en de aandetjes volgden hem gedwee naar de kuil, zodanig waren ze op den hond geleerd; de wilde aandetjes volgden zonder erg. In rusttijd lag de jachthond wel aan de keten, maar zijn kot, op een pinne draaiend, stond nooit met de muil in de wind. Er werd immers veel cas van den hond gemaakt, want dat was geen speeldingske een kooihond aanleren.

's Nuchtends vroeg, als Demen kempzaad of ander graan in de kooiput wierp, durfden de temme aanden al kwekkend wel eens naderen, om kennis te maken met de bleekgrauwe, fijntige kleine kooiaandetjes. Doch de erpel, die vorenzwom, joeg ze nijdig weg; hij wilde met die lompe, dwaze goelen, die op 't hof rondliepen, niet makkeren.

In de broeitijd zorgde Demen oom dat de kooiaandetjes rustig konden leggen en broeden. En dât wilde nog wat zeggen, d'Aandekooi zat immers vol vijanden belust op eieren en aandekiekentjes: uils, brewiers en eksters; wezels, fiesjows en flowijnen: 't waren al eierzuipers.

De otters vooral waren niet alleen dulle eierzuipers, maar bovendien wrede verraders; ze loerden van uit hun hol, doken onder, trokken verraderlijk de argeloze kiekentjes bij hun pootjes onder water, en sleepten ze naar hun hol om ze op te peuzelen.

Zodra de gardesas daar iets van gewaar werd begon de otterjacht zonder genade. Hij maakte het hol op korte afstand en zat schietensgereed. Warten stekte en koterde met een ijzer in de grond daar waar een verworpen poot of pluim lag en, zodra de otter bovenkwam, was hij van 't eerste schot er aan.

Demen schoot geweldig veel otters: 's winters droeg hij een ottervellen muts met overleg tot in de nekke en twee bollen op het voorhoofd. Heel zijn familie in de Moere geriefde hij van zo'n ottermuts, maar dat was ook het enigste dat ze van hem kregen. Geen wonder dat zijn verwanten lachten: ‘Demen-oom heeft een otter ingezwolgen!’ vooral als hij hen met een snak en een snauw bars toesprak.

Op reigers was de kooier al even wroed en verbeten. Ieder jaar kwamen ze, half April, in de hoge boomkruinen van d'Aandekooi wonen in nesten van ‘komsa’ en roofden er in 't geniep de aandeieren. Wanne hitste hem nog een beetje op met haar grove mansstem. - ‘Ze zijn daar weer de zwiekzwaks, de palingpeurders! Zie j'em gunter staan dansen en wippen!’ En ze wees naar een koeigracht waar een reiger

tot aan de pluimen in 't water stond te peuren met zijn teennagels. Demen nam dreigend zijn jachtgeweer: ‘Ha! gij mageren duivel, 'k zal je algauw wat grijpzout onder de steert steken en jen een beetje helpen oplichten!’ En.... knip: paff! de reiger maakte enige tuimeletten en bleef roerloos liggen.

De gardesas keek grimmig toe, hoe ginder verder een andere reiger in 't water boog en met zijn langen bek een kronkelende paling bovenhaalde; hoe hij met zijn vangst boven d'aandekooi vloog naar de hoge olme naar zijn hongerige piepende nest. ‘'t Is me zienke zo'n werk, gromde hij, 't docht mij gisteren dat ik paling in 't gars onder de boom zag liggen; allichte uit 't nest gevallen.’ Beslist hing hij zijn snoekbijle aan de riem, bond zijn sporen aan de benen en klom naar boven. Met een forse houw sloeg hij de tak krakend naar beneden, en de reigerjongen ploften te pletter op de grond. Wanne raapte ze op; zij waren goed gevleesd en zij zou er een goede potie aan hebben.

Zo liep hij de hele broeitijd onrustig rond, alles op zijn weg vernielend wat schaden kon aan zijn kooiaandetjes, patrijzen en kwakkels. Hij kende de paartijd van de vogels in de Moere en als hij patrijzen in de broeitijd zag vechten, lachte hij: ‘Nog een die met Lichtmesse niet gepaard is! Vecht maar beestje, 't is nu te laat om op je schik te komen. Al dat je nog doen kan is een eitje verloren leggen; de tijd is gepasseerd om te wonen.’

Dat alles belette niet dat de Moerhazen, - zo werden de bewoners van de Moere spottend genoemd - toch in 't duikertje aan een bloksneppe of aan een nestje eieren gerochten. Als de gardesas er bovenop kwam dreigde hij wel van: ‘'k Ben ik hier de baas en j'he' daaraf te blijven!’ Maar 't bleef er ook bij, want heel de Moere was immers familie en hondejong.

Sissen Wiebow had alzo een keer in 't hooien een nest kwakkeleieren ontdekt; hij legde ze nog voorzichtig halfverdoken op een zwadde (hooi). Maar toen hij ze

na 't werk wou meenemen, waren de kwakkeleieren gaan vliegen. De kwakkel had ze moedig, een voor een, verder in 't hooi verdregen en Sissen had 't hart niet om ze terug af te nemen, maar kopschudde: ‘En dat is nu een kwakkel die me zo'n toer speelt! Kom dat tegen; wie is er nu de meeste kwakkel?’

De bulte Kempe legde het fijner aan boord. Het gebeurde wel meer dat kooiaandetjes uitvlogen in de broeitijd, om ergens te platte garse te gaan wonen. De bulte ontdekte zo'n nestje op een tronkekop, in 't Tronkebusje langs het Blankenbergs vaartje. Hij waakte het broeiend aandetje, nam de eiers mee naar 't hof. om ze 's avonds onder een broedhen te steken en te laten uitkippen. De klokhen liep bezorgd rond de mestput - ‘klok, klok, klok!’, terwijl de kiekentjes in 't mestputzop zwommen. En toen ze de klokhen konden missen, kwamen ze alleen nog op 't hof om te eten en 's avonds sliepen ze buiten. Ze verwilderden zodanig dat niemand meer ze kon naderen. ‘Ja maar zo niet geboerd, zei de Bulte, ze hebben mijn graan geëten; 't zijn de mijne!’ En hij moest ze schieten om ze te krijgen.

Daar Demen oom ook een beetje boerde moest hij tussenin zijn land bewerken, dat rond de kooi en verder in de Moere lag. Alhoewel de zwijnen regelmatig gereit waren en lis en riet in 't achterjaar afgesneden werd, toch bleef 't water soms in ‘de pit van de Moere’ stroppen en te platte gars staan. 't Was daarom dat Domen, met zijn schuite, langs 't Sint Andrieszwijn naar zijn land vaarde. Hij voerde zijn mest in 't doorgaan en kwam altijd geladen terug 't zij met hooi, aardappelen of andere vruchten.

In 't achterjaar, als ‘'t ipperwater deurebrak’ en heel de Moere overstroomde, woonde de kooier als op een eiland. 't Was al water dat hij hoorde en zag, één blanke zee, van God en heel de wereld verlaten. 's Zondags roeide hij dan met de schuite naar de kerk, dweers over zwijnen en grachten, ‘stik over rik’,

rechte naar d hoogte van Scheppers hofstee, legde daar de schuite vast om verder te voet langs de kerkwegel te gaan.

Als ‘de tije’ over was en dat het water hem gezet had werd de Moere, voor zoveel het doenlijk was, leeg gedraaid met de machiene en de watermolen die 't overtollige water in 't Blankenbergs vaartje uitkeerden.

Zodra de wind in 't vriezegat zat, keek Demen vergenoegd Sinte-Pieters en Bruggewaarts de lucht in; de handen wrijvend liep hij de keuken binnen: ‘Wanne vrouwmens, 't zit goed, 'k gelove dat de Winter voor de deure staat: d'r zit vorst in de lucht. Kijk de vriezeganzen komen daar al aangevlogen; hurk ze' n keer klappen en slaan al door malkaar!’

Met welbehagen volgde hij de V's of de eentjes welke de wintervogels in hun vlucht in de lucht schreven. Dat kon niet missen, de winter was ingezet, en d'ene bende volgde d'andere. D'oevertjes in de Moere zagen wit van de ganzen. Ze aten gras, peuzelden worteltjes en sutterden en zwommen in 't water. De genter hield de wacht; zodra er onraad was vloog hij op en heel de bende volgde hem in een wilde vlucht al door malkaar, al ruttelend en pruttelend, op zoek naar meer vrijdom.

Bij mistig weer, als er een dikke smoor over de Moere hing en de ganzen laag vlogen, gebeurde het wel dat de gardesas probeerde om er een neer te schieten, want dat was nog een kennis: ‘Ge moet ze al achter pakken, zei hij, want langs voren op de borst gletsen de zaadjes af. 'k Wachte ik tot dat ze voorbij zijn en 'k schiet ze dan in 't gat.’ Doch Wanne moeie hield niet veel van ganzenvlees. ‘'t Is 't poer verschieten niet weerd, ruttelde ze tegen, 'k 'n kan tegen die reeuwse smake niet, dat 's maar juiste goed genoeg om soepe te maken.’

In buitengewone harde winters durfden er ook wel denders komen; 't was een zeldzaamheid, en er waren er hoogstens vijf of zes. Demen kon hun doeninge niet genoeg bekijken: ‘Da's een volksje apart, beweerde hij,

dat 'n wil toch geen gemeens hebben met de vriezeganzen; da's zeker alhier van armoe overgekomen?'

De donkergrauwe wilde aandetjes waren echter trouwe bezoekers; elke winter kwamen ze hier, door de kooiaandetjes aangelokt, neerstrijken. 't Was dan hoog seizoen in d'Aandekooi; de kooier liep bezorgd rond om bijtijds de netten over de grachten van de kooiput te spannen, de puikels aan te doen en 't kempzaad op 't gras en op 't kantijs te strooien.

'Wanne, zei hij alzo, 't zit goed, 't is nijpende wind, de lucht is zo scherp als een eisem en de sterren pinkelen; 't is bijtende koud, morgen liggen we d'r aan!' Daarmee bedoelde hij de jacht op de wilde aandetjes.

En inderdaad 's anderendaags zwom 't wild goed in de kooiput rond naast de kooiaandetjes. De kooier liet de jachthond los: 'sst! stille, koes, Nuffe, 't is goe jacht, we gaan beestjes pakken!' En 't spel begon. Seffens schoot de hond zich vóór de rieten vlaken, op de planke, en Demen volgde hem geruisloos en onzichtbaar achter de vlaken.

De kooiaandetjes die daarop geleerd waren, volgden den hond die hen naar de kuil dreef; zodra ze onder het net zaten, kwam de kooier te voorschijn: 'Goed gewrocht, Nuffe, de beestjes zijn verre genoeg.' De kooiaandetjes kenden dat spel en keerden terug, maar de wilde vlogen schuw en gejaagd steeds verder de puikel in. Haastig greep Demen de puikel met een krop, bond hem toe en de vogels werden de een na de andere met een draai de kop afgewrongen.

Warten, de knecht, laadde de vangste van dertig, veertig stuk op de kortewagen en reed er mee naar Brugge, bij Trezetje Willems de kabarettiere, op den hoek van de St. Jakobsstrate. Daar werden ze geteld en gesorteerd want er zaten van soorten tussen: smierelaandetjes, drielingsjes en waterhennetjes. Geld moest hij niet ontvangen, want dat was op de rekening van de heren van d'Aandekooi. In 't weerkeren moest hij lijnzaad of meel meebrengen van Scheepsdale van Mietje Lantsocht. De kaailopers vergaarden daar, en als ze een

stuiver verdiend hadden, kochten ze een pintje jenever hij Mietje om onder elkaar te verdelen. Warten, krom en slonk gegroeid, bleef daar altijd een beetje haperen en trutselen om wat uit te rusten; hij deelde de overschot van zijn boterhammen uit en als 't meesloeg gerocht hij alzo aan een zwelgje jenever. In volle seizoen moest hij die rit wel drie, viermaal per week doen.

Demen had het al even lastig; zolang als dat het vroos, moest hij elke morgen het ijs, dat nog maar loos toegevrozen was, met de perse aan stukken slaan. Zo konden de aandetjes blijven rondzwemmen, het water openhouden, azen en de wilde aandetjes aanlokken.

Als de vriezeganzen begonnen ongedurig al zwatelend weg en weer te vliegen, zei Wantje: ‘'k Gelove dat ze de dooi in hunder gat hên, vint, ze gaan allichte weer naar 't Noorden trekken, naar de vette garzinge, want z'hên 't hier in de Moere al uitgeputterd; kijk, z'heffen hunder al op!’ De kooier knikte: ‘Ja 't, d'aandevangste is gedaan, we gaan 't voor een tijdeke moeten stille leggen en binst de wijle een keer goed de kooie kuischen.’ En omdat de wind naar 't zuiden draaide en de lucht sneeuw voorspelde, deed hij de puikels af, want de netten zouden onder 't gewicht van de sneeuw kunnen scheuren. Ze hingen in de schuur te drogen en 's avonds vermaakten ze met hun beide, Demen en Warten, de losse mazen van de netten.

Doch de vriezeganzen bleven in de buurt en elke avond kwamen ze terug naar de lommen in de Moere om te duiken en te plassen en in 't water te swobbelen. Demen zag dit met voldoening, hield zich gereed en zodra het weer aanlegde om te vriezen, bracht hij de kooi in orde, en lachte: ‘Dat ze maar afkomen naar mijn nijpekasse!’ En 't zelfde spel herbegon dikwijls voor een tweede keer in een zelfde winter.

Oud en versleten, ging hij met Wantje in 't dorp te Meetkerke wonen, in 't huizetje dat hij daar met zijn spaarcentjes gezet had. Maar zijn hart bleef in d'Aan-

dekooi en de Moere, en zijn enigste wandeling liep langs de kerkewegel naar de Moere waar iedereen hem steeds bleef groeten: ‘De goên dag, Demenoom!’

M. CAFMEYER

- AANDEKOOI: eendenkooi. Zie de historische beschrijving door J. Pollet, Toponymie van Meetkerke, bl. 20 23 (uitgave Gidsenbond); Biekorf 1934, 259-262. - DEDEWALLENS: d'Ydewalle's (familienaam). - GARDESAS: jachtwachter (gardechasse). - MOERHAAS: bewoner van de Moere van Meetkerke (spotnaam). - CAS MAKEN: belang hechten (fr. faire cas de...). - DENDERS: grote wilde zwanen. - PUIKEL: puikelnet; fuik, - DRIELINGSJES: zijn een slag minder dan de gewone eendetjes.

Leprozerij te Koekelare.

Naast de leprozerijen te Snellegem en te Varsenare alhier (boven blz. 204) beschreven, mag ook de leprozerij van Koekelare vermeld worden. Zij bestond zeker in 1546. In 1559 ging een afvaardiging van het Brugse Vrije, schepenen samen met de geneesheren Pantin en Rapaert, naar Koekelare om de leprozen aldaar te onderzoeken ‘of ze wel lazarus (melaats) waren’. Men had vernomen dat sommige in de leprozerij gingen inwonen om de bedelarij - door de nieuwe wetgeving beteugeld - te kunnen voortzetten. - Zie Dr. De Meyer, Analectes Médicaux, 134, (Brugge 1850).

R.K.

Het luiden van de werkklok.

Duclos (in zijn Bruges, Histoire et Souvenirs, 440) spreekt van de ‘were-clocke’ op het Belfort die reeds in 1331 te Brugge geluid werd 's morgens, 's middags en 's avonds. Het luiden van de werkklok is in gebruik gebleven tot omstreeks 1900 of erna; Duclos spreekt van ‘sonneries supprimées récemment’ in zijn werk dat in 1910 verschenen is. Wie bezorgt mij de juiste datum van de afschaffing?

Te Gent werd de werkklok voor een laatste maal geluid op 31 December 1891. De gemeenteraad had tot de afschaffing besloten om een dubbele reden: in de buitenkwartieren van de stad hoorde men de werkklok niet, en in het centrum was ze overbodig geworden door de plaatsing van electrische klokken (uurwerken).

J.H.

Een altaarsteen uit de twaalfde eeuw te Snellegem

Op 30 Juni l.l. werd een romaanse altaarsteen opgedolven en naar de parochiekerk van Snellegem overgebracht. Het altaarblad lag vóór de achterdeur van een hofstede in het Veld van Sint-Andries, eigendom van weled. Heer André Otto de Mentock en verpacht aan Léon Knockaert.

Na een vluchtig onderzoek van de steen was ik tot de overtuiging gekomen dat daar een zeer oude en zeldzame ‘mensa altaris’ lag; de vier wijdingskruisjes en het sepulcrum of ‘graf” waarin de relieken vroeger bewaard werden, waren nog zeer goed zichtbaar. Het sepulcrum was echter ledig, de relieken waren eruit weggenomen.

Aan welke kerk had deze altaarsteen toebehoord? Inlichtingen ingewonnen bij de familie Devolder, die vroeger de genoemde hofstede in pacht hield, brachten de zekerheid dat hij uit de kerk van Snellegem kwam. Een oude inwoonster van Sint-Andries die op de hofstede gewoond had. Amelie Devolder, wist nog te vertellen dat die altaarsteen in 1890 of rond dit jaar, met veel afbraak, weggevoerd was geweest uit de kerk of uit het kerkhof van de parochie. Dit klopt met de feiten: rond 1890 werd een groot deel van de romaanse kerk van Snellegem gesloopt en werden vele grafstenen uit het kerkhof weggevoerd om aldaar de nieuwe kerk te bouwen.

De ‘mensa altaris’ die hier gevonden werd is uit blauw arduinsteen en is 2.03 m lang, 1.17 m breed en 17 cm dik. Het is een zeer zwaar stuk en weegt volgens schatting meer dan 1000 kg Het altaar moet vroeger op het uiteinde van het koor tegen de muur gestaan hebben de achterzijde van het altaarblad is ruw en onbewerkt. Het koor was binnen de muur 5 m breed zodat er van weerszijden van het altaar nog ruimte genoeg was. De twee zijkanten en de voorzijde van het altaarblad lopen eerst 5,5 cm recht naar

beneden en dan 13 cm in een scherpe schuine richting naar het midden toe.

Op het altaarblad zelf zijn vier wijdingskruisjes aangebracht: twee rechts en twee links. Ze staan echter niet in de vier hoeken van het altaarblad: twee staan in de voorste rechter- en linkerhoek, de andere twee liggen op 35 cm juist boven deze hoekkruisjes en nagenoeg halverwege het blad. De hoekkruisjes zelf staan op 17 cm van de rand van de steen.

Altaren met ingetrapte wijdingskruisen zijn tot in de 12e eeuw zeer zeldzaam in vergelijking met het aantal dergenen waarin men ze niet terugvindt. Toch staat het vast dat reeds vanaf de zesde eeuw in enkele afzonderlijke gevallen altaren met ingehouwen wijdingskruisen voorzien werden. Het aantal dezer kruisen was gewoonlijk vier of vijf. Waar er slechts vier waren, werden deze aan de vier hoeken aangebracht, het vijfde, in voorkomend geval, in het midden van het blad. Afwijkingen van deze algemene regel zijn, wat het aantal kruisen betreft, zeer zeldzaam. Afwijkingen voor wat de plaats der kruisen aangaat, zijn geen uitzondering. Wanneer een retabel op het altaar stond of zou geplaatst worden, werden de vier of vijf kruisjes meer naar voren gebracht, ook zelfs wanneer geen retabel voorzien was. De plaats, de vorm en het aantal van de wijdingskruisen zijn voor de datering van het altaar zelf van geringe waarde, zij kunnen immers bij een nieuwe wijding van het altaar aangebracht zijn. (J. Braun, Der christliche Altar, München 1924, blz. 294, 298).

Op 16 April 1644 werden in de kerk van Snellegem twee altaren geconsacreerd: ‘altare majus sub invocatione S. Quintini, altare laterale in cornu epistolae: S. Catharinae.’ Pastoor Judocus De Witte († 7 April) 1660 liet de romaanse kerk ombouwen en vergroten; het koor werd toen verdiept en een vijftal meter verder vooruit gebracht. Bij deze onderneming werd het romaanse altaar verwijderd, vermits de muur waartegen het stond afgebroken werd. Een nieuw hoogaltaar kwam het romaanse altaar vervangen; dit altaar was

vervaardigd uit rood marmer en verdween toen de kerk in 1890 afgebroken werd. De oude parochianen hebben dit laatste altaar gekend en een stuk van het retabel werd voor enkele jaren teruggevonden onder de plankenvloer van de sacristie die in het middenschip van de oude kerk gebouwd werd.

Het hoogaltaar van 1644 werd geconsacreerd ter ere van de H. Quintinus: blijkbaar werden de relieken, die in het romaanse altaar staken, er uit weggenomen en in het nieuwe altaar neergelegd.

En wat gewerd er van het romaanse altaar? Aan de voorkant links van het altaarblad is er een tamelijk diepe regelmatige inkerving: het is duidelijk dat het met lood aan iets anders gelast werd om in de nieuwe kerk van 1644 gebruikt te worden. Zo bleef het daar 250 jaar liggen en ontsnapte het aan de vernieling.

De romaanse kerk werd, volgens Broeder Firmin, omstreeks het midden der 12e eeuw gebouwd. Het teruggevonden altaarblad is vermoedelijk uit omstreeks dezelfde tijd.

J. NOTERDAEME

Aartshertogin Isabella te Mariakerke.

De vroegere herberg *Prins Albertus* te Mariakerke bij Oostende herinnerde aan de Aartshertog en, volgens de vertelling, nog meer aan zijn gemalin Isabella, die de naam *couleur isabbelle* in het leven zou geroepen hebben. Volgens een overlevering door K. De Flou (Wdb. Toponymie I, 187) en E. Vlietinck (Het Oude Oostende, 295) opgetekend, was het in deze herberg dat de aartshertogin Isabella de plechtige eed heeft gedaan niet van linnen te veranderen eer zij Oostende zou ingenomen hebben. Het beruchte beleg duurde bijna vier jaar (1601-1604).

Onze Aartshertogin schijnt met haar gelofte niet zeer oorspronkelijk te zijn geweest. De benaming *couleur isabelle* komt reeds voor in 1595 (Bloch-von Wartburg, Dict. étym. langue francaise. 331; Parijs 1950) en zou teruggaan op de Spaanse koningin Isabella de Katholieke, die in 1491 Granada belegerde en toen zulk een gelofte zou hebben gedaan. Heeft onze vrome Isabella vóór Oostende eenvoudig de grootmoeder van haar grootvader. Keizer Karel, nagedaan, of werd de vertelling van de ene op de andere belegerende Isabella overgedragen?

E.N.

Allerzielen

Op vele dorpen, en ook te Dudzele, is het gebruik nog in zwang van met Allerzielen, als de dienst gedaan is, al biddend en in processie rond het kerkhof te gaan. Pastoor Pillen zaliger ging ook samen met zijn parochianen gaan lezen ‘op het laatste graf’, dat is de rustplaats van de laatst overleden persoon die, om het met de woorden van de catechismus te zeggen, tot de jaren van discretie was gekomen.

Die processie is een oude gewoonte, want Heer Lenaert Loufhoghe ‘presbytre en prochypape’ die stierf te Dudzele in 1527 schenkt huis en land ‘Cleen pronckeburch’ genaamd, en gelegen in de ‘Ooststraete’ (tegenwoordige Pastorijstraat), aan het ‘commun’ of het koor van de kerk van Dudzele. Daarvoor moet het commun een jaargetijde doen en na de mis moesten de priesters ‘processije draeghen naer cusstume ghelijc up alderzielendach, ende als de processije incomen es binder kercke, zo zalmen zynghen de antifona Media Vita met de vaerssekins voor de coorduere ende voor thelich cruusse up den doccael hanghende’.(1)

Hier of daar verre te lande zijn er nog wel hofsteden te vinden waar dat men 's avonds vóór Allerzielen bijschuift rond de stove, om te lezen voor de zieltjes. De stove staat in den heerd waar dat vroeger de klompen hout lagen te laaien. Nu zit de buize geschoven in het met Boomse klompjes bijgematste Franse schouwtje en de pot is één bolle vier.

‘Den electriek’ moet nog niet branden, want op den vloer ligt een hoop zand gesmeten en daarin staan de keersen te branden leder ziele heeft zijn keerse gekregen: Vader en moeder zaliger, tante Mietje, nonkel Ko en hier of daar een nichte of een kozen. Men vergeet ook niet een keersje er bij te zetten voor de verlatenste ziele van 't vagevier en voor

(1) Staatsarchief Brugge n^{r} 11993. Kerkrekeningen en Rekeningen van het commun van de kerk van Dudzele.

deze die dichtst bij den hemel zit. Nu begint de boerin de paternoster te lezen, een geslegen uur aan een stuk, of nog langer, tot de keersen uitgebrand zijn.

Vroeger tijd zaten allen geknield op den eerden vloer. Van voren zat de boer en de bazin, er achter hun kinders, en dan de grote maarte en de kleine maarte, de peerdeknechten, de koeiers en de schaper. Maar 't gebeurde nogal dikwijls dat de laatste kategorie nog niet thuis was. Als de paternoster gedaan was las men de litanie van de gelovige zielen.

De dag van vandage kopen de mensen over 't algemeen een doos keersen in de winkel en geven opdracht deze in de kerk af te geven om voor de zielen te branden.

Dit alles voor Dudzele.

Te Brugge, waar tot vóór enkele jaren hier en daar nog keersen op de graven stonden te branden, worden deze nu in de kapel van het stedelijk kerkhof ontstoken,

In de streek van de vette bilken, ginder langs de kanten van Houtave. Nieuwmunster en omliggende, werd vroeger met Allerheiligen de endeklokke geluid van achter 't officie tot negen uur 's avonds. In die dorpen was het ook gewoonte dat de jonkheden, en ook soms getrouwde mannen, elk hun part gingen luiden, een half uur of een kwart, volgens dat 't nodig was.

Het veelstemmig lied van de endeklokken, dat eertijds uren lang over het blakke blote galmde, is thans uitgestorven.

A.M.

De vier oproerige steden van Europa.

De Duitse reiziger Abraham Gölnitz vermeldt in zijn latijns reisboek Ulysses Belgico-Gallicus. uitgegeven in 1630, dat alsdan, volgens een spreekwoord (‘communi verbo’), vier steden als de oproerige steden in Europa doorgingen: Parijs, Gent, Luik en Poitiers.

Wie kan mij een spreekwoord of een citaat aanwijzen van vóór 1630 met namen van ‘oproerige steden’?

J.H.

De vertelling van de koster en de nachtmis.

Karel De Wolf vertelde alhier (Biek. 1946, 73-81) op zijn manier een historie ‘Van Ko Kalle, koster op Sinte-Anne’. 't Was laat in de nacht van Witte Donderdag op Goede Vrijdag; Ko Kalle had nog zitten zoppedoppen in Den Beseme en was op weg naar huis. Maar zie, aan zijn kerk gekomen bemerkt hij dat er binnen licht is. Door 't sleutelgat ziet hij een priester in misgewaad aan het altaar. Met klokslag twaalf is alles weer pinkdonker. De volgende nacht sluit Ko zich op in de kerk; hij installeert zich in de predikstoel om goed na te gaan wat er daar zou gebeuren. En waarlijk, tegen middernacht verschijnt een Pietje de Dood met miskleren aan: de kaarsen zijn aangestoken, het Confiteor begint en de koster antwoordt. Na de mis gaat het spook zijn gewaad afleggen in de sacristie en komt daarop recht naar de predikstoel. En Ko hoort daar nu het geheim van dat weerkeersel: 't is een pastoor van Sint-Anna uit verre tijden, en eens heeft hij de dienst van Paasavond overhaastig en onbetamelijk gedaan, uit passie voor pijp en tabak; geen misdienaar kon hem nog volgen; zulk een mis was te herdoen, anders kon hij uit het vagevuur niet verlost worden; en de kwestie was, om op het spokenuur een misdienaar te vinden. En Ko Kalle had nu, als van God gezonden, zijn mis van uitboeting en eerherstel gediend; nu kon de priester binnen in de hemel.

Als bron voor zijn vertelling verwijst Karel De Wolf naar Rond den Heerd X, 1875, 236. De held van de historie is daar Karel Klaus van Kruishouten; hij keert weer van de markt van Tielt op een gewone Donderdag; 't is middernacht als hij door Deinze rijdt, er is daar licht in de kerk, een priester staat aan 't altaar en leest mis. Klaus vertelde dat naderhand aan de koster van Deinzekerk en deze sluit zich op in de kerk op een gewone Maandagavond. Bij middernacht komt een dode gekropen van onder de zerk van een Deken die vóór 't hoogkoor ligt. De koster ‘dient’ de mis van het spook en verneemt dat de Deken eens al te rap doorgelezen had en, na zijn dood, 380 jaar lang elke nacht op een misdienaar had moeten wachten om de mis van uitboeting te kunnen lezen.

Daudet heeft een dergelijk thema, maar verplaatst in de Kerstnacht en in Provence, behandeld in zijn bekende vertelling Les trois messes basses (Lettres de mon moulin, 1866). De koster is daar echter geen hoofdpersoon meer.

Meer dan drie eeuwen vroeger vinden we echter de koster verbonden met een nachtmis op twee panelen van een altaarstuk dat in 1505 in de Allerzielenkapel van de Sint-Vincentiuskerk te Bern werd geplaatst; het behoort tegenwoordig tot de verzameling van het Kunstmuseum te Bern. Op het rechterpaneel ziet men de koster in de avondschemering met een brandende kaars en een sleutelbos achterdochtig naar de kerkdeur toegaan. Op het linkerpaneel staat de koster verschrikt op de voorgrond: de kerk is geheel open, priesters lezen zielemissen aan de altaren en doden verlaten hun begraafplaatsen en bidden mede. Boven de kerk worden zielen door engelen ten hemel gedragen. (Zie daarover D.Th. Enklaar, De Dodendans, blz. 70; Amsterdam 1950).

De overeenkomst van dit schilderij met de vertelling is misschien toevallig, en overigens niet volledig De aanwezigheid van de koster in woord en beeld prikkelt toch onze nieuwsgierigheid.... die voorlopig moet onvoldaan blijven.

E.N.

Krempebands.

Bij sommige mensen te Stavele en ommeland is het gebruik van ‘krempebands’ (krampbanden) nog bekend en tegenwoordig nog in gebruik.

Een ‘krempeband’ is een eind wit lint, een duim (1,5 cm) breed en ongeveer 65 cm lang. Elk eind draagt een stempel afdruk in blauwe drukkersinkt met de aanroeping: ‘H. MARGARITA B.V.O.’

De ‘krempeband’ wordt rond het lijdend lichaamsdeel gebonden als kouseband of rond de arm, en wordt dag en nacht gedragen. Voor maag- en hartkrampen bindt men twee aan malkaar geknoopte linten rond het lijf.

De banden zijn gewijd door de Paters van S. Sixtus. Men kan ze verkrijgen in het klooster te Westvleteren en ook bij de Zusters te Stavele. Ik heb mij laten gezeggen dat men ze ook kan verkrijgen bij de Zwarte Nonnen te Veurne en te Hondschote.

A.B.

Zeispreuk.

't Is proper en net,
zei de wagenmaker tegen de smet,
en 't waren twee wroetelaars te gare.

Gistel

C.M.

Toponymica uit de kuststreek
(*Vgl. boven blz. 198*)

OUDEMAARSPOLDER. Dit is de juiste en oude naam van een polder, die in de jongere oorkonden en op de jongere kaarten *Oudemanspolder* heet:

'die welcke hevendyc strecket van Utkerke oost toten wintgate en al duere an die zuutside van Oudemaers polre' (1288)[1] - 'in houdemaerspoldere' (1511) enz.

Deze polder ligt tussen Blankenberge en Heist, tussen de Evendijk en de Gravejansdijk, en omvat de beginnen van de Watering van Eiensluis genummerd van 1 tot en met 25. Westwaarts wordt hij begrensd door de Oude Blankenbergse Dijk en oostwaarts in Heist door de oude Pompstraat, waarschijnlijk een voormalige dijk in 't gescheid van Oudemaarspolder en de Pannepolder.

Oudemaarspolder is de eerste polder die buiten de Evendijk werd ingewonnen door het opwerpen van de Oudemaarspolderdijk (voor zover wij weten niet overgeleverde naam), later ingepalmd in de Gravejansdijk.

De naam Oudemaarspolder betekent: polder van Oudemaar, persoonsnaam (Aldemar, Omaar). Oudemanspolder is een volksetymologische vervorming. De ommeloper van Heist van 1670[2] spreekt van *Audemans Polder* (23e begin van Eiensluis).

Op het toponiem *Windgat* ('toten Wintgate'), in de oorkonde van 1288 en ook in jongere oorkonden, komen wij later terug.

OUDEGEMSE WEG. Dit is de oude, oorspronkelijke en juiste schrijfwijze van de naam van een weg in Oudemaarspolder, die later tot *Oude Gentse weg* misvormd werd. Liep dwars door Oudemaarspolder tussen het 4e, 6e en 7e begin van Eiensluis enerzijds en het 8e begin anderzijds. Later nog *Lucifersweg* genaamd, omdat hij liep van de Evendijk naar *Lucifersduine* buiten de Gravejansdijk.

Vanwaar komt de naam Oudegemse weg? Natuurlijk van een *Oudegem*, maar zo iets kennen wij niet in de streek. Heeft het iets te maken met Oudegem te Loppem (Oudengheem in de 13e en 14e eeuw = Aldingaheim)?

De naam *Oude Gentse weg* is van jongere datum (begin der

(1) C. Carton. Notice sur Blankenberghe in Annales Soc. d'Emulation III, 1841, blz. 53. Cit. De Flou XI, 1177.
(2) Rijksarchief Brugge.

19e eeuw) en berust op volksetymologie of misverstand. Het is niet onmogelijk dat de Oudegemse weg in Oudemaarspolder de voortzetting is van de *Breedenweg* ten Zuiden van de Evendijk in de oudere polder.

GOTEWEG. De Goteweg is eveneens een oude weg die dwars door Oudemaarspolder van de Evendijk naar de Gravejansdijk loopt. Van deze weg weten wij met zekerheid dat hij de voortzetting is van de Goteweg die in de polder ten Z. van de Evendijk met de *Zandscheereweg* in verbinding staat (Zandscheereweg en niet Zants-heerweg, maar daarover in een volgende bijdrage). Die raam *Goteweg* moet, volgens de oude vormen, wel een echt *gote*-toponiem zijn (gote = sloot). Met sommige van die gote-namen moet men heel voorzichtig zijn want blijkens de oudste vormen zijn het Gods-namen, afgeleid van de persoonsnaam *Godo* (Godfried e.d.)

BREDEN DIJK. De naam *Breedenweg* staat in de jongere oorkonden waar de oudere de *Breedendijk* vermelden. Wij lezen o.m. de tekst: 'In Uutkerke, noordwest van der kerke, jnden breeden dijc' (1437, cit. De Flou).

Deze *Breeden Dijk* liep van de Dulle Weg (oude dijk) naar de Evendijk. Dit is een zeer merkwaardig en belangrijk geval omdat het wel bewijst dat er nog dijken liggen binnen het oude stelsel Evendijk - Kalveketedijk, enz.

Er is dus een oude polder, liggende tussen de Dulle Weg, de Oude Blankenbergse Dijk. de Evendijk en de Breden Dijk. Hij bevat volgende beginnen van Eiensluis: 64, 65, 66 en een stukje van 59. In deze polder ontstond het dorp van Uitkerke. Wij zouden dus kunnen zeggen Uitkerkepolder, maar deze naam vonden wij niet overgeleverd. Een beetje verder oostwaarts ligt ook nog de *Groenendijk* (daarover later).

EIENWERVE of EIEWERVE was een heerlijkheid te Oostkerke in het 33e begin van Groot Reigarsvliet. De oudste vermeldingen dateren uit de 14e eeuw, de jongste uit de 17e. Een werf is een opgeworpen hoogte, waarop een hofstede gebouwd wordt. Eienwerve is dus: de werfhoeve bij de eie of in de eie. Het 33e begin van Gr.R. met zijn Eienwerve ligt langs de linkeroever van het Oude Zwin, niet ver van *Eienbroeke* (broek ter eie) eveneens op 't Oude Zwin. Ook *Eienbrugge* lag aldaar. Deze plaats ontleent, evenals Brugge, haar naam niet aan brug (pons), want dan zouden de oude vormen Eienbrigge geweest zijn, doch aan een scandinaafs

woord dat aanlegplaats betekent.(1) Al deze plaatsnamen wijzen op het bestaan van een waterloop, de *Eie.* Het kan niet anders of dit moet het Oude Zwin geweest zijn. Een eie is een natuurlijke waterloop, b. v, een kreek. Is het Oude Zwin beneden Oostkerke een gekanaliseerde, rechtgetrokken natuurlijke waterloop?

BEUKEMARE - BEUKEVLIET. In verband met onze beschouwingen over deze twee toponiemen (Biek. 1953, blz. 146) bewijst P.S. (id., blz. 170) dat *Beuke* in Beukevliet de samentrekking is van het patronymicum *budink.* Voor Beukemare hebben ook wij wel eens aan de persoonsnaam *Beuke* (< Beudeke, Bodeke, Bodico) gedacht.(2) Doch in de oudste schrijf vormen *Bucamara, Buckemare* (13e E.) heeft het eerste lid geenszins het uitzicht van een persoonsnaam in de genitief. Ook komt budinkmare niet voor. Het blijft dus een lastig geval, 't en ware de vorm *Buckemare* zou wijzen op *buc* (bok: dier) en zou betekenen bokkenvijver.

PIJPKENE (TEN). Te Nieuwmunster. P.S. heeft gelijk waar hij (boven blz. 172) meent dat dit toponiem niet van buddijk kan afstammen. Onmogelijk. Te Brugge was er een *Pijpgracht* in de 14e E. Te Nieuwerkerken bij Aalst is er een *Pijpenbeek.* Het element *pijp* in water-namen betekent sloot, greppel.(3) In de 15e E. is er te Damme een herberg genaamd *'t pijpkin,* d.i. in de (kleine) *pipe* = wijnvat (in het bijzonder van Franse en westerse wijnen); Vercoullie meende zelfs in *pipegale* ‘een voertuig voor het vervoeren van pijpen of tonnen’ te zien.

KIEKENVLIET. Waterloop in de Watering van Blankenberge (Biek. boven blz. 172). Volksetym. vervorming van *Kiekensvliet.* P.S. vraagt uitleg over deze naam. *Kieken* of *Kiekens* is hier ongetwijfeld een familienaam. Verg. *Kiekenhoek* te Oostkerke: (‘es den houck daer Pieter Kiekens hofstede in stondt’ (1596, Thiendehoucken Waestcapelle en Oostkerke.) Deze familienaam bestaat nog in verschillende dialectische vormen: Kiekens, Cuyckens.

J. DE LANGHE.

(1) M. Gysseling. Hand. Com. Top. Dial. XVIII, 1944, blz. 78.
(2) J. De Langhe. De oorsprong van de Vlaamsche Kustvlakte, Knokke, 1939.
(3) J. Lindemans. Hand. Com Top. Dial. XVI, 1942, blz. 135.

De zaterdagmarkt te Waregem.

De Oostenrijkse tijd was ook voor Waregem en ommelands een tijd van welvaart. Er was een wekelijkse markt ontstaan, geleidelijk en zonder octrooi, gehouden op de Zondag en op de heiligdagen. Dat was in strijd met de algemene plakkaten. De schepenbank en de notabelen van de parochie richtten zich in 1784 tot Keizer Jozef om octrooi voor een wekelijkse markt op de Zaterdag te verkrijgen.

Het verzoekschrift vermeldt dat Waregem alsdan 900 huisgezinnen telde met samen 800 weefgetouwen in bedrijf. Naast een drukke handel in vlas, garen en lijnwaad, werden ook veel lijnzaad, lijn- en koolzaadkoeken, hoornvee en varkens verhandeld.

De magistratuur van de kasselrij Kortrijk - immers 1200 op de 1800 bunders van het grondgebied Waregem lagen onder de kasselrij Kortrijk - had een klacht tegen de Waregemse markt ingediend; bij brieven van 28 Mei en 13 Juni 1784, gericht aan de baljuw van Waregem, had de advokaat-fiscaal van de Raad van Vlaanderen de markt verboden. De baljuw liet daarop zijn Gentse procureur bij de Raad onderhandelen met de advokaat fiscaal, die betoogde dat hij vanwege de regering moest optreden tegen elke niet-geoctrooieerde markt. Men had dus eenvoudig de formaliteiten niet onderhouden en de Waregemse supplianten verstonden dat de advocaat-fiscaal zijn wijnpenningen niet wilde missen.

De markt, regelmatig aangevraagd, werd toegestaan bij keizerlijke vergunning van 29 November 1784. De advocaat-fiscaal had echter nog enkele maanden nodig om het octrooi ‘in forma’ uit te broeden. Waregem ontving eindelijk de brieven van octrooi op 13 April 1785 en op de eerstvolgende Zaterdag, 16 April, werd de eerste officieel erkende markt gehouden. (Onder het Consulaat, op 15 Juni 1802, werd deze erkenning bevestigd.)

De weegschaal stond in het schoolhuis der parochie, rechtover het kerkportaal.

De bevolking van Waregem in 1784: ‘900 huisgezinnen’, mag men schatten op ca. 4500; in 1801 was het bevolkingscijfer 4801. Waregem behoorde in 1784, samen met Tielt en Kortrijk, tot de streek van ‘elk huis zijn weefgetouw’.

- Zie Volk en Taal 5, 1892, 76, - H. Van Houtte, Hist. économique de la Belgique, 245 (Gent, 1920); volgens stukken uit Gemeente archief Waregem.

A.V.

Mengelmaren

Ten Bogaerde te Koksijde: het toekomstig landbouwmuseum van West-Vlaanderen?

Het Noorden bezit zijn onvergelijkelijk 'Openluchtmuseum' te Arnhem, dat verleden jaar de veertigste verjaring van zijn stichting gevierd heeft. Het Zuiden moet nog beginnen. En de intense modernisering van het landbouwleven in de laatste tientallen jaren maakt het begin van langsom moeilijker. De provincie Limburg heeft nu pas een begin gewaagd op haar domein te Bokrijk.

En in West Vlaanderen? De verbouwing en moderne uitrusting van onze landbouwbedrijven vaagt het oude gereedschap weg. Men zal weldra ver moeten zoeken om nog een vlegel, een oude veldrol, een mollebard en ander oud gerief te vinden. Een medewerker van Biekorf, landbouwer en kenner van onze oude landbouwcultuur, heeft heel wat oud gerief gered en verzameld. Waar moet ik daarmee naartoe? zo vraagt hij ons,

Het Museum voor Folklore op de Halle te Brugge is niet de gewenste plaats en beschikt ook niet over de nodige ruimte om een afdeling Landbouw in te richten. En de Bond van de Westvlaamse Folkloristen droomt van Ten Bogaerde, de historische hofstede van de abdij Ter Duinen, waar sedert een paar jaar de Vrije Landbouwschool van Nieuwpoort ondergebracht is. Waarom zou dat een droom moeten blijven? Het Bestuur van de school moet voor de gedachte niet meer gewonnen worden, evenmin als senator Van Buggenhout, burgemeester van Koksijde, en de heer Olivier van de Bestendige Deputatie. En de geïllustreerde historische brochure van J. De Cuyper: *De Hofstede van Ten Bogaerde te Koksijde* (Pervijze 1952) moet iedereen overtuigen dat West-Vlaanderen nergens een mooiere en gunstiger gelegen ruimte zal vinden om de getuigen van de aloude 'werkdadige landbouwkunst der Vlamingen' te bewaren.

A.V.

Dokter Gustaf Verriest.

De Leuvense Professor, broeder van Hugo en leerling en bijzondere vriend van Gezelle, was met zijn familie op vacantie in Zwitserland in de zomer van 1914. Het bericht van de verwoesting van Leuven schokte zeer diep de oudstudent van de universiteiten van Leipzig en Berlijn. Zijn gezondheid werd erdoor aangetast. Hij was toen 71. Met zijn familie ves-

tigde hij zich te St. Cloud (Parijs) waar hij, kort voor de wapenstilstand, overleed (25 Juni 1918). Zijn stoffelijk overschot werd na de oorlog uit St. Cloud naar Leuven (Heverlee) overgebracht.

Dr. J. Muls, die in 1916-1918 ook te Parijs verbleef, heeft Prof. Verriest aldaar dikwijls bezocht. En de gesprekken liepen meestal over Gezelle en over dichtkunst. De mededeling van Prof. Muls (in Onze Alma Mater VII, 1953, nr. 4, blz. 7-11) betreft vooral deze gesprekken die de trouwe bewondering van de leerling voor de Heer ende Meester naar het leven schetsen. In zijn levensavond te Parijs heeft Professor Verriest ‘geleefd’ van Gezelle. En van de hoop op weerzien met zijn land. ‘Ik wil de korenvelden van Vlaanderen nog eens terugzien, alvorens naar het pierenland te vertrekken’, zo zei hij gemoedelijk in een van die Parijse gesprekken.

Onze Westvlaamse dokters uit de grote tijd wachten nog steeds op een goede biographie. Dokter Lauwers, Dokter Verriest zijn grote namen in onze overlevering. Het wordt echter hoog tijd dat iemand de hand aan het werk sla om traditie en document boekvast te leggen.

B.

Vlaamse voornaamheid in de naamgeving. 1500.

De Zusters fratressen van het Sioenklooster te Kortrijk, aangesloten bij de Regel van Windesheim, ontleenden met de kloosterhervorming uit het Noorden ‘een spetie van rudicheden naer de maniere van dien lande’. Zij volgden o.m. de gewoonte uit het Noorden - Holland en Friesland - in de naamgeving van hun oversten. De kroniekschrijver Pater Olivier Minnaert uit Deinze noteerde omstreeks 1500 dat de hervormde zusters van Sioen in de jaren 1430-1500 hun overste *moere* noemden; Margriete noemden ze *Griele*, Wouborch was *Woube,* Gheertruudt was *Trude*, Lysbette was *Lysse.* Dat klonk grof in Vlaamse oren. ‘Ende - zo schrijft Pater Minnaert omstreeks 1500 - met dat niet wel en luudt in Vlaenderen, so hebbic de voorseide eerste hueversten uit de jaren 1430-1500] van moedere ghenaemt, wat hebbelicker up de Vlaemsche manier ende niet up sijn boersche noch up sijn duutsche’. (Syoens Kloosterkroniek, ed. P.D. Stracke in Ons Geestelijk Erf X, 197). Met ‘duutsche’ manier wijst de Vlaamse kroniekschrijver op de toemaals minder fraaie omgangsvormen van het Nederlandse Noorden.

De zusters zelf noemden elkaar met diminutieven: Callekin, Neesekin, Leenkin, Maeykin, Stevenijnkin. Dat is tot laat in de 16^{e} eeuw het gebruik gebleven in veel kloosters,

o.m. bij de Cisterciënsernonnen (Hemelsdale, Spermalie, Groeninghe) in West-Vlaanderen.

A.V.

Enen God alleen.

Het volgend liedje is goed gekend - was het zeker voor een tiental jaren in de studentenwereld van 't Roeselaarse. Ook gehoord onlangs bij de kinderen van landse mensen te Beveren bij Roeselare.

Een!
Een is een.
Enen God alleen, enen Zaligmaker
en anders geen.

Twee!
Twee is twee.
De twee stenen tafels
lijk gebakken wafels.
Enen God alleen....

Drie!
Drie is drie.
De drie patriarken
Abram, Izaak en Jakobus
De twee stenen,..

Vier!
Vier is vier.
De vier evangelisten
die de waarheid wisten
De drie patriarken...

Vijf!
Vijf is vijf.
De vijf wijze maagden
die den hemel vaagden.
De vier evangelisten...

Zes!
Zes is zes.
De zes kruiken wijn
die op den bruiloft van Cana zijn.
De vijf wijze...

Zeven!
Zeven is zeven.
De zeven sakramenten
met veel complimenten
De zes...

Acht!
Acht is acht
De acht zaligheden.
die hier zijn beleden.
De zeven...

Negen!
Negen is negen.
De negen koren der englen
die in den hemel benglen.
De acht...

Tien!
Tien is tien.
De tien geboden des Heren
die wij moeten eren
De negen....
. . . . . .
Enen God alleen, enen Zaligmaker
en anders geen.

Soms wordt een ‘elf’ toegevoegd - dat ‘Liedje der Getallen’ (vlg. De Cock-Teirlinck, Kinderspel 7, 225-233) ietwat ontwijdend:

Elf!
Elf is elf
De elf voetballisten
met broeken zonder li(j)sten (bretels)
De tien....

Beveren Roeselare.
P.J.

Gebed van Keizer Karel.

Het ‘Gebed van Keizer Karel’ was hier te Stavele en ommeland zeer in gebruik gedurende de oorlogsjaren 1940-45. Het was geschreven op een blad papier; velen hadden het standvastig in hun portefeuille.

Tegenwoordig nog (1953) wordt het meegegeven aan jongens (soldaten) die in garnizoen liggen in Duitsland.

Zo hoorde ik onlangs betreffende dat gebed: - 'k ga 't hem [Herman, soldaat] eens geven, dat hij 't kan meedoen.

- 't En staat daar toch niet contrarie in. En pertank de pasters zijn d'r tegen.

Stavele
A.B.

[Nummer 11]

De oude dekenij Torhout na de overgave van Oostende 1606

Het bisdom Brugge, in 1560 opgericht, verkeerde bij het begin van de 17e eeuw in een benarde toestand. De zes jaren Calvinistisch bewind (1578-84) hadden hier, zoals in de andere Vlaamse bisdommen, veel schade aan de kerkelijke instellingen toegebracht. Geen van de nieuwe bisdommen werd echter, na de Spaanse herovering, in zijn herstel zo lang en onbarmhartig gestuit als het bisdom Brugge dat alsdan bestond uit acht dekenijen: Brugge, Aardenburg, Damme, Torhout, Roeselare, Gistel, Oudenburg en Sluis. Het bestuur van Alexander Farnese en zijn opvolgers was een ramp voor onze gewesten. De jaren 1584-1598 behoren tot de somberste uit de geschiedenis van ons Westvlaamse platteland. De vrijbuiters van de vestingen Oostende en Sluis waren hier heer en meester; zelden heeft stroperij en vrijbuiterij in onze gewesten zo'n vrij en onbeteugeld spel gehad als onder Farnese, Fuentès en Mansfeld. Onze dorpen waren ontvolkt, de landerijen voor een groot deel verlaten, dijken en wateringen aan hun lot overgelaten, totdat de Aartshertogen eindelijk met het beleg en

de ‘reductie’ van Oostende de redding brachten. Doch ook na 1604, en zelfs na het Bestand van 1609, is de kerkelijke herstelling op het platteland maar traagzaam vooruitgegaan.

De deken van Torhout, Dionysius Christoffer, de latere bisschop van Brugge,(1) zal nog in 1616 getuigen dat er, van de honderd parochiekerken van het bisdom, een twintigtal geheel vervallen en verlaten zijn; vijftig andere zijn ten dele onder strodak en men heeft er de dienst hernomen; alleen een twaalftal kerken waren onbeschadigd gebleven. Veel parochiën op het platteland hebben nog geen eigen bedienaar,(2) er zijn immers geen priesters te vinden voor die parochiën zonder inkomen, en het Brugse seminarie zelf heeft met veel moeilijkheden te worstelen.

Tien jaar vroeger, in 1606, schreef de ijverige Dionysius Christoffer, alsdan reeds deken van Torhout, de twee volgende brieven die we vonden op het Rijksarchief te Brugge (fonds Kerkarchief, nr 201) en die de toestand in de dekenij nader toelichten.(3)

De dekenij Torhout omvatte alsdan 17 parochiën: Aartrijke, Bovekerke, Eernegem, Handzame, Ichtogem, Koekelare, Kortemark, Lichtervelde, Poeke, Ruddervoorde, Torhout, Vladslo, Werken, Wingene, Zarren, Zedelgem en Zwevezele.

De eerste brief werd gericht aan de kerk en dismeesters van acht parochiën en vraagt hun de kerk-

(1) Dionysius Christophori, geb. te Antwerpen ca. 1570, was in 1598-99 deken van Turnhout geweest. Hij was kanunnik van Sint-Donaas; scholaster van het kapittel (1607); president van het Seminarie (1611); bisschop van Brugge (1623-29).

(2) Een monnik van Eversam, Ludovicus Ryffelaert, bediende in 1600-1608 de parochiën Werken, Handzame en Kortemark; na hem was Walerand Lefebvre, uit het bisdom Boulogne, pastoor van Werken en tegelijk van Bovekerke. Ook in de naburige dekenij Gistel zien we in 1606 Noël Legrand als pastor van Zevekote en Zande.

(3) In de dekenijen Cistel (met 17 parochiën) en Oudenburg (met 18 parochiën) was de toestand even benard.

rekening in orde te brengen, de ligger van kerk- en disgoed in het ordinariaat voor te leggen samen met een inventaris van paramenten, juwelen en meubelen.

De tweede brief werd gericht aan de schepenen en gemeente van zeven parochiën die geen pastoor hebben: de deken vraagt hun dat zij met een of meer buurparochiën overleg zouden plegen om te voorzien in het onderhoud van een pastoor, die dan twee of drie parochiën zou bedienen.

De beide brieven zijn gedateerd: 16 December 1606. Zij wijzen eens te meer op de grote ijver van de dertigjarige deken, die op het Mechels Concilie van 1607 een voorname rol zou spelen. Als afgevaardigde van het Concilie reisde hij in 1607 naar Rome waar hij terzelftertijd in naam van zijn bisschop, Mgr de Rodoan, het rapport van het bisdom Brugge voorlegde.(1) De beide brieven behoren tot de voorbereiding van het diocesaan rapport van 1607, dat grotendeels het werk van deken Christoffer geweest is.

De stukken zijn gelijktijdige kopieën van de omzendbrief; in de tweede brief wordt de ondertekening niet herhaald.

Er moeten nog meer documenten betreffende het Houtland uit deze beroerde tijden bestaan, o.m. een brief die handelt over vluchtelingen van Ichtegem te Diksmuide. Kan iemand ons daarover enige inlichtingen bezorgen?

Ichtegem

L. VANHEULE

Brieven van D. Christoffer, deken van Torhout.

1. *Brief aan de Kerk- en Dismeesters van acht parochiën.* 16 December 1606.

Pax Christi. - Magistris fabricae et mensae pauperum ecclesiarum parochialium in Zaerne, Werckene, Bovekercke, Coeckelaere, Eerneghem, Ichteghem, Aertrijcke, Zedelghem.

Voirsinnighe en beminde vrienden.

Desen sal dienen in den eersten om ul. te vermaenen, dat

(1) J. Pacquay. Les rapports diocésains de la province eccl. de Malines, blz. 69, 84 (Tongeren, 1930).

ghe de rekenynghe van de kercke en den dische ghereet sult maecken tusschen ert (?) en den vijftthienden van de maent Sprockel, want wij hopen dat ghe teghen alsdan gheleghen sal wesen om de selve te connen (commen?) hooren.

Ten tweeden, soo sullen ons metten eersten oversenden oft liever selver overbrengen den leghere van de goederen van de kercke en de dischen specificerende daer by de renten, thienden, huisen op die voorseijde kercke en den disch souden moghen toecommen. Daerenboven oyck en wilt nyet laeten met eene over te brenghen den inventaris van de ornamenten, juweelen, en alle de andere meubelen van de kercke, die onder Ul. oft iemandt anders bewaernisse rusten oft haer andersins toebehooren. En hier mede vaert wel in den heer, en wilt mede sorghe draghen voor alle tghene de voorseyde kercke en den aermen enichsins aengaet, ghelyck ul. dat bevolen en toebetroudt is en ghelyck ghe tselve voor Godt en voor ons begheyrt te verantwoorden.

In Brugghe den 16 December 1606.

U allen vrienden en dienaren in Christo.

D. Christoffer,
Deken van Torout.

2. *Brief aan de Schepenen en Gemeenten van zeven parochiën.* 16 December 1606.

Scabinis et communitati parochiarum de Zaerne, Bovekercke, Coeckelaere, Eerneghem, Ichteghem, Aertrijcke, Zedelghem.

Pax Christi. Voirsinnighe en discrete heeren en lieden.

Wij hebben verstaen als dat ghijlieden teghenwoerdelyck gheenen pastoor en hebt waer in dat wy nyet gherust noch wel te vreden en syn, welwetende dat ghe syt sonder den heer en bewaerder van u sielen, die oversulcke staen in groot peryckel van verloren te gaen. En daerom, alsoo wy uyt crachte van onse commissie schuldich syn toesicht te nemen en sorghe te draghen voor Ul. welvaeren ende salicheyt, goed ist dat wy voor ons ghenomen hebben nyet te ghedooghen dat ghe langher sonder pastoor sult wesen, en daerom vermanen wy ul. met desen dat ghe sult alle neersticheyt doen om mette eerste van iemandt vorsien te worden.

Ipst dat saecke dat de prochie de middelen nyet en heeft om eene pastoor op haer eyghen handt te onderhouden, soo suldy maecken te accorderen met een, oft oyck twee ist noodtelijck, vande naestligghende prochie op dat ghe te samen soo

veel mocht opbrengen daer eene pastoor hem eerlyck mede sal konnen onderhouden, van de welcke ghylieden mocht te samen oft by ghebeurte over ander weke ghedient worden. En om dat wy aen ul. in tghene voorseyt is alle bystaencheyt en behulpsaemheyt begheren te toonen, soo ist, dat wy op ul. versoecken, dat ghe ons sult van met de eerste gheleghentheyt sult commen spreken, en met eene de middelen te kennen gheven die ghe tot onderhoudt van den pastoor sult konnen opbrenghen, op dat wy ul. ten beste moghen raeden en helpen naer de gheleghentheyt van de saecke.

En wy scryven den selven tenuer van desen brief aen de prochie die ul. aldernaest gheleghen syn en gheene pastoor en hebben, opdat de selve oyck ghewaerschoudt synde van onse intentie, souden oyck hun devoir doen om van vorsien te worden. Alsoo dat indien ghylieden oft de voorseyde prochie de middelen nyet en heeft om elck besonder eene pastoor te onderhouden, soo suldy nu vryelijck met malcanderen moghen spreken, en sien eenichsins onder den anderen te over(een)comen.

Vaert wel inden heer en wilt de saecke ter herte nemen, toonende, ghelyck ghe schuldich syt te doene, dat ghe sorghe draeght voor u eere en principalyck voor u salicheyt, voor de welcke wy daghelyckx bidden den oppersten heer onder wiens bewaernisse wy ul. altesaemen bevelen.

Uyt Brugghe den 16 decemb. 1606.

U alle vriendt en dienaer in Christo

.....

Voirsinnighe en discrete schepenen en ghemeente der prochie.....

Verkoop van zwart goed.
(Het getal drie.)

Bastiaan Plezier had keure van een schone doeninge te kopen, maar 't was oud kerkegoed dat vroeger eigendom was van Sint-Gilles. De doeninge was al twee keren verkocht geweest en d'eigenaars hadden er alle twee slecht bij gevaren; ze waren uitgeschud.

Bastiaan ging een keer om raad naar de pastor en deze zei: ‘Zij gerust Bastiaan, ge moogt die hofstee stout en boud kopen, 't is immers *de derde keer* dat ze verkocht wordt’.

Dudzele.

A.M.

Kozakken van de Don in de Vlaanders
Februari 1814

Terwijl de Verbondenen in de winter 1813-1814 Napoleon achtervolgden naar Parijs, dat 31 Maart voor de Russen en Pruisen zou capituleren, verschenen in West-Vlaanderen patrouilles Kozakken, weldra gevolgd door grotere ruiterijkorpsen,

De Kozakken zuiverden onze streek van achtergebleven Franse soldaten en werden door onze voorouders als bevrijders begroet.

Over het algemeen hadden de Kozakken een goedaardig maar zeer ruw uitzicht met hun lang haar en vuile baarden. Hun ‘uniform’ was een mengelmoes van allerlei plunje, kielen, bloezen, mantels, schaapvachten, Franse uniformen. Het was een koude winter en sommige waren gekleed lijk een rauwe ajuin, vier stel kleren over elkaar. Zij droegen lange pieken en pistolen, en bereden op zeer hoge zadels een soort kleine sterke stekelharige paarden.

In de steden werden zij in openbare gebouwen ingekwartierd. Op het platteland legerden zij, mannen en paarden, rond een groot kampvuur; de boeren konden niet rap genoeg voeder en hout en jenever aanbrengen. Vlaanderen was alsdan een land van stokerijen en mestvee, een Land van Belofte voor krijgsvolk. Het was hier aldra bekend dat de Kozakken overal waar zij aankwamen ‘Snap! Snap!’ riepen - voor Schnaps: jenever. En de jenever stond overal gereed, met jenever gingen de overheden de patrouilles tegemoet, jenever in ketels en emmers, met een pollepel in. De kerels slurpten de brandewijn uit de emmers of uit de pollepel. Daarop werden koeien geslacht en de kwartieren ongevild boven de vuren aan de pieken gestoken, gerookt en verslonden. Zij kookten ook een eigen pot: ze smolten drie-vier pond spek met veel boter, en goten dat op hun aardappels, en daarop brandewijn, en dan nog melk en bier. Ofwel een soort soep met stukken vlees, roggebrood en zout, en azijn uit de stokerij, en uit de winkels haalden ze trossen roetkeersen (vetkaarsen) die in die ‘kloerie’ gesmolten werden.

Te Poperinge kwam 20 Februari 1814 eene grote patrouille van 36 Kozakken aan. Zij werden als bevrijders begroet met klokkengeluid op Sint-Bertens en Sint-Janskerk. En de overheid voorzag hen overvloedig van eten en drinken.

Een week later lag er een patrouille te Reningelst waar ze ‘snap! snap!’ riepen en brandewijn dronken ‘lijk thee’, zo vertelt koster Cuvelier.

De mensen wisten dat ze hun dochters en hun zilverwerk moesten achter slot houden. Overigens waren de Kozakken niet kwalijk van omgang, maar ze waren ‘wroed’ op de Fransen. Overal waar ze er een meenden te ruiken, stoven ze op met geweld. Dat heeft de praktizijn De Zeure te Mesen ondervonden: Kozakken kwamen bij hem binnen, goedgezind, en gingen hem onverhoeds te lijf toen hij begon te roepen: Françoise, Françoise! - ze meenden dat hij Fransooizen ter hulp riep, - en Francoise was zijn meid.

Te Gent rukten 14 Februari vijf eskadrons van het 1e regiment Donkozakken binnen, Hun bevelhebber, kolonel Bichaloff, was een aartsvader van 80 jaar en werd, gedurende de bezetting die tot begin April zou duren, een populaire man. Het volk noemde hem *Petje Kozak.* De Rederijkers van de Fonteine nodigden hem uit op hun feestviering in de Parnassusberg (15 Maart) en Bichaloff tekende hun gulden boek en schonk hun zijn portret, een miniatuur op ivoor geschilderd. De volgende week vierden de Russen de verjaardag van tsaar Alexander en gaven op de Place d'Armes (Kouter) een groot ruitersfeest. De ritmeesters en officieren van het garnizoen werden daarop ontvangen door de mannen van het Gentse Vleesambacht die in hun lokaal een gecostumeerd avondfeest hadden ingericht ter ere van de Russische Keizer.

De Kozakken die 16 Februari te Brugge aankwamen waren ook Donkozakken: ‘*Kosakki Donski*’, zo zeiden ze, en het volk zei dat na. Ze kwamen binnen door de Kruispoort, 's morgens om 9 uur, een eskadron van vijftig man ‘al te peerde met lange stokken op welkers eynde al boven was een scherpe dryekantige pinne gelyk eenen poingnard.’ Zij waren meestal ongelijk gekleed. De ruiters gingen post vatten op de Burg, van de hoek van het Vrije tot aan de poort van het stadhuis. Daar werd hun vanwege het stadsbestuur de plichtmatige jenever aangeboden, terwijl muzikanten hun een aubade brachten. Onder de Halle, in de ‘Beurse der cooplieden’ was alles bereid voor hun logement; hun paarden werden gestald ‘in de plaetse der plakquet kraemen’. Hun aanvoerder, kapitein Kamehoff, werd tijdelijk plaatskommandant van Brugge; hij logeerde bij Mr. De Heere ‘in den grooten bauw’ op de Markt.

De Kozakken patrouilleerden van uit Brugge tot in Binnen-Vlaanderen: 17 Februari brachten zij twee tonnekens geld binnen die ze bij Hooglede op de achterhoede van de Franse Garde d'Elite genomen hadden.

De Fransen zaten nog in Oostende en teerden op de boeren van Bredene en Klemskerke, waar ze regelmatig koeien gingen weghalen. Toen bedreigde landslieden bij de Kozak-kenkommandant om bijstand kwamen (18 Februari) waren er maar een half dozijn Kozakken in Brugge, al de andere waren op patrouille. Kommandant Kamehoff begon zelfs voor een uitval van de Franse bezetting uit Oostende te vrezen en zond om hulptroepen. En hij verbood maskeraden en bals, het was immers juist Vastenavond en de Brugse Carnaval zou beginnen. Zo kregen de burgers opeens een ernstiger bezigheid: zij werden opgeroepen om, per wijk of zestendeel, de wacht op te trekken. Brugse garde civiques die aldus op Vastenavond bij de Smedenpoort in 't geweer waren, verzonnen daar een genoegelijk tijdverdrijf: zij gingen een weddenschap aan over het drinkvermogen van de Kozak die daar bij de poort op wacht stond, om, zoals ze zeiden, ‘eene preuve te hebben van zyne kloekte’. Zij gaven hem drie halfpinten jenever te drinken, en hij dronk ze uit ‘zonder iets daer af te weten’.(1)

Enkele dagen later (25 Febr.) werden Kozakken en Brugse ‘borgers in 't geweer’ afgelost door een flink detachement Pruisische huzaren.

A.V.

Machelengulde.

De begankenis naar Sint Cornelius en Sint Geleyn (tegen de stuipen) te Machelen bij Deinze op de eerste Julidagen heeft vroeger steeds veel volk uit heel West Vlaanderen aangetrokken, zelfs Frans-Vlaanderen meebegrepen. In de tijd dat men de bedevaart te voet deed. Z.E.H.A. Vanden Abeele, pastoor van Machelen, spreekt daarvan in Bijdragen tot de Geschiedenis der stad Deinze 14, 1947, blz. 61. Het archief van de kerk bewaart een Guldenboek waarop namen voorkomen van bedevaarders o.m. uit Kortrijk, Veurne, Tielt. Uit welke jaren dateert dat Guldenboek? Een ander register, in 1543 begonnen, bevat de namen van Bruggelingen en van inwoners van Roeselare en Menen. Uit welke jaren en welke zijn die namen?

E.N.

(1) J.K. Verbrugge. Gedenkweerdige Aenteekeningen, blz. 211 (Oorspr. Handschrift). Vgl. Biekorf 47, 1946, 25-30. K. Ter Laan. Nederl. Overleveringen 11, 184 (Zutphen, 1932).

Lodewijk de Wolf de onverzoenbare Westvlaming
Eerste periode: 1893-1914.

Naast zijn vader, de Brugse apothekersfiguur uit den Cleenen Thems, heeft Lodewijk De Wolf zijn vorming, ideaal en betrachting, zijn gehechtheid aan alles wat Westvlaams is, vooral te danken aan de Studenten-beweging. Later zal die wassende gedachte tot rijpheid komen onder de invloed van leden van het Berek van Biekorf, o.m. Cyriel De Laere.(1)

Zoals in al de Westvlaamse colleges, bestond ook te Brugge een ‘studentenkring’, waarvan de gebroeders Jules, Lodewijk en Jozef hartstochtelijke leden zijn geweest. Van deze kring is Lodewijk als ‘rhetorikaan’ voorzitter geweest en later, in zijn seminarietijd, proost.(2)

Tijdens het verlof vergaderden oud- en hogeschoolstudenten, seminaristen en jonge leraars om zich te

(1) Met het oog op een te publiceren blo-bibliographie van L.D.W. hebben wij in de tijdspanne 1945-50 zowel bij zijn broer zaliger Karel De Wolf, als bij de priesters van zijn ‘cours’, mede-leraars en oud-leerlingen uit de Oostendse collegetijd en parochianen van Beselare, persoonlijk of per briefwisseling, uiteenlopende, soms merkwaardige inlichtingen ingewonnen. - De firma Lannoo (Tielt) is van plan geweest levensschets en bloemlezing op te nemen in de reeks *Westvlaamse Boogaard* waarin vier nummers verschenen zijn: Pastoor Leroy door Boschvogel (1944). Pastoor Van Hee door H. De Gryse (1945), E.H. Paul Allossery door Mts Van Coppenolle (1945) en Deken De Bo door Juul Filliaert (1947). Nog andere merkwaardige, mogelijks minder gekende Westvlamingen zouden in deze reeks hun beurt krijgen; het bleef echter, jammer genoeg, bij dit kwartet.

(2) Zeer waarschijnlijk is L. De Wolf de auteur van het werkje: *De Studentenkring van Brugge,* 1869-1894; Brugge, Adolf Van Mullem-Van Haelemeersch, 14 blz. - Het imprimatur werd gegeven door G. Waffelaert, vicaris-generaal, op 10 September 1894. Lodewijk De Wolf wordt vermeld als voorlaatste voorzitter van de kring, voor het schooljaar 1893-94, toen hij dus leerling der Rhetorica was.

verzetten in zang, spel en toneel Ieder Vrijdagavond was er ‘ernstige’ vergadering met een spreekbeurt, handelende over een onderwerp in verband met de Vlaamse Beweging of de culturele strijd van het Vlaamse volk.

Benevens deze studentenkring bestond nog een geheime studiebond ‘*Noodvier en Noodhoorn*’, welke de uitgekipte van de hogere klassen groepeerde, allemaal liefhebbers van Westvlaamse kunst en geschiedenis. Aan deze jonge studenten werd geleerd wat kunst is, hoe haar ontleden en beoordelen; hen werd de waarde aangewezen van de kroniekschrijvers en wat feitelijk geschiedkundige bewijzen zijn; meteen werden zij ingewijd in de paleographie en kregen zij een idee van oorkonden en handschriften. Een soort heemkundige kring avant-la-lettre.

Lodewijk hield anderzijds van Vlaamse leute en traditionele volksspelen. Zo was hij, als seminarist, lid van de Wilde Baanbolders, gevestigd bij de ‘*Sistjies*’ in Groeninge. Niet alleen ging hij aldaar om de leute, maar ook om te luisteren en op te tekenen. De toenmalige directeur van het Seminarie, kanunnik (later Monseigneur) Callewaert kende en waardeerde de kennis en de aanleg van de leviet en zorgde er voor dat Lodewijk naar Leuven werd gestuurd om er de geschiedenis te studeren; hij was de eerste priester van het bisdom Brugge, die voor deze tak van de wetenschap naar de Leuvense Alma Mater gezonden werd.

Bij Professor Cauchie stond de student Lodewijk De Wolf aangeschreven als een klare, verstandige kop; onder dezes leiding voltrok zich de vorming, zo puik door Professor C. Callewaert begonnen. Lodewijk was te Leuven de tijdgenoot van Caesar Gezelle, Emiel Frutsaert, Frans Van Cauwelaert, A. De Meester, Sobry, Dumez, Paul Allossery, e.a.[1]

(1) Aan tafel zat hij in 't Geestje tussen twee studenten van een ander bisdom, die later bisschop zouden worden, te weten Kardinaal Van Roey en Mgr Rasneur, bisschop van Doornik.

Bij de doodmare van Guido Gezelle zijn Aloïs Walgrave en Lodewijk De Wolf naar Brugge afgereisd om er de uitvaart van de priester-dichter bij te wonen. Walgrave was er te gast bij de familie De Wolf. Vader De Wolf, geheimschrijver van Biekorf, droeg de meester een grote verering toe. 's Avonds werd er gekout over de grote Dode, o.a. over zijn laatste dichtvonken, de grote moeffen, waaruit de hofmuur van het Engels klooster is gebouwd.... 'O Stedeen standvaste oude meunniksmoffen....'[1] 's Anderendaags vergezelden de twee jonge priesters het stoffelijk overschot van hun bezieler en Meester naar zijn ruststede op het gemeentelijk kerkhof te Brugge, die voorlopig de grafkelder was van de familie De Wolf-De Baets, nevens de kapel.[2]

Op 1 December 1899, dag van de begrafenis van Gezelle, vergaderde 's avonds *Met Tijd en Vlijt.* De twee Brugse hoogstudenten waren reeds te Leuven terug en woonden de bijeenkomst bij. Lodewijk spoorde de leden aan een milde bijdrage te storten tot het oprichten, te Brugge, van een gedenkteken, Gezelle ter ere.[3]

Onze onverzoenbare Westvlaming interesseerde zich in die tijd speciaal aan de oorsprong van de Vlaamse steden en het stedelijk recht. Deze studie paste hij

(1) Mij destijds medegedeeld door zaliger Karel De Wolf.

(2) Het is bij vergissing dat wij, in onze bijdrage over het stedelijk kerkhof van Brugge, in *Brugghe 'n Spieghel*, jaarboek van het oudstudentengild De Uylenspiegels, 1939, blz. 181-203 (vijftig overdrukken), dit graf situeren als zijnde de familiekelder van Adolf De Wolf-Leonie Van Acker, waar nadien Lodewijk en later Karel De Wolf werden bijgezet. Het graf waarin het stoffelijk overschot van de Heer ende Meester zes jaar rustte was dit van De Wolf De Baets, in perceel 26, noordwest van de kapel, (links als men vóár het bedehuis staat).

(3) Annuaire de l'Université catholique de Louvain, 1901, 65e année, blz. 212-213... 'Wij waren zoo gelukkig te zien, dat zijn oproep met ware geestdrift beantwoord werd.'

in het bijzonder toe op de stad Brugge. Hieruit zal zich zijn thesis kristalliseren over de eerste Brugse keuren, waarmede hij in Juli 1902 tot Doctor in de Wijsbegeerte en Letteren (afd. Geschiedenis) zal promoveren. Een gedeeltelijke uitwerking van deze studie gaf hij tijdens het Geschied- en Oudheidkundig Congres, te Brugge, op Maandag 11 Augustus 1902 en in een viertal bijdragen in de Handelingen van de Société d'Emulation.(1)

In 1901 was hij bestuurslid en bibliothecaris van het studentengenootschap *Met Tijd en Vlijt*, waarvan toen ook Jules Persyn, Omer-Karel de Laey, Paul Allossery, Jef De Cock, Aloïs Walgrave, Frans Van Cauwelaert e.a. leden waren. Men mocht er Lodewijk graag als spreker. 'De eerste maal dat Louis er het woord nam, was om in een kleine toespraak - een 'uit de vuist', lijk voorzitter Alberdingk Thym het zegde - het nut en de noodzakelijkheid Vlaamschgezind te blijven in het studentenleven te Leuven te bewijzen en tevens tal van praktische middelen aan te duiden die daartoe helpen konden'.(2)

Lodewijk De Wolf was de allereerste die te Leuven zijn doctorsthesis in het Nederlands verdedigde. Hij had hiervoor de leider van het Historisch Seminarie, Professor Cauchie - een volbloed Waal - geraadpleegd. Deze, een helderziende en breeddenkende kop, vond het zeer logisch dat een Vlaming zijn proefschrift in zijn moedertaal opstelde. Na afloop wilde de jury hem de grootste onderscheiding toekennen, maar het jurylid Alberdingk Thym verzette zich hiertegen, omdat, naar zijn bewering, enkele woorden en wendingen te specifiek

(1) Congrès Archéologique et Historique... Compte-rendu par Léon De Foere, Brugge, 1902, blz. 364-371 'Sur les origines de l'agglomération brugeoise'. - De vier bijdragen in de Handelingen verschenen respectievelijk in deel LV (1905), blz. 302-328 en 393-403; LVII (1907), blz. 298-317 en LVIII (1908), blz. 309-336.

(2) Annuaire.... op. cit. blz. 401-405.

Westvlaams waren: zo verwierf onze onverbiddelijke Westvlaming zijn doctorstitel met grote onderscheiding.(1)

Twee maanden nadien werd Lodewijk benoemd tot leraar in de poësis, de 'dichterklasse' aan het bisschoppelijk college te Oostende.

Te Leuven had Lodewijk de Vlaamse studentenbeweging met hart en ziel meegeleefd en erin meegestreden. De priesters van het bisdom Brugge waren er de haantjes-vooruit. Onder de leiding van onze Wolf kwamen zij bijeen in een bijzondere studiekring en bezorgden bijdragen voor Biekorf. Folklore en volksgebruiken kwamen er natuurlijk eveneens ter sprake en met voorliefde behandelden de *trawanten* alles wat Westvlaams was.

Tijdens de vacantie trok leraar De Wolf graag naar Watou, waar hij logeerde bij 'tante Pauline'.(2) Daar luisterde hij naar de *klaps* van de *blauwers* (smokkelaars) of van de *briekkebakkers* (steenbakkers), tekende de eigenaardige woorden en wendingen nauwkeurig op en keek of zij reeds *geboekstaafd* waren in het Westvlaamsch Idioticon of Loquela. Hij koesterde het inzicht een aanvulling uit te geven op deze woordenboeken en had hiervoor, in 1914, reeds 5000 woorden en varianten verzameld.(3)

(1) Eigenaardigheidshalve stippen wij hier de tekst aan, die zaliger Karel De Wolf in zijn familieboek hierover schreef: 'Werd te Leuven Doctor in de Wijsbegeerte en Letteren; was de allereerste student die z'n docterkeure stond in het Vlaamsch; verloor zijn grootste onderscheiding door Alberdinck-Thym, die als fanatieke hollander, niet kon verdragen dat er in den opstel (over Brugge's ontstaan) van de thesis een paar Westvlaamse uitdrukkingen stonden tegen het "*officieel*" Nederlandsch.'

(2) Bij tante Pauline (De Wolf), die alsdan weduwe van Benoot Ryckebosch geworden was, zal L.D.W. als banneling (onderpastoor van Beselare) bij het uitbreken van de oorlog 1914-18 een tijdelijk onderkomen vinden.

(3) Mts Van Coppenolle: De boekenschat van Lodewijk De Wolf te Beselare vernield, 1915-1916. Biekorf, 1946, blz. 151-156, inz. blz. 154.

Uit zijn leraarstijd dateert nog een andere droom: nml. het uitgeven van een uitvoerige en rijk-geïllustreerde studie over het edelsmeedwerk bewaard in kerken en kapellen van het bisdom. Tijdens de vacantie ketste hij de Westvlaamse gouw af, vergezeld van een zijner leerlingen, om foto's te maken van kelken, remonstransen, cibories, wierookvaten, enz... Op een van deze zwerftochten heeft onze dilettant fotograaf een *geestig* voorvalletje beleefd bij de pastoor van Voormezele, waarvan hij de jongste lettervrucht: 'Geschiedenis der relikwie van het H. Bloed, dat sedert 29 Juni 1152 te Voormezele bewaard is' in Biekorf (1901, blz. 248-254) uitvoerig, maar niet zonder *kritiek* besproken had.(1)

Uit zijn leraarstijd dateert zijn zo merkwaardige *Volkskundige Boekenschouw*, die als bijblad van Biekorf twee jaar verscheen (1908 en 1909). Dit werk bevat de opsomming van de bijdragen, met een volkskundige inslag, die in circa 400 tijdschriften verschenen.(2)

Op 9 Augustus 1911 werd Lodewijk benoemd tot onderpastoor van Beselare. Door deze benoeming werd hij weggerukt uit zijn gunstig studiecentrum, met de mogelijkheid nu en dan eens naar Brussel te kunnen reizen om er in de Koninklijke Bibliotheek aan zijn Boekenschouw te werken. - Het was een harde beproeving voor de geleerde werker. Toch heeft hij zich als onderpastoor op een plattelandse gemeente best en betrekkelijk rap kunnen aanpassen. Meteen botte bij hem een andere tak van zijn liefhebberij open: de streekgeschiedenis van Beselare.

Drie jaar en twee maanden heeft hij 'geonderpastoord' te Beselare en reeds was hij ver gevorderd met de geschiedenis van parochie en gemeente, want zijn documentatie besloeg reeds 1500 fichen....

(1) Wij hebben dit voorvalletje in geuren en kleuren verteld: Lodewijk De Wolf op uitstap naar Voormezele, in West-Vlaanderen (weekblad), Brugge, 5 October 1946.

(2) Op deze Boekenschouw komen we zwel eens terug.

Op 19 October 1914 terwijl Ieper beschoten werd, moest Beselare ontruimd worden.... Alles, boeken, fichenstelsel, documentatie, aantekeningen,.... heeft hij *in de brand moeten laten*....

Meteen heeft dat kleppen van de noodklok in het werkzame leven van onze Westvlaamse vorser en zanter een tweede phase ingeluid.

Mts. VAN COPPENOLLE

Oudsoldaten van Napoleon te Brugge.

Omstreeks 1850 bestond er te Brugge een 'Société des Anciens Frères d'Armes de l'Empire Français'. Daarvan getuigt een groot en keurig 'Souhait de Nouvel An' met illustratie, uitgevoerd door de Brugse steendrukkerij De Lay-De Muyttere (gevestigd ca. 1850 in de St. Amandstraat, later in de Noordzandstraat, 78).

De vraag is: Bestaat er ergens nog enig archief of documentatie over deze vereniging van oudstrijders van Napoleon? Ik kan immers niet uitmaken of het een vereniging van Brugse oudstrijders was, ofwel een vereniging van alhier -- in 1848 of 1852 - uitgeweken Fransen.

J.H.

In de kerkmuur begraven.

Tot nu toe vond ik geen enkele begraafplaats 'in de kerkmuur', noch in Vlaanderen, noch in Brabant. Heeft iemand nog van zulk een begraafplaats alhier gehoord? of een sage over 'begraving in de muur'? Zulk een sage zou, naar ik vermoed, er een zijn van de gefopte duivel: Iemand sluit een contract met de duivel; deze zal, in ruil voor de bekomen gunst, in elk geval zijn ziel hebben, hij moge begraven worden 'binnen of buiten de kerk'; de contractant laat zich echter begraven in of onder de kerkmuur, en de duivel is gefopt.

V.D.

Leprozerij te Lo.

- Naast Snellegem, Varsenare en Koekelare (zie boven bl. 217) had ook de stad Lo een leprozerie of lazerie. In het Parochieblaadje van Lo (7 juni 1953) lees ik daarover een nota van Z.E.H. Vandromme. De lazerie bestond in de jaren 1430 en was gelegen op de hoek van de Lodijk en de Manestraat, waar nu de herberg De Lobrug is. In 1432-34 werden 'lazerussen' van Lo voor onderzoek gezonden naar de bekende hoofdleprozerij van Hoge Zieken te Ieper.

J.H.

Nieuwe aspecten en problemen over de geschiedenis van Lapscheure

Terwijl we de bodemkaart van de gemeente Lapscheure opnamen[1], bracht ons onderzoek mee dat we onze aandacht eveneens gingen wijden aan de geschiedenis van het dorp. Inderdaad moet men tijdens het bodemonderzoek dikwijls gebruik maken van historisch-geographische gegevens; anderzijds levert het bodemonderzoek zelf nieuwe elementen betreffende de geschiedenis van een streek of van een dorp. Laat er ons maar dadelijk aan toevoegen, dat de historische gegevens van archieven, documenten, oude kaarten enz. dikwijls niet overeenstemmen met deze, die voortkomen uit het bodemonderzoek. Dit konden we weer vaststellen bij de enkele opzoekingen, die we over Lapscheure deden en die er vooral in bestonden onze vondsten, die steunen op wetenschappelijke bodemkundige waarnemingen, te toetsen aan historische gegevens. Hierbij menen we enkele nieuwe aspecten gevonden te hebben, terwijl er terzelfdertijd haast evenveel problemen oprezen. De bedoeling van dit artikel is zowel de nieuwe aspecten als de problemen over de geschiedenis van Lapscheure uiteen te zetten.

Na ongeveer vier eeuwen lang overstroomd te zijn geweest, kwam de kustvlakte omstreeks de 8e eeuw (einde van de Duinkerke II-transgressie, die duurde van de 4e tot de 8e eeuw), grotendeels droog te liggen.[2] Door de zich terugtrekkende zee werd een vlakte met vruchtbare kleigronden

(1) Dit onderzoek werd verricht in het kader van de opname van de bodemkaart van België, werk dat uitgevoerd wordt onder leiding van Prof. Dr R. Tavernier, en dat gesubsidieerd wordt door het Instituut tot Aanmoediging van het Wetenschappelijk Onderzoek in Nijverheid en Landbouw (I.W.O.N.L. - I.R.S.I.A.).

(2) Moorman F.R. en Ameryckx J. - De Bodemgesteldheid van de Zeepolders Versl. over Navorsingen van het I.W.O.N.L. no 4, blz. 37-60, Brussel 1950.
Moorman F.R. - Over het Ontstaan van het Veurne-Ambachtse Poldergebied, Biekorf 50, 1949, blz. 25-30; 53-60.

achtergelaten, waar spoedig hier en daar nederzettingen gesticht werden. De oudste nederzettingen in het oostelijk kustland zouden Dudzele, Lissewege en Dostkerke zijn. Aan de parochie van Oostkerke werden daarna vier kapellen verbonden: Wulpen, Moerkerke, Westkapelle en Lapscheure.(1) Wanneer juist Lapscheure gesticht werd, weten we niet. Wel laat het bodemonderzoek ons toe te veronderstellen dat er in de buurt van het huidige Lapscheure nederzettingen bestaan hebben vóór de 11e eeuw (dit zullen we verder nader uitleggen). Deze eerste polderbewoners ondervonden weldra dat ze nog een zware strijd tegen de zee zouden te leveren hebben.

In de 10e eeuw greep een nieuwe zeeinbraak plaats, gevolgd door overstromingen (de Duinkerke III A-transgressie), waarbij aan de oostgrens van onze kustvlakte het Zwin werd gevormd(2). Uit de studie van de verbreiding der afzettingen, die toen uit het zeewater bezonken, weten we dat de zee de streek onder water zette tot aan Uitkerke, Lissewege, Oostkerke, Dudzele en Hoeke(3). We vermoeden dat er in het overstroomd gebied geen dorp of belangrijke nederzetting lag. Lapscheure zelf bevond zich (indien het tenminste in de buurt van het huidige dorp lag) enkele kilometer ten zuiden van het overstroomde gebied.

Na ongeveer een eeuw trad een korte rustperiode op met weinig of geen overstromingen, waarna in de 11e-12e eeuw het Zwin een aanzienlijke uitbreiding nam ten gevolge van nieuwe zeeinbraken (de Duinkerke III B-transgressie). Ten westen van het Zwin werd spoedig een dijk opgeworpen om de overstromingsvlakte te beperken. Het begin van de dijkaanleg valt ongetwijfeld samen met de door ons aangenomen rustperiode tussen de Duinkerke III A- en de Duinkerke III B-transgressiephasen. Deze dijk, met een lengte van ongeveer 30 km, loopt van Uitkerke tot op grondgebied St. Kruis over het grondgebied van Heist, Knokke, Westkapelle, Hoeke, Oostkerke en Damme. Een weinig later, rond het midden van de 12e eeuw, werd hij verlengd tot Moerkerke.

(1) Opdedrinck J. Oostkerke en de Abdij van Sint Quintens-ten-Eilande. Biekorf 26, 1920, blz. 211-223.

(2) Ameryckx J. Ontstaan en Evolutie van het Zwin in België. Natuurwet. Tijdschr. 34, blz. 99-110. Gent 1933.
Ameryckx J. Bodemkaart Westkapelle II, E. Verklarende tekst bij het Kaartblad Westkapelle II, E. Gent 1953.

(3) Niet al deze dorpen bestonden toen reeds. We vernoemen ze hier slechts om de overstromingen te kunnen localiseren

De dijk bestaat uit verschillende gedeelten, die tegelijkertijd werden gebouwd, maar elk een verschillende naam dragen: Evendijk (Uitkerke Heist), Kalveketedijk (Heist-Westkapelle), Bloedlozendijk (Westkapelle), Krinkeldijk (Hoeke-Oostkerke), dijk van Romboutswerve (Oostkerke-Damme), Branddijk (Damme), Damweg (Moerkerke).

Het gebied aan de zeezijde van de dijk werd prijsgegeven en zou slechts na talrijke eeuwen stuk voor stuk op de zee teruggewonnen worden, door het indijken van tientallen grote en kleine polders. Van al de toen bestaande dorpen lag slechts Lapscheure in het overstromingsgebied en misschien niet zo heel ver van een belangrijke Zwinarm, nl. het Lapscheurse Gat. Lapscheure moet toen vernield zijn geworden en zou slechts in de 12e-13e eeuw wederopgebouwd worden.

Van deze tijdelijke verdwijning is, voor zover we weten, niets bekend in oude documenten of in de literatuur. Integendeel wordt Lapscheure zowel in de 11e als in de 12e en 13e eeuw vermeld. Hier staan we dus voor een probleem. Er bestaat nochtans geen twijfel dat er in het overstromingsgebied geen enkele nederzetting gespaard is gebleven, wat trouwens niet moeilijk te begrijpen is. In de buurt van het huidige Lapscheure bestaat de bodem overal uit een kleilaag van 1/2 m tot 1 m dikte, die na de 11e eeuw werd afgezet, en die een oudere kleilaag bedekt. Deze laatste is niets anders dan de kleilaag, die bezonk tijdens de overstromingen van de 4e tot de 8e eeuw (Duinkerke II-transgressie), en die er het oppervlak vormde van de 8e tot de 11e-12e eeuw (nl. tot aan het begin van de Duinkerke III B-transgressie). Dit oud oppervlak, dat zich in de huidige bodem op 1/2 tot 1 m diepte onder een jongere kleilaag bevindt, vertoont sporen van begroeiing en van bewoning. Dit laat dus geen twijfel na dat er daar tussen de 8e en de 11e eeuw nederzettingen moeten bestaan hebben; over de belangrijkheid ervan kan men zich moeilijk uitspreken, daar het niet uitgesloten is dat, ten gevolge van de 11de-eeuwse overstromingen, geen spoor meer is overgebleven van een gedeelte van de bewoning.

Lapscheure werd herbouwd in de Sint Jobspolder, die in de 12e of 13e eeuw ingedijkt werd (een juiste datum konden we nergens vinden). Hoe echter verklaren dat een dorp of nederzetting, die gedurende 1 à 2 eeuwen van de kaart verdwenen is, onder (ongeveer) dezelfde naam opnieuw verschijnt? De verklaring hiervan ligt niet in het bereik van onze studie en laten we graag aan andere onderzoekers over.

Hiermee is Lapscheure nog niet aan 't einde van zijn bewogen geschiedenis. Uit verschillende documenten blijkt dat de kerk van Lapscheure tot in de 16e-17e eeuw op een andere plaats dan de huidige kerk stond; in enkele teksten is sprake van de 'oude kerk', waarvan nu niets meer terug te vinden is.

Een tekst van 1679, 'Beschrivynghe der verwoeste ende verdestrueerde kercken int landt van den vryen, zoo door verscheyden innondatien als ketteryen',(1) zegt:

'Voorts in het quartier van Sluys, alias Lammesvliet, is verwoest de kercke van Lapschuer afghebroke, gelegen een half mile van Sluys, nevens daer nu de groote creke is, ledende naer Middelburch, omtrent der plaetse van St. Pietersdyck ende ao 1654 heeft men een nieuwe kercke van Lapschuer gemaekt, omtrent 500 roeden van daer d'oude kercke plachte te staen, naer den westen'.

K. De Flou in zijn 'Migratie der plaatsnamen' vermeldt: 'In den 'Ommelooper van den Nieuwen Bedyckten Polder geleghen onder de prochie van Lapscheure, onder de dyckagie van Sinte Pietersdyck' leest men een en ander over de oude watering van Lapscheure, zijnde 'het district daer de oude kercke van Lapscheure in gestaen heeft, dewelcke ten gronde is afghebroken, welke dyckagie nu weder bevast is geworden met het leggen van een nieuwen souffisanten zeedyck, die besteet was te maken op den 18n Octobris 1650, etc.'

Onder art. 15 is er spraak van land, dat gelegen is 'veurgemeens met het oude kerckhof'.

Art. 16 beschrijft 'het oude kerckhof daer de geruineerde oude kercke van Lapscheure op gestaen heeft, groot met zijn grachten van alle zijden tot een gemet XXV Ro lants'.

En in art. 20: 'Lapscheure noordoost van de nieuwe kercke zuyd bij d'oude kercke'.

Uit deze teksten en ook uit oude kaarten is het mogelijk de plaats van het oude Lapscheure nauwkeurig te situeren(2). Het lag ongeveer 1.400 m ten noordoosten van het huidige dorp, juist achter de oostelijke dijk van de Sint Jobs-

(1) Annales Société d'Emulation. Brugge 1867, blz. 121-138.

(2) We bedanken hier de heer W. Bossier, stadsbibliothecaris te Brugge, die ons waardevolle inlichtingen verstrekte betreffende de ligging van het oude Lapscheure.

polder[1]. Het bodemonderzoek wees uit dat ongeveer op deze plaats een belangrijke kreek vanuit de Sint Jobspolder in het Lapscheurse Gat uitmondde, een geographisch interessant gelegen maar ook gevaarlijke plaats, zoals verder zal blijken.

Het verwondert ons dat we nergens in de literatuur konden vinden wanneer het oude Lapscheure verdwenen is en wat de reden van de verdwijning is. We denken nochtans de oorzaak ervan tijdens onze opzoekingen gevonden te hebben. Ter hoogte van het oude Lapscheure is de oostdijk van de Sint Jobspolder op een bepaald ogenblik doorgebroken; inderdaad vormde de plaats, waar de oostdijk door de kreek, waarvan hoger sprake is, gelegd werd, een zwak punt in de dijk. De breuk was zeer belangrijk, want de dijk werd over een lengte van ongeveer 1 km weggeslagen. Daar het onmogelijk bleek de dijk te herstellen, werd besloten een gedeelte van de Sint Jobspolder en daarmee ook het dorp prijs te geven door het inbraakgebied met een nieuwe dijk, de Groene dijk, te omringen. Nadat het 'uitgedijkt' gebied voldoende dichtgeslibd was, kon men de bres definitief sluiten, waardoor de Pannepolder ontstond (1636). Dit verklaart het zonderling geval van het bestaan van een 'polder in een polder', nl. de Pannepolder die in de Sint Jobspolder ligt. Het gedeelte van de Groene Zeedijk-Sint Pietersdijk, dat in 1635 gebouwd werd, ligt dus hoogst waarschijnlijk niet op dezelfde plaats van het oorspronkelijk dijkgedeelte (zie figuur).

Over deze dijkbreuk is er in de literatuur niets te vinden. Ons inziens moet ze gebeurd zijn op het einde van de 16e of in het begin van de 17e eeuw. Op de kaart van het Brugse Vrije, opgemaakt door P. Pourbus omstreeks 1566-1571, staat inderdaad het oude Lapscheure op. Alhoewel deze kaart met alle voorzichtigheid moet geïnterpreteerd worden (naast talloze juiste en waardevolle gegevens vertoont ze ook verschillende tekortkomingen en fouten), mogen we aannemen, dat Pourbus in het situeren van de kerk van Lapscheure wellicht geen fout van meer dan 1 km zal gemaakt hebben.

Anderzijds weten we dat in 1635 de Pannepolder gesloten werd en dat in 1653 een nieuwe kerk gebouwd werd. De oude kerk moet dus verdwenen zijn tuisen 1571 en 1635. Op de kaart nr. 517 van het Staatsarchief te Brugge staat de vermelding 'Sint Pietersdijk gelegd in 1611'. We weten echter

(1) Deze dijk lag daar niet op dezelfde plaats als hedendaags, zoals we verder zullen zien.

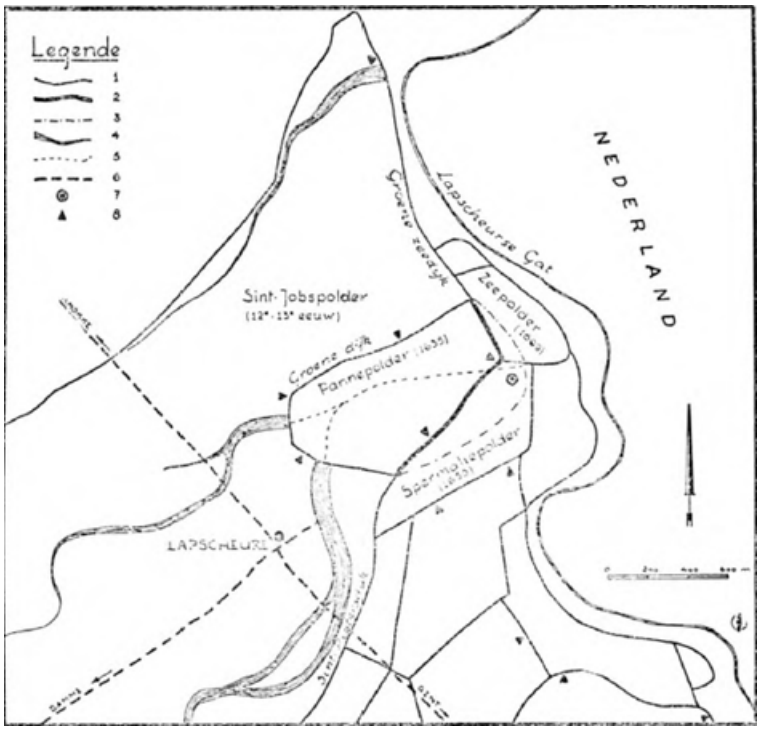

SITUATIEKAART VAN DE GEMEENTE LAPSCHEURE

LEGENDE

1. dijken.
2. deel van de St. Jobspolderdijk dat in 1635 gelegd werd.
3. vermoedelijke loop van het deel van de St. Jobspolderdijk dat bij een dijkbreuk verdween.
4. kreken gevormd tijdens de Duinkerke III B transgressie (11^{e}-12^{e} eeuw).
5. vermoedelijke loop der kreken.
6. wegen.
7. plaats van de oude kerk van Lapscheure.
8. plaatsen van belangrijke dijkbreuken.

dat de Sint Pietersdijk dateert uit de 12e of 13e eeuw, zodat 'gelegd' hier moet geïnterpreteerd worden als 'herlegd' of 'versterkt'; deze datum van 1611 kan dus een waardevolle aanduiding zijn indien men, en terecht, veronderstelt dat de Sint Pietersdijk, die toen nog een zeedijk was langs het Lapscheurse Gat, verstevigd werd na een ramp.

Tenslotte willen we nog in het kort de bijgaande figuur toelichten. De Groene Zeedijk-Sint Pietersdijk is het oostelijk deel van de dijk, die de Sint Jobspolder omsluit; hij werd gebouwd in de 12e of 13e eeuw. Nadat hij ter hoogte van het oude Lapscheure over een lengte van ongeveer 1 km werd weggeslagen, werd de Groene dijk aangelegd (waarschijnlijk tussen 1571 en 1635). Volgens de huidige situatie van de verschillende dijken op de figuren ligt het oude Lapscheure buiten de Sint Jobspolder, of liever de Pannepolder, en nog wel in een polder (de Spermaliepolder) die zelf rond 1650 werd ingedijkt. We menen inderdaad dat de 'nieuwe souffisanten zeedyck' van 1650 (zie hoger) de oostdijk van de Spermaliepolder is. We moeten dus aannemen dat de Sint Pietersdijk oorspronkelijk daar iets meer naar het oosten lag. Het dijkgedeelte dat de Pannepolder afsluit, werd gelegd in 1635. Zowel de Groene dijk als het dijkgedeelte, gelegd in 1635, braken nog enkele keren door. De twee grote kreken die in de Sint Jobspolder liggen, verenigden zich, vóór het bestaan van de Pannepolder, in deze laatste en kruisten de Groene Zeedijk-Sint Pietersdijk waarschijnlijk ter hoogte van het oude Lapscheure; oorspronkelijk mondden ze uit in het Lapscheurse Gat, evenals b.v. de kreek die gelegen is in de noordelijke punt van de Sint Jobspolder. Van het Lapscheurse Gat, eertijds een machtige zeearm, blijft nu nog slechts een smalle arm over, die de Rijksgrens vormt.

Samenvattend kunnen we dus zeggen, dat Lapscheure van alle poldergemeenten een van de meest bewogen evoluties heeft meegemaakt. Gesticht tussen de 8e en de 11e eeuw is het verdwenen van de 11e tot de 12e-13e eeuw. Wederopgebouwd in de 12e-13e eeuw in de Sint Jobspolder is het een tweede maal verwoest in de 16e of de 17e eeuw. We zijn er van overtuigd dat nog talrijke bronnenstudies zullen nodig zijn om onze gegevens te bevestigen.... of tegen te spreken. Nu is het woord aan de geschiedkundigen!

Ing. J. AMERYCKX
Centrum voor Bodemkartering I.W.O.N.L.

Het vieren en begraven van Sint Crispijn

Reeds vroeger werd hier (Biekorf 1951, 238 vv.) terloops geschreven over de oude Sint-Crispijnsgilden en sommige folkloristische gebruiken, als de schoenworp. Nu een paar détails over het vieren van het patroonfeest der schoenmakers te Izegem met, als slot, het begraven van Sint Crispijn.

Toen Eduard Dierick te Izegem ter ziele ging, viel de machtige schoenmakersgilde, die bazen en werklieden verenigde, uiteen. Een herbergier willigde de wens in van gans het schoenmakend Izegem toen hij, in 1880, in zijn herberg een nieuwe gilde oprichtte, vooral met het oog op het vieren van het patroonfeest en de daarbijhorende biervloed die op deze dagen uit zijn bierkraan zou stromen. De baas uit 'Craenenburg' vond weldra een tiental epigonen, zodat de bond die in 1815 uiteenviel, rond 1880 in een tiental herberggilden verkaveld was.

De voornaamste gilde was gevestigd op de wijk 'bachten de Kerk', in de herberg 'Het Vlaamsch Hoofd'. Er waren een 50-tal leden die zich de 'Rijnzonen' noemden, een eigen vaandel hadden en door een reglement bestuurd werden. Dit reglement handelde in hoofdzaak over het te storten bedrag dat, ter grote van een dikken (10 ctm.) wekelijks door de gildeknape rondgehaald werd. Zo kwam het jaarlijks bedrag tot 5,20 frank. Die laatste 20 ctm. gingen als vergoeding naar de inzamelaar, terwijl die 5 franken uitsluitend dienden voor de viering van het patroonfeest der schoenmakers, dat sedert geruime tijd op de eerste Maandag na Allerheiligen verplaatst was, ten minste indien deze Maandag niet Allerzielendag was. Dit bedrag van 5 hele franken werd in twee sommen verdeeld. De eerste som, 2,20 fr. diende voor het Sint Crispijnsfeestmaal. De tweede som, 2,80 fr. werd terug uitbetaald onder vorm van 10 bons, bestemd voor 10 pinten bier, te bestellen en te ledigen uitsluitend in het lokaal. Deze feestviering was te Izegem in voege tot aan de wereldoorlog 1914-18.

De feesten begonnen in alle deftigheid: 's morgens om 8 uur een H. Mis. Van in de vroege morgen was er t'allen kante een driftig tromgeroffel te horen, het gekende signaal waardoor de gildeleden ter verzameling geroepen werden om, vlag op kop en in rijen van twee, kerkewaarts te gaan. Op het kerkplein was het een afgunstig spieden vanwege de gildedekens om te zien wie er het meest schoenmakers aanvoerde. Aan de offerande defileren er dan een duizend

schoenmakers, en na de mis nog een défilé voor de zegening met de relikwie van Sint Crispijn, misschien reeds met een paar honderd man minder omdat er reeds enkele uitgemuisd zijn om te proeven of alle bier nog niet in water veranderd is.

Van de kerk gaat het naar de zaal van de Siskes (Xaverianen) om de voordracht te aanhoren over schoenmakersambacht en vereniging. Tot zover gaat de officiele feestviering, die het intiem familiefeest van iedere herberggilde voorafgaat.

Dààr eerst, in het lokaal, zijn zij in hun element, en het gaat er weldra van: ‘Bazinne, een pinte en gauw 1 Zet er maar ne kraag aan, want 't zijn Crispijnpinten vandaag.’ Er hangen vlokken lichtbruin bierschuim op de mooi opgekrulde snorren, die met de rug van de hand weer worden effengestreken terwijl tongen vergenoegd smekken. Er wordt in afwachting ook wel een boompje kaart gespeeld, bij welk spel men de heftige vuistslagen hoort van mannen die hun poer (troef) op tafel afschieten. Om twaalf uur begint het maal waarvoor een jaar lang betaald werd en dat met dagenlang vasten werd voorbereid. Eerst komt de boeljonsoepe met ogen lijk bolloketten. Dan boelie, voor elk nen halve kilo, niet van de lap, maar van 't veie van de beeste, goe brokken die uit elkaar leuteren van deugden, samen met eirpels en karoten. Hele klakken mostaard worden gekletst over de dooreengesmeerde etenshoop, en wanneer alles gereed is, gaat de vorke in dien hoop en worden zware voeren ingereden in de mond die open staat als een scheurpoorte in oegsttijd. De prikkeling van de mostaard wordt met pinten bier geblust en velen zitten al te puffen of hebben hun broeksband gelost. Wanneer de rosbief op tafel komt, zijn er een paar echte balgvulders die de helft van de schellen op hun teljoor vagen. Zonder ze te snijden waaien die schellen door hun keelgat lijk rapen door de raapmolen. Een gezonde vlaamse appeltaarte vormt het sluitstuk van het maal.

't Is rond twee uur geworden. Men heeft asem nodig en iedereen wil op de been. Ze gaan op pintetournée om het zout en de peper te blussen. In de valavond is iedereen weer in het lokaal. Velen kijken al met schellevisogen en sommige zuipzielen kunnen de stap niet bijhouden en komen waggelend op hun strobenen achter de bende aan. Nu is 't vrouwvolk ook op post en er staat reeds ene op een stoel gereed om te zingen. Er wordt verwoed ‘stillans’ geroepen totdat een groepje zeveraars aan de bierkraan ook hun snater houden. En 't liedje gaat er van:

*1

Een Izegemae Sint-Crispijnsgilde rond 1900
(Cliché Technicus)

‘Een wandelingske doen,
In 't jeugdig groen,
En een blijde zoen
Met een meiske van fatsoen.’

't Refrein is kort en wordt door heel de bende meegezongen. Een paar mannen, die in Frankrijk gewerkt hebben, geven een staaltje van hun franse kundigheden:

‘Le chanteur a bien chanté.
Il faut boire, il faut boire,
Le chanteur a bien chanté,
Il faut boire à sa santé.’

't Zijn moeilijke woorden voor een simpele Vlaming. Het gaat er dan ook van:

‘Le santeur a bjèn santé,
Ivo Boone, Ivo Boone.
Le santeur a bjèn santé,
Ivo Boone assa santé.’

Er staat intussen reeds een ferme kerel gereed op een stoel om zijn stem te laten horen.

‘En ze speelt in de manèze,

Die Hollandie - Die Hollanda - Die Hollandèze.

't Is een rappe en een slappe
En ze kronkelt als een slang,
Ze kan ook te peerde springen,
Ja, door hoepels en door ringen.’

De memorie laat de zanger schijnbaar in de steek. Hij staat daar te draaien en wil herbeginnen. Maar daarvan is geen sprake. Het gaat er weldra van:

‘Hij is 't met zijn getje in het water gevallen
Falderiliere
Hij is 't er met zijn getje in 't water gevallen
Falderidaliere-falderidala
En konde hij niet zwemmen
Wel dan moet hij maar versmoren
Falderi-deri-dera.’

Daar gaat het hees gekriep op van de speelboek (accordéon). De polka-stok is ingezet en nu gaat het naar het hoogtepunt. Een zwoegende en stotende bende venten en wijven met hun rode gezichten en nauwelijks te herkennen in de rookwolk, die zo dik is dat men hem met een mes kansnijden, gillen en joelen; totdat velen, tenden adem, op een stoel of ernaast neerzakken en een pint in hun leerze gieten.

Zo gaat het heel de nacht door. De politie laat alles voor een keer oogluikend toe. In de kleine uurtjes hoort men rauwe kreten en flarden van liederen: ‘nog niet naar huis’ of ‘wij drinken totdat 't al op is.’

Dinsdagmorgen, of liever Dinsdagmiddag, zijn de feestvierders weer op hun post om de rest van gisteren op te eten. Weer het geroffel van de trommel, en in de valavond zal men ‘Sint Crispijn begraven’.

Niemand zou die begrafenis willen missen. De treurige stoet trekt door de Kortrijkstraat, Droge Jan, Slabbaertstraat en voorbij de Sinte Pieter terug naar het lokaal ‘Het Vlaamsch Hoofd’. Met een trage processiestap en op litanievoois wordt er gezongen over het leven van een schoenmaker-dronkaard:

‘Omdat hij zoveel kliënten bedrogen heeft: ora pro nobis.’
‘Omdat hij zo dikwijls zat is geweest: ora pro nobis.’
‘Omdat hij zegt dat hij het nog zal doen: ora pro nobis.’
‘Omdat zijn wuuf kwaad is als hij met een ander danst:
ora pro nobis.’

In de hof van ‘Het Vlaamsch Hoofd’ is er een ondiep graf klaar gemaakt. Sint Crispijn, voor deze gelegenheid een oud ventje uit het ouderlingengesticht, dat heel de tijd op een schraag in de stoet werd rondgedragen, zal nu begraven worden. Er komt zelfs een kwispel en water bij te pas. De dronken sint wordt ten grave gelaten en voorzichtig besprenkeld. Maar een der omstaanders grijpt den emmer vast en giet hem uit in het graf van Sint Crispijn. Onder luid getier kruipt de arme duts op handen en voeten uit zijn graf.

Het feest is geëindigd. Wel blijven er enkele octavedronkaards plakken, en dagen naeen zullen zij hier nog komen. Maar Vrijdagmorgen zullen zij hun pekschorte weer aanbinden en werken door dag en dauw, zich troostend met die gedachte: ‘een kermesse is een geselinge weerd’ en ook: ‘'t en is maar éénmaal Sint Crispijn’.

J. GELDHOF

Kif-Kif.

- Betreffende de Mengelmare ‘Kif-Kif’ in in Biekorf 1952, blz. 72. Ik herinner me nog van een Belgische kapitein Gousset, van waalse oorsprong, de spreuk gehoord te hebben: ‘C'est kif-kif, borico’, om te beduiden: 't is allemaal hetzelfde. Hier kwam dus ‘bourrico’ (= ezel) erbij. Dat was tijdens de bezetting in Duisburg in 1921-24.

L. Defraeye.

Het ‘Gouden ringstuk’ te Snellegem.

Iedereen te Snellegem kent het ‘Gouden Ringstuk’, langs de Kerkstraat, rechtover de Boterstraat. Dit stuk land was vroeger kerkland. Nu staat er een hofstedeke op, bewoond door Henri Verschaeve.

De Flou vermeldt de ‘Gouden Ring’ in zijn Wdb. Toponymie (5, 808) als ‘land te Snellegem’. Een bladzijde verder vermeldt hij: ‘Goude Ry, een hofstede te Snellegem.’ Hier staan we echter niet voor twee verschillende toponiemen: ‘*Goude Ry*’ is een oudere vorm van ‘*Gouden Ring*’.

Welk is de betekenis van dit toponiem? Werd dit stuk land misschien in de Franse tijd als zwart goed voor een gouden ring verkocht? of werd er misschien vroeger een gouden ring op dat stuk land gevonden? Niets van dit alles. Er is hier eenvoudig een oude familienaam in het spel. Dit bewijst hoe voorzichtig men moet te werk gaan in het uitleggen van oude toponiemen.

De rekeningen van de stad Brugge vermelden reeds in 1302: ‘in Snellenghem, van Jan Goedericx chense’. Het obituarium van Snellegem van 1532, f. 6, vermeldt: ‘....beset op vijf lijnen landt..... ende heet *goedericx stick*’. In de Wateringen van Blankenberge van 1553 staat er in het 35ste Begin te lezen: ‘ende heet *goedericx stick*’. De kerkrekeningen van Snellegem van 1567 spreken van ‘2 lijne lants in *goedericx stick*’, en de Ommeloper van Snellegem van 1681 beschrijft het stuk als volgt: ‘een langhen smallen strijnck, ende heet *goedrycx stick* metten westhende in de halve beuterwegh, 5 lijnen 94 roeden’. Hieruit blijkt zeer duidelijk dat de volksmond de familienaam ‘*Goedericx*’ omgedoopt heeft in ‘*Gouden Ring*’.

J. NOTERDAEME

De loodsdienst van Nieuwpoort, 1770.

In 1770 bezoldigde de stad Nieuwpoort vier havenloodsen; zij ontvingen elk een jaarwedde van 50 florijn. De mannen beschikten over een bootje om de zeeschepen in en uit de haven te loodsen. Het loodsrecht of loodsgeld was bepaald als volgt:

bij het invaren, 1 florijn per voet diepgang; een schip van 14 voet diepgang betaalde 14 florijn;

bij het uitvaren, hetzelfde tarief zo het schip geladen is;

vaart het schip uit op ballast, dan betaalt het 10 stuivers per voet.

De loodsen streken dit recht op ook als ze niets deden: zij eisten het ook van de schepen die op eigen middelen inen uitgingen. En dat was meestal het geval. Vandaar een grote misnoegdheid bij de zeelieden.

De douaneofficier noteert in zijn verslag van 1770 (Algemeen Rijksarchief Brussel, Conseil des Finances) dat de vier loodsen alsdan alle oud van dagen waren, onbekwaam om nog enige dienst te bewijzen of om bij wind te roeien: weer en wind waren, naar hun oordeel en praktijk, altijd te slecht om uit te varen. Zo gebeurde het meermaals dat schepen vóór de haven lagen en signalen uitzonden om bijstand, doch nergens waren de havenloodsen te zien. De zeelieden vrezen de haven van Nieuwpoort en schuwen ze, tot groot nadeel van de stad.

De officier stelt dan ook voor twee jonge loodsen aan te stellen en op te leiden, die verschillende talen zouden aanleren en in verstandhouding met het douanebureau de loodsdienst zouden verzekeren.

Het is ons niet bekend of aan dit voorstel gevolg gegeven werd.

A.V.

Mengelmaren

Een Emblemata-bundel van de Brugse aartsdiaken Antonius van Bourgoingne. 1631.

In de emblemata-literatuur is Antonius de Burgondia geen onbekende. Hij was de zoon van Antoine de Bourgogne en Anna de Bonnières; zijn vader was een achterkleinzoon van Antoine, de grote Bastaard van Bourgondië. In 1631 werd hij kanunnik van de Brugse kathedraal (St. Donatianus); hij werd bevorderd tot aartsdiaken van het kapittel in 1651.

Kanunnik Antonius stelde twee Latijnse emblemata-bundels samen; beide gedrukt en uitgegeven te Antwerpen: *Linguae vitia et remdia* in 1631, en *Mundi Lapis Lydius* in 1639. Van dat laatste werk verscheen in 1643, eveneens te Antwerpen, een Vlaamse berijmde uitgave, bewerkt door Petrus Geschier ‘Pastor van 't Princelijck Begijn-hof gheseydt Den Wijngaerdt, in Brugghe’, onder de titel: *Des Werelts Proefsteen.* Dit werkje is als bron gebruikt voor De Bo's Idioticon en Gezelle's Loquela.

Veel minder bekend is de Nederlandse bewerking van Antonius' eerste bundel. Zij verscheen te Antwerpen, samen met de Latijnse uitgave, in 1631 onder de titel: *Ghebreken der tonghe, ende middelen om die te verbeteren*; uit de 'Voor-reden' blijkt dat de Nederlandse berijmer niemand anders is dan de drukker zelf, Jan Cnobbaert. Aan dit taalkundig zeer belangwekkend bundeltje wijdde Prof. C.G.N. DE VOOYS een studie in Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Deel LXX, 1952, blz. 197-206.

A.V.

Nog over het 'Westvlaamse Landbouwmuseum'.

In het voorgaande nummer van Biekorf, blz. 229, lazen wij met belangstelling de Mengelmare over het toekomstig Landbouwmuseum van West-Vlaanderen,

Koksijde ware natuurlijk een droom, maar ook te Heistaan-zee zou er wel een mogelijkheid bestaan. Bij het verlaten van het station bemerkt men aan de linker hand een juweel van een hoeve uit de 18e eeuw. Woonhuis met hoogkamer, koterijen en schuur staan onbewoond en opgesloten, en behoren het gemeentebestuur toe.

De Bond van de Westvlaamse Folkloristen zou alleszins niet misdoen met een keer zijn licht te gaan opsteken bij de energieke burgemeester van Heist. Het is altijd goed meer dan één pees op zijn boog te hebben en wie weet, wij krijgen misschien nog twee museums? Beter wellicht dan het monumentale en historische Ten Bogaerde zou de hofstede te Heist zich lenen tot het eventueel overplaatsen van enkele typische bijgebouwen als daar zijn: het rossekot, het sjiezekot, de erpelkuil, het ovekot, het zwingelkot. Elders kan men dat wel, waarom zou men dat bij ons niet kunnen?

A.M.

Het Kasteel van Male.

Nieuwe gebouwen voor het St. Trudoklooster uit Brugge worden tegenwoordig opgetrokken op de grondvesten van de oude oostelijke walmuur. Het grondwerk heeft hier gedeelten van veertiendeeuwse muren en keldergewelven verder uitgebroken. Ik had de gelegenheid een reeks foto's te nemen van de doorbroken fundamenten. En de bevoegde instanties zullen voorzeker door opname en opmeting het hunne hebben gedaan om een gedocumenteerd beeld van deze historische grondvesten vast te leggen.

De nieuwe gebouwen komen ongeveer op de plaats be-

schreven in de volgende tekst uit de bouwrekening van 1390-1397 (Algemeen Rijksarchief Brussel, rekening nr. 27442):

'... deux tours tout de nouvel fondeez, lune au coste vers oost empres la chapelle, et lautre la tour corniere vers noort oost, et aussi ou fondement de trois pans de mur de nouvel fondez en guisse de alleez, lun entre la tour vers noort et ladite tour corniere de noort oost, et lautre dicelle tour corniere a ladite tour de oost, et le tierche de ladite tour doost jusque a ladite chapelle...'

Voor de verdere beschrijving, zie mijn studie over Het Kasteel van Male in Handelingen Société d'Emulation 83, 1940-1946, blz. 120-121.

M.C.

Pierlala en Verapa.

Dat de naam Vera-Paz uit de kolonisatiepoging van 1843 (zie boven blz. 201) alhier veel weerklank gevonden heeft, blijkt uit het volgende liedje (door Ivo Van Steenkiste opgenomen in zijn Geschiedenis van Heule, blz. 161; Kortrijk 1889). Het orangistisch getinte liedje dateert uit de hongerjaren 1845 1848. De twee eerste strofen loven nog de welvaart in de Hollandse tijd: het leven was er duur, maar men won ook geld met werken. Nu echter, ten gevolge van het vuur en den à vapeur, zit de werkman in de ellende, hij moet het land uit... naar Verapa.

E.N.

Liedje van Pierlala

1. Men spreekt van 't jaar zestien
   Van dure en slechte tijden;
   Werkmans en ambachtslien,
   Die moesten armoe lijden,
   En nog en nog, maar elk betaalt het nog
   Met geld, met geld, zei Pierlala (2 maal)
   En nog en nog, maar elk betaalt het nog.

2. In dezen tijd, men sprak
   Van tien hollandsche gulden
   Voor een aardappel-zak,
   Maar elk kweet dan zijn schulden,
   Maar nu, maar nu, de werkman roept mon Di(e)u!
   Met recht, met recht, zei Pierlala,
   Maar nu, maar nu, de werkman roept mon Di(e)u!

3. De wever op 't getouw
   Zijn schietspoel is bezweken;
   De man zit daar zoo flauw,

Hij kan schier niet meer spreken;
Machien, machien, het vuur is ons ruïn,
't Gaat slecht, 't gaat slecht, zei Pierlala,
Machien, machien, het vuur is ons ruïn.

4. Men ziet de spinsters teer
In 't haar te zitten krauwen;
Z'en klappen nu niet meer
Van met een boer te trouwen;
Hun wiel, hun wiel, is brand voor Sint Michiel.
't Is zoo, 't is zoo, zei Pierlala.
Hun wiel, hun wiel, is brand voor Sint Michiel.

5. Ziet de schoenmakersgast,
Hij durft schier niet meer hoesten,
De kleeremaker bast
Omdat zijn naalden roesten;
Hij zegt, hij zegt, ach God, de tijd is slecht!
'k Weet ook, 'k weet ook, zei Pierlala,
Hij zegt, hij zegt, ach God, de tijd is slecht.

6. De schilderare zegt,
Ik ben steeds droef van geeste;
Ik werk nu zonder knecht,
't Is zoo een arme beeste.
Koleur, koleur, schildert den à vapeur.
Heel schoon, heel schoon, zei Pierlala,
Koleur, koleur, schildert den à vapeur.

7. Menig een herbergier,
Het gras groeit voor zijn deure;
Geen menschen, geen vertier,
't Is als een ijdele scheure;
Malheur! malheur! 't komt door de kracht van 't veur,
't Is waar, 't is waar, zei Pierlala,
Malheur! malheur! 't komt door de kracht van 't veur.

8. Bij timmerman en smet,
Men hoort geen hamers klinken;
Elk zegt, 't is mager vet,
Men mag geen pintjen drinken.
'k Moet weg, 'k moet weg, zoo waar als ik het zeg,
't Gat uit, 't gat uit, zei Pierlala (2 maal)
Ja, ja! Ja, ja! 'k moet weg naar Verapa.

Slekke.

Wanneer het natte vlas naar de droogweide of veld gevoerd wordt, gebeurt dit op een lage platte wagen. Dat is, in de Leiestreke, *de slekke.*

Men kent de *vleesslekke* en de *beeteslekke.*

Dezer dagen hoorde ik een man van Eernegem te Brussel in het Centraal Station nog een nieuwe ‘slekke’ smeden. De roltrap, die door wenteling de reizigers aan de lopende band naar boven hijst, noemde hij de *mensenslekke.* Bij d'aankomst van een trein worden de mensen daar in die nauwe roltrap thoope gedrumd, en hij zei: ‘We gaan hier gildig gemalen worden in die mensenslekke!’

Een nieuwe zeispreuk.

Alleman kan alzo met den trein rij'n, zei Beuselinck....

Wanneer iemand zijn werk slecht of maar half doet, zeggen ze te Eernegem:

‘Alleman kan alzo met den trein rij'n, zei Beuzelinck, en zijn puipe zat in zijn keelgat.’

Aanleiding tot die spreuke was 't plotse stoppen van de trein, zodat Beuzelinck van de bank vloog en op zijn knien zat met zijn pijp in zijn keelgat.

G.P.B.

Boekenrijmpje.

Op de eerste bladzijde van een oud fabelenboekje van de hand van de fabeldichter Pieter-Jan Renier, uit de kostschool te Deerlijk, en toebehorend aan de gewezen koster Felix Loquet, destijds (in 1855) leerling van deze school, staat er:

Dezen boek is mij lief,
Die hem steelt is een dief,
Want ik ben hem nog niet moe
En hij hoort aan Felix Loquet toe,
Wonende in de Leegstraat te Deerlijk.
Die hem brengt te huis
Zal hebben een penning van zijn ruis,
Felix Loquet in de school doet wel zijn beste
En God doet thans nog de reste.
1855

L. Defraeye.

[Nummer 12]

Gezelle en Deken De Gryse

In de Gelegenheidsgedichten van Gezelle ligt een heel stuk Kortrijks leven uit het laatste vierendeel van de vorige eeuw weerspiegeld. Familieleven, gezelschapsleven, openbaar leven hebben voortdurend beroep gedaan op ‘Meneere Gezelle’, de wondere man, die op alles en voor elk en ieder ‘'nen touchanten dicht’ wist te maken, voor jubilé-liedjes zowel als voor een doodprentje; voor eerste communie, huwelijk, professie, eremis, pastoorsinhaling, patroonfeest zowel als voor een vaandelwijding van de Siskes en een tentoonstelling van de bijenmelkers. Gezelle kon niets weigeren, hij was daarin de ‘milddadige dichter’. Een énige milddadigheid, door Walgrave terecht in een hoofdstuk van zijn Gezelle-Leven geroemd.

Twee Kortrijkse verenigingen prijken met verscheidene dichtstukken in de bundel Gelegenheidsgedichten: de Cathrijntjes en de Bossenieren.

De ‘Cathrijntjes’: zo was de volksnaam van het zondagspatronaat voor werkmeisjes, ingericht bij de Zusters in Bersacques' poorte, waar Henriette Goemaere, dochter uit de toenmaals zeer bekende suikerbakkerij op de hoek bij de Grote Leiebrug, ‘ieffrouwe van de patronage’ was. Een toegewijde en milddadige

juffrouw, die veel zakken ‘menten’ en koeken, peperbollen en ‘pènepisse’ aan de werkmeisjes heeft laten uitdelen. En als de Cathrijntjes haar - en haar papa Henri - een zalige feestdag of een zalig nieuwjaar gingen wensen, dan zegden zij telkens een dichtje op dat Gezelle ‘exprès voor de circonstensie’ had gemaakt.

De stukken door Gezelle gedicht voor de ‘Bosse’ hebben tot nu toe minder de aandacht getrokken.

De Bosse was het oud lokaal van de ‘ghilde ghenaemt de Bossenieren’ - alias de Busschieters of Schuttersgilde van Sint Barnabas - gelegen tussen de Wijngaardstraat en de St. Janslaan. In 1872 werd de Bosse aangekocht door de Confrerie van Sint Franciscus Xaverius, die te Kortrijk - zoals elders alhier - geen andere naam had dan ‘de S*iskes*’.

Gezelle heeft tot vijfmaal toe een ‘dicht’ gemaakt voor de Siskes - die hij zelf nooit met die volksnaam noemt; hij spreekt immer van ‘Bosseniers’ en ‘Bossenieren’: een poging tot behoud van een deftige historische naam, die het echter tegen de ‘Siskes’ nooit heeft kunnen halen. Gezelle's ‘Bosseniers’ zijn zuiver letterkundig gebleven, alleen de ‘Bosse’ is, als naam van het lokaal der Siskes, nog een tijdje op de volksmond blijven meegaan totdat ze door de ‘Gilde’ verdrongen werd.(1)

Voor Nieuwjaar 1884 dichtte Gezelle een lied van 12 strofen met refrein, ter ere van de proost of ‘bestierder van de Bosse’, alsdan P.E. Van Damme, onderpastoor van de St. Maartenskerk.(2) De vier

(1) Over de Bosse en de Bosschieters: Bulletijn van de Gesch. en Oudh. Kring Kortrijk 4, 1906-1907, 262; 363-381.

(2) Guido Gezelle's Gelegenheidspoëzie, uitg. 1950 door Prof. Baur, L.J. Veen, Amsterdam (= GP), 9-12. - De vier volgende gedichten verschenen in Biekorf 14, 1903, 69-73. Drie ervan zijn opgenomen in GP, 25, 702, 707. - De Bosse wordt in GP verkeerdelijk beschouwd als een nog bestaande ‘bosseniers- of schuttersgilde’. Sedert 1872 was de oude schietbaan veranderd in een bolletra voor de Siskes.

overige gedichten waren bestemd voor zijn opvolger, E.H. Alfons De Jaegher, ‘beleeder van 't Genootschap der Bosseniers’; het zijn nieuwjaarwensen en feestdagwensen voor de jaren 1890 en 1891. De feestdagwens uit dat laatste jaar begint met een berijming, in 28 zesvoetige verzen, van de pas verschenen Encycliek Rerum Novarum - zonder echter de sociale kern van het Pauselijk document aan te raken -- en eindigt met een oratorische vermaledijding van de ‘volksbedriegers en volksverraders van *Vooruit*’. Juist in deze jaren immers werd het Gentse blad te Kortrijk meer en meer verspreid. In deze verzen schijnt de strijdbare politieke journalist van *'t Jaer 30*, na een (ander) dertigjarig zwijgen, nog even weer op te leven.

Ondertussen had Deken De Gryse de Gilde gesticht (Lichtmis 1891), voorlopig in de ‘Negen Pietjes’ - volksnaam van de ‘Cercle Pie IX’ in de Doornikstraat - en zijn ogen vielen weldra op de Bosse. En kort na de verschijning van Rerum Novarum kreeg hij dat lokaal van de Siskes in handen, aangekocht met fondsen vooral van Bruneel de Montpellier. In November 1892 ging de Gilde van de Negen Pietjes over naar de omgebouwde Bosse, met ingang in de Wijngaardstraat.(1)

Gezelle's lied voor de Siskes, alias Bosseniers, was daarmee uit. En voor de nieuwe Gilde zou Gezelle nooit dichten. Hij stond immers niet op de kant van Deken De Gryse, de sociale pionier van West Vlaanderen. Gezelle bleef, ook na Rerum Novarum, zoals de grote meerderheid van de oudere priesters, zoals zelfs zijn grote vriend en beschermer, de zoveel jongere Mgr. Waffelaert, overtuigd en verstokt conservatief, afkerig van elke arbeidersbeweging. Gezelle hield het met de welgestelde burgerij, vooral met zijn vriendenfabrikanten als de Vercruysse's e.a.: ‘alles voor, niets door de brave werkman’; de caritatieve wegen waren,

(1) Dr S.H. Scholl. De Geschiedenis van de Arbeidersbeweging in West-Vlaanderen, blz. 177 (Brussel, 1953).

naar zijn mening, de enige veilige wegen tot de leniging van de nood der arbeidersgezinnen. Men kent het oprechte, maar wat harde woord van Deken De Gryse: ‘Er waren in hem [Gezelle] twee menschen: de artist, dien niemand of niets kon bedwingen of meester was, hij zelf niet, en dit was niet noodig ook; en de mensch, die slap was, zonder wilskracht, en blood, vooral bij de groote familiën; ik heb zijn karakter nooit bewonderd.’(1)

Deze laatste uitlating slaat duidelijk op de houding van Gezelle tegenover de democratische stroming in het katholieke partijleven te Kortrijk in de jaren 1891 en volgende. En hoewel Gezelle dan in zijn tweede dichtbloei - deze van Tijdkrans en Rijmsnoer - stond, en zich wijdde aan Loquela en zeer actief meewerkte aan Biekorf en zich verdiepte in het vertaalwerk van de Meditationes van Mgr. Waffelaert, toch kon hij niet nalaten in de jaren 1896 en 1897 ironische stekel versjes te schrijven tegen de nieuwe sociale stroming.(2) Op *De Nieuwe Tijd*, het vooruitstrevende blad van de Verriesten en de Lauwers, had hij gauw de stroofjes van *Leu XX*mc *Siècl*...! gereed. Daarin klinkt het:

Nen nieuwen tijd nu droomen ze al;
zoo droomden ze ooit voordezen:
vandage een kwade dag is 't,... en,
't zal morgen beter wezen.

En feller klinkt de toon in *Enne*...:

‘'k Ben *democraat* en *flamingant*!’
- God spare ons van de weergâ, want,
den vogel aan zijn veêren, enne...
den boom ik aan zijn vruchten kenne...

Deken Edward De Gryse heeft geen plaats in de gelegenheidsgedichten van Gezelle. Er is echter een naamgenoot van de grote sociale voorman die een stuk van bijkans 200 verzen heeft verdiend: een ze-

(1) Caesar Gezelle in zijn [Leven van] Guido Gezelle, blz. 82 (Amsterdam, 1918).
(2) Prof. Baur in Jubileumuitgave, Rijmsnoer 11 204, 240; Laatste Verzen, 346.

kere *Eduard De Gryse*, weversbaas te Meulebeke, die in 1895 de 25e verjaring van zijn onderneming vierde op Weversmesdag.(1) Met zijn weversgasten zat hij, als een ware 'Vlaamsche volksvriend' broederlijk aan tafel; daags te voren had hij kolen uitgedeeld en na de kermis gingen al de gasten met een groot koekebrood naar huis: '*Democraat der democraten*, - om niets ongezeid te laten, - is hij fel...', zo dicht Gezelle. Het is de eerste maal dat de Dichter het nieuwe woord 'democraat' in een vers heeft neergeschreven.(2) In dat stuk kon het alleen zin hebben voor goede verstaanders, en zulke zal Gezelle gevonden hebben in zijn vriendenkring te Kortrijk eerder dan bij de weversgasten en hun baas te Meulebeke. Zonder gemis aan eerbied, zonder enige zerpheid heeft Gezelle, in een zeer speels gedicht, de familienaam van Deken De Gryse weten te verbinden met 'democratie'. Tot stil jolijt van de conservatieven uit de Negen Pietjes, die het moeilijk konden verkroppen dat de Deken een van hun mannen, namelijk Cantillion-De Mullie, als Hoofdman van de Gilde van Ambachten naar de 'Bosse' had meegesleept.

De twee grote mannen hebben malkaar evenwel steeds gewaardeerd. De Gryse, die de rijke en deftige familiën van Kortrijk voor zijn sociale opvattingen trachtte te winnen, moet echter meer dan eens, niet zonder ontstemming, de invloed van Gezelle in dezelfde kringen als een rem hebben ondervonden. De Heer ende Meester was in geen beweging meer mee te krijgen, zelfs niet in het zo gematigde Comiteit van Groeninge voor de oprichting van het Monument, waarvan De Gryse erevoorzitter was. Dat heeft hem echter niet belet een tekst voor een Cantate op te stellen en de brochure *Vertijloosheid* met enkele gedichten uit Rijmsnoer in 1894 te laten drukken 'voor de Heeren van 't Zegeteeken op Groeninge'.

A. VIAENE

(1) GP. 456-462.

(2) De benaming 'democraat' zou eerst na de dood van Gezelle aan de scheuring (Daens) overgelaten worden.

Westvlaamse drukpers in 1814-1815

Uit de volgende lijst blijkt hoe sober het gesteld was met het culturele leven in onze provincie gedurende de overgangsjaren 1814-1815. Van ieder drukwerk dat in West-Vlaanderen verscheen, moesten, over de intendant, drie exemplaren opgestuurd worden naar de 'Commissaire général de l'Intérieur'. Zo vinden wij in de briefwisseling van het departementaal bestuur de vermelding van al de drukwerken die in de jaren 1814 en 1815 in West-Vlaanderen verschenen zijn.(1) Vermeld worden de drukkers: Bogaert, De Moor en Teerlinck te Brugge; Stock te Diksmuide; Walwein te Ieper en Blanchet te Kortrijk.

Hierna volgt de chronologische lijst der verschenen drukwerken.

1814.

Augustus 20. Catalogus van de boekenveiling te houden te Ieper op 31 Aug., gedrukt bij Walwein. (Diegerick n. 1991).
October 28. 'Catalogue d'une belle Collection de Livres' en 'Un imprimé pour la Société de Réthorique de la ville de Bruges'.
November 3. 'Almanach de Courtray' voor het jaar 1815, uitgegeven door drukker Blanchet.
November 5. 'Almanach en placcard', gedrukt door P. Stock te Diksmuide.
November 19. Plakbrief voor een houtveiling te houden op 22 November 1814, gedrukt bij de Wed. De Moor te Brugge.
November 28. 'Almanach van Brugge door Jan van Vlaenderen', voor 1815, alsook het programma van de Brugse Rederijkerskamer.
November 30. Catalogus van boeken gedrukt door J. Bogaert en zoon te Brugge.
- Catalogus van boeken gedrukt te Kortrijk bij Louis Blanchet. De sous-intendant liet hierbij opmerken: 'Ce recueil ne renferme rien de contraire à la religion, aux lois et aux moeurs.
December 19. 'Almanach van 't eerste Arrondissement der Provincie van West-Vlaenderen voor 1815', gedrukt bij J.

(1) Rijksarchief te Brugge. Modern Archief. Derde reeks pakken nr. 1039. - Voor de Nieuwsbladen in 1814 15, zie Biekorf 1953, blz. 185-190.

Bogaert; en ‘Nieuwen Dobbelen Almanach’ gedrukt bij de weduwe De Moor, beiden te Brugge.

1815.

Januari 20. ‘Wonderbaere exempelen wegens het leven van den H. Antonius eremyt’, gedrukt door de Wwe De Moor.
Op 30 Januari moest te Ieper een boekenveiling plaats hebben. Bij het inzien van de catalogus had de maire bemerkt dat er onder de te verkopen boeken, zich enkele bevonden strijdig met de godsdienst en de goede zeden. Hij had daarop de veiling verboden. Op 4 Februari verklaarde de ‘Commissaire général de l'Intérieur’ het verbod van de maire als onwettig. Maar op 14 Februari werd een andere beslissing getroffen door graaf de Thiennes, ‘commissaire général de la Justice’. Deze laatste, steunende op de wetgeving van de Oostenrijkse Nederlanden, verklaarde dat de maire de verkoping mocht verbieden van de boeken die strijdig waren met de godsdienst en met de goede zeden, maar dat de veiling van de andere boeken mocht doorgaan.
Maart 16. ‘Norma ad viam Crucis’, gedrukt bij Walwein te Ieper.
Maart 30. ‘Gebeden in de publyke oeffeningen van den Bloedigen Kruysweg van Jesus Christus’, gedrukt by Stock te Diksmuide.
April 12. ‘Pièce de poésie flamande imprimée chez la veuve De Moor et fils, à l'occasion du mariage du Sieur Charles Seghers, célébré à Uytkerke 1e II courant’. (Carel Seghers en Cecilia Vercruysse huwden te Uitkerke op 5 April 1815).
April 24. ‘Bewerp van Vlaemsche Spelling, gevolgd van eenen oogslag op de Nederlandsche Dichtkunst’, door P.J. Deneckere uit Ieper.
Mei 29. Catalogus van de boeken uit de nalatenschap van Mr. Vandenbaviere, gedrukt bij de Wwe De Moor. (Guillielmus vande Baviere overleed te Brugge op 7 Maart 1815).
Juni 21. ‘Exercices de Piété à l'usage du Pensionnat de Thourout’, gedrukt bij de Wwe De Moor. Het gaat hier over de bekende kostschool gehouden door P. Behaegel (Tielt 1783 Brugge 1857).
‘Afkondiging van den Jubilé in de parochiale Kerke van St. Salvators te Brugge’.
Juli 13. ‘Langue anglaise, Formes et variations des parties du discours à l'usage du pensionnat de Thourout’, gedrukt bij De Moor te Brugge.

Augustus 5. De slag bij Waterloo, waar Napoleon verslagen werd op 18 Juni 1815, mocht niet onopgemerkt voorbijgaan. Op 5 Augustus verscheen bij drukker Stock te Diksmuide: 'Omstandig verhael der plegtigheden die plaets gehad hebben, binnen de Stad Dixmuyde, den 20^{en} Juli 1815, ter gelegendheyd van den pragtigen Lijk Dienst tot Laeffenis der Zielen van de dappere Belgische krijgsmannen, gesneuveld in de glorierycke Veldslagen, voorgevallen in de maend Juni 1815.'
Op 8 Augustus verscheen bij drukker Teerlinck te Brugge een 'Essai poétique sur la Bataille de Belle Alliance'.
Augustus 8. 'Exercices publics des Elèves du pensionnat de Mr. Behaegel à Thourout', gedrukt bij De Moor.
Augustus 16. Catalogus van een boekenveiling te houden te Brugge op 29 Augustus, en gedrukt bij drukker Teerlinck. 'Oorsprong en vermaerdheid der Capelle van O.L.V. van het Blinde Lieden Gasthuys binnen Brugge', gedrukt bij de Wwe De Moor,
October 4. 'Nieuwen Almanach voor het Schrikkel-jaer O.H.J.C. M.D.CCC.XVI. gecalculeert door eenen Sterrekundigen, inhoudende: Den Staet van het Bisdom van Gent, met de naemen der Pastoors en deservitors, ook de Bevolking van elke Parochie in de Departementen van de Schelde en Leye. - Gevolgt door het verhael op den Veldslag, genaemt de Schoone Alliantie, voorgevallen den 15, 16, 17 en 18 Juni 1815. - Benevens de reductie der Geld-speciën. Ook veel meer andere gerieflykheden en curieusheden, - Tot Dixmude by P. Stock en zoon, Boekdrukkers en Boekverkoopers op de groote Markt, n° 31'.
Dit is het enig drukwerk waarvan wij de omstandige titel kennen, omdat het ontvangstbewijs, afgeleverd door het 'Commissariat général de l'Intérieur', dat voor de drukker bestemd was, in het bundel gebleven is.
November 16. 'Nieuwen Dobbelen Almanach' voor 1816, uitgegeven door de Wwe De Moor, en een catalogus van een boekenveiling te houden op 27 November, ook gedrukt bij De Moor.
December 6. 'Den Boeren of den Schaepers almanach voor 1816', gedrukt bij De Moor.
December 18. 'Nederduytsche Spraek-kunst' door P. Behaeghel, gedrukt bij De Moor.
December 27. 'Catalogue d'une Collection de Livres à vendre à Bruges le 9 janvier 1816 et jours suivants', gedrukt bij Teerlinck.

J. DE SMET

Een schrijver uit de Sint-Jansabdij te Ieper Jacobus de Zomere

Een genealogische studie als deze van Baron Albert Bonaert over de De Zomere's te Ieper is een kostbare aanwinst voor de geschiedenis van de oude stad.[1] Wij vermelden ze hier omdat ze ons toegelaten heeft de eenzelvigheid en de afkomst van Dom Jacobus de Zomere (of *Somerus*, zoals men althans wel eens placht te zeggen) beter te omschrijven. Het obituarium van Sint-Jan-ten-Berge, door schrijver van bovengemelde studie onbenut gelaten, zal daarvoor ook wel kunnen gebruikt worden.[2]

Jacobus de Zomere, zoon van Frans I de Zomere (1537-1604) van Hazebrouck, en van 'Jonkvrouw' Anna Zelverin (1547-1611) uit het Brugse patriciërsgeslacht, - dat weleer zijn naam aan de Korte Zilverstraat heeft gegeven! - werd te Ieper geboren en in de St. Maartenskerk gekerstend op 27 April 1575. Hij trad in de Benediktijnerabdij van Sint-Jan-ten-Berge te Belle[3] in 1597 of 1598; immers de stad Ieper schonk hem, te dezer gelegenheid, volgens het plaatselijk (?) gebruik, een zilveren beker, vervaardigd door Mattheus de Kien.[4] Dom Jacobus overleed op 30 September 1616. In het obituarium van het klooster, waar zijn naam werd ingevoegd, stond deze van zijn ouders reeds sedert enkele jaren op 19 Juni aangete-

(1) Les de Zomere à Ypres, Tablettes des Flandres, 5, (1953) blz. 82-129. - De 'Tablettes des Flandres' mogen we oprecht dankbaar zijn voor de bijzondere aandacht door deze publicatie gewijd aan alles wat Ieper betreft en de oude geslachten van het Westvlaamse Kwartier.
(2) Brussel, Kon. Bibliotheek, hs. 19.406.
(3) Na de verwoesting van hun klooster te Terwaan in 1537, gingen de monniken van Sint-Jan-ten-Berge een schuiloord zoeken eerst te St. Omaars, dan in het St. Antoniusgasthuis te Belle (1554). Het is slechts in 1598 dat zij de toelating vroegen om zich in Ieper te komen vestigen.
(4) Tablettes, blz. 91.

kend: Franciscus de Zomere, civis Iprensis, 1604, et Anna Seluers, uxor eius, 1611. Anniversarium cum obligatione officii defunctorum cum uno nocturno.'

De boven vermelde genealogische studie gewaagt niet van de litteraire werkzaamheid van onze monnik. Dom Jacobus de Zomere mag nochtans, samen met Dom Hubertus de Bray († 1605). Dom Petrus Reynier († 1639) en de twee gebroeders Henricus en Philippus van den Zype, onder de vruchtbaarste schrijvers van de St. Jansabdij worden gerekend. Jammer genoeg blijken zijn werken spoorloos te zijn verdwenen. Zij waren in handschrift gebleven en in de bibliotheek van de abdij bewaard. Sanderus heeft ze aldaar gezien en heeft ons de lijst ervan in zijn *Bibliotheca belgica manuscripta* bewaard[1]

Het waren, naar het blijkt, grotendeels latijnse gedichten over het Oud en het Nieuw Testament, namelijk over de boeken Ruth, Tobias, het Hooglied en de Spreuken; verder de uitleg van de O Antiphonen van de Advent. Van groter belang voor ons waren zeker zijn geschiedkundige opstellen geweest: zijn *Historia martyrum Gorcomiensium* en zijn *Origo Festi Thunarum apud Iprenses.*

Verdwenen die boeken met de Franse Revolutie of werden ze de prooi der vlammen die in 1717 de bibliotheek van de St. Jansabdij teisterden[2]? Over het lot van deze bibliotheek in 1796 ontbreekt ons ook de minste inlichting. Iemand die wel thuis is in de geschiedenis van O L. Vrouw van Thuyne zal ons misschien weten te zeggen of men langs daar geen spoor kan terugvinden van het werk van Somerus?

Wijlen Henri de Sagher, die een kort bericht aan deze Ieperse benediktijn heeft gewijd, voegt er nog

(1) Deel I, blz. 294. - Paquot heeft deze lijst overgenomen in zijn Mémoires IX, 345.

(2) N. Huyghebaert. De abdij van Sint-Jansberg te Ieper en de monialen van Groot-Bijgaarden in de XVIIe eeuw, in Handel. van de Soc. d'Emul., 90, 1953, blz. 80.

aan toe: ‘Il était probablement apparenté au chanoine Jean Somers, curé de Saint Pierre et doyen de chrétienté d Ypres, qui mourut en 1614 en léguant sa bibliothèque aux Frères Mineurs de cette ville.’[1] Deze verwantschap is wel mogelijk, toch komt ze in de bovengemelde opzoekingen niet goed uit. Laten wij hier terloops opmerken dat kanunnik Jan de Zomere geen deken van Ieper was, zoals H. de Sagher en A Bonaert het na A. Vandenpeereboom[2] herhalen, maar wel deken van Waasten. Zijn portret wordt heden nog te Rijsel bewaard, in het Musée des Beaux-Arts aldaar, onder Nr. 615. Op de lijst van het paneeltje komt het volgende opschrift voor: ‘Mr Johannes de Zomere, Zachariae filius, canonicus Sti Martini, pastor divi Petri et christianitatis in Warneston decanus, aet. suae 50. 1613.’ Baron A. Bonaert citeert wel het portret van Rijsel (blz. 88), maar niet op zijn plaats; hij heeft het dus blijkbaar niet gezien, noch kennis gehad van het opschrift.

Dom N. HUYGHEBAERT

Toponymica uit de kuststreek (*Vervolg van bl. 227*)

WULFSBERGE. Hofstede en voormalig leengoed te Lisse wege in het 55e begin van Eiensluis. De oudste vermelding dateert van 1370: *Josse van Wulfsberghe* (cit. De Flou, 17, 792). De oorkonden van de 16e en 17e e. spreken van *den hove* of *den goede te wulfsberghe.* De Kaart van Drubbele (1838) schrijft verkeerdelijk *Wielsberge.* Zeer waarschijnlijk een migratie-toponiem, afkomstig van de heerlijkheid *Wulfsberge* te Oedelem (oudste vermeldingen uit de 13e e.). Voor de etymologie van deze naam moet wel niet aan de diernaam maar aan de persoonsnaam Wulf, Wolf (Wolfbrecht, Wolfhard, Wolfram, enz.) gedacht worden, die trouwens toch tot de diernaam teruggaat.

WEERDEN (TEN). Een voormalige hofstede te Dudzele, leen van den Burg van Brugge, reeds vermeld in het begin der

(1) Biographie Nationale 23, kol. 144.
(2) Ypriana, VI, p. 304.

13e e. Lag west van de kerk, ergens in de buurt van het punt waar 'Kaasetersweg' de Ronsaertweg verlaat om noordwaarts in de richting van Ramskapelle te lopen. Het is een interessant toponiem omdat de Weerd-namen in onze streek zeldzaam zijn. Een weerd is een aangeslibd en ingedijkt land. Het is een zeer merkwaardig woord, waarvan we de stam in de meeste Indogermaanse talen weervinden (Oudnoors var: zee, Sanskriet vari: water, Latijn urina en Grieks ouron: pis, enz.).

In de 14e e. wordt er te Dudzele ook een *Werdewegh* (1370) vermeld.

KAASETERSWEG, waarvan we zo pas komen te spreken, loopt op het grondgebied van Dudzele van de Rontsaertweg naar de steenweg Brugge-Sluis tussen de beginnen 94 en 98 van Groot Reigarsvliet enerzijds en de beginnen 99, 100 en 101 van dezelfde watering anderzijds. De oudste vermelding dagtekent van 1429: 'an eenen wech die men heet caesheters wech, de welcke wech loopt van weerden te diederix vos walle waert' (Bonis Thosan)(1), dus een weg van het hof ten Weerden naar de wal (omwalde hofstede) van Diederik Vos. De etymologie biedt geen moeilijkheden: naam ontleend aan de Middeleeuwse familienaam *de Caeseetere*, waarvan de betekenis onmiddellijk duidelijk is.

LAPSCHEURE. Volgende nota's in verband met het artikel van ing. J. Ameryckx (boven blz. 248).

De oudste vermeldingen van Lapscheure zijn van 1019 en vervolgens, met een eeuw tussenpoos. die uit het begin der 12e eeuw (1107 en 1110).(2) Sedertdien zijn de vermeldingen talrijk en ononderbroken. Het oude Lapscheure bestaat dus zeker vanaf het begin der 12e eeuw en, zo de onderbreking in de loop der 11e eeuw alleen op het versagen der bronnen berust, reeds van in het begin der 11e eeuw. Is de leemte van 1019 tot 1106 reëel, dan moeten we de overstroming van de Duinkerke III B-transgressie in de loop van de 11e eeuw plaatsen. Zoniet ligt zij vóór 1019, maar dit schijnt niet goed uit te komen met de chronologie van het Zwin.

Het is evenwel moeilijk om geloven dat in die korte tijd, hoop en al een halve eeuw, die geweldige kleibank van 0,5

(1) Inventarium de bonis hereditariis ecclesie de Thosan (Ter Doest). 1429. Arch. Groot Seminarie Brugge; cit. De Flou.

(2) Zie De Flou voor de teksten en de bronnen.

tot 1 m zou afgezet zijn. Alles schijnt er op te wijzen dat Lapscheure doorlopend vanaf het begin der 11e eeuw bestaat en dat de polder waaraan het zijn ontstaan dankt op het einde van de 11e eeuw bedijkt is. Dit verschuift de chronologie van de streek (oostelijke oever van het Zwin) achteruit - doch is daar wel zoveel bezwaar tegen? Een reden die ons aanspoort om niet aan de tijdelijke verdwijning en heropbouw onder dezelfde naam te geloven is de grote onwaarschijnlijkheid daarvan. Eenieder die op de hoogte is van historische topografie en toponymie zal ons scepsis delen.

De polder waarin Lapscheure tot stand kwam, aanvankelijk als polderhoeve, noemen we liefst Lapscheurepolder (Watering geworden in de 13e eeuw: Wateringe van Lapscheure). De naam Sint Jobspolder is jonger. Hij werd ontleend aan de naam van het Sint-Jobsfort, gebouwd in 1605 en geslecht in 1736.(1)

Gewoonlijk wordt de naam verklaard als 'schuur van een zekere Lappe'. De oude schrijfwijzen wijzen op Lapeschure en Laapschure. Het is dus de schuur (hofstede I) van Lappe, Laap, een mannennaam die we ook vinden in de middeleeuwse familienaam Laeps (De Flou, 12, 309). De uitleg van Mansion(2), volgens dewelke het element scheure tot schore, schorre te herleiden is, dient beslist om haar fonetische onmogelijkheid verworpen te worden. Dit Lape is wel een nevenvorm van Lappe.

J. De Langhe

Een verdwenen volksgebruik in de Polderstreek Het katteknuppelen te Lo

Ieper kent sinds lang het 'Kattefeest' en nog heden ten dage trekt het veel volk aan van heinde en verre; te Lo bestond destijds het 'katteknuppelen'.

De heer Henri Debergh, geboortig van Lo en heden wonend te Brussel, deelt mede hoe hij zich een volksgebruik herinnert van over 65 jaren in de Polderstreek en namelijk te Lo.

In zijn huis was het herberg en daar werd er jaarlijks een

(1) G.P. Roos. Beknopt Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek van Zeeuwsch-Vlaanderens Westelijk Deel, blz. 75, (Oostburg. 1874).

(2) J. Mansion. De Voornaamste Bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen, blz. 143 (Brussel, 1935).

tweetal herbergfeesten gegeven, een maal tijdens de zomer en een maal des winters; dit bevorderde de drankverkoop en bracht de dorpsmensen samen tijdens de stille namiddag- en avonduren van die tijd.

Omstreeks te 6 uur in de namiddag begon het herbergfeest, ‘Kattefeest’ genoemd of ‘katteknuppelen’.

De herberg bevond zich langs de grote baan en op de weg werden twee stevige palen van een drietal meter hoogte in de bodem geslagen; op een balk tussen de twee staken werd op een paar meter van de grond een ledig zeepvat gehangen, waarin, tussen hooi, een kat was opgesloten.

Het spel bestood hierin, dat men de kist moest kunnen stuk slaan door het werpen van twee stevige knuppels en dit op een afstand van vier meter.

Dit was een liefhebberij voor de kloeke boerezonen en er werd duchtig geknuppeld en gewedijverd onder de jongelui. De overwinnaar was hij die het vat kon stuk knuppelen, waardoor de kat verlost werd en kon ontsnappen.

De winnende knuppelaar mocht alsdan een prijs kiezen zoals een hemd een halsdoek, een stel neusdoeken gewoonlijk geschonken door de brouwer en leverancier van het bier.

Het was toen nog de mode dat iemand in de kelder bleef om gedurig aan kannen en stopen bier te tappen en aan de toog te brengen.

Heer H. Debergh heeft het aldus moeten doen als kleine jongen; hij heeft ook de knuppels helpen oprapen om andere mededingers te gerieven.

Wanneer heeft dat kattespel plaats gemaakt voor andere volksspelen

Dat spel: ‘katgooien’, ‘kat-uit-het vat gooien’, was tot omstreeks 1870 in Nederland algemeen verspreid, ook als ijsvermaak De overwinnaar werd ook wel ‘kattenkorring’ genoemd. Ook Frankrijk, Engeland en Schotland hebben dat spel gekend. J. Ter Gouw, De Volksvermaken, geeft blz. 351 een prent van de ‘kat in de ton’; zie ook K. Ter Laan in Folkl. Wdb. s.v. kat uit het-vat gooien.

In welke dorpen van het Vlaamse land werd vroeger deze liefhebberij beoefend?

LEON DEFRAEYE

Onze Windmolens. *Addendum (zie blz. 281).*

- In 't najaar 1951 werd te Zedelgem het kruis afgedaan van de stenen molen van A. Bogaert (1866; vroeger uit hout). Sinds 1932 was deze molen buiten bedrijf.

C.D.

Drielingen en driekoningen

Men weet dat de doopnamen Noël (Natalis) en Noella - ook voortlevend in de familienamen Noel, Denoel Noellet - meestal voortkomen van een naamgeving die ingegeven werd door de datum van de geboorte: ‘een kind geboren op Kerstmis of daaromtrent’.

Ook de namen Gaspar, Melchior en Balthazar werden vroeger - en tegenwoordig kan men nog hier en daar een Gaspar ontmoeten - als doopnamen gegeven, en leven nog als familienamen voort. Men mag aannemen dat deze namen meestal gegeven werden aan kinderen die op of omstreeks het Driekoningenfeest gedoopt werden In de Middeleeuwen kan echter de bedevaart naar de Drie Koningen te Keulen in sommige gevallen aan de naamgeving hebben meegewerkt.

Werd een mannelijke drieling geboren omstreeks Driekoningen, dan werden de kinderen met de traditionele namen van de Drie Wijzen uit het Oosten getooid. De twee volgende voorbeelden uit de 18^{e} eeuw wijzen voorzeker op een traditie die met dat uiteraard zeldzaam geval verbonden is.

Het eerste en best bekende geval is dat van de drieling van Wichelen bij Aalst in 1792. Het werd door de *Gazette van Gend* (20 Febr. 1792) uitvoerig beschreven en daaruit in ‘Den Oprechten Vlaemschen Almanak voor 't Jaer ons Heere 1793’ (Brugge, De Moor en Zoon) overgenomen. De Potter en Broeckaert hebben het een eeuw later in hun geschiedenis van Wichelen (Gemeenten Oost VI. IV, 3, blz. 39 41; Gent 1893) naverteld. Het relaas in de Almanak luidt als volgt:

‘Den 3 January 1792..... is binnen Wichelen, Land van Aelst, 's morgens om zeven uren, op min als een half ure tyd gelukkiglyk verlost van dry kloeke gezonde Zoonen, Marie Anna Rasschaert, Huysvrouwe van Joannes van Accolyen, de welke 's naer middags onder het geluyd van alle de klokken, in de Parochiale Kerk gedoopt en genaemt zyn: *Gaspar, Melchior en Balthazar*. Gaspar, wezende den zevensten Zoon, geniet benevens Melchior en Balthazar, syne Moeder en alle syne voorgeboorne Broeders, eene gewenschte welvaerentheyd’.

De kerkgang voor deze drieling met een zevende zoon werd op 9 Februari met ongemene luister gevierd. Een schitterende calvacade voerde niet alleen de drieling met ouders en familie op een praalwagen naar de kerk; drie jubilerende echtparen van 50 en meer jaar getrouwd volgden op een tweede praalwagen. Het was een gloriedag voor

de pastoor van Wichelen, die, na het Te Deum, al de feestvierenden ontving, op ‘eene treffelyke maeltyd van 120 couverts’.

Het tweede geval is minder bekend en was ook minder gelukkig. Een drieling werd op Dertienavond 1761 geboren te Oudenaarde, drie zoontjes van Martinus van Maercke en Angelina Lof. Een berijmde grafzerk in de O.L. Vrouwkerk van Pamele (Audenaerdsche Mengelingen I, 448; Oudenaarde 1845) herinnert aan hun kortstondig bestaan:

> Dry kindren eender dracht gedoopt in deze kercke
> daechs voor Dry Koninghen dagh, waaronder was te mercken:
> een blosende, een wit, een swartjen lief en raer,
> dus wierden sy genoemt, JASPAR, MELCHIOR, BALTAZAR,
> Doch cort naer dit geluck syn alle dry gestorven.
> De ouders door wie sy syn in de echt verworven:
> Martinus van Maercke en Angelina Lof.
> Looft, kinderen, den Heer eeuwig in 's Hemels hof.

Er moeten nog wel meer gevallen van zulke drielingen op of rond Driekoningen te vinden zijn. Wie steekt de vinger op met een geval uit West-Vlaanderen?

A.V.

Mengelmaren

Oudheidkundindige vondst te Damme: Zerksteen van Heer Loijs van Moerkerke.

Op Dinsdag 24 November j.l. heeft de gemeentewerkman De Vlieger Casimir, bij herstellingswerken in de Pottebakkersstraat, een oude zerksteen gevonden. Deze diende tot riooldekking. Het is het rechter-onderdeel van een fijn gekapte zerksteen, met een welbewaard en zeer duidelijk randschrift ‘...die starf int jar MCCCC en XXV den XXIII sten dach in octobre...’ Als we inzien dat in Damme gebruikte zerkstenen, wel zekerlijk uit de parochiekerk afkomstig zijn, en bij zorgvuldig nazicht van de werken van Gailliard en Bethune, handelende over zerkstenen en monumenten, kan men met zekerheid aannemen, dat het gevonden stuk een gedeelte is van ‘een groot blau tombe, op de zuudtzijde, voor den autaer an den choor (waar)int harnas ende wapenrock, licht: Mer Loijs van Moerkerke, ruddere, reedt ende Camerlinck ons gheduchts Heere 's Hertoghe van Bourgoigne, graeve van Vlaenderen, die starf 1423 den 3 decembris, ende van Cathelijne fa s'Heer Bouduin Maerschaelck *die starf int jar M CCCC en XXV den XXIII sten dach in octobre.*’

Op het gevonden stuk ziet men duidelijk de mantelplooien van vrouw Cathelijne, die aan de rechterkant van de steen afgebeeld stond. Tussen de beide personen is hun wapen ingekapt, hetwelk echter niet meer duidelijk is. Baron Bethune vermeldt echter: 'Hij brack zijn wapenen met Cortrozijn'.

Messire Loijs, die een zeer gekend figuur is, was een van de voornaamste telgen van het geslacht van Moerkerke. Hij beschouwde het als een eer in de kerk van Damme begraven te worden. De zerksteen moet heel waarschijnlijk, geschonden in de Franse tijd, alsdan uit de kerk verdwenen zijn.

De schepenen van Damme hebben wijs beslist het gevonden stuk te laten overbrengen naar het gemeentelijk Museum in het stadhuis.

A. De Bruycker

Onze windmolens in 1953.

Begin Juni 1953 werd de houten molen van Zandvoorde (O.) afgebroken. De molenaar, De Cloedt, dacht nog lang aan herstel. De molen stond slecht te winde.

Eveneens in Juni werd de stenen Meiboommolen van A. Reynaert te Zwevezele onttakeld. Hij draaide de eerste maal op O.L.V. Halfoogst 1842 en was nog in bedrijf na de oorlog. De molenaar had er nog zelf een verdekkering opgelegd die er echter terug af moest.

Eind Juli begin Oogst werd het kruis en de as afgenomen van de houten Herentmolen van M. Allaert te Meulebeke. Hij was pas in 1922 gebouwd, met een vliegende gaanderij; de mulder woonde eronder. De molen verving een die afbrandde in de oorlog 1914-18. De roeden van die eerste molen zaten sinds 1919 te Aarsele (molen Van Parijs - die verleden jaar werd afgebroken).

Dit kruis - nu uitgehaald te Meulebeke - werd in November ingetrokken te Koksijde, in de molen afkomstig uit Houtem-Veurne (Biek. 1951, 282).

Te Koksijde zal de molen alleen draaien voor het toerisme. G. Billiet, die in 1935 de nieuwe Lindemolen van Alveringem bouwde en nu te Koksijde woont, volgt de werken. Het is nu zeker een gelukkiger geval dan met de vroegere restaurant molen op de Hoge Blekker, waarin het kruis zat van de Heidemolen van Klemskerke (Monballiu - door Ch. Peel afgebroken in 1933).

In West-Vlaanderen zijn nu nog 30 à 32 windmolens werkelijk volop in bedrijf.

Chr. Devyt.

- Bladwijzer 1953 -

I. Bijdragen

Van den boer die een peter zocht voor zijn dertiende kind	A. BONNEZ, H. STALPAERT	1, 42
De koperslagers Jan en Francis Van Hesen	L. VAN ACKER	9
Dom Nikolaas Baelde van Ieper, mislukt prelaat van Sint Jansberg. 1637	DOM N. HUYGHEBAERT	15
Het portret van Margareta van Eyck	A. VIAENE	17, 37
Willem van Gulik en de Stad Brugge	J. DE SMET	25
Oude biechtboekjes voor doofstommen	A. DE MEESTER	31
Nog over Gezelle en de Flou	E.I. STRUBBE	38
Adriaan	A.M.	41
Portret van het echtpaar Arnolfini	A. VIAENE	43
Alexander Rodenbach, de blinde burgemeester van Rumbeke	J. DELBAERE	49
Een griezelige bekrachtigingsritus te Brugge in 1589	EG. I. STRUBBE	59
Wainebrucge	J. NOTERDAEME	62
Gezelle's kleengedichtje op Blinde Rodenbach	V.	66
De Bendebaas	R.V.L.	67
Dodendans in de processie te Menen, 1596-1628	A.V.	69
Tabak in West-Vlaanderen. Nijverheid en handel ten tijde van Maria-Theresia	A. VIAENE	73
Ieperse Marktzangersliederen	H. STALPAERT	83
Uit de kerkrekening van Westrozebeke, 1612-1613	C. MOSTREY	91
Vagevierpolder	J. DE LANGHE	93
Kerjole	A. BONNEZ	94
Zo vertelt Moeder. I. Duinekeuns, Vader was bilk wachter, Meester Perqui, Blasius, De kattefurrel. II. Wroede honden. Arebeidster, Gaan dienen, Teeklatje Claerhout, Zuwerlingen	A. MAHIEU	97, 161

Een Brugs kinderlied: Emigrantenlied uit 1843?	M.V.C., L.V.A.	103. 201
De Rodenbach's en de Familie De Geest	L. VAN ACKER	105
Windmolens te Snellegem	J. NOTERDAEME	115
Toponymica uit de Kuststreek	J. DE LANGHE	118, 145, 197, 225, 275
De kerk van Izegem na de beeldstorm en Geuzerie	J.G.	120
Mastklimming	A. VIAENE	121
Een rederijkersspel te Handzame, 1779	K. SUYKERS	129
Spreuken en zegswijzen uit de omstreken van Brugge:		
I. De kost: eten en drinken. A. Eten	M. CAFMEYER	135, 198

Het Sint Trudoklooster te Brugge, 1550-1600	A. VIAENE	140
Een bijenzwerm bezweren	A. BONNEZ	148
De Lage Moere van Meetkerke	J. AMERYCKX	153
Roeselaarse voornamen in 1949	D. CRACCO	158
De laatste Kreeftenkutter van Nieuwpoort	P. DECLERCQ	167
Beukevliet	P. STEYLAERS	170
Een oud schilderij uit de abdij van Groeninge	A. VIAENE	173
Kapelaan Lamerant van Reningelst	P. DECLERCQ	179
De Nieuwsbladen in West Vlaanderen, 1814-1815 en 1825	J. DE SMET	185
Leprozen onder de galg. 1534	A.V.	191
Tscrickeljaer ghenaemt Trom Trom	EG. I. STRUBBE	192
Sagen uit de West-Vlaamse Noordhoek:		
I. De wandelare der Joden in 't ronde van Brugge. II. Van Mietje die were kwam.	A. MAHIEU	202
Een oude leprozerij te Snellegem?	J. NOTERDAEME	204
De Westvlaamse zilversmidsgilden op de tentoonstelling te Kortrijk	C. DENORME	205
Rond de eendenkooi van Meetkerke	M. CAFMEYER	209
Een altaarsteen uit de 12e eeuw te Snellegem	J. NOTERDAEME	218
Allerzielen	A. MAHIEU	221
De vertelling van de koster en de nachtmis	E.N.	223
De Zaterdagmarkt te Waregem	A.V.	228
Ten Bogaerde te Koksijde: het toekomstig landbouwmuseum van West-Vlaanderen?	A.V., A.M.	229, 261
De oude dekenij Torhout na de overgave van Oostende. 1606	L. VAN HEULE	233
Kozakken van de Don in de Vlaanders. 1814	A.V.	248

Lodewijk De Wolf, de onverzoenbare Westvlaming	M. VAN COPPENOLLE	244
Nieuwe aspecten en problemen over de geschiedenis van Lapscheure	J. AMERYCKX	248
Het vieren en begraven van Sint Crispijn	J. GELDHOF	255
Het Gouden Ringstuk te Snellegem	J. NOTERDAEME	259
De loodsdienst van Nieuwpoort. 1770	A.V.	259
Gezelle en Deken De Gryse	A. VIAENE	265
Westvlaamse drukpers in 1814-1815	J. DE SMET	270
Een schrijver uit de S. Jansabdij te Ieper, Jacobus de Zomere	DOM N. HUYGHEBAERT	273
Het Katteknuppelen te Lo	L. DEFRAEYE	277
Drielingen en Driekoningen	A.V.	279
Onze Windmolens in 1953	CHR. DEVYT	281

II. Zakenwijzer op Bijdragen en Mengelmaren

Plaatselijke geschiedenis

Aartrijke 235. Alveringem 81. Ardooie 9. Beernem 208. Blankenberge 71. Bovekerke 235. Bredene 240. Brugge 17, 23, 25, 32, 41, 59, 73, 78, 100, 103, 109, 123, 140, 182, 183, 190, 191, 202, 217, 222, 223, 239, 241, 247, 260, 270. Bulskamp 81. Damme 96, 184, 280. Diksmuide 21, 270. Dudzele 101, 166, 221, 249. Eernegem 235. Ename 29. Gent 77, 124, 222, 239. Handzame 129, 234. Harelbeke 75. Heist 261. Hoeke 249. Hooglede 240. Houtave 170, 222. Ichtegem 235. Ieper 15, 48, 76, 83, 91, 128, 190, 192, 270, 273. Ingelmunster 175. Izegem 10, 35, 120, 184, 255. Klemskerke 240. Klerken 67. Knesselare 126. Koekelare 217, 235. Koksijde 81, 229; abdij Ter Duinen 29, 176. Komen 75, 78. Kortrijk 70, 149, 173, 177, 181, 191, 205, 228. 230, 205, 270. Kruishoutem 223. Lapscheure 248, 276. Ledegem 35. Lichtervelde 12. Lissewege 249. Lo 207, 247, 277. Male (St. Kruis) 261. Mariakerke 220. Mechelen 9. Meetkerke 153, 209. Menen 69, 79, 82. Mesen 239. Moerkerke 249. Moeskroen 79. Nieuwmunster 98, 161, 163, 170, 222. Nieuwpoort 77, 79, 92, 167, 269. Oostduinkerke 81, 167. Oostende 152, 220. Oostkerke (Brugge) 249. Oostkerke (Diksmuide) 29, 191, 240. Oudenaarde 280. Oudenburg 29, 125. Passendale 92. Pollinkhove 127. Poperinge 80, 238. Reningelst 179, 239. Roesbrugge 80. Roeselare 46, 48, 49, 66, 105, 126, 158. Rumbeke 49, 106, 150. Snellegem 115, 204, 218, 259. Staden 92. Stavele 29. Stuivekenskerke 29. Tiegem 128. Torhout 223. Uitkerke 249. Varsenare 204. Veurne 22, 29, 76, 127, 191. Vlissegem 97. Voormezele 29. Wassten 76, 80. Waregem 46, 228. Werken 235. Wervik 75, 80. Westkapelle 249. Westnieuwkerke 74. Westrozebeke 91. Wulpen 81. Zande 234. Zarren 235. Zedelgem 235. Zuienkerke 93, 110.

Plaatsnamen.

De Blekkaard te Knokke 147. De Clachoire te Leisele 8. De Dulle Meulen te Zuienkerke 197. De Eendenkooi te Meetkerke 209. Kalkovens in het Westland 127. Leprozerijen te Koekelare, Lo, Snellegem, Varsenare 204, 217, 247. Het Gouden Ringstuk te Snellegem 259. Wainebrugge 62-66. WIJNnamen: Wijn -beke, -broek, -dal, -ever, -gaard, -halle, -maere, -meers, -polder, -vink, -wal, -yze. Wijngaard-toponiemen 62-65.

Plaatsnamen uit de Kuststreek. - Aandekooi 197. Beukemare-Beukevliet 146, 227. Bloedlozendijk 166. Brabantsche Panne

147. Bredendijk 226, Dulle Weg, Ter Eie, Eiensluis 196. Eie(n)werve, Goteweg 226. Hauweelput 198. Kaasetersweg 276. Kalvekete, Kalveketedijk 118. Kiekevliet 172, 227. Knokkendijk 118. Koolschaarde 147. Kragendijk 119. Lapscheure 276. Oudegemse (Oude Gentse) weg, Oudemaarspolder 225. Pasteurdijk 119. Peperstrate 145. Ten Pijpkene 227. Vagevierpolder 93. Vardenaarspolder 197. Vossenhul 147. Weerden (ten). Wulfsberge 275

Te Lapscheure: Groene Zeedijk, St. Pietersdijk, Lapscheurse gat, Panne Polder, St. Jobspolder, Spermaliepolder 250-254.

Onthoudenswaardige Personen.

Angillis A. van Rumbeke 50. Baelde Nicolaas, monnik te Ieper 15. Antonius van Bourgoingne 260. Christoffer Dionysius, deken van Torhout en bisschop van Brugge 234. De Flou Karel 38. De Foere, journalist 188. De Gryse Edward deken van Kortrijk 265. De Wolf Lodewijk 241. De Zomere Jacob, monnik en schrijver te Ieper 273. Gezelle 38, 265. Isabella, aartshertogin 220. Lamerant G. van Reningelst 179. Lauwereins Henri, kapitein te Nieuwpoort 167. Persyn Jan, bouwmeester 121. Rodenbach Alexander 49. Vanden Berghe Laurens, abt van Ter Duinen 175. Van Hesen Jan en Francis, koperslagers 9. Van Lede Pieter, kunstliefhebber 18. Verbrugge J.K., kunstschilder en memorialist 19. Vergote Jan-Frans, schoolmeester en dichter te Handzame 129. Verriest Gustaf 229. Willem van Gulik 25.

Familiegeschiedenis: Baelde (Ieper) 16, 48, 150. De Geest 105. Rodenbach 105. Vanden Berghe (Ingelmunster) 175.

Oudheidkunde.

Koperslagers in de 18e eeuw 9. Gildetrommels 12, 14. Oude drukpersen 24. Beeldhouwwerk met de H. Godelieve 61. Vlaamse kant 95. Windmolens 115, 281. Kerkbouw te Izegem 120. Gewijde Kunst te Kortrijk 181. Aardewerk 182. Westvlaamse zilversmeden 205. Altaarsteen te Snellegem 218. Het Kasteel van Male 261. Zerksteen te Damme 280. - *Kunstgeschiedenis*: Jan van Eyck; portret van het echtpaar Arnolfini 43; van Margareta van Eyck 17, 37. Oud schilderij (met portretten) uit de abdij van Groeninge 173. In het Maerlant Museum te Damme 96, 184,

Folklore.

Allerzielen: kaarsen branden 221; endeklok luiden 222. Bekrachtigingsritus 59. Bendebaas 67. Bezwering van bijen 148; - tegen razernij 162. Biechtboekjes 31. Catechismus (wilde) 198. Crispijn begraven (schoenmakerskermis) 258. Dans in processie 69, 92. Dodendans 69. Doopsel (gebruiken) 101. Drie (als volmaakt getal) 237. Drielingen (naamgeving) 279. Drift naar de bilken 99. Duinhelm (alm) als

huisbrand 98. Duitse Wonderdokters 47. Eendenkooi 210. Galg (leprozen onder de -) 191.

Gebed van Keizer Karel 232. Honderdjarigen (belangstelling in -) 8, 126. Jacht: op otters 211; - op reigers 212: - op ganzen 214; - op wilde eenden 215. Kattefurrel 102. Katteknuppelen 277. Kerstkrib (Italiaanse) 182. Kletjeszondag (Nieuwmunster) 163. Kozakken (in de overlevering) 238. Landbouwmuseum 229, 261. Mager merrie rijden 94. Mastklimming 121 Muilplaag 117. Noord- en Zuiderlingen (tegenstelling) 136, 165. Oogstgebruik 94. Ottermutsen 211. Paardenmarkt 100. Palingtrekkers 123. Parodie op rouwzang 258. Processie: (dansen in -) 69, 92; (versiering bij -) 20. Ringstekers 123. Schoenmakersfeest 255. Siskes (Xaverianen) 266. Spoken 98. Strontboeren 136. Uithangbord 208. Valhoedje 21, 126. Vondelingnamen 95. Werkklok (luiden) 217. Wieden (gebruiken bij -) 67. Ziektediening 163. Zwart goed (verkoop van -) 237. Belofte die niet afgelegd is 30.

Volksgeneeskunde. Geneesmeester (Napoleon Debal) 68. Krampbanden 224. Rheumatiek 58. Tandzeer 163. Wonderdokters 47.

Volksweerkunde. Vorst in Februari 40, 71.

Vertellingen en Sagen, Van den boer die een peter zocht voor zijn dertiende kind 1, 42. De Hellewagen van 't Klaverstraatje 23. Adriaan en ons Here op zijn blokstje 41. De wandelaar der Joden 202. Van Mietje dle were kwam 203. Van de koster en de nachtmis 223. Gouden ring (in sage?) 259. Het hemd van Isabella (aartshertogin) 220.

Heiligenverering en -verbeelding.
H. Bloed (Brugge) 20. Mariaverering: O.L.V. van Bredene 163; van Tuine (Ieper) 180, 274; van Wenduine 163. Adriaan 130. Aloysius 206. Anna 206. Apollonia 163. Arnoldus 128. Coleta 163. Cornelius 206, 240. Crispijn 255. Franciscus-Xaverius 206. Geleyn 240. Godelieve 61, 92, 151. Hubert 88, 161. Illeherus (Illarius) 182. Margarita 224. Martinus 206. Quintinus 220. Rochus 74.

Rijmgebeden. Wild gebed 138. Bezweringen 148.

Liederen. Vis van Blankenberge 71. Ieperse marktzangersliederen (catalogus) 83. Kerjole (oogstlied) 94. Wie gaat er mee naar Amerika 103. Liedje der getallen (Enen God alleen) 231. Een wandelingske doen; Le santeur a bjèn santé; En ze speelt in de manèze 257. Pierlala en Verapa 262. - Van de Duitse schaper 85. Van Potafer 85. Van de wandelende Jood 87. Van de Voerman 89, 164. Van Romanus en Blondina 164.

Rijmwerk. Raadsel op verwantschap 23. Oud rijmpje (1480) 102. Terg- en spotrijmen (op doop- en familienamen) 121, 201. Gezondheidsrijmpje 200. Hoe het in de hemel is 203. Schoolrijmpjes 160. Boekenrijmpje 264. Grafschrift van drielingen 280.

Zantekoorn.

Achttienmaander 99. Afgesienieverd komen 41. Bommelzwijn 98. Met Billemans wagen 101. Cas maken van iets 217. Een op-

rechte Cayenne 6. Crispijnpinten 256. Denders 217. Drielingsjes 217. Gapen en geeuwen 152. Grensvlaams (airme, airmoe, aaime, vaaime) 152. Jaarlingen 99. Kif-kif 258. Klippe 41. Koekepoerre 24. Kwak 41. Moerhaas 217. Mollen 98. Platzak thuiskomen 3. Tot in de pruimentijd 7. Rakelare en sprietelare 72. Slekke (roltrap) 258. Smierelaandetjes 215. Zijn soorten opgeven 3. Staalderie 98. Tweejaarse 99. Tweetanders 99. Uitberrelen 117. Uitschilderen 152. Verwekoeien 99. Wulvemaaltijd 94. - Spreuken en zegswijzen over ETEN 134-140; 198-201.

Westvlaamse zanten. Beschade neuten. Eensteert. Groevenagels. Gutten. Harnasseuring 20. Hutjesgras. Ipuuschen. Kadeutel. Kalutteren. Kerpekkelen. Kladriet. Klokken. Lammerzak. Lattegreel. Leugenare 21.

Vergelijkende zegswijzen. Armoe zweren lijk Job op zijn messing 3. Mijn neuze geeft lijk een verwekoe 99.

Spreuken.

Vertellen met sluize en schro 3. Hoe loopt de paling? 3 Tot in den pruimentijd 7. De pot aan den hangel doen vervriezen 71. 't Was kerjole als hij thuiskwam 94. De katte zat in d'horloge 94. Als 't buikje vol is 102. Gaan dienen naar 't Pelderijn 135. Een oprechte gaper doet zeven gapers geeuwen 152. Liever een wijnpeer hebben 169. Hulder hieltjes liggen nog zochte 180. *Zeispreuken.* Van den Hollander 137. Van de smid (smet) 224. Van Beuzelinck 264.

Vakwoorden.

Uit de tabaknijverheid: karot, rol, spinnen, strippen, trekken 77. Uit de eendenjacht: kooiaandetjes, - hond, - put, - wachter 210; puikel, soorten aandetjes 217.

Persoonsnamen. Roeselaarse voornamen (1949) 158. Vrouwelijke kloosternamen in de 15e eeuw 230. Lappe, Laap 277.

Vondelingnamen. Bachtenbeke. Bamesse. Calckhoven. Carreau. Coolsaet. Dagraed. Vanden Dycke. Indeganck. Van d'Herberghe. van 't Hof t'Iseghem. Maerte. Opstraete. Pekelharynck. Portael. Vander Straeten. Voordeure 95-96.

Familienamen. Baert 127. de Bloeloose 147. Buddinga (Buddike) 170, 227. De Brabander. De Vos 147. Geirnaert 128. Goedericx 257. Hoste 127. de Caeseetere 276. Kieken(s) 227. Oppeel 128 Oudemaer 225. Vande Vageviere 93. Vardenaer 197. Verschaeve 128. Weinemaer Wy(n)meersch 63.

Spotnamen op steden en gemeenten. Antwerpen. Brugge. Brussel. Damme. Diksmuide. Doornik. Gent. Gistel. Ieper Izegem. Harelbeke. Kanegem. Klerken. Kortrijk. Luik. Mechelen. Menen. Nieuwpoort. Oostende. Oostkamp. Poperinge. Roeselare. St. Kruis. St. Michiels. Tielt. Torhout. Veurne 30. Kortrijk 70.

Uit den ouden taalschat. Brunete 28. Doykens 70. Scrickeljaer ghenaemt trom trom 192. Siekeman 204. Sindael 28. Valhoed 126. Waterwyf 29. Wyle, ghewyld 145.

Boekennieuws.

M. Brockwell. The Pseude-Arnolfini Portrait 43 M. Coens. Le culte ancien, à Bruges, du martyr S. Illehère 182. W. Denys. Peegie 46. J. Geldhof. Kon. Harmonie der Congregatie te Izegem 184. A. Koch en J. Verbruggen. De Annales Aldenburgenses 126, 149. G. Marlier. La peinture ancienne au Musée van Maerlant 148. F. Rommel. Indices op het Woordenboek der Toponymie 22. A. Schouteet. Ghedinckboek van Allaert 183. F. Vanden Berghe. Geschiedenis van de Latijnsche Schoole... te Veurne 23. M. Vandromme. Parochieblad van Lo 207. Woordenboek der Belgische Familienamen 208.

Oude Boeken. [P.J. Bauwens.] Wondere Beroerten... in Vrankrijk (Oostende 1816) 152. P.J. Venschraege. Leven van den Heyligen Arnoldus (Ieper ca. 1825) 128.

Doodmaren.

Jules Pollet 24. Kapelaan G. Lamerant 179.

Prenten.

In de tekst: Van Hese. Fonteintje te Lichtervelde 13. St. Godelieve, kraagsteen te Attin 61. Snellegem: molen van het Oosthof 116; Soppers molen 117. Situatiekaarten van: de Lage Moere van Meetkerke, van Lapscheure 253.

Buiten de tekst: Izegemse St. Crispijnsgilde (1900) 256.

Vragen en Antwoorden.

Valhoedje 21, 126. Raadsel op verwantschap 23. Oude drukpersen 24. Spotnamen op steden 30. Oude biechtboekjes 37. Gedrukte lijkreden 48. Gezelle's Kleengedichtje op Blinde Rodenbach 66. Vlaamse kant op kroningsfeest 95. Brugs kinderlied van Amerika 103, 201. Kalkovens 127. Spel van S. Godelieve 151. Leprozerijen 204, 217, 247. Luiden van de werkklok 217. Oudsoldaten van Napoleon te Brugge 247. In de kerkmuur begraven 247.